ΒΟΛΙΝ

1. Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

VOLIN

Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Α' ΑΠΟ ΤΟ 1905 ΙΣΑΜΕ ΤΟΝ ΟΧΤΩΒΡΗ

Μετάφραση:
Σεραφείμ Ζάκκα

ΔΙΕΘΝΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ βιβλίου τοῦ ΒΟΛΙΝ «Ἡ Ἄγνωστη Ἐπανάσταση», ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴ ΔΙΕΘΝΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1975.
Μετάφραση: Σεραφείμ Ζάχχας.
Δεύτερη ἔκδοση: Νοέμβριος 2007

Κεντρική Διάθεση:
Ἐκδόσεις ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Ἱπποδάμου 7, Παγκράτι, Τ.Κ. 116 35
Τηλ./Fax: 210 7516213

Ὧρες Λειτουργίας: 12 π.μ. – 8 μ.μ.

Λίγα λόγια γιὰ τὸν συγγραφέα

Ὁ Βσέβολοντ Μιχαήλοβιτς Ἔιχενμπάουμ — πιὸ γνωστὸς μὲ τὸ ψευδώνυμο Βολὶν — γεννήθηκε στὴν περιφέρεια τοῦ Βορονέζε στὶς 11 Αὐγούστου 1882.

Ἡ οἰκονομικὴ ἄνεση τῆς οἰκογένειάς του — κ᾽ οἱ δυὸ γονεῖς του εἶταν γιατροὶ — ἐπιτρέψανε στὸν Βολὶν νὰ συνεχίσει τὶς σπουδές του μέχρι τό Πανεπιστήμιο. Γράφτηκε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τῆς Πετρούπολης, ἀλλὰ γρήγορα τὴν ἐγκατέλειψε, ἐπηρεασμένος καθὼς εἶταν ἀπ᾽ τὶς σοσιαλιστικὲς ἐπαναστατικὲς ἰδέες. Τὸ 1905 πῆρε ἐνεργὸ μέρος στὰ γεγονότα. Ἐξαιτίας αὐτῆς του τῆς δράσης συνελήφθη ἀπ᾽ τὴν τσαρικὴ ἀστυνομία, φυλακίστηκε καὶ στὴ συνέχεια ἐκτοπίστηκε. Ὅμως κατόρθωσε νὰ ἀποδράσει τὸ 1907 καὶ νὰ καταφύγει στὴ Γαλλία.

Στὸ Παρίσι συμπλήρωσε τὶς γνώσεις του πάνω στὸ κοινωνικὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα. Στὸ μεταξὺ συνέχισε νὰ κινεῖται μέσα στοὺς κύκλους τῶν ρώσων ἐμιγκρέδων. Ἡ γνωριμία του μὲ τὸν Καρέλιν τὸν ἐπηρέασε βαθιὰ καὶ τὸν ὁδήγησε νὰ ἐγκαταλείψει τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα καὶ νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὶς ὁμάδες τῶν ἀναρχικῶν ἐμιγκρέδων.

Τὸ 1913 ἔγινε μέλος τῆς διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Δράσης καὶ ἀφοσιώθηκε στὴν προπαγάνδα ἐναντίον τοῦ ἐπερχόμενου πολέμου. Τὸ 1915 ἡ δραστηριότητά του εἶχε πάρει τέτοιες διαστάσεις ποὺ ἡ κυβέρνηση Βιβιανὶ - Μιλλερὰν ἀποφάσισε νὰ τὸν συλλάβει, νὰ τὸν κλείσει σὲ στρατόπεδο συγκέντρωσης μέχρι τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ κατόπι νὰ τὸν ἀπελάσει. Ἔχοντας εἰδοποιηθεῖ γι᾽ αὐτά, ὁ Βολὶν κατόρθωσε μὲ τὴ βοήθεια γάλλων συντρόφων νὰ πάει στὸ Μπορντὼ καὶ νὰ προσληφθεῖ σὰ θερμαστὴς σ᾽ ἕνα ὑπερωκεάνειο. Ἔτσι πῆγε στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες, ἀφήνοντας στὴ Γαλλία τὴ γυναίκα του καὶ τὰ τέσσερα παιδιά του.

Ἀρκετοὺς μῆνες πρίν, ὁ Βολὶν εἶχε ἀρχίσει νὰ στέλνει στὴν Ἀμερικὴ ἀνταποκρίσεις ἀπ᾽ τὸ Παρίσι σὲ μιὰ ἑβδομαδιαία ἀναρχοσυνδικαλιστικὴ ἐφημερίδα, τὴ «Γκόλος Τρούντα» (Φωνὴ τῆς Ἐργασίας). Ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ εἶταν ἐπίσημο ὄργανο τῆς Ὁμοσπονδίας

τῶν 'Ενώσεων τῶν Ρώσων ἐργατῶν στὶς 'Ενωμένες Πολιτεῖες καὶ στὸν Καναδᾶ (μιὰ 'Ομοσπονδία πολὺ ἰσχυρή, ἂν ἀναλογιστεῖ κανεὶς πὼς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη περιλάμβανε στοὺς κύκλους της πάνω ἀπὸ 10.000 μέλη).

'Ο Βολὶν ἔγινε λοιπὸν δεκτὸς μ' ἀνοιχτὲς ἀγκάλες, μιὰ ποὺ ἡ 'Ομοσπονδία εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ κατάρτιση καὶ ρητορικὲς ἱκανότητες, κι' ἄρχισε ἀμέσως ν' ἀναπτύσσει μιὰ δραστηριότητα ἐξαιρετικὰ γόνιμη. 'Ο Βολὶν εἶταν ἕνας ἔξοχος ρήτορας, ποὺ δὲν εἶχε περάσει ἀπαρατήρητος ἀπ' τὸν ρωσικὸ τύπο στὴ διάρκεια τῶν γεγονότων τοῦ 1905. 'Η εὐχέρειά του στὴν ἔκφραση, ἡ πειστικότητα τῶν λόγων του, ἡ κομψότητα κι ὁ ἔντονος χρωματισμὸς τῆς γλώσσας του, ὁ πλοῦτος τῶν συλλογισμῶν του, ὅλ' αὐτὰ τὸν ἔκαναν πολὺ δημοφιλὴ καὶ τοῦ ἐξασφάλιζαν πυκνὸ ἀκροατήριο στὶς ὁμιλίες του. (Στὶς 'Ενωμένες Πολιτεῖες ἄφησε πολὺ ἔντονες ἀναμνήσεις μέσα στοὺς κύκλους τῶν ρώσων ἐργατῶν).

Τὸ 1917 ἡ σύνταξη τῆς ἐφημερίδας — μαζί της κι ὁ Βολὶν — ξεκίνησαν γιὰ τὴ Ρωσία. Εἶχε ἀποφασιστεῖ ἡ μεταφορά της στὴν Πετρούπολη, ὅπου ὑπόβοσκε ἡ 'Επανάσταση.

'Εκείνη τὴν ἐποχὴ γινόταν στὴ Ρωσία ἕνα ἔργο ἑνοποίησης ἀνάμεσα στοὺς ἀναρχικοὺς ἐμιγκρέδες τῆς Εὐρώπης (ποὺ εἶταν ἐπηρεασμένοι ἀπ' τὶς ἰδέες τοῦ Κροπότκιν) καὶ τοὺς ἐμιγκρέδες τῆς 'Αμερικῆς. Καρπὸς τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν εἶταν μιὰ διακήρυξη καὶ κατόπι μιὰ ὀργάνωση, ποὺ πῆρε τ' ὄνομα «"Ενωση ἀναρχοσυνδικαλιστικῆς προπαγάνδας τῆς Πετρούπολης» κι ἀποφάσισε τὴ δημοσίευση τῆς «Γκόλος Τρούντα» σὰ συνέχεια τῆς ἔκδοσής της στὴν 'Αμερική. 'Ο Βολὶν ὁρίστηκε συντάκτης τῆς ἐφημερίδας. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ 'Οχτώβρη, ἡ «Γκόλος Τρούντα» ἔγινε καθημερινὴ κι ὁ Βολὶν ἄρχισε νὰ βοηθιέται στὸ ἔργο του ἀπὸ μιὰ συνταχτικὴ ἐπιτροπή. "Ομως ἐγκατέλειψε τὴν ἐφημερίδα μετὰ τὴ διακοπὴ τῶν εἰρηνευτικῶν συνομιλιῶν τοῦ Μπρέστ Λιτόφσκ.

'Ο Βολὶν πῆγε στὸ Μπομπρὸβ γιὰ νὰ συναντήσει τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του, ποὺ κατόρθωσαν μετὰ ἀπὸ χίλιες-δυὸ περιπέτειες νὰ ἔρθουν στὴ Ρωσία, καὶ ποὺ εἶχε νὰ τοὺς δεῖ ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ ἐγκατέλειψε τὴ Γαλλία. Στὸ Μπομπρὸβ ἐργάστηκε στὸ τμῆμα τοῦ τοπικοῦ Σοβιὲτ ποὺ 'χε ἐπιφορτισθεῖ μὲ τὴ διαφώτιση τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ βοηθηθεῖ ὁ πληθυσμὸς νὰ κατανοήσει τὴ σημασία τῶν ἐπαναστατικῶν γεγονότων. Λίγο ἀργότερα ἄρχισε νὰ συνεργάζεται μὲ τὴν τοπικὴ ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας «Ναμπάτε» (Συναγερμὸς) καὶ πῆρε ἐνεργὸ μέρος στὴν προπαρασκευὴ τῆς Συνδιάσκεψης τοῦ Κούρσκ. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Συνδιάσκεψης τοῦ ἀνατέθηκε νὰ συντάξει τὶς ἀποφάσεις της καὶ νὰ ἐπεξεργαστεῖ μιὰ διακήρυξη, ποὺ νὰ εἶναι ἀποδεκτὴ ἀπ' ὅλες τὶς ἀποχρώσεις καὶ τάσεις τοῦ ἀναρχισμοῦ καὶ νὰ ἐπιτρέπει σ' ὅλους νὰ δραστηριοποιηθοῦν μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἑνιαίας ὀργάνω-

σης. Αὐτὴ ἡ σύνταξη ἑνὸς προγράμματος ποὺ νὰ ἐκφράζει τὸ σύνολο τῶν ἀναρχικῶν, ὁδήγησε τὸν Βολὶν νὰ διατυπώσει τὴν ἰδέα του γιὰ μιὰ «ἀναρχικὴ σύνθεση» ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ συσπειρώσει τὴ συνδικαλιστική, τὴν κομμουνιστικὴ καὶ τὴν ἀτομιστικὴ τάση, ἀφοῦ, ὅπως πίστευε, οἱ τάσεις αὐτὲς δὲν εἶταν παρὰ τρεῖς ὄψεις τοῦ ἀναρχισμοῦ. Μετὰ τὴ δεύτερη Συνδιάσκεψη ὁ Βολὶν ἐγκατέλειψε τὴ Μόσχα καὶ πῆγε νὰ ἐργαστεῖ στὴ «Ναμπάτε» τοῦ Κούρσκ, στὸ κεντρικὸ δηλαδὴ ὄργανο (γιατὶ ὑπῆρχαν καὶ τοπικὲς ἐκδόσεις τῆς «Ναμπάτε»). Βρισκόμασταν ἀκόμη σὲ μιὰ περίοδο πολιτικῆς ἀνοχῆς. Ὁ Βολίν, ἐπιφορτισμένος μὲ τὴ σύνταξη τῆς ἐφημερίδας, ἀφοσιώθηκε ὁλόψυχα στὸ ἔργο του. Ὅμως γρήγορα ἐκδηλώθηκε ἡ κρατικὴ ἀντίδραση. Ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου καταργήθηκε, οἱ ἀναρχικοὶ ἄρχισαν νὰ διώκονται καὶ νὰ συλλαμβάνονται. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τοποθετεῖται ἡ προσχώρηση τοῦ Βολὶν στὸ «μαχνοβίτικο» κίνημα.

Καθὼς ὁ ἀντάρτικος ἐπαναστατικὸς στρατὸς εἶχε ἕνα τμῆμα κουλτούρας καὶ διαπαιδαγώγησης, ὁ Βολίν, βρέθηκε ἐπικεφαλῆς του κι ἐπιφορτίσθηκε μὲ τὴν ὀργάνωση συγκεντρώσεων, διαλέξεων καὶ συζητήσεων, μὲ τὴν ἐνημέρωση τοῦ πληθυσμοῦ, μὲ τὴν ἔκδοση προκηρύξεων, ἀφισῶν καὶ κάθε εἴδους ἐντύπων τῶν μαχνοβιστῶν. Τὸ 1919 ὁ Βολὶν ἐκλέχτηκε πρόεδρος τοῦ ἀντάρτικου στρατιωτικοῦ Συμβουλίου κι ἀνάπτυξε πλούσια δραστηριότητα γιὰ ἕξη μῆνες. Ὅμως τὸ ἔργο του διακόπηκε ἀπ' τὰ γεγονότα. Ἐνῶ εἶχε προσβληθεῖ ἀπὸ τύφο, συνελήφθη ἀπ' τὴν 14η Κόκκινη Στρατιά, μεταφέρθηκε στὴ Μόσχα καὶ παραδόθηκε στὰ χέρια τῆς Τσέκα. Ἀλλά, στὰ πλαίσια μιᾶς στρατιωτικῆς συμφωνίας μεταξὺ τῆς μπολσεβίκικης κυβέρνησης καὶ τῶν μαχνοβιστῶν παρτιζάνων, οἱ τελευταῖοι ζήτησαν τὴν ἀπελευθέρωσή του, κι ὁ Βολὶν πράγματι ἀφέθηκε ἐλεύθερος τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1920.

Στὴ συνέχεια πῆγε στὸ Χάρκοβο ὅπου, μαζὶ μὲ τὴ Συνομοσπονδία «Ναμπάτε», ἐργάστηκε γιὰ τὴν προετοιμασία ἑνὸς ἀναρχικοῦ Συνεδρίου ποὺ εἶχε ὁριστεῖ γιὰ τὶς 25 τοῦ Δεκέμβρη. Τὴν παραμονὴ αὐτοῦ τοῦ Συνεδρίου, οἱ μπολσεβίκοι συνέλαβαν τὸν Βολὶν κι ὅλους τοὺς ἀναρχικοὺς ποὺ εἶχαν ἀγωνιστεῖ στὶς τάξεις τοῦ μαχνοβίτικου κινήματος. Τὸ ἀναρχικὸ κίνημα ἀποδεκατίστηκε ἀπὸ μιὰ θηριώδη καταστολὴ κι ἕνα μέρος τοῦ μαχνοβίτικου στρατοῦ, ποὺ μπόρεσε νὰ ἐντοπιστεῖ καὶ νὰ ἀποκοπεῖ, ἐξοντώθηκε (χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἀντίσταση τῶν ἐπαναστατῶν παρτιζάνων νὰ ἐκδηλώνεται γιὰ δύο σχεδὸν χρόνια ἀκόμη, ἐμπνεόμενη πάντα ἀπ' τὸν ἀσύλληπτο Μάχνο). Οἱ φυλακισμένοι τοῦ Χάρκοβο μεταφέρθηκαν στὴ Μόσχα. Ὁ Βολὶν κλείστηκε στὶς φυλακὲς τοῦ Μπουτύρκι καὶ κατόπι τοῦ Λεφόρτοβο. Στὶς φυλακὲς αὐτὲς ὅλοι γνώρισαν τὶς φρικτὲς θηριωδίες τῆς Τσέκα καὶ διαμαρτυρήθηκαν ἐναντίον τους μὲ μιὰ ἀπεργία πείνας ποὺ κράτησε δεκάμιση μέρες καὶ διακόπηκε χάρη στὴν ἀπρόσμενη ἐπέμβαση ἐκπροσώπων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συνδικαλισμοῦ, ποὺ εἶχαν ἔρθει γιὰ νὰ

παραστοῦν στὸ Συνέδριο τῆς Κόκκινης Συνδικαλιστικῆς Διεθνοῦς. Οἱ ἐκπρόσωποι αὐτοὶ κατόρθωσαν ν' ἀποσπάσουν ἀπ' τοὺς μπολσεβίκους τὴν ἀποφυλάκιση δέκα κρατουμένων, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους βρισκόταν κι ὁ Βολίν, μὲ τὸν ὅρο τῆς διαρκοῦς ἐξορίας τους ἀπ' τὴ Ρωσία (ἐὰν κάποιος δοκίμαζε νὰ ξαναγυρίσει, θὰ καταδικαζόταν σὲ θάνατο). Ὅλοι αὐτοὶ εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ φύγουν μαζὶ μὲ τὴν οἰκογένειά τους.

Ὁ Βολὶν πῆγε ἀρχικὰ στὴ Γερμανία, ὅπου τοῦ συμπαραστάθηκε ἡ Ἐλεύθερη Ἐργατικὴ Ἕνωση ποὺ 'χε τὴν ἕδρα της στὸ Βερολίνο. Ἐκεῖ ἐργάστηκε μὲ πάθος γι' αὐτὴ τὴν Ἕνωση, ἔγραψε μιὰ ἔξοχη μπροσούρα ποὺ ἐκδόθηκε ἀπ' τὴν ἴδια, τὴ «Δίωξη τοῦ Ἀναρχισμοῦ στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία», μετάφρασε τὸ βιβλίο τοῦ Πιὸτρ Ἀρσίνωφ «Ἱστορία τοῦ Μαχνοβίτικου Κινήματος», καὶ ταυτόχρονα ἵδρυσε καὶ μετεῖχε ἐνεργὰ στὴ σύνταξη ἑνὸς σημαντικοῦ ἑβδομαδιαίου ἐντύπου στὴ ρώσικη γλῶσσα, τοῦ «Ἀναρχικοῦ Ἐργάτη».

Ἀργότερα ὁ Σεμπαστιὲν Φῶρ τὸν πίεσε νὰ ἔρθει στὴ Γαλλία, ὅπου θὰ μποροῦσε νὰ ἐξασφαλίσει μιὰ πιὸ ὑποφερτὴ ζωὴ καὶ θὰ τοῦ δινόταν ἡ δυνατότητα νὰ συνεργαστεῖ στὴ σύνταξη τῆς «Ἀναρχικῆς Ἐγκυκλοπαίδειας». Ὁ Βολὶν ἀκολούθησε τὴν ὑπόδειξη τοῦ παλαίμαχου γάλλου ἀναρχικοῦ. Ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι κι ἔγραψε ἀξιόλογες μελέτες γιὰ τὴν «Ἀναρχικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», ποὺ συχνὰ ἀναδημοσιεύονταν σὲ ξένους μπροσοῦρες ἢ ἀκόμη στὸν ξένο τύπο, κυρίως στὴν Ἱσπανία. Μετὰ ἀπὸ πρόταση τῆς ἱσπανικῆς C.N.T. δέχτηκε ν' ἀναλάβει τὴν εὐθύνη τῆς σύνταξης τῆς γαλλόφωνης ἐφημερίδας της «Ἡ ἀντιφασιστικὴ Ἱσπανία».

Μετέπειτα ἐγκατέλειψε τὸ Παρίσι, πῆγε στὴ Νίμ, καὶ τελικὰ ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος τὸν βρῆκε στὴ Μασσαλία. Ἡ εἰσβολὴ τῶν γερμανῶν στὴ Γαλλία τοῦ δημιουργοῦσε τεράστιους κινδύνους, μιὰ ποὺ εἶταν ταυτόχρονα ἀναρχικὸς καὶ ρῶσος. Σὰν ἀπὸ θαῦμα, ὅμως, κατόρθωσε νὰ τοὺς ἀποφύγει μετὰ ἀπὸ πολλὲς περιπέτειες. Ὡστόσο, δὲν κατόρθωσε νὰ ξεφύγει κι ἀπ' τὰ ἄλλα ἐπακόλουθα τοῦ πολέμου: οἱ κάθε εἴδους στερήσεις τὸν ἐξασθένισαν καὶ τὸν ἔκαναν δέσμιο τῆς φυματίωσης, στὴν ὁποία τελικὰ ὑπέκυψε στὶς 18 Σεπτέμβρη 1945 στὸ νοσοκομεῖο Λαϊνὲκ τοῦ Παρισιοῦ. Ἡ σορός του ἀποτεφρώθηκε στὸ κρεματόριο τοῦ νεκροταφείου Πὲρ-Λασαίζ, μέσα σ' ἕνα πλῆθος συντρόφων καὶ φίλων.

Ὅμως κατὰ τὴ διαμονή του στὴ Μασσαλία τοῦ δόθηκε ἡ δυνατότητα νὰ τελειώσει τὴν «Ἄγνωστη Ἐπανάσταση», ἕνα ἔργο ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσε ὁλόψυχα καὶ ποὺ ἡ συντροφικὴ ἀφοσίωση μᾶς επιτρέπει σήμερα νὰ σᾶς παρουσιάσουμε.

«Οἱ φίλοι τοῦ Βολὶν»

Εἰσαγωγὴ

Μερικὲς ἀπαραίτητες διευκρινίσεις

1. — Ὅταν μιλᾶμε γιὰ «Ρωσικὴ Ἐπανάσταση» μπορεῖ νὰ ἔχουμε κατὰ νοῦ: εἴτε τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα στὸ σύνολό του, ἀπ' τὴν ἐξέγερση τῶν Δεκεμβριστῶν (1825) μέχρι τὶς μέρες μας· εἴτε τοὺς δύο διαδοχικοὺς κλονισμοὺς τοῦ 1905 καὶ τοῦ 1917· εἴτε, τέλος, μόνο τὴ μεγάλη ἔκρηξη τοῦ 1917. Στὸ ἔργο αὐτό, σὰ «Ρωσικὴ Ἐπανάσταση» ἐννοοῦμε τὸ σύνολο τοῦ κινήματος (πρώτη ἑρμηνεία).
Αὐτὴ ἡ μέθοδος εἶναι ἡ μόνη ποὺ ἐπιτρέπει στὸν ἀναγνώστη νὰ κατανοήσει, τόσο τὴν ἀλληλουχία καὶ τὴν ὀργανικὴ ἑνότητα τῶν γεγονότων, ὅσο καὶ τὴ σημερινὴ κατάσταση στὴν Ε.Σ.Σ.Δ.

2. — Μιὰ ἱστορία κάπως πλήρης τῆς Ρωσικῆς Ἐπανάστασης θ' ἀπαιτοῦσε πολλοὺς τόμους. Θὰ εἶταν ἀναπόφευκτα ἔργο μακρόπνοο, ποὺ θὰ βαρύνει κυρίως τοὺς ὤμους τῶν ἱστορικῶν τοῦ μέλλοντος. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ μιὰ μελέτη ἀρκετὰ συνοπτικὴ ποὺ ἔχει σὰ στόχο: α) νὰ κάνει κατανοητὸ τὸ σύνολο τοῦ κινήματος· β) ν' ἀνασύρει ἀπ' τὴν ἀφάνεια τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα του ποὺ ἀγνοοῦνται ἢ εἶναι ἐλάχιστα γνωστὰ στὶς ἄλλες χῶρες· νὰ ἐπιτρέψει ὁρισμένες ἐκτιμήσεις καὶ συμπεράσματα.
Πάντως, ὅσο θὰ προχωροῦμε χρονικά, τόσο πιὸ ἐκτεταμένο καὶ λεπτομερειακὸ θὰ γίνεται τὸ βιβλίο. Προπάντων στὰ κεφάλαια ποὺ πραγματεύονται τοὺς κλονισμοὺς τοῦ 1905 καὶ τοῦ 1917, ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ πολυάριθμες διασαφηνίσεις, ποὺ μέχρι τώρα εἶναι ἄγνωστες, καὶ ἄφθονα ἀνέκδοτα ντοκουμέντα κι ἀποσιωπημένα γεγονότα.

3. — Ὑπάρχει μιὰ δυσκολία ποὺ πρέπει ἐξάπαντος νά 'χουμε ὑπόψη μας: εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ γενικὴ ἐξέλιξη τῆς Ρωσίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ ἔκθεση τῆς Ρωσικῆς Ἐπανάστασης θά 'πρεπε νὰ ἀκολουθεῖ μιὰ γ ε ν ι κ ὴ ἱ σ τ ο ρ ι κ ὴ μ ε λ έ τ η τῆς χώρας, ἢ μᾶλλον νὰ ἐντάσσεται στὰ πλαίσιά της. Ἀλλὰ ἕνα τέτοιο ἔργο θὰ ξεπερνοῦσε κατὰ πολὺ τὰ ὅρια τοῦ θέματός μας. Θὰ προσπαθήσουμε ν' ἀποφύγουμε τὸ ἐμπόδιο προσφέροντας στὸν ἀναγνώστη ἱστορικὲς γνώσεις, ὅπου κάτι τέτοιο φαίνεται ἀπαραίτητο.

Πρόλογος

Κάθε ἐπανάσταση — ἀκόμα κι ἂν τὴν ἔχουν μελετήσει πολλοὶ συγγραφεῖς διαφόρων τάσεων καὶ σὲ διάφορες ἐποχὲς — παραμένει στὸ βάθος μιὰ μεγάλη Ἄγνωστη. Περνοῦν ὁλόκληροι αἰῶνες καί, ποῦ καὶ ποῦ, ἔρχονται ἄνθρωποι ποὺ ἀνασκαλίζουν τὰ ἴχνη τῶν παλιῶν ἀνατροπῶν καὶ πάντα βρίσκουν ἄγνωστα γεγονότα κι ἀνέκδοτα ντοκουμέντα. Συχνά, οἱ ἀνακαλύψεις αὐτὲς γκρεμίζουν γνώσεις καὶ ἀπόψεις ποὺ θεωρούσαμε ὁριστικές. Πόσα ἔργα δὲν ὑπῆρχαν γιὰ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1789, ὅταν ὁ Κροπότκιν κι ὁ Ζωρὲς ξέθαψαν ἀπ' τὰ ὑπολείμματά της ὁλότελα ἄγνωστα στοιχεῖα, ποὺ ἔρριξαν στὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἕνα φῶς ἀνυποψίαστο! Κι ὁ Ζωρὲς δὲν ἀναγνώρισε ὅτι τὰ ἀνεξάντλητα ἀρχεῖα τῆς Μεγάλης Ἐπανάστασης μόλις ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ βγαίνουν στὸ φῶς;

Γενικά, δὲν ξέρουμε ἀκόμη νὰ μελετᾶμε μιὰ Ἐπανάσταση (ὅπως καὶ δὲν ξέρουμε νὰ γράφουμε τὴν ἱστορία ἑνὸς λαοῦ). Ἄλλωστε οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς, ὅσο κι ἂν εἶναι ἔμπειροι κι εὐσυνείδητοι, κάνουν τέτοια σφάλματα καὶ παραλείψεις ποὺ εἶναι ἀδύνατο στὸν ἀναγνώστη νὰ φτάσει σὲ μιὰ ὀρθὴ ἀντίληψη τῶν πραγμάτων. Ἀσχολοῦνται συστηματικά, γιὰ παράδειγμα, μὲ τὴ λεπτομερειακὴ ἐξέταση κι ἐκτεταμένη ἔκθεση τῶν ἐξόφθαλμων *γεγονότων καὶ φαινομένων, αὐτῶν δηλαδὴ ποὺ διαδραματίστηκαν στὸ φῶς τῆς μέρας, στὸ θορυβῶδες «ἐπαναστατικὸ πανηγύρι», ἐνῶ περιφρονοῦν καὶ ἀγνοοῦν ὅσα διαδραματίστηκαν ἀθόρυβα, στὰ ἔγκατα τῆς Ἐπανάστασης, στὸ περιθώριο τοῦ «πανηγυριοῦ». Τὸ πολὺ-πολὺ νὰ τοὺς ἀφιερώσουν περιστασιακὰ δυὸ λέξεις, βασιζόμενοι σ' ἀόριστες μαρτυρίες ποὺ ἡ ἑρμηνεία τους εἶναι τὸ συχνότερο λαθεμένη ἢ ὑστερόβουλη. Κι ὅμως,* αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ κρυμμένα γεγονότα ἔχουν σημασία *καὶ ρίχνουν* αὐθεντικὸ φῶς *στὴ γενικότερη ἀλληλουχία τῶν ἐξελίξεων ἢ καὶ σ' ὁλόκληρη τὴν ἐποχή!*

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἐπιστῆμες - κλειδιὰ τῶν φαινομένων τῆς Ἐπανάστασης — ἡ οἰκονομία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ ψυχολογία — βρίσκονται ἀκόμη στὰ πρῶτα τους βήματα κι ἀδυνατοῦν νὰ κατανοήσουν καὶ νὰ ἐξηγήσουν ἱκανοποιητικὰ τὰ ὅσα συνέβησαν.

Κι αὐτὸ δὲν εἶναι ὅλο. Ἀκόμη κι ἀπ' τὴν ἄποψη τοῦ καθαροῦ «ρεπορτάζ», ὑπάρχουν ἕνα σωρὸ κενά. Μέσα στὸ μεγαλειώδη στρόβιλο τῆς Ἐπανάστασης, εἶναι ἀναρίθμητα τὰ γεγονότα ποὺ καταβροχθίζονται ἀπ' τὶς τεράστιες ρωγμὲς ποὺ ἀνοίγουν καὶ κλείνουν τὴν κάθε στιγμή, καὶ παραμένουν ἔτσι δυσεύρετα ἢ ἴσως ἄγνωστα γιὰ πάντα. Δυστυχῶς, ὅσοι ζοῦν μιὰ Ἐπανάσταση, αὐτὰ τὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπινων ὑπάρξεων ποὺ μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο παρασέρνονται ἀπ' τὴ λαίλαπα, ἐλάχιστα νιάζονται νὰ σημειώσουν γιὰ τὶς μελλοντικὲς γενιὲς τὰ ὅσα εἶδαν, γνώρισαν, σκέφτηκαν ἢ ἔζησαν.

Τέλος, ὑπάρχει ἕνας ἀκόμη λόγος, ποὺ ἀξίζει ἰδιαίτερη ὑπογράμμιση: μὲ σπάνιες ἐξαιρέσεις, οἱ ἐλάχιστοι αὐτόπτες μάρτυρες ποὺ ἀφήνουν σημειώσεις, καὶ μαζί τους οἱ κύριοι ἱστορικοί, δείχνουν μιὰ ἐπαίσχυντη μεροληπτικότητα. Ὁ καθένας ψάχνει καὶ βρίσκει κατὰ βούληση, μέσα σὲ μιὰ Ἐπανάσταση, στοιχεῖα ποὺ μποροῦν νὰ στηρίξουν μιὰ προσωπικὴ θέση ἢ νὰ χρησιμεύσουν σ' ἕνα δόγμα, κόμμα, ἢ κάστα. Ὁ καθένας ἀποσιωπεῖ καὶ παραμερίζει συστηματικὰ κάθε τὶ ποὺ μπορεῖ νὰ ἀντιφάσκει. Ἀκόμη κ' οἱ ἐπαναστάτες, ποὺ εἶναι διαιρεμένοι ἀπ' τὶς θεωρίες τους, προσπαθοῦν ν' ἀποκρύψουν ἢ νὰ παραμορφώσουν ὅ,τι δὲ χωράει στὸ προκρούστειο κρεβάτι τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἰδεολογίας.

Ἂς μὴν κάνουμε καθόλου λόγο γιὰ τὸν ἀποκαρδιωτικὸ ἀριθμὸ ἔργων πού, ἁπλούστατα, στεροῦνται σοβαρότητας.

Ποιὸς λοιπὸν θὰ ἐπιδίωκε νὰ βρεῖ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο τὴν ἀλήθεια; Κανένας ἢ σχεδὸν κανένας. Ἄρα δὲν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικὸ πού, πάνω σὲ μιὰ Ἐπανάσταση, ὑπάρχουν σχεδὸν τόσες ἐκδοχὲς ὅσο καὶ βιβλία, καὶ ποὺ στὸ βάθος ἡ ἀληθινὴ Ἐπανάσταση παραμένει ἄγνωστη.

Ὡστόσο, εἶναι ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ κρυμμένη Ἐπανάσταση ποὺ φέρνει μέσα της τὰ σπέρματα τῆς μελλοντικῆς ἀνατροπῆς. Κι ὅποιος σκοπεύει νὰ ζήσει ἐνεργὰ τὴ μελλοντικὴ ἀνατροπή, ἢ ἔστω θέλει νὰ παρακολουθήσει καὶ νὰ κατανοήσει τὴν πορεία της, ὀφείλει ν' «ἀνακαλύψει» καὶ νὰ ἐξερευνήσει αὐτὴ τὴν Ἄγνωστη.

Ὅσο γιὰ τὸ συγγραφέα, καθῆκον του εἶναι νὰ τὸν βοηθήσει σ' αὐτή του τὴν προσπάθεια.

*

Στὸ βιβλίο αὐτό, ἡ ἄγνωστη Ἐπανάσταση εἶναι ἡ ρωσικὴ Ἐπανάσταση· ὄχι ἐκείνη ποὺ συχνὰ πραγματεύτηκαν πολιτικοὶ ἄντρες καὶ πουλημένοι κοντυλοφόροι, ἀλλὰ ἐκείνη ποὺ οἱ ἴδιοι ἀγνόησαν, ἀποσιώπησαν ἢ πλαστογράφησαν: ἐκείνη ποὺ ἀγνοοῦμε.

Ξεφυλλίστε μερικὰ βιβλία πάνω στὴ ρωσικὴ Ἐπανάσταση. Μέχρι τώρα, σχεδὸν ὅλα γράφτηκαν ἀπὸ ἀνθρώπους λίγο ὡς πολὺ ἰδιοτελεῖς,

ἀπὸ ἰδεολογική, πολιτικὴ ἢ ἀκόμη προσωπικὴ ἄποψη. Ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν ὁ συγγραφέας εἶναι «λευκός», «δημοκράτης», «σοσιαλιστής», «σταλινικός» ἢ «τροτσκιστής», τὰ πάντα ἀλλάζουν. Ἡ πραγματικότητα μπαίνει στὸ καλούπι ἐκείνου ποὺ ἐποτίθεται πῶς τὴν ἀφηγεῖται. Μάταια θὰ προσπαθήσετε νὰ τὴν ξεδιακρίνετε. Γιατὶ οἱ συγγραφεῖς ἀποσιώπησαν κάθε φορὰ σημαντικότατα γεγονότα, ἐὰν αὐτὰ δὲν ἐναρμονίζονταν μὲ τὶς ἰδέες τους, δὲν τοὺς ἐνδιέφεραν ἢ δὲν τοὺς βόλευαν.

Τοῦτα τὰ γεγονότα, ποὺ 'ναι ἄγνωστα κι ὡστόσο ἐξαιρετικὰ ἐνδεικτικά, ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Χωρὶς νὰ θέλει νὰ ὑπερβάλει οὔτε νὰ καυχηθεῖ, ὁ συγγραφέας τολμᾶ νὰ βεβαιώσει ὅτι, ὅποιος δὲ λάβει γνώση αὐτοῦ τοῦ ἔργου, θὰ ἀγνοεῖ ἕνα σημαντικὸ ἀριθμὸ γεγονότων κεφαλαιώδους σημασίας.

•

Οἱ ἐπαναστάσεις τοῦ παρελθόντος — κι ἐννοῶ κυρίως τοῦ 1789 καὶ τοῦ 1917 — μᾶς κληροδότησαν ἕνα θεμελιῶδες πρόβλημα. Ἐνῶ ξέσπασαν ὡς ἕνα μεγάλο βαθμὸ ἐνάντια στὴν καταπίεση, ἐνῶ διαπνέονταν ἀπὸ ἕνα ἰσχυρὸ ἄνεμο Ἐλευθερίας καὶ διακήρυχναν τὴν Ἐλευθερία σὰν οὐσιώδη σκοπό τους, γιατὶ αὐτὲς οἱ ἐπαναστάσεις βυθίστηκαν σὲ μιὰ νέα δικτατορία, ἀσκούμενη ἀπὸ ἄλλα κυρίαρχα καὶ προνομιοῦχα στρώματα, γιατὶ κατέληξαν σὲ μιὰ νέα ὑποδούλωση τῶν λαϊκῶν μαζῶν; Ποιὲς εἶναι οἱ συνθῆκες ποὺ θὰ ἐπιτρέπανε σὲ μιὰ ἐπανάσταση ν' ἀποφύγει αὐτὸ τὸ θλιβερὸ τέλος; Ἡ κατάληξη αὐτὴ θὰ εἶναι γιὰ πολὺ ἀκόμη καιρὸ ἕνα εἶδος ἱστορικοῦ πεπρωμένου, ἢ μήπως ὀφείλεται σὲ παράγοντες πρόσκαιρους κι ἐνδεχομένως σὲ σφάλματα καὶ παραλείψεις ποὺ μποροῦν στὸ μέλλον νὰ ἀποφευχθοῦν; Καὶ σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση, ποιὰ εἶναι τὰ μέσα γιὰ νὰ ἐξουδετερωθεῖ ὁ κίνδυνος ποὺ ἤδη ἀπειλεῖ τὶς μελλοντικὲς ἐπαναστάσεις; Μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε ὅτι θὰ τὸν ξεπεράσουμε;

Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ συγγραφέα, εἶναι ἀκριβῶς τὰ ἄγνωστα καὶ σκόπιμα ἀποσιωπημένα στοιχεῖα ποὺ μᾶς προσφέρουν τὸ κλειδὶ τοῦ προβλήματος, δίνοντάς μας τὸ ὑλικὸ ποὺ 'ναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴ λύση του. Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀπόπειρα νὰ φωτιστεῖ τοῦτο τὸ πρόβλημα μὲ τὴ βοήθεια συγκεκριμένων κι ἀδιαμφισβήτητων στοιχείων.

•

Ὁ συγγραφέας ἔζησε τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1917 (καθὼς καὶ τοῦ 1905). Πῆρε ἐνεργὸ μέρος σ' αὐτήν. Κι ἔχει σκοπὸ νὰ

ἐκθέσει καὶ νὰ ἐξετάσει μὲ ἀπόλυτη ἀντικειμενικότητα τὰ αὐθεντικὰ γεγονότα. Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη του ἔγνια. Ἐὰν δὲν τὴν εἶχε, δὲ θὰ τοῦ περνοῦσε ποτὲ ἀπ' τὸ μυαλὸ νὰ γράφει τοῦτο τὸ βιβλίο.

Αὐτὴ ἡ ἔγνια γιὰ μιὰ εἰλικρινῆ ἔκθεση καὶ μιὰ ἀμερόληπτη ἀνάλυση, εὐνοεῖται ἀπ' τὴ θεωρητικὴ τοποθέτηση τοῦ συγγραφέα. Ἀπὸ τὸ 1908, δὲν ἀνήκει σὲ κανένα πολιτικὸ κόμμα. Ἀπ' τὴ σκοπιὰ τῶν προσωπικῶν του πεποιθήσεων, ἔχει συμπάθειες μὲ τὸ ἀντιεξουσιαστικὸ κίνημα. Μπορεῖ νὰ ἐπιτρέψει στὸν ἑαυτό του τὴν πολυτέλεια τῆς ἀντικειμενικότητας γιατί, σὰν ἀντιεξουσιαστής, δὲν ἔχει κανένα συμφέρον νὰ προδώσει τὴν ἀλήθεια, κανένα λόγο νὰ πλαστογραφήσει: δὲν ἐνδιαφέρεται οὔτε γιὰ τὴν ἐξουσία, οὔτε γιὰ ἕνα ἡγετικὸ πόστο, οὔτε γιὰ προνόμια, οὔτε ἀκόμη γιὰ τὸ θρίαμβο «μὲ κάθε θυσία» μιᾶς θεωρίας. Τὸ μόνο ποὺ ἐπιδιώκει εἶναι ν' ἀποκαταστήσει τὴν ἀλήθεια, γιατὶ μόνο ἡ ἀλήθεια εἶναι γόνιμη. Τὸ πάθος του, ἡ μοναδική του φιλοδοξία, εἶναι νὰ κάνει κατανοητὲς τὶς ἐξελίξεις στὸ φῶς αὐθεντικῶν γεγονότων, γιατὶ μόνο μιὰ τέτοια κατανόηση ἐπιτρέπει νὰ βγοῦν συμπεράσματα σωστὰ καὶ χρήσιμα.

Ὅπως κάθε Ἐπανάσταση, ἔτσι καὶ ἡ ρωσικὴ κρύβει ἕνα θησαυρὸ ἀπὸ ἄγνωστα ἢ ἀκόμη ἀνυποψίαστα γεγονότα.

Ἡ μελέτη αὐτὴ ἐλπίζει κάποτε νὰ πάρει μιὰ μικρὴ θέση δίπλα σὲ συγγραφεῖς ποὺ θὰ δείξουν τὴ θέληση καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ ἐξερευνήσουν ἔντιμα καὶ μὲ κάθε ἀνεξαρτησία τοῦτο τὸν τεράστιο θησαυρό.

ΤΟ ΠΡΟΑΝΑΚΡΟΥΣΜΑ (1825-1905)

Ι. — Η ΡΩΣΙΑ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΗ. — Ἡ ἀπέραντη ἔκταση τῆς χώρας, ἕνας πληθυσμὸς ἀραιός, διαιρεμένος, καὶ γι' αὐτὸ ἀκόμα περισσότερο εὐκολοδούλωτος, ἡ μογγολικὴ χυριαρχία γιὰ πάνω ἀπὸ δύο αἰῶνες, συνεχεῖς πόλεμοι, ἀναστατώσεις, κι' ἄλλοι δυσμενεῖς παράγοντες εἶταν οἱ αἰτίες τῆς μεγάλης πολιτικῆς, κοινωνικῆς, καὶ πολιτιστικῆς καθυστέρησης τῆς Ρωσίας σὲ σχέση μὲ τὶς ὑπόλοιπες χῶρες τῆς Εὐρώπης.

Π ο λ ι τ ι κ ά, ἡ Ρωσία θὰ μπεῖ στὸ 19ο αἰώνα μὲ καθεστὼς ἀπόλυτης μοναρχίας («τσάρος» αὐτοκράτορας) στηριγμένο σὲ μιὰ εὐρύτατη ἀριστοκρατία γαιοκτημόνων καὶ στρατιωτικῶν, σὲ μιὰ παντοδύναμη γραφειοκρατία, σ' ἕναν πολυάριθμο κι ἀφοσιωμένο κλῆρο, καὶ σὲ μιὰ ἀγροτικὴ μάζα 75 ἑκατομμύρια ψυχές, μάζα πρωτόγονη, ἀγράμματη, καὶ πεσμένη γονατιστὴ μπρὸς στὸν «πατερούλη» της τὸν τσάρο.

Ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ά, ἡ χώρα, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, βρισκόταν στὸ στάδιο μιᾶς ἀγροτικῆς φεουδαρχίας. Οἱ πόλεις, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δύο πρωτεύουσες (τὴν Ἁγία — Πετρούπολη καὶ τὴ Μόσχα) καὶ μερικὲς ἄλλες στὸ Νότο, εἶταν ἐλάχιστα ἀναπτυγμένες. Τὸ ἐμπόριο καί, κυρίως, ἡ βιομηχανία φυτοζωοῦσαν. Πραγματικὴ βάση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας εἶταν ἡ γεωργία, ἀπ' ὅπου ζοῦσαν τὰ 95% τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ γῆ, ὅμως, δὲν ἀνῆκε στοὺς ἄμεσους παραγωγοὺς — τοὺς ἀγρότες· εἶταν ἰδιοκτησία τοῦ Κράτους ἢ μεγαλοκτημόνων, τῶν «πομέστσικων» (τσιφλικάδων). Οἱ ἀγρότες, προσκολλημένοι ἀναγκαστικὰ στὴ

γῆ καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ ἰδιοκτήτη, εἴταν καὶ δουλοπάροικοι αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Οἱ μεγαλύτεροι γαιοκτήμονες εἶχαν ἰδιοκτησία τους σωστὰ τσιφλίκια κληρονομημένα ἀπ' τοὺς προγόνους τους πού, μὲ τὴ σειρά τους, τά 'χαν λάβει ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα — «πρῶτο ἰδιοκτήτη» σὲ ἀναγνώριση τῶν ὑπηρεσιῶν τους (στρατιωτικῶν, διοικητικῶν ἢ ὅ,τι ἄλλων). Ὁ «ἀφέντης» εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου πάνω στοὺς δουλοπάροικούς του. Ὄχι μονάχα τοὺς ἔβαζε νὰ ἐργάζονται σὰ σκλάβοι, ἀλλὰ μποροῦσε καὶ νὰ τοὺς πουλήσει, νὰ τοὺς τιμωρήσει, καὶ νὰ τοὺς βασανίσει (ἀκόμα καὶ νὰ τοὺς σκοτώσει, χωρὶς μεγάλες ταλαιπωρίες ἀπ' τὶς ἀρχές). Αὐτὴ ἡ ὑποδούλωση, ἡ σκλαβιὰ αὐτὴ 75 ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων εἴταν ἡ οἰκονομικὴ βάση τοῦ Κράτους.

Μόλις ποὺ μπορεῖ κανένας νὰ μιλήσει γιὰ τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση μιᾶς παρόμοιας «κοινωνίας». Στὰ ψηλά, οἱ ἀπόλυτοι κύριοι: ὁ Τσάρος, τὸ πολυάριθμο συγγενολόι του, ἡ ἐπιδεικτική του αὐλή, οἱ εὐγενεῖς, ἡ «ὑψηλὴ» γραφειοκρατία, ἡ κάστα τῶν στρατιωτικῶν, οἱ κεφαλὲς τοῦ κλήρου. Στὰ χαμηλά, οἱ σκλάβοι: Οἱ ἀγρότες — δουλοπάροικοι τῆς ὑπαίθρου, καὶ οἱ κατώτερες τάξεις τῶν πόλεων, χωρὶς καμία πολιτικὴ ζωή, κανένα δικαίωμα, καμία ἐλευθερία. Ἀνάμεσά τους, τὰ μεσαῖα στρώματα: ἔμποροι, δημοσιοϋπάλληλοι, ἐργαζόμενοι, βιοτέχνες, κτλ., ἄχρωμοι καὶ ἀσήμαντοι.

Εἶναι φανερὸ πὼς τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνίας αὐτῆς εἴταν πολὺ χαμηλό, καί, μιλώντας γιὰ κείνη τὴν ἐποχή, εἶναι ἀπαραίτητη μιὰ σημαντικὴ ἐπιφύλαξη: μιὰ χτυπητὴ ἀντίθεση — πού, γι' αὐτήν, ἔχουμε κάμποσα ἀκόμα νὰ ποῦμε — ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὸν ἁπλὸ ἐργαζόμενο πληθυσμό, τὸν ἀστικὸ ὅσο καὶ τὸν ἀγροτικό, τὸν ἀμόρφωτο καὶ ἐξαθλιωμένο, καὶ τὰ προνομιοῦχα στρώματα, ποὺ ἡ ἀγωγή τους κ' ἡ ἐκπαίδευση εἴταν ἀρκετὰ προωθημένες.

Ἡ κατάσταση δουλοπαροικίας τῆς ἀγροτικῆς μάζας εἴταν κ' ἡ αἱμάσσουσα πληγὴ τῆς χώρας. Ἤδη πρὸς τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα, ὁρισμένοι ἄνθρωποι μὲ βαθὺ κ' εὐγενικὸ πνεῦμα διαμαρτυρήθηκαν γι' αὐτὸ τὸ αἶσχος. Κι ἀναγκάστηκαν νὰ πληρώσουν ἀκριβὰ τὴ γενναιόδωρη χειρονομία τους. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἀγρότες ξεσηκώνονταν ὁλοένα συχνότερα κατὰ τῶν ἀφεντάδων τους. Ἐκτὸς ἀπὸ κάμποσες τοπικὲς στάσεις, μὲ λίγο — πολὺ ἀτομικὸ χαραχτήρα (ἐνάντια στὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλ-

λο ἀφέντη πού ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια), ἡ ἀγροτική μάζα ἔγραψε, τὸ 17ο αἰώνα (ἐξέγερση τοῦ Ραζίν) καί τὸ 18ο αἰώνα (ἐξέγερση τοῦ Πουγκατσόφ), δύο μεγάλης ἔκτασης στασιαστικά κινήματα πού, ὅσο κι ἂν ἀπότυχαν, προκάλεσαν μεγάλες ἔγνοιες στὴν τσαρική κυβέρνηση καὶ τράνταξαν ὁλόκληρο τὸ σύστημα. Πρέπει, ὡστόσο, νὰ ποῦμε πώς, τὰ δύο αὐτὰ κινήματα, αὐθόρμητα καί ἀσυνειδητοποίητα, στρέφονταν κυρίως ἐνάντια στὸν ἄμεσο ἐχθρό: τούς γαιοκτήμονες εὐγενεῖς, τὴν ἀριστοκρατία τῶν πόλεων, καὶ τὴν ἀργυρώνητη διοίκηση. Γενικά, δὲν εἶχε διαμορφωθεῖ ἡ παραμικρή ἀντίληψη γιὰ κατάργηση ὁλόκληρου τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος καί γι' ἀντικατάστασή του μ' ἕνα ἄλλο, δικαιότερο κι ἀνθρωπινότερο. Κ' ὕστερα, ἡ κυβέρνηση πέτυχε, μὲ τὸ κνοῦτο καί τὴ βία, καί μὲ τὴ βοήθεια τοῦ κλήρου καὶ ἄλλων ἀντιδραστικῶν στοιχείων, νὰ ὑποτάξει παντελῶς τοὺς ἀγρότες, ἀκόμα καὶ «ψυχολογικά», ἔτσι ὥστε κάθε πράξη ἀνταρσίας μεγάλης πάνω - κάτω ἔκτασις, νὰ εἶναι γιὰ πολὺν καιρό, σχεδὸν ἀδύνατη.

ΠΡΩΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΘΑΡΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ: ΟΙ «ΔΕΚΕΜΒΡΙΣΤΕΣ» (1825). — Τὸ πρῶτο συνειδητὰ ἐπαναστατικὸ κίνημα κατὰ τοῦ καθεστῶτος — κίνημα πού τὸ πρόγραμμά του ἔφτανε, κοινωνικά, ὡς τὴν ἐξαφάνιση τῆς δουλοπαροικίας καί, πολιτικά, ὡς τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς δημοκρατίας, ἤ, τουλάχιστο, ἑνὸς συνταγματικοῦ καθεστῶτος — ἐκδηλώθηκε τὸ 1825· εἶταν τὴν ἐποχὴ πού, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρου 1ου, χωρὶς νά 'χει ἀφήσει ἄμεσο διάδοχο, στὸ θρόνο θὰ ἀνέβαινε ὁ ἀδερφός του Νικόλαος, μετὰ τὴν ἄρνηση τοῦ ἄλλου του ἀδερφοῦ Κωνσταντίνου.

Τὸ κίνημα δὲν ἔγινε ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς καταπιεσμένες τάξεις, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν προνομιούχων. Οἱ συνωμότες ἐκμεταλλεύτηκαν τοὺς δισταγμοὺς τῆς δυναστείας, καί προχώρησαν στὴν ἐκτέλεση τοῦ σχεδίου τους ὥριμοι καὶ προετοιμασμένοι ἀπὸ καιρό. Στὴν ἐξέγερση, πού ξέσπασε στὴν Ἁγία - Πετρούπολη, παράσυραν καὶ μερικὰ συντάγματα τῆς πρωτεύουσας. (Ἐπικεφαλῆς τοῦ κινήματος εἶταν καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ). Μετὰ ἀπὸ μιὰ σύντομη μάχη μὲ τοὺς ἐπαναστάτες στὴν πλατεία Συγκλήτου, τὰ πιστὰ στὴν κυβέρνηση στρατεύματα πέτυχαν νὰ καταστείλουν τὴν ἀνταρσία·

τὶς ὅποιες ἀπόπειρες στὴν ἐπαρχία τὶς καταπνίξαν στὴ γένεσή τους.

Ὁ νέος τσάρος, Νικόλαος ὁ 1ος, ποὺ τοῦ ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση ἡ ἐξέγερση, διεύθυνε ὁ ἴδιος τὶς ἀνακρίσεις ποὺ εἶταν, ἄλλωστε, συντομότατες. Ἔψαξαν κ' ἐρεύνησαν ὥσπου ν' ἀνακαλύψουν ἀκόμα καὶ τοὺς μακρινότερους καὶ τοὺς πλατωνικότερα «συμπαθοῦντες» τὸ κίνημα. Θέλοντας νὰ τιμωρήσουν «ὑποδειγματικά», τελεσίδικα, ἔφτασαν ὡς τὴν ἀγριότητα. Οἱ πέντε κύριοι ἐμπνευστὲς θανατώθηκαν στὴ λαιμητόμο· ἑκατοντάδες ἄλλοι ἄνθρωποι φυλακίστηκαν, ἐξορίστηκαν, καὶ πῆγαν στὰ κάτεργα.

Οἱ ὑποκινητὲς τῆς στάσης ὀνομάστηκαν «Δεκεμβριστές», ἐπειδὴ τὰ γεγονότα ἔγιναν μήνα Δεκέμβρη. Ὅλοι τους σχεδὸν προέρχονταν ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν εὐγενῶν καὶ ἄλλων προνομιούχων. Ὅλοι τους σχεδὸν εἶχαν ἀνώτερη καλλιέργεια καὶ μόρφωση. Μὲ πνεῦμα εὐρὺ καὶ καρδιὰ εὐαίσθητη, δὲν ἄντεχαν νὰ βλέπουν τὸ λαό τους ν' ἀφανίζεται, κάτω ἀπὸ ἕνα καθεστὼς ἀδικίας καὶ αὐθαιρεσίας, βουτηγμένο στὴν ἄγνοια, τὴν ἀθλιότητα, καὶ τὴ σκλαβιά. Ἐπανέλαβαν τὶς διαμαρτυρίες τῶν προδρόμων τους τοῦ 18ου αἰώνα, καὶ τὶς μετάφρασαν σὲ πράξεις. Αὐτὸ ποὺ κυρίως τοὺς ἔδοσε τὴν ἀπαιτούμενη ὁρμή, εἶταν ἡ παραμονὴ πολλῶν ἀπ' αὐτοὺς στὴ Γαλλία, μετὰ ἀπ' τὸν πόλεμο τοῦ 1812, καί, ἑπομένως, ἡ δυνατότητα νὰ συγκρίνουν τὸ σχετικὰ ὑψηλὸ ἐπίπεδο πολιτισμοῦ στὴν Εὐρώπη μὲ τὴ βάρβαρη κατάσταση ζωῆς τοῦ ρώσικου λαοῦ. Ὅταν γύρισαν στὴν πατρίδα τους, εἶταν σταθερὰ ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνιστοῦν ἐνάντια στὸ καθυστερημένο πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ σύστημα ποὺ καταπίεζε τοὺς συμπατριῶτες τους. Στὸ σκοπό τους αὐτό, κέρδισαν πολλὰ καλλιεργημένα πνεύματα. Ἕνας μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τοῦ κινήματος, ὁ Πέστελ, ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ ἀναπτύξει, στὸ πρόγραμμά του, ἰδέες ἀόριστα σοσιαλιστικές. Ὁ διάσημος ποιητὴς Π ο ύ σ κ ι ν (γεννημένος τὸ 1799) συμπαθοῦσε τὸ κίνημα, χωρὶς ὡστόσο νά 'χει προσχωρήσει.

Ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν καταστολὴ τῆς ἀνταρσίας, ὁ νέος αὐτοκράτορας Νικόλαος ὁ 1ος, τρομοκρατημένος, ὤθησε στ' ἄκρα τὸ δεσποτικό, γραφειοκρατικό, καὶ ἀστυνομικὸ καθεστὼς τοῦ ρώσικου Κράτους.

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΤΣΑΡΟΥ· ΤΟ ΡΩΣΙΚΟ ΠΑΡΑΔΟΞΟ.

Ἀκριβῶς ἐδῶ, πρέπει νὰ σημειώσουμε πὼς δὲν ὑπῆρχε καμία ἀντίφαση ἀνάμεσα στὶς ἐξεγέρσεις τῶν ἀγροτῶν ἐνάντια στοὺς ἀφέντες τους καὶ καταπιεστὲς ἀπὸ τὴ μία μεριά, καὶ τὴν τυφλή τους ἀφοσίωση στὸν «πατερούλη τους τὸν τσάρο» ἀπὸ τὴν ἄλλη. Τὰ ἀγροτικὰ κινήματα, τό 'χουμε ἤδη πεῖ, κατευθύνονταν πάντα ἐνάντια στοὺς ἄ μ ε σ ο υ ς καταπιεστές: τοὺς τσιφλικάδες (π ο μ έ σ τ σ ι κ ο υ ς), τοὺς εὐγενεῖς, τοὺς γαιοκτήμονες, τὴν ἀστυνομία. Ἡ ἰδέα νὰ ἀναζητήσουν βαθύτερα τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ, στὸ ἴδιο τὸ τσαρικὸ καθεστώς, ποὺ προσωποποίησή του εἶταν ὁ τσάρος, μέγας προστάτης τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν προνομιούχων, πρῶτος εὐγενὴς καὶ ὑπερπρονομιοῦχος ὁ ἴδιος, δὲν περνοῦσε ποτὲ ἀπὸ τὸ νοῦ τῶν ἀγροτῶν. Θεωροῦσαν τὸν τσάρο κάτι σὰν εἴδωλο, σὰν πλάσμα ἀνώτερο, πάνω ἀπ' τοὺς κοινοὺς θνητούς, τὰ μικροσυμφέροντά τους, καὶ τὶς ἀδυναμίες τους, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ φέρει σ' ἀπάνεμο λιμάνι τὰ σοβαρὰ πεπρωμένα τοῦ Κράτους. Οἱ ἀρχές, οἱ γαιοκτήμονες, καὶ κυρίως οἱ παπάδες εἶχαν κάνει ὅ,τι περνοῦσε ἀπ' τὸ χέρι τους γιὰ νὰ τοὺς στεριώσουν γερὰ στὸ μυαλὸ αὐτὴ τὴν ἰδέα. Κ' οἱ ἀγρότες κατάληξαν νὰ υἱοθετήσουν αὐτὸ τὸ μύθο ποὺ δὲν ἄργησε νὰ γίνει ἀδιάσειστος: ὁ τσάρος, λέγαν, θέλει τὸ καλὸ τῶν «παιδιῶν» του· ἀλλὰ τὰ προνομιοῦχα μεσαῖα στρώματα, θέλοντας νὰ κρατήσουν τὰ δικαιώματά τους καὶ τὰ πλεονεκτήματά τους, μπαίνουν ἀνάμεσα σὲ κεῖνον καὶ τὸ λαό του γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν ἕνα νὰ γνωρίσει τὴ μιζέρια τοῦ ἄλλου, νὰ ἐμποδίσουν τὸν ἕνα νὰ πλησιάσει τὸν ἄλλο. (Ἡ ἀγροτικὴ μάζα εἶχε πειστεῖ πὼς ἂν λαὸς καὶ τσάρος κατόρθωναν νὰ μιλήσουν χωρὶς μεσάζοντες, τοῦτος ἐδῶ, ἀπατημένος ἀπὸ τοὺς προνομιούχους του, θὰ καταλάβαινε αὐτοστιγμεὶ τὴν ἀλήθεια, θὰ ξεφορτωνόταν τοὺς κακούς του συμβουλάτορες κι ὅλο τὸ ἄτιμο ἀνθρωπομάνι γύρω του, θὰ 'σκυβε πάνω ἀπ' τὶς δυστυχίες τῶν δουλευτάδων τῆς γῆς, θὰ τοὺς λύτρωνε ἀπὸ τὸ ζυγό, καὶ θὰ τοὺς ἄφηνε ὅλην αὐτὴ τὴν καλὴ γῆ ποὺ δικαιωματικὰ πρέπει νὰ ἀνήκει σ' ὅσους τὴ δουλεύουν). Ἔτσι, ὅσο κι ἄν, κάπου - κάπου, ξεσηκώνονταν ἐνάντια στοὺς σκληρότερους ἀφέντες τους, οἱ ἀγρότες περίμεναν, μ' ἐλπίδα καὶ καρτερία, τὴ μέρα ποὺ ὁ ὑψωμένος ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ τὸν τσάρο τοῖχος θὰ γκρεμιζόταν, καὶ ὁ ἐστεμμένος τους προστάτης θὰ ξανάφερνε τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ

θρησκευτικοῦ μυστικισμοῦ, θεωροῦσαν τὴν περίοδο ἀναμονῆς καὶ ὀδύνης, τιμωρία καὶ δοκιμασία σταλμένη ἀπ' τὸ Θεό. Ὑπομέναν μὲ κάτι σὰν πρωτόγονη μοιρολατρεία.

Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν ἀγροτικὴ μάζα τῆς Ρωσίας εἶταν ἐξαιρετικὰ χαρακτηριστικό. Καὶ δυνάμωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ 19ο αἰώνα, παρὰ τὴν ὁλοένα μεγαλύτερη δυσαρέσκεια καὶ τὶς ὁλοένα συχνότερες ἀτομικὲς ἢ τοπικὲς πράξεις ἀνταρσίας. Οἱ ἀγρότες ἔχαναν τὴν ὑπομονή τους. Στὸ σύνολό τους, ὡστόσο, περίμεναν, μ' ἀκόμα μεγαλύτερη ζέση, τὸν τσάρο τὸ «λυτρωτή».

Αὐτὸς ὁ «μῦθος τοῦ τσάρου» εἶταν τὸ κύριο γεγονὸς τῆς ζωῆς τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ τὸ 19ο αἰώνα. Ἂν τὸν ἀγνοήσουμε, δὲ θὰ μπορέσουμε ποτὲ νὰ κατανοήσουμε τὰ γεγονότα ποὺ θ' ἀκολουθήσουν. Θὰ ἐξηγήσει στὸν ἀναγνώστη ὁρισμένα φαινόμενα πού, ἀλλιῶς, θὰ παραμέναν μυστηριώδη. Ἤδη ἀπὸ τώρα τοῦ δίνει μιὰ λίγο - πολὺ πλήρη ἐξήγηση γιὰ τὸ ρώσικο αὐτὸ παράδοξο, ποὺ - κάποτε - ἐντυπωσίασε πάμπολλους Εὐρωπαίους, καὶ ποὺ θὰ διατηρηθεῖ σχεδὸν ὡς τὶς ἀρχὲς τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1917: ἀπὸ τὴ μία μεριά, ὁρισμένοι ἄνθρωποι - καλλιεργημένοι, προοδευτικοί, μορφωμένοι - ποὺ θέλουν νὰ δοῦν τὸ λαό τους ἐλεύθερο καὶ εὐτυχισμένο: ἄνθρωποι πού, πληροφορημένοι γιὰ τὶς ἰδέες τῆς ἐποχῆς τους, ἀγωνίζονται γιὰ τὴ χειραφέτηση τῆς ἐργατικῆς τάξης, γιὰ τὴ δημοκρατία καὶ τὸ σοσιαλισμό· ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὁ λαὸς αὐτὸς ποὺ δὲν κάνει τίποτα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του - ἐκτὸς ἀπὸ κάποιες στάσεις χωρὶς ὁρμὴ ἢ σημασία - λαὸς ποὺ ἐπιμένει μὲ πείσμα νὰ προσκυνάει τὸ εἴδωλό του καὶ τ' ὄνειρό του, λαὸς ποὺ δὲν κατανοεῖ κἂν τὴ χειρονομία ὅσων θυσιάζονται γιὰ δική του χάρη. Ἀδιάφορος, τυφλὸς μπρὸς στὴν ἀλήθεια, κουφὸς στὸ κάθε κάλεσμα, περιμένει τὸ λυτρωτὴ τσάρο ὅπως περίμεναν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ τὸ Μεσία.*

— — — — —

* *Μπορεῖ νὰ βρεῖ κανένας κάποιο ἀναλογία ἀνάμεσα στὴν κατάσταση τῆς Ρωσίας τὸ 19ο αἰώνα, ὡς τὸ πλησίασμα τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1917, καὶ κείνη τῆς Γαλλίας τὸ 18ο αἰώνα, πρὶν τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1789. Ἀλλά, ὅπως εἶναι φυσικό, ὁρισμένες λεπτομέρειες εἶναι χαρακτηριστικὰ ρώσικες.*

II. — Η ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ, ΤΟ ΡΟΠΑΛΟ, Κ' Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ. ΠΑΡ' ΟΛΑ ΑΥΤΑ, ΕΞΕΛΙΞΗ

Ὁ Νικόλαος ὁ 1ος βασίλεψε ἀπὸ τὸ 1825 ὡς τὸ 1855. Ἀπὸ ἐπαναστατικὴ ἄποψη, τίποτα ἐξαιρετικὸ δὲ σημειώθηκε τὰ χρόνια αὐτά· ἐξετάζοντας, ὅμως, αὐτὴ τὴν τριακονταετία γενικά, βλέπουμε πῶς ἔβαλε τὰ σημάδια της σ' ὁρισμένους σημαντικοὺς τομεῖς.

ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. — Ἀνεβαίνοντας στὸ θρόνο κάτω ἀπὸ τὴ σκιὰ τῆς δεκεμβριανῆς ἐπανάστασης, ὁ Νικόλαος ὁ 1ος βάλθηκε νὰ στριμώξει σφιχτὰ τὴ χώρα σὲ μιὰ σιδερένια μέγγενη γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ καταπνίγει κάθε πνεῦμα φιλελευθεροποίησης στὴ γένεσή του. Ἐνίσχυσε τὸ ἀπολυταρχικὸ καθεστὼς ὡς τὸ ἀπροχώρητο. Ἀποτέλειωσε τὴ μεταμόρφωση τῆς Ρωσίας σὲ Κράτος ἀστυνομικὸ καὶ γραφειοκρατικό.

Ἡ πρόσφατη γαλλικὴ Ἐπανάσταση, καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα ποὺ τάραξαν ὕστερα τὴν Εὐρώπη, εἶταν, γι' αὐτόν, σωστοὶ ἐφιάλτες. Καὶ τὰ μέτρα προφύλαξης ποὺ ἔλαβε εἶταν δρακόντεια.

Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς παρακολουθιόταν στενά. Ἡ αὐθαιρεσία τῆς γραφειοκρατίας, τῆς ἀστυνομίας, τῶν δικαστηρίων, εἶχε ἀποχαλινωθεῖ. Κάθε πνεῦμα ἀνεξαρτησίας, κάθε ἀπόπειρα διαφυγῆς ἀπὸ τὸν σκληρὸ ἀστυνομικὸ κλοιὸ καταπνιγόταν ἀνελέητα.

Φυσικά, οὔτε σκιὰ κὰν ἐλευθερίας τοῦ λόγου, τοῦ συνέρχεσθαι, ὀργάνωσης, κτλ.

Ἡ λογοκρισία λυμαίνονταν τὰ πάντα, ὅσο ποτὲ πρίν.

Κάθε παράβαση τῶν «νόμων» ἀντιμετώπιζε αὐστηρότατη ποινή.

Ἡ ἐξέγερση τῆς Πολωνίας — πνιγμένη στὸ αἷμα μὲ σπάνια ἀγριότητα — κ' ἡ διεθνὴς κατάσταση ἔσπρωξαν τὸν αὐτοκράτορα σὲ ἀκόμα ἐντονότερη στρατιωτικοποίηση τῆς χώρας. Ἡ ζωὴ τοῦ πληθυσμοῦ ἔπρεπε νά 'ναι κανονισμένη ὅπως στοὺς στρατῶνες, καὶ σκληρὴ τιμωρία ἐπιβαλόταν σ' ὅποιον κοίταζε νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν καταναγκαστικὴ πειθαρχία.

Ὁ ἡγεμόνας αὐτὸς ἄξιζε γιὰ τὰ καλὰ τὸ παρατσούκλι του: Νικόλαος - τὸ Ρόπαλο.

ΑΝΑΒΡΑΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΑΓΡΟΤΕΣ. - ΓΕΝΙΚΗ ΔΥΣΑΡΕΣΚΙΑ. - Παρ' δλ' αὐτὰ τὰ μέτρα - ἤ, μᾶλλον, χάρη σ' αὐτὰ καὶ τὶς ὀλέθριες συνέπειές τους ποὺ ὁ τσάρος, τυφλωμένος, δὲν ἐννοοῦσε νὰ λάβει ὑπόψη του - ἡ χώρα (δηλαδὴ ὁρισμένα στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ) δὲν ἔπαυε νὰ ἐκδηλώνει, μὲ κάθε εὐκαιρία, τὴ δυσαρέσκειά της.

'Απ' τὴν ἄλλη μεριά, οἱ γαιοκτήμονες εὐγενεῖς, ποὺ ὁ τσάρος, βλέποντας σ' αὐτοὺς τὸ κυριότερο στήριγμά του, εἶχε περιποιηθεῖ ἰδιαίτερα, ὠθοῦσαν στὰ ἄκρα - ἀτιμωρητὶ - τὴν ἐκμετάλλευση καὶ τὴ φριχτὴ μεταχείριση τῶν δουλοπάροικων. Γι' αὐτὸ κ' ἕνας ὑπόκωφος ἀλλὰ ὁλοένα ἐντονότερος ἀναβρασμὸς ἀναδευόταν στὴν ἀγροτικὴ μάζα. Οἱ πράξεις ἀνταρσίας ἐνάντια στοὺς «πομέστσικους» (ἀφέντες) καί, ἀκόμα, ἐνάντια στὶς τοπικὲς ἀρχὲς πολλαπλασιάζονταν ἐπικίνδυνα. Οἱ μέθοδοι καταστολῆς ἀποδείχνονταν ὅλο καὶ λιγότερο ἀποτελεσματικές.

Τὸ πούλημα, ἡ ἀνικανότητα, κ' ἡ αὐθαιρεσία τῶν ἀνώτερων δημοσίων ὑπαλλήλων εἶχαν καταντήσει ἀνυπόφορα. 'Ο τσάρος, ἔχοντας ἀνάγκη τὴν ὑποστήριξή τους καὶ τὰ ρόπαλά τους γιὰ νὰ κρατήσει τὸ λαὸ γονατισμένο δὲν ἤθελε οὔτε νὰ δεῖ οὔτε ν' ἀκούσει τίποτα. 'Η ὀργὴ ὅσων ὑπόφερναν ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάσταση δυνάμωσε, ὅπως εἶταν ἑπόμενο, ἀκόμα περισσότερο.

Οἱ ζωντανὲς δυνάμεις τῆς κοινωνίας εἶχαν ἀκινητοποιηθεῖ. 'Η μοναδικὴ «ρουτίνα» ποὺ ἀναγνωριζόταν εἶταν ἡ ἐπίσημη, ὅσο παράλογη κι ἀνίκανη καὶ νά 'ταν.

Μιὰ τέτοια κατάσταση, μοιραῖα, δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ ὁδηγήσει σὲ ἀποσύνθεση ὁλόκληρου τοῦ συστήματος. Φαινομενικὰ ἰσχυρό, τὸ καθεστὼς τοῦ κνούτου σάπιζε ἐσωτερικά. 'Η ἀπέραντη αὐτοκρατορία γινόταν ἤδη «κολοσσὸς μὲ πόδια ἀργίλου».

Ὅλο καὶ μεγαλύτερα στριώματα τοῦ πληθυσμοῦ εἶχαν ἀρχίσει νὰ τὸ καταλαβαίνουν αὐτό.

Τὸ πνεῦμα ἀντίθεσης σ' αὐτὸ τὸ ἀπίθανο σύστημα κέρδιζε ὁλόκληρη τὴν κοινωνία.

Τότε ἀκριβῶς ἄνθισε αὐτὴ ἡ θαυμάσια κίνηση - ἡ τόσο ξαφνικὴ καὶ σημαντικὴ - τῶν στρωμάτων τῆς δ ι α ν ο ο ύ μ ε ν η ς νεολαίας.

Η ΟΡΜΗ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ. - Ὅπως

σὲ κάθε μεγάλη καὶ γόνιμη χώρα, ἡ νεολαία τῆς Ρωσίας εἶταν πολυάριθμη σ' ὅλες τὶς τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ. Ποιὰ εἶταν, γενικά, ἡ νοοτροπία της;

Ἂν ἐξαιρέσουμε τὴ νεολαία τῆς ὑπαίθρου, πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ἡ λίγο - πολὺ μορφωμένη νεότερη γενιὰ εἶχε προοδευτικὲς ἰδέες. Οἱ νέοι τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰώνα δύσκολα ἀποδέχονταν τὴν ὑποδούλωση τῶν ἀγροτῶν. Ἡ μελέτη τοῦ δυτικοῦ κόσμου, ποὺ καμία λογοκρισία δὲν κατόρθωνε νὰ ἐμποδίσει (ἀντίθετα, ὅλοι προτιμοῦσαν τὸν ἀπαγορευμένο καρπό), τοὺς ξύπνησε τὴ σκέψη. Τὸ ξάνοιγμα καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τοῦ ὑλισμοῦ τοὺς ἔκαναν δυνατὴ ἐντύπωση. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, καὶ τὴν ἴδια περίπου ἐποχή, παρὰ τὴν ἐπαγρύπνηση τῆς λογοκρισίας καὶ ξέροντας νὰ τὴν ξεγελάει ἐπιδέξια, ἡ ρώσικη λογοτεχνία πῆρε γιὰ τὰ καλὰ τὴν ἀπάνω βόλτα, ἀσκώντας ἰσχυρότατη ἐπιρροὴ στὴ νεολαία.

Συγχρόνως, ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψη, ἡ ἐργασία τῶν δουλοπάροικων κ' ἡ ἀπουσία καὶ τῆς παραμικρῆς ἐλευθερίας δὲν ἀνταποκρίνονταν πιὰ στὶς πιεστικὲς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, τὸ στρῶμα τῶν διανοούμενων - προπάντων ἡ νεολαία - ἐμφανίστηκε, πρὸς τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου 1ου, θεωρητικὰ χειραφετημένη. Ὀρθώθηκε ἀποφασιστικὰ ἐνάντια στὴ δουλοκτησία καὶ τὸν ἀπολυταρχισμό.

Τότε δημιουργήθηκε καὶ τὸ περίφημο ρεῦμα τοῦ μηδενισμοῦ, καί, μαζί, ὁ ὀξὺς ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στοὺς «πατεράδες», συντηρητικότερους, καὶ τὰ «παιδιά», φλογεροὺς προοδευτικοὺς - ἀνταγωνισμὸ ποὺ ζωγράφισε ἔξοχα ὁ Τουργκένιεφ στὸ μυθιστόρημά του «Πατεράδες καὶ Παιδιά».

Ο ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ. - Μιὰ εὐρύτατα διαδομένη καὶ βαθιὰ ριζωμένη παρεξήγηση συνοδεύει, ἔξω ἀπ' τὴ Ρωσία, τὴ λέξη αὐτὴ πού, ἐδῶ καὶ κάπου ἐξηνταπέντε χρόνια, γέννησε ἡ ρώσικη λογοτεχνία καὶ ποὺ (σὰ «νιχιλισμός», ὅπως εἶναι καὶ στὰ ρώσικα) πέρασε ἀμετάφραστη καὶ σ' ἄλλες γλῶσσες, χάρη στὴ λατινική της καταγωγή.

Στὴ Γαλλία καὶ ἀλλοῦ, λέγοντας «Μηδενισμὸς» ἐννοοῦν μιὰ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπαναστατικὴ θεωρία, βγαλμένη στὴ Ρωσία, καὶ ποὺ οἱ πιστοί της

εἶναι ἢ εἶταν πολλοὶ κι' ὀργανωμένοι. Δὲν τό 'χουν σὲ τίποτα νὰ μιλήσουν γιὰ ἕνα «μηδενιστικὸ κόμμα» καὶ γιὰ τὰ μέλη του, τοὺς «μηδενιστές».

Τὰ πράματα, ὅμως, δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι.

Τὸν ὅρο μηδενισμὸς τὸν ἔμπασε στὴ ρώσικη λογοτεχνία, κ' ὕστερα καὶ στὴ γλώσσα, ὁ διάσημος μυθιστοριογράφος Ἰβὰν Τουργκένιεφ (1818 - 1883), πρὸς τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα. Σ' ἕνα του μυθιστόρημα, ὁ Τουργκένιεφ χαρακτήρισε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἕνα ἰδεολογικὸ ρεῦμα - κι ὄχι θεωρία - ποὺ ἐκδηλώθηκε ἀνάμεσα στοὺς νεαροὺς ρώσους διανοούμενους στὰ τέλη τοῦ 1850. Ἡ λέξη εἶχε ἐπιτυχία, καὶ γρήγορα ἄρχισε νὰ κυκλοφορεῖ.

Τὸ ἰδεολογικὸ αὐτὸ ρεῦμα εἶχε βασικὰ χαρακτήρα φιλοσοφικὸ καὶ προπάντων ἠθικό. Τὸ πεδίο ἐπιρροῆς του ἔμεινε πάντα περιορισμένο: ποτὲ δὲν ἁπλώθηκε πέρ' ἀπὸ τὸ στρώμα τῶν διανοούμενων. Ἡ ἐκδήλωσή του εἶταν πάντα προσωπικὴ καὶ εἰρηνική, πράμα ποὺ δὲν τὸ ἐμπόδιζε νὰ ἐμψυχώνεται ἀπὸ μιὰ δυνατὴ πνοὴ ἀτομικῆς ἀνταρσίας, καὶ νὰ καθοδηγεῖται ἀπό 'να ὄνειρο εὐτυχίας γιὰ ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα.

Τὸ κίνημα ποὺ προκλήθηκε (ἂν μποροῦμε νὰ μιλήσουμε γιὰ κίνημα), δὲν ξεπέρασε ποτὲ τὸ χῶρο τῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν ἠθῶν. Ἐξ ἄλλου, κάθε κίνηση εἶταν ἀδιανόητη κάτω ἀπὸ τὸ τότε καθεστώς. Στοὺς δύο αὐτοὺς χώρους ποὺ ἀναφέραμε, πάντως, τὸ κίνημα δὲν ὑποχώρησε μπρὸς σὲ κανένα ἀπ' ὅσα λογικὰ συμπεράσματα εἶχε ὄχι ἁπλῶς σχηματίσει ἀλλὰ καὶ προσπαθήσει νὰ ἐφαρμόσει σὰν ἀτομικοὺς κανόνες συμπεριφορᾶς.

Ὡς ἐκεῖ ποὺ ἔφτανε, τὸ κίνημα ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ μιὰ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἐξέλιξη ποὺ ὁδήγησε τὴ ρώσικη νεολαία σὲ προωθημένες γενικὲς ἀντιλήψεις, καί, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, κατάληξε καὶ στὴ χειραφέτηση ἐκείνη τῆς καλλιεργημένης γυναίκας, χειραφέτηση γιὰ τὴν ὁποία ἡ Ρωσία μποροῦσε δικαιολογημένα νὰ καυχιέται.

Ὅσο κι ἂν εἶταν αὐστηρὰ φιλοσοφικὸ καὶ ἀτομικό, τὸ ἰδεολογικὸ αὐτὸ ρεῦμα κουβαλοῦσε μέσα του, χάρη στὸ εὐρύ του πνεύμα ἀνθρωπιᾶς καὶ χειραφέτησης, τὸ σπέρμα τῶν κοινωνικῶν ἀντιλήψεων ποὺ τὸ διαδέχτηκαν, καὶ ποὺ κατάληξε σ' ἕνα ἀληθινὰ ἐπαναστατικό, πολιτικό, καὶ κοινωνικὸ κίνη-

μα. Ὁ «μηδενισμὸς» ἑτοίμασε τὸ ἔδαφος γι' αὐτὸ τὸ κίνημα ποὺ ἐμφανίστηκε πολὺ ἀργότερα, ἐπηρεασμένο ἀπὸ ἰδέες πλατειὰ διαδομένες στὴν Εὐρώπη κι ἀπὸ ἐξωτερικὰ κι ἐσωτερικὰ γεγονότα.

Μ' αὐτὸ τὸ ὑστερότερο κίνημα, δημιουργημένο ἀπὸ κόμματα ἢ ὀργανωμένες ὁμάδες καὶ μὲ πρόγραμμα δράσης καὶ στόχο συγκεκριμένο, μπέρδεψαν, γενικά, τὸ «μηδενιστικὸ» ρεῦμα οἱ ἔξω ἀπ' τὴ Ρωσία. Ὁ χαρακτηρισμὸς «μηδενιστικὸ» δὲν πρέπει νὰ δίνεται παρὰ σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ προηγούμενο ἰδεολογικὸ ρεῦμα.

Σὰν φιλοσοφικὴ ἀντίληψη, ὁ μηδενισμὸς εἶχε γιὰ βάση του: ἀπ' τὴ μία, τὸν ὑλισμό, κι ἀπ' τὴν ἄλλη, τὸν ἀτομικισμό, ὅπως ἐννοοῦνται πλατειά.

Ἡ «Δύναμη καὶ Ὕλη», τὸ διάσημο ἔργο τοῦ γερμανοῦ ὑλιστῆ φιλόσοφου Μπύχνερ (1824 - 1899), ποὺ πρωτοδημοσιεύτηκε κείνη τὴν ἐποχή, μεταφράστηκε στὰ ρώσικα, παράνομα λιθογραφημένο, καί, παρ' ὅλους τοὺς κινδύνους, βγῆκε σὲ χιλιάδες ἀντίτυπα, μὲ τεράστια ἐπιτυχία. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἔγινε πραγματικὸ εὐαγγέλιο τῆς ρώσικης διανοούμενης νεολαίας τῆς ἐποχῆς. Ὁ Μόλεσοτ, ὁ Δαρβίνος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ξένοι ὑλιστὲς καὶ φυσιοδίφες εἶχαν κι αὐτοί, μὲ τὰ ἔργα τους, πολὺ μεγάλη ἐπιρροή.

Ὁ ὑλισμὸς ἔγινε δεχτὸς σὰν ἀλήθεια ἀναμφισβήτητη, ἀπόλυτη.

Σὰν ὑλιστές, οἱ μηδενιστὲς κήρυξαν λυσσαλέο πόλεμο στὴ θρησκεία ὅπως καὶ σ' ὅ,τι ξεφεύγει ἀπὸ τὴν καθαρὴ λογικὴ ἢ τὴ θετικὴ ἀπόδειξη, σ' ὅ,τι βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ὑλικὴ πραγματικότητα ἢ τὶς ἄμεσα χρήσιμες ἀξίες, σ' ὅ,τι, τέλος, ἀνήκει στὸν πνευματικό, συναισθηματικό, ἰδεαλιστικὸ κόσμο.

Περιφρονοῦσαν τὴν αἰσθητική, τὴν ὀμορφιά, τὶς ἀνέσεις, τὶς πνευματικὲς χαρές, τὸν αἰσθηματικὸ ἔρωτα, τὴν τέχνη τοῦ ντυσίματος, τὴν ἐπιθυμία ν' ἀρέσει κανένας, κτλ. Ξεκινώντας ἀπ' αὐτοῦ, ἔφταναν ὡς τὸ σημεῖο νὰ ἀπαρνιοῦνται ὁλοκληρωτικὰ τὴν τέχνη, θεωρώντας την ἐκδήλωση ἰδεαλισμοῦ. Ὁ μεγάλος τους ἰδεολόγος, ὁ λαμπρὸς δημοσιολόγος Πισάρεφ, ποὺ πέθανε σὲ ἀτύχημα νεότατος, ἔβαλε σ' ἕνα του ἄρθρο τὸν περίφημο παραλληλισμὸ ἀνάμεσα σ' ἕναν ἐργάτη κ' ἕναν καλ-

λιτέχνη. Ἰσχυριζόταν, γιὰ τὴν ἀκρίβεια, πὼς ἕνας ὁποιοσδήποτε τσαγκάρης ἄξιζε ἄπειρες φορὲς περισσότερη ἐκτίμηση καὶ θαυμασμὸ ἀπ' ὅ,τι ὁ Ραφαὴλ, γιατὶ ὁ πρῶτος ἔφτιαχνε ὑλικὰ καὶ χρήσιμα ἀντικείμενα, ἐνῶ τὰ ἔργα τοῦ δεύτερου δὲ χρειάζονταν σὲ τίποτα. Ὁ Πισάρεφ, πάλι, εἶχε βαλθεῖ νὰ ρίξει ἀπ' τὸ θρόνο του, κρίνοντας ὑλιστικὰ καὶ ὠφελιμιστικά, τὸν μεγάλο ποιητὴ Πούσκιν. - «Ἡ φύση δὲν εἶναι ναός, ἀλλὰ ἐργαστήρι, κι ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται μέσα κεῖ γιὰ νὰ ἐργαστεῖ», λέει ὁ μηδενιστὴς Μπαζάροφ στὸ μυθιστόρημα τοῦ Τουργκένιεφ ποὺ ἀναφέραμε.

Μιλώντας γιὰ «λυσσαλέο πόλεμο» τῶν μηδενιστῶν, δὲν πρέπει νὰ ἐννοεῖ κανένας παρὰ φιλολογικὸ καὶ λεκτικὸ πόλεμο - τίποτα παραπέρα. Ὁ μηδενισμὸς περιόρισε τὴ δραστηριότητά του σὲ συγκαλυμένη προπαγάνδα τῶν ἰδεῶν του μέσα ἀπὸ ὁρισμένα περιοδικὰ καὶ κύκλους διανοούμενων. Καί, ἡ προπαγάνδα αὐτή, γινόταν ἤδη δύσκολα γιατὶ δὲν μποροῦσε ν' ἀγνοήσει τὴν τσαρικὴ λογοκρισία καὶ ἀστυνομία ποὺ ρίχνονταν καταπάνω, καὶ μὲ τὴν πρώτη, στὶς «ξενόφερτες αἱρέσεις» καὶ σὲ κάθε ἀνεξάρτητη σκέψη. Οἱ «ἐξωτερικὲς» ἐκδηλώσεις τοῦ μηδενισμοῦ εἶταν, κυρίως, κάποιος ἐξαιρετικὰ ἁπλὸς τρόπος ντυσίματος κι' ἕνας ἀνεξάρτητος τρόπος συμπεριφορᾶς. Ἔτσι, ὅλες σχεδὸν οἱ μηδενίστριες εἶχαν κοντὰ κομμένα τὰ μαλλιά, συχνὰ στεριώναν γυαλιὰ στὴ μύτη τους γιὰ ν' ἀσχημαίνουν καὶ νὰ δείχνουν τὴν περιφρόνησή τους γιὰ τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴν κοκεταρία, φοροῦσαν χοντροκομμένα ροῦχα ἀδιαφορώντας γιὰ τὸν καλλωπισμὸ καὶ τὴ μόδα, εἶχαν ξεσηκώσει τὸ ἀντρικὸ βάδισμα καὶ κάπνιζαν γιὰ νὰ πείσουν τοὺς ἄλλους γιὰ τὴν ἰσότητα τῶν φύλων καὶ νὰ διακηρύξουν τὴν ἀδιαφορία τους γιὰ τοὺς κανόνες συμπεριφορᾶς. Οἱ ὑπερβολὲς αὐτὲς δὲν ἐλάττωναν στὸ ἐλάχιστο τὸ σημαντικὸ βάθος τῆς κίνησης. Ἀντίθετα, ἡ ἀδυναμία γιὰ κάθε ἄλλο εἶδος «ἐξωτερίκευσης», τὶς ἐξηγοῦσε καὶ τὶς δικαιολογοῦσε εὐρύτατα. Ὅσο γιὰ τὸ χῶρο τῶν ἠθῶν, οἱ μηδενιστὲς εἶταν ἀπόλυτα αὐστηροί.

Ἀλλ' ἡ κύρια βάση τοῦ μηδενισμοῦ εἶταν κάτι σὰν ε ἰ δ ι κ ὸ ς ἀ τ ο μ ι κ ι σ μ ό ς.

Ξεπηδώντας, ἀρχικά, σὰ φυσικότατη ἀντίδραση γιὰ κάθε τὶ ποὺ, στὴ Ρωσία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, σύντριβε τὴν ἐλεύθερη σκέψη καὶ τὸ ἄτομο, ὁ ἀτομικισμὸς αὐτὸς ἔφτασε τελικὰ ν' ἀρνηθεῖ, στ' ὄνομα τῆς ἀπόλυτης ἀτομικῆς ἐλευθερίας, κάθε

καταναγκασμό, κάθε υποχρέωση, κάθε τροχοπέδη, κάθε παράδοση πού είχαν επιβάλει στόν ἄνθρωπο ἡ κοινωνία, ἡ οἰκογένεια, τὰ ἔθιμα, τὰ ἤθη, ἡ πίστη, ὁ καθωσπρεπισμός.

Ἀπόλυτη χειραφέτηση τοῦ ἀτόμου, ἄντρα ἢ γυναίκας, ἀπὸ κάθε τί πού ἐπιβουλεύεται τὴν ἀνεξαρτησία του ἢ τὴν ἐλευθερία σκέψης: αὐτὴ εἶταν ἡ βασικὴ ἰδέα τοῦ μηδενισμοῦ. Ὑπερασπιζόταν τὸ ἱερὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου σὲ μιὰ ὁλοκληρωμένη ἐλευθερία καὶ τὸ ἀπαραβίαστο τῆς ὕπαρξής του.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ καταλάβει γιατὶ χαρακτήρισαν μηδενισμὸ τὸ ἰδεολογικὸ αὐτὸ ρεῦμα. Ὀνομάζοντάς το ἔτσι, ἐννοοῦσαν πὼς οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς τῆς ἰδεολογίας δὲν δέχονταν τίποτα (nihil στὰ λατινικά) ἀπ' ὅ,τι εἶταν φυσικὸ ἢ καὶ ἱερὸ γιὰ τοὺς ἄλλους: οἰκογένεια, κοινωνία, θρησκεία, παραδόσεις, κτλ. Κάνοντας σ' ἕναν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐρώτηση: «Τί δέχεστε, τί ἐγκρίνετε ἀπ' ὅσα σᾶς περιβάλουν κι ἀπ' τὸ χῶρο πού ὑποστηρίζει ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα καί, ἀνόμια, τὸ καθῆκον νὰ σᾶς ἐπηρεάσει μὲ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλο τρόπο;» - ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀποκρινόταν: «Τίποτα!» (nihil). Νάτον, λοιπόν, «μηδενιστής».

Παρὰ τὸν βασικὰ ἀτομικὸ καὶ φιλοσοφικὸ του χαρακτήρα, (ὑπερασπιζόταν τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία μὲ τρόπο μᾶλλον ἀφηρημένο παρὰ ἐπιθετικὸ κατὰ τοῦ κυρίαρχου δεσποτισμοῦ), ὁ μηδενισμός, τό 'χουμε πεῖ, προετοίμασε τὸ ἔδαφος γιὰ τὸν ἀγώνα ἐνάντια στὸ πραγματικὸ καὶ ἄμεσο ἐμπόδιο, γιὰ τὴ συγκεκριμένη χειραφέτηση: πολιτική, οἰκονομική, καὶ κοινωνική.

Τὸν ἀγώνα αὐτόν, ὅμως, δὲν τὸν ἀνέλαβε ὁ ἴδιος. Δὲν ἀναρωτήθηκε κάν: «Τί νὰ κάνω γιὰ νὰ λευτερώσω ἀποτελεσματικὰ τὸ ἄτομο;». Δὲν προχώρησε ποτὲ πέρ' ἀπὸ τὸ χῶρο τῶν καθαρὰ ἰδεολογικῶν συζητήσεων καὶ τῶν καθαρὰ ἠθικῶν πραγματώσεων. Γιὰ τὴν ἄμεση δραστηριότητα, ὅμως, μὲ στόχο τὴ χειραφέτηση ἀναρωτήθηκε ἡ ἑπόμενη γενιά, τὴ δεκαετία 1870 - 1880. Τότε καὶ σχηματίστηκαν οἱ πρῶτες ἐπαναστατικὲς καὶ σοσιαλιστικὲς ὁμάδες στὴ Ρωσία. Ἄρχιζε ἡ δράση. Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε πιὰ τίποτα κοινὸ μὲ τὸν ἄλλοτε «μηδενισμό». Ἀκόμα κ' ἡ ἴδια ἡ λέξη πετάχτηκε στὰ σκουπίδια. Ἔμεινε στὴ ρώσικη γλώσσα σὰν καθαρὰ ἱστορικὸς ὅρος,

χνάρι κι ἀνάμνηση κάποιου κινήματος ἰδεῶν τῆς δεκαετίας 1860 - 1870.

Τὸ γεγονὸς πώς, στὸ ἐξωτερικό, συνηθίζουν ν' ἀποκαλοῦν «μηδενισμὸ» ὁλόκληρο τὸ ρώσικο ἐπαναστατικὸ κίνημα πρὶν τὸ «μπολσεβικισμό», καὶ νὰ μιλᾶν γιὰ «μηδενιστικὸ κόμμα», εἶναι, λοιπόν, σφάλμα ποὺ ὀφείλεται στὴν ἄγνοια τῆς ἀληθινῆς ἱστορίας τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων στὴ Ρωσία.

Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΟΥ ΡΟΠΑ-ΛΟΥ. - Ἡ κυβέρνηση τοῦ Νικολάου 1ου, ὑπερβολικὰ ἀντιδραστική, ἀρνιόταν νὰ λογαριάσει τὴν πραγματικότητα καὶ τὸν ἀναβρασμὸ τῶν πνευμάτων. Ἀντίθετα, φέρθηκε προκλητικότατα, δημιουργώντας μιὰ μυστικὴ πολιτικὴ ἀστυνομία (τὴ διαβόητη Ὀχράνα: Ἀσφάλεια), ἕνα εἰδικὸ σῶμα χωροφυλακῆς γιὰ νὰ δαμάσει τὸ κίνημα.

Οἱ πολιτικὲς διώξεις εἶχαν γίνει πραγματικὴ μάστιγα. Φτάνει νὰ θυμηθοῦμε πώς, ἐκείνη ἀκριβῶς τὴν ἐποχή, ὁ νεαρὸς Ντοστογέφσκι γλύτωσε ἀπ' τὴν ἐκτέλεση τὴν τελευταία στιγμή - καὶ ἐξορίστηκε - ἐπειδὴ εἶταν ὀπαδὸς τῆς τελείως ἀβλαβῆς ὁμάδας κοινωνικῶν μελετῶν ποὺ εἶχε δημιουργήσει ὁ Πετρατσέφσκι· πὼς ὁ πρῶτος μεγάλος ρῶσος κριτικὸς καὶ δημοσιολόγος Μπιελίνσκι μόλις ποὺ κατόρθωνε ν' ἀκούγεται ἡ φωνή του· πὼς ἕνας ἄλλος μεγάλος δημοσιολόγος, ὁ Χέρτσεν, ὑποχρεώθηκε νὰ ἐκπατριστεῖ καὶ πάει λέγοντας, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε ὁλοκληρωμένους καὶ δραστήριους ἐπαναστάτες, ὅπως ὁ Μπακούνιν καὶ τόσοι ἄλλοι.

Ὅλη αὐτὴ ἡ καταπίεση δὲν κατάφερε καθόλου νὰ καταλαγιάσει τὴν ἀναταραχὴ ποὺ οἱ αἰτίες της βρίσκονταν πολὺ βαθύτερα. Κι ἀκόμα λιγότερο κατάφερε νὰ βελτιώσει τὴν κατάσταση. Ἀντὶ γιὰ βάλσαμο, ὁ Νικόλαος 1ος συνέχισε νὰ βιδώνει σφιχτὰ τὸν γραφειοκρατικὸ καὶ ἀστυνομικὸ κλοιό.

Αὐτὴ εἶταν ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση τῆς Ρωσίας ὅταν τὴν ἔσυραν στὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο (1854 - 1855). Κι αὐτὸ εἶταν κ' ἡ καταστροφή. Οἱ ἀντιξοότητες τοῦ πολέμου φανέρωσαν τὴν ἀποτυχία τοῦ καθεστῶτος καὶ τὴν πραγματικὴ ἀδυναμία τῆς Αὐτοκρατορίας. Πρώτη φορὰ λύγιζαν οἱ «πόδες ἀργίλου». (Φυσικά, τὸ πάθημα δὲν ἔγινε καὶ μάθημα). Οἱ πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς πληγὲς τοῦ Κράτους γυμνώθηκαν.

Ὁ Νικόλαος 1ος, νικημένος, πέθανε τὸ 1855, μόλις ἔχα-

σε τὸν πόλεμο, συνειδητοποιώντας στὴν ἐντέλεια τὴν ἀποτυχία του, ἀλλ' ἀνίκανος νὰ τὴν ἀντιμετωπίσει. Μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ ἠθικὸς κλονισμὸς - ἐπακόλουθο τῆς κατάστασής του - ἐπιτάχυνε τὸ θάνατό του. Μίλησαν, μάλιστα, καὶ μ' ἐπιμονή, γι' αὐτοκτονία μὲ δηλητήριο. Αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ εἶναι πολὺ λογική, ὅσο κι ἂν δὲν ὑπάρχουν τελεσίδικες ἀποδείξεις.

ΠΑΡ' ΟΛ' ΑΥΤΑ, ΕΞΕΛΙΞΗ. - Προτοῦ κλείσουμε τὸ κεφαλαιο τοῦτο καὶ για νὰ ἐπιτρέψουμε στὸν ἀναγνώστη νὰ καταλάβει τὴ συνέχεια, πρέπει νὰ ἐπιμείνουμε σ' ἕνα ἐλάχιστα γνωστό, γενικά, σημεῖο.

Π α ρ' ὅ λ ε ς α ὐ τ ὲ ς τ ὶ ς ἀ δ υ ν α μ ί ε ς κ α ὶ τ ὰ ἐ μ π ό δ ι α, ἡ χ ώ ρ α, τ ὸ χ ρ ο ν ι κ ὸ α ὐ τ ὸ δ ι ά σ τ η μ α, ἔ κ α ν ε γ ο ρ γ ὲ ς κ α ὶ σ η μ α ν τ ι κ ὲ ς τ ε χ ν ι κ ὲ ς κ α ὶ π ο λ ι τ ι σ τ ι κ ὲ ς π ρ ο ό δ ο υ ς.

Κάτω ἀπὸ τὴν πίεση ἐπείγουσας οἰκονομικῆς ἀναγκαιότητας, γεννήθηκε ἡ «ἐθνική» βιομηχανία, γεννώντας συγχρόνως καὶ μιὰ νέα ἐργατικὴ τάξη, «προλεταριάτο». Σὲ ὁρισμένες πόλεις δημιουργήθηκαν σημαντικὰ ἐργοστάσια· φτιάχτηκαν λιμάνια· ἄρχισε ἡ ἐκμετάλλευση ὀρυχείων ἄνθρακα, σίδηρου, χρυσοῦ, κτλ.· οἱ συγκοινωνίες βελτιώθηκαν καὶ πολλαπλασιάστηκαν. Κατασκευάστηκε καὶ ὁ πρῶτος σιδηρόδρομος ταχείας, ἑνώνοντας τὶς δύο πρωτεύουσες τῆς ἀπέραντης χώρας, τὴν Ἁγία - Πετρούπολη (Λένινγκραντ) καὶ τὴ Μόσχα. Αὐτὸς ὁ σιδηρόδρομος εἶναι πραγματικὸ θαῦμα τεχνικῆς· ἡ περιοχὴ ἀνάμεσα στὶς δύο πόλεις, τοπογραφικὰ ἀκατάλληλη γιὰ τέτοιο εἶδος κατασκευῆς σὲ ἔδαφος ὄχι καὶ τόσο σταθερό, συχνὰ βαλτῶδες, δὲν προσφερόταν γιὰ ὑποδοχὴ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν Ἁγία - Πετρούπολη ὣς τὴ Μόσχα εἶναι, σὲ εὐθεία γραμμή, κάπου κοντὰ τὰ 600 βέρστια (περίπου 640 χιλιόμετρα). Ἀλλ' ἀπὸ ἄποψη λογικὰ οἰκονομικῆς κατασκευῆς, δὲ μποροῦσε καθόλου νὰ γίνει λόγος γιὰ σχεδιάγραμμα σὲ εὐθεία γραμμή. Λένε πὼς ὁ Νικόλαος 1ος, ποὺ ἐνδιαφερόταν προσωπικὰ γιὰ τὸ σχέδιο (τὸ Κράτος εἶταν ποὺ χρηματοδοτοῦσε καὶ κατασκεύαζε τὸ ἔργο), ἀνάθεσε σὲ πολλοὺς μηχανικοὺς νὰ φτιάξουν καὶ νὰ τοῦ παρουσιάσουν σχέδια μὲ λεπτομερῆ προϋπολογισμό. Αὐτοί, λοιπόν,

οἱ μηχανικοὶ ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν εὐκαιρία, καὶ παρουσίασαν στὸν Αὐτοκράτορα ὑπερβολικὰ περίπλοκα σχεδιαγράμματα, μ' ἀναρίθμητες στροφές, κτλ. Ὁ Νικόλαος 1ος κατάλαβε. Ἔριξε μὲ τὸ ζόρι μιὰ γρήγορη ματιὰ στὰ σχέδια, τὰ παραμέρισε, πῆρε μόνος του ἕνα φύλλο χαρτὶ καὶ μολύβι, ἔφτιαξε δύο τελίτσες, τὶς ἕνωσε μὲ μιὰ ἴσια γραμμή, κ' εἶπε: «Ἡ εὐθεία γραμμὴ εἶναι ἡ συντομότερη ἀπόσταση μεταξὺ δύο σημείων». Εἶταν τυπικότατη διαταγὴ - χωρὶς ἐκκλήσεις καὶ τὰ παρόμοια. Τελεία καὶ παύλα: οἱ κατασκευαστὲς ἔπρεπε νὰ τὴν ἐκτελέσουν. Καὶ τό 'καναν, πραγματοποιώντας, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἕναν ἆθλο.

Εἶταν ἔργο γιγάντιο, ποὺ ὁλοκληρώθηκε μὲ τίμημα ἀπίστευτες προσπάθειες καί, ἀκόμα, συντριπτικό, ἀπάνθρωπο μόχθο γιὰ χιλιάδες ἐργάτες.

Ἀπὸ τότε, ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ «Νικολάγεφσκα» (τοῦ Νικολάου) εἶναι ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες τοῦ κόσμου: ἀντιπροσωπεύει 609 βέρστια (περίπου 650 χλμ.), ἀκριβῶς, σιδηροτροχιᾶς σὲ σχεδὸν ἄμεμπτη εὐθεία γραμμή.

Ἂς σημειωθεῖ ὅτι ἡ νεογέννητη ἐργατικὴ τάξη εἶχε ἀκόμα στενοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν ὕπαιθρο ἀπ' ὅπου προερχόταν κι ὅπου ξαναγυρνοῦσε μόλις τέλειωνε ἡ «ἐξωτερικὴ» της ἐργασία. Κι ἐξ ἄλλου, ὅπως εἴδαμε, οἱ ἀγρότες, προσκολλημένοι στὴ γῆ τῶν ἀφεντάδων τους, δὲν μποροῦσαν νὰ φύγουν μιὰ καὶ καλή. Γιὰ νὰ τοὺς προσλάβει κανένας σὲ βιομηχανικὰ ἔργα, ἔπρεπε νὰ καταφύγει σὲ εἰδικὲς (συνεννοήσεις) μὲ τοὺς ἰδιοκτῆτες τους. Οἱ πραγματικοὶ ἐργάτες τῶν πόλεων - πού, κείνη τὴν ἐποχή, εἶταν κάτι σὰν περιοδεύοντες βιοτέχνες - ἀποτελοῦσαν μιὰ φοβερὰ περιορισμένη μειονότητα· δὲν ὑπῆρχε, λοιπόν, ἀκόμα, ζήτημα «προλεταριάτου» μὲ τὴ σωστὴ ἔννοια τῆς λέξης. Ἀλλὰ ἡ ἀφορμὴ ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ τὸ σχηματισμὸ τέτοιου προλεταριάτου εἶχε ἤδη δοθεῖ. Ἡ ἀνάγκη σταθερῶν, μόνιμων ἐργατικῶν χεριῶν εἶταν ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς πιεστικοὺς λόγους ποὺ ὁδηγοῦσαν ἐπιτακτικὰ στὴν κατάργηση τῆς δουλοπαροικίας. Δυὸ - τρεῖς γενιὲς ἀκόμα, κ' ἡ τάξη τῶν μεροκαματιάρηδων, τὸ πραγματικὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο, χωρὶς κανέναν πιὰ δεσμὸ μὲ τὴ γῆ, θὰ ἐμφανιστεῖ καὶ στὴ Ρωσία.

Καὶ στὸ πολιτιστικὸ πεδίο γινόταν ραγδαία πρόοδος. Οἱ λίγο - πολὺ καλοστεκούμενοι γονεῖς ἤθελαν τὰ παιδιά τους

μορφωμένα καὶ καλλιεργημένα. Ἡ γοργὴ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν φοιτητῶν ὑποχρέωσε τὴν κυβέρνηση νὰ μεγαλώνει συνεχῶς καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν μέσων καὶ ἀνώτερων ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων. Τὸ ἀπαιτοῦσαν, ἄλλωστε, καὶ ὁλοένα ἐπιτακτικότερα, οἱ οἰκονομικὲς καὶ τεχνικὲς ἀνάγκες, ἡ γενικὴ ἐξέλιξη τοῦ τόπου. Πρὸς τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου 1ου, ἡ Ρωσία εἶχε ἔξη πανεπιστήμια: στὴ Μόσχα, στὸ Ντόρπατ, στὸ Χάρκοβο, στὸ Καζάν, στὴν Ἁγία-Πετρούπολη, καὶ στὸ Κίεβο, - τὰ ἀπαριθμῶ σὲ σειρὰ ἀρχαιότητας - καὶ καμιὰ δεκαριὰ ἀνώτερες, τεχνικές, καὶ εἰδικὲς σχολές.

Ὁπότε καὶ δὲν πρέπει νὰ πιστεύει κανένας (κι ὁ μύθος αὐτὸς ἔχει πολὺ πλατιὰ διάδοση) πὼς ὁλόκληρη ἡ Ρωσία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἶταν χώρα ἀμόρφωτη, βάρβαρη, σχεδὸν «ἄγρια». Ἀμόρφωτος καὶ «ἄγριος» παράμενε ἀκόμα ὁ ἀγροτικὸς ὑπόδουλος πληθυσμός. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων δὲν εἶχαν, ἀπὸ πολιτιστικὴ ἄποψη, τίποτα νὰ ζηλέψουν ἀπ' τὸν ἀστικὸ πληθυσμὸ τῆς Δύσης, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς καθαρὰ τεχνικὲς λεπτομέρειες. Ὅσο γιὰ τὴ διανοούμενη νεολαία, εἶταν, μὲ κάποιες ἀναλογίες, πιὸ προωθημένη κι ἀπ' ὅ,τι στὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χῶρες.

Ἀρκετὰ εἴπαμε γι' αὐτὴ τὴν τεράστια καὶ παράδοξη διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ τὴ νοοτροπία τοῦ σκλαβωμένου λαοῦ, ἀπὸ τὴ μιά, καὶ τὴν πολιτιστικὴ στάθμη τῶν προνομιούχων στρωμάτων, ἀπ' τὴν ἄλλη, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ ἐπιμείνουμε ἄλλο.

III. — ΟΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ. ΤΟ ΔΥΝΑΜΩΜΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ. ΑΔΙΕΞΟΔΟ ΤΟΥ ΤΣΑΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΑΠΟΤΥΧΙΑ. Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ (1855 - 1881).

Στὸ γιὸ καὶ διάδοχο τοῦ Νικόλαου 1ου, τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρο 2ο, ἔλαχε ν' ἀντιμετωπίσει τὴ δύσκολη θέση τῆς χώρας καὶ τοῦ καθεστῶτος. Ἡ γενικὴ δυσαρέσκεια, ἡ πίεση τῶν προωθημένων στρωμάτων τῶν διανοούμενων, ὁ φόβος γιὰ μαζικὴ ἀγροτικὴ ἐξέγερση, καί, τελικά, οἱ οἰκονομικὲς ἀνάγ-

χες τῆς ἐποχῆς, τὸν ἀνάγκασαν, παρὰ τὴ λυσσαλέα ἀντίσταση ἀντιδραστικῶν κύκλων, νὰ «πετάξει τὴ σαβούρα», νὰ τραβήξει ἀποφασιστικὰ γιὰ μεταρρυθμίσεις. Ἀποφάσισε νὰ βάλει τέλος στὸ χαθαρὰ γραφειοκρατικὸ καθεστὼς καὶ στὴν ἀπόλυτη αὐθαιρεσία τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας. Καταπιάστηκε μὲ τὴ σοβαρὴ τροποποίηση τοῦ δικαστικοῦ συστήματος. Καί, πρωτ᾽ ἀπ᾽ ὅλα, πάντων, κήρυξε τὸν πόλεμο στὸ καθεστὼς τῆς δουλοπαροικίας.

Ἀπὸ τὸ 1860, οἱ μεταρρυθμίσεις διαδέχονταν, ἀδιάκοπα καὶ γρήγορα, ἡ μία τὴν ἄλλη. Οἱ σπουδαιότερες εἶταν: ἡ κατάργηση τῆς δουλοπαροικίας (1861)· ἡ ἵδρυση ὁρκωτῶν δικαστηρίων μὲ ἐκλεγμένους ἐνόρκους (1864), σ᾽ ἀντικατάσταση τῶν παλιῶν κρατικῶν δικαστηρίων ποὺ ἀπαρτίζονταν ἀπὸ δημόσιους ὑπάλληλους· ἡ δημιουργία, τὸ 1864, στὶς πόλεις καὶ τὴν ὕπαιθρο, μονάδων τοπικῆς αὐτοδιοίκησης (ἡ γκόραντσκοϊε σαμο-οὐπραβλιένιε κ᾽ ἡ ζέμστβο: κάτι σὰ δῆμοι καὶ κοινότητες), μὲ δικαίωμα αὐτόνομης διαχείρισης σ᾽ ὁρισμένους τομεῖς τοῦ δημόσιου βίου, (ὁρισμένους κλάδους ἐκπαίδευσης, ὑγιεινή, συγκοινωνία κτλ).

Ὅλες οἱ ζωντανὲς δυνάμεις τοῦ πληθυσμοῦ - ἰδιαίτερα οἱ διανοούμενοι - ρίχτηκαν σὲ μιὰ ἄνευ προηγουμένου δραστηριότητα. Οἱ δημοτικὲς ἀρχὲς ἀφοσιώθηκαν μὲ μεγάλο ζῆλο στὴ δημιουργία ἐκτεταμένου δίχτυου δημοτικῶν σχολείων μὲ λαϊκὲς τάσεις. Φυσικά, τὰ «κοινοτικὰ» καὶ «ἀστικὰ» αὐτὰ σχολεῖα παρακολουθοῦνταν κ᾽ ἐλέγχονταν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση. Ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση εἶταν ὑποχρεωτικὴ σ᾽ αὐτά, κι ὁ «παπᾶς» ἔπαιζε ἐκεῖ μεγάλο ρόλο. Παρ᾽ ὅλ᾽ αὐτά, δὲν τοὺς ἔλειπε καὶ κάποια αὐτονομία. Κι ὅσο γιὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ - οἱ «ζέμστβο» καὶ τὰ ἀστικὰ συμβούλια ἐπιστράτευαν διανοούμενους ἀπὸ προωθημένους κύκλους.

Ἀκόμα, ἀσχολήθηκαν μὲ ζέση μὲ τὴν ὑγιεινὴ τῶν πόλεων, μὲ τὴ βελτίωση τῶν συγκοινωνιῶν, κτλ.

Ἡ χώρα ἀνάσαινε καλύτερα.

Ἀλλά, ὅσο σημαντικὲς κι ἂν εἶταν σὲ σχέση μὲ τὴν προηγούμενη κατάσταση, οἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου 2ου δὲν ἔπαυαν νά ᾽ναι πολὺ δειλὲς καὶ πολὺ λειψὲς σὲ σχέση μὲ τοὺς πόθους τῶν προωθημένων στρωμάτων καὶ μὲ τὶς πραγματικὲς ὑλικὲς καὶ ἠθικὲς ἀνάγκες τῆς χώρας. Γιὰ νά ᾽ναι ἀποτελεσματικὲς καὶ ἱκανὲς νὰ δόσουν στὸ λαὸ ἀληθινὴ ὁρμή, θά ᾽πρεπε νὰ συμπληρώνονταν τουλάχιστο μὲ τὴν παραχώρηση

ὁρισμένων ἐλευθεριῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων: ἐλευθερία τύπου καὶ λόγου, ἐλευθερία συνέλευσης καὶ ὀργάνωσης, κτλ. Ἀπ' αὐτή, λοιπόν, τὴν πλευρά, τίποτα δὲν ἄλλαξε. Ἡ λογοκρισία ἔγινε λιγότερο παράλογη - καὶ τί μ' αὐτό; Στὸ βάθος, ὁ τύπος καὶ ὁ λόγος παραμέναν φιμωμένοι, δὲν τοὺς παραχωρήθηκε καμία ἐλευθερία· ἡ ἐκκολαπτόμενη ἐργατικὴ τάξη δὲν εἶχε κανένα δικαίωμα· οἱ εὐγενεῖς, οἱ γαιοχτήμονες, κ' οἱ ἀστοὶ παραμέναν κυρίαρχες τάξεις, καί, προπάντων, τὸ ἀπολυταρχικὸ καθεστὼς ἔμεινε ἀπείραχτο. (Ἐξ ἄλλου, αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ φόβος μὴν πειραχτεῖ εἶταν ποὺ ἔσπρωξε τὸν Ἀλέξανδρο 2ο, ἀπ' τὴ μία, νὰ πετάξει στὸ λαὸ τὰ κόκαλα αὐτὰ «μεταρρύθμισης», ἀλλὰ τοῦ ἀπαγόρεψε, ἀπ' τὴν ἄλλη, νὰ τὶς προχωρήσει βαθύτερα· ἔτσι ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ ἱκανοποίησαν τὸν κόσμο).

Οἱ συνθῆκες κατάργησης τῆς δουλοπαροικίας δίνουν τὸ καλύτερο παράδειγμα τοῦ τί ἐννοοῦμε. Οἱ συνθῆκες αὐτὲς εἶταν καὶ τὸ πιὸ ἀδύναμο σημεῖο τῶν μεταρρυθμίσεων.

Οἱ γαιοχτήμονες, ἀφοῦ μάταια ἀγωνίστηκαν γιὰ νὰ διαφυλάξουν ἀκέραιο τὸ «στάτους κβό», ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποχωρήσουν μπρὸς στὴν ἀνώτατη τσαρικὴ ἀπόφαση (ἀπόφαση ποὺ πάρθηκε, ἐξ ἄλλου, μετὰ ἀπὸ πολλοὺς καὶ δραματικοὺς δισταγμούς, κάτω ἀπὸ τὴν ἐνεργητικὴ πίεση προοδευτικῶν στοιχείων). Ἔβαλαν, ὅμως, ὅλα τους τὰ δυνατὰ γιὰ νὰ ἐλαττωθεῖ στὸ ἐλάχιστο ἡ μεταρρύθμιση αὐτή. Τὸ πέτυχαν πολὺ εὔκολα, μιὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος 2ος δὲν ἤθελε, φυσικά, νὰ βλάψει πουθενὰ τὰ ἱερὰ συμφέροντα τῶν «ἀγαπητῶν του εὐγενῶν». Αὐτὸ πού, τελικά, τοῦ ὑπαγόρεψε τὴ χειρονομία του εἶταν, κυρίως, ὁ φόβος μιᾶς ἐπανάστασης. Ἤξερε πὼς κάτι εἶχε φτάσει στ' αὐτιὰ τῶν ἀγροτῶν γιὰ τὶς προθέσεις του καὶ γιὰ τὸν ἀγώνα ποὺ γινόταν γύρω ἀπὸ τὸ θρόνο πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ἤξερε πώς, τούτη τὴ φορά, ἡ ὑπομονή τους εἶχε πράγματι ἐξαντληθεῖ, πὼς περίμεναν τὴν ἀπελευθέρωσή τους, καὶ πώς, ἂν μάθαιναν γι' ἀναβολὴ τῆς μεταρρύθμισης, ἡ ἀναταραγὴ ποὺ θ' ἀκολουθοῦσε μποροῦσε νὰ τοὺς ὁδηγήσει σὲ μιὰ τεράστια καὶ τρομερὴ ἐξέγερση. Στὶς τελευταῖες συζητήσεις του μὲ τοὺς ἀντίπαλους τῆς μεταρρύθμισης, ὁ τσάρος εἶπε τὴν περίφημη αὐτὴ φράση, ποὺ φανερώνει πολλὰ γιὰ τὰ πραγματικά του αἰσθήματα: «Καλύτερα νὰ δίνουμε τὴν ἐλευθερία ἀπὸ πάνω, παρὰ νὰ περιμένουμε νά 'ρθουν ἀπὸ κάτω νὰ τὴν

πάρουν». Έτσι, έχανε ό,τι περνούσε από τό χέρι του γιά νά ζημιωθούν όσο γινόταν λιγότερο οί άφέντες γαιοκτήμονες άπ' αύτή τήν «έλευθερία», τήν κατάργηση, δηλαδή, τής δουλοπαροικίας. «'Επιτέλους, ή τεντωμένη άλυσίδα έσπασε», θά γράψει μιά μέρα ό ποιητής Νεκράσοφ σ' ένα του ποίημα πού έχαγε πάταγο: «Ναί, έσπασε, κ' ή μιά της άκρη χτύπησε τόν άφέντη, άλλ' ή άλλη τόν άγρότη».

Βέβαια, οί άγρότες άποκτοῦσαν έπιτέλους τήν άτομική τους έλευθερία. 'Αλλ' ύποχρεώθηκαν νά τήν πληρώσουν άκριβά. Τά γαιομερίδια πού τούς παραχωρήθηκαν είταν έντελώς γελοΐα. (Είταν πάντως άδύνατο νά τούς «έλευθερώσουν» χωρίς νά τούς δόσουν καί κομμάτια γής, τουλάχιστο έπαρκή ώστε νά μήν πεθάνουν τής πείνας). Κι άπό πάνω άναγκάστηκαν νά πληρώνουν, γιά πολύ, έκτός άπό κρατικούς δασμούς, καί μιά γερή άποζημίωση στούς παλιούς τους άφέντες γιά τά άπαλλοτριωμένα τους έδάφη.

"Ας σημειωθεῖ ότι 75 έκατομμύρια άγρότες έλαβαν συνολικά λίγο περισσότερο άπό τό ένα τρίτο τοῦ έδάφους. "Αλλο ένα τρίτο έμεινε στά χέρια τοῦ Κράτους. Καί σχεδόν ένα τρίτο έμεινε στά χέρια τῶν γαιοκτημόνων. Μιά τέτια άναλογία καταδίκαζε τήν άγροτική μάζα σέ έσχατη πενία. Τήν κρατοῦσε, κατά βάθος, στό έλεος τῶν «πομέστσικων» καί, άργότερα, τῶν άγροτῶν πού είχαν πλουτίσει μέ τόν έναν ή τόν άλλο τρόπο, τῶν «κουλάκων».

Σ' όλες του τίς «μεταρρυθμίσεις», ό 'Αλέξανδρος 2ος δέν είχε άλλη έγνοια άπ' τό πῶς νά ύποχύψει όσο γινόταν λιγότερο· πῶς νά κάνει τό άπολύτως άπαραίτητο γιά ν' άποφύγει μιά έπεικείμενη καταστροφή. Κι έτσι, ή άνεπάρκεια κ' οί άτέλειες τῶν «μεταρρυθμίσεων» αύτῶν άρχισαν ήδη νά γίνονται αίσθητές κατά τή δεκαετία τοῦ 1870.

Ό έργατικός πληθυσμός τῶν πόλεων είταν άνυπεράσπιστος μπρός στήν όλοένα μεγύτερη έκμετάλλευση.

Ή άπουσία έλευθερίας τύπου καί λόγου όσο καί ή άπόλυτη άπαγόρευση σχηματισμοῦ ὁμάδων μέ πολιτικές ή κοινωνικές τάσεις έκανε άδύνατη κάθε κυκλοφορία ίδεῶν, κάθε κριτική, κάθε προπαγάνδα, κάθε κοινωνική δραστηριότητα - άρα, κάθε πρόοδο.

Ό «λαός» είταν άθροισμα «ύπηκόων» μονάχα, ύποταγμένων στήν αύθαιρεσία τοῦ άπολυταρχισμοῦ. Ή αύθαιρεσία αύτή,

όπωσδήποτε λιγότερο άγρια άπ' ό,τι κάτω άπ' τον Νικόλαο 1ο, ζούσε καί βασίλευε ακόμα.

Όσο γιά τήν άγροτικά μάζα, έξακολουθούσε νά είναι ένα κοπάδι υποζύγια, ζεμένα γιά νά θρέφουν τό Κράτος καί τίς προνομιούχες τάξεις.

ΝΕΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ. - Η «ΝΑΡΟΝΤΝΑΪΑ ΒΟΛΙΑ». - Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΤΣΑΡΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ 2ου. - Οί καλύτεροι εκπρόσωποι τής διανοούμενης νεολαίας συνειδητοποίησαν σύντομα τήν άξιοθρήνητη αυτή κατάσταση. Καί τά πράματα φαίνονταν ακόμα χειρότερα, όταν γινόταν σύγκριση μέ τίς δυτικές χώρες πού, εκείνη τήν εποχή, απολάμβαναν ήδη ένα σχετικά προωθημένο πολιτικό καί κοινωνικό καθεστώς. Τή δεκαετία τού 1870, ή δυτική Ευρώπη είχε ριχτεί σέ κοινωνικούς άγώνες· ό σοσιαλισμός άρχιζε τήν έντατική του προπαγάνδα κι ό μαρξισμός έβαζε μπρός τήν οργάνωση τής εργατικής τάξης σέ ισχυρό πολιτικό κόμμα.

Όπως συνήθως, άψηφώντας καί έξαπατώντας τή λογοκρισία - οί άνώτεροι κρατικοί υπάλληλοι είχαν πολύ λειψή μόρφωση καί νοημοσύνη γιά νά καταλάβουν τή λεπτότητα καί τήν ποικιλία τών ενεργειών - οί καλύτεροι δημοσιολόγοι τής εποχής, σάν τόν Τσερνισέφσκι πού πλήρωσε τελικά τήν τόλμη του μέ καταναγκαστικά έργα, κατάφεραν νά διαδόσουν τίς σοσιαλιστικές ιδέες στούς κύκλους διανοούμενων μέ άρθρα γραμμένα εντελώς συμβατικά σέ περιοδικά. Μ' αυτό τόν τρόπο καθοδηγούσαν τή νεολαία, πληροφορώντας την γιά τήν ιδεολογική κίνηση καί τά πολιτικά καί κοινωνικά γεγονότα στό εξωτερικό. Συγχρόνως, άποκάλυπταν επιτήδεια τό υπόβαθρο τών αυτοαποκαλούμενων «μεταρρυθμίσεων» τού 'Αλεξάνδρου 2ου, τά πραγματικά τους κίνητρα, τήν υποκρισία καί άνεπάρκειά τους.

Είταν πολύ φυσικό, λοιπόν, νά σχηματιστούν, εκείνα άκριβώς τά χρόνια, στή Ρωσία παράνομες ομάδες γιά νά πολεμήσουν ενεργητικά τό ανάξιο καθεστώς καί, προπάντων, γιά νά διαδόσουν τήν ιδέα τής πολιτικής καί κοινωνικής απελευθέρωσης στίς εργαζόμενες τάξεις.

Τίς ομάδες αυτές τίς αποτελούσαν νέοι καί τών δύο φύλων πού είχαν αφιερωθεί ολοκληρωτικά, μέ σπάνιο πνεύμα αυτοθυσίας, στό έργο νά «φέρουν τό φώς στίς εργαζόμενες

μάζες».

Σχηματίστηκε έτσι ένα ευρύ κίνημα της ρωσικής διανοούμενης νεολαίας πού, εγκαταλείποντας, σε σημαντικό αριθμό, οικογένεια, ανέσεις, και σταδιοδρομία, τράβηξε «πρός τό λαό» γιά νά τόν φωτίσει.

'Απ' τήν άλλη, αναπτύχθηκε κάποια τρομοκρατική δραστηριότητα μέ στόχο τούς κυριότερους υπηρέτες τοῦ καθεστῶτος. 'Ανάμεσα στό 1860 καί τό 1870, έγιναν ορισμένες απόπειρες ενάντια σε ανώτερους υπαλλήλους. 'Ακόμα καί κατά τοῦ τσάρου έγιναν αποτυχημένες απόπειρες.

Τό κίνημα κατάληξε σέ αποτυχία. Σχεδόν όλοι οί προπαγανδιστές «μαρκαρίστηκαν» από τήν αστυνομία (συχνά, μέ υποδείξεις τών ίδιων τών αγροτών), πιάστηκαν, καί στάλθηκαν στή φυλακή, στήν εξορία, ή στά κάτεργα.* Στήν πράξη, τό αποτέλεσμα τῆς επιχείρησης είταν μηδέν.

Γινόταν ολοένα φανερότερο πώς ό τσαρισμός είταν ά ν υ π έ ρ β λ η τ ο εμπόδιο γιά τή μόρφωση τοῦ λαοῦ. Δέν είχε παρά νά κάνει κανένας ένα βῆμα γιά νά φτάσει άπ' αυτοῦ σέ τοῦτο τό λογικό συμπέρασμα: αφοῦ τό εμπόδιο είναι ό τσαρισμός, πρέπει πρῶτα νά καταργηθεῖ ό τσαρισμός.

Καί τό βῆμα αυτό έγινε. Ή τραυματισμένη νεολαία, απελπισμένη, σχημάτισε μιά ομάδα μέ άμεσο στόχο τή δολοφονία τοῦ τσάρου. Υπῆρχαν κι άλλοι λόγοι πού στήριζαν αυτή τήν απόφαση. Ειδικότερα, ή «δημόσια» τιμωρία τοῦ ανθρώπου πού, μέ τίς δῆθεν «μεταρρυθμίσεις» του, εξαπατοῦσε τό λαό. Ή αποκάλυψη τῆς απάτης μπρός στά μάτια τῆς πλατιᾶς μάζας, ή πρόκληση τῆς προσοχῆς της μέ μιά εντυπωσιακή, συγκλονιστική πράξη. Κοντολογίς, νά δειχτεῖ στό λαό, μέ τήν καθαίρεση τοῦ τσάρου, τό πόσο εύθραυστο, τρωτό είταν τό καθεστώς, πόσο τυχαῖος καί περαστικός ό χαρακτήρας του.

Έλπιζαν, έτσι, νά σκοτώσουν μιά γιά πάντα τό «μῦθο τοῦ Τσάρου». 'Ορισμένα μέλη τῆς ομάδας πήγαιναν μακρύτερα: δέχονταν πώς ή δολοφονία τοῦ τσάρου μποροῦσε νά βοηθήσει σά σημεῖο εκκίνησης μιᾶς πλατιᾶς εξέγερσης πού, μέ τή βοήθεια τῆς γενικῆς αναταραχῆς, θά κατέληγε σέ επανάσταση καί σέ άμεση πτώση τοῦ τσαρισμοῦ.

— — — — —

* *'Επιστέγασμα τῆς κατασταλῆς αυτῆς είταν ή ό αθόρυβη δίκη - τέρας τῶν «193».*

Ἡ ὁμάδα πῆρε τὴν ὀνομασία «Ναρόντναΐα Βόλια» (Λαϊκὴ Θέληση). Μετὰ ἀπὸ μεθοδικὴ προετοιμασία, ἐκτέλεσε τὸ σχέδιό της· τὴν 1η τοῦ Μάρτη 1881, ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος δολοφονήθηκε στὴν Ἁγία - Πετρούπολη, σὲ μιά του ἔξοδο. Οἱ τρομοκράτες πέταξαν δύο βόμβες στὴ βασιλικὴ ἅμαξα. Ἡ πρώτη κομμάτιασε τὴν ἅμαξα, ἡ δεύτερη πλήγωσε θανάσιμα τὸν τσάρο, κόβοντάς του τὶς γάμπες· πέθανε σχεδὸν ἀμέσως.

Τὸ νόημα τῆς πράξης ἔμεινε ἀκατανόητο γιὰ τὶς μάζες. Οἱ ἀγρότες δὲ διάβαζαν ἐφημερίδες, (δὲν ἤξεραν κὰν νὰ διαβάζουν). Ἐντελῶς ἀγνοημένοι, στὸ περιθώριο κάθε προπαγάνδας, σαγηνεμένοι γιὰ πάνω ἀπὸ αἰώνα στὴν ἰδέα πὼς ὁ τσάρος ἤθελε τὸ καλό τους καὶ πὼς μονάχα οἱ εὐγενεῖς ἀντιδροῦσαν μὲ ὅλα τὰ μέσα στὶς καλές του προθέσεις (θεωροῦσαν μία παραπάνω ἀπόδειξη αὐτοῦ τοῦ πράγματος τὴν ἀντίσταση ποὺ εἶχαν προβάλει οἱ εὐγενεῖς στὴν ἀπελευθέρωσή τους καί, ἀκόμα, τὴν ὑποχρέωση νὰ πληρώνουν βαριὲς ὀφειλὲς γιὰ τὰ γαιομερίδιά τους: ὑποχρέωση ποὺ τὴν ἀποδίδαν σὲ δολοπλοκίες τῶν εὐγενῶν), οἱ ἀγρότες τοὺς κατηγόρησαν πὼς αὐτοὶ δολοφόνησαν τὸν τσάρο γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὴν κατάργηση τῆς δουλοπαροικίας καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὴν ἀποκαταστήσουν.

Η ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΑ, Ο ΜΥΘΟΣ, ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΞΟ ΕΠΙΖΟΥΝ. - Ὁ τσάρος σκοτώθηκε. Ὁ μῦθος ὄχι. (Ὁ ἀναγνώστης θὰ δεῖ πῶς ἡ ἱστορία θὰ ἀναλάβει νὰ τὸν καταστρέψει εἰκοσιτέσσερα χρόνια ἀργότερα).

Ὁ λαὸς δὲν κατάλαβε, δὲν κινήθηκε. Ὁ δουλικὸς τύπος φωνασκοῦσε γιὰ τοὺς «ἀχάριστους ἐγκληματίες», τὰ «φριχτὰ σκέλεθρα», τοὺς «τρελλούς»...

Ἡ Αὐλὴ δὲν πολυταράχτηκε. Ὁ νεαρὸς διάδοχος Ἀλέξανδρος, πρωτότοκος γιὸς τοῦ δολοφονημένου Αὐτοκράτορα, ἀνάλαβε ἀμέσως τὴν ἐξουσία.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς «Ναρόντναΐα Βόλια», οἱ ὀργανωτές, καὶ οἱ δράστες τῆς ἀπόπειρας, βρέθηκαν, πιάστηκαν, δικάστηκαν, καὶ θανατώθηκαν στὰ γρήγορα. Ἐξ ἄλλου, ἕνας τους, ὁ νεαρὸς Γκρινεβέτσκι - ἐκεῖνος ἀκριβῶς ποὺ πέταξε τὴ φονικὴ δεύτερη βόμβα - θανάσιμα πληγωμένος κι ὁ ἴδιος ἀπ' τὴν ἔκρηξη, πέθανε σχεδὸν ἐπιτόπου. Κρέμασαν τούς: Σοφία Περόφσκαΐα, Ζελιάμποφ, Κιμπαλτσὶς (τὸν περίφημο τεχνικὸ τῆς ὀργάνωσης, ποὺ κατασκεύασε καὶ τὶς βόμβες), Μιχάηλοφ,

καὶ Ρισάκοφ.

Εὐρύτατα καὶ σημαντικότατα καταδιωχτικὰ καὶ κατασταλτικὰ μέτρα κατάντησαν τὸ κόμμα παντελῶς ἀνίσχυρο.

Ὅλα «μπῆκαν σὲ τάξη».

Ὁ νέος Αὐτοκράτορας Ἀλέξανδρος 3ος, ζωηρὰ ἐντυπωσιασμένος ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα, δὲ βρῆκε τίποτ' ἄλλο καλύτερο ἀπ' τὸ ξαναγύρισμα στὸν ἐλάχιστα παρατημένο δρόμο τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀντίδρασης. Οἱ «μεταρρυθμίσεις» - τόσο ἀνεπαρκεῖς, ἐξ ἄλλου - τοῦ πατέρα του, τοῦ φάνηκαν ὑπερβολικές. Τὶς ἔκρινε ἄκαιρες, ἐπικίνδυνες. Τὶς θεώρησε ἀξιοθρήνητο σφάλμα. Ἀντὶ νὰ καταλάβει πὼς ἡ ἀπόπειρα εἶταν συνέπεια τῶν ἐλλείψεών τους καὶ πὼς ἔπρεπε νὰ τὶς εὐρύνει, αὐτός, ἀντίθετα, εἶδε σ' αὐτὲς τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ. Καὶ ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὸ φόνο τοῦ πατέρα του γιὰ νὰ τὶς καταπολεμήσει, ὅπου εἶταν δυνατό.

Βάλθηκε νὰ διαστρέφει τὸ πνεῦμα τους, νὰ βάζει ἐμπόδια στὰ ἀποτελέσματά τους, νὰ τοὺς κόβει ἀποφασιστικὰ τὸ δρόμο μὲ ἀτέλειωτη σειρὰ ἀντιδραστικῶν νόμων. Τὸ γραφειοκρατικὸ καὶ ἀστυνομικὸ Κράτος ἀπόκτησε πάλι τὰ δικαιώματά του. Κάθε κίνηση, ἂν ὄχι κάθε φιλελεύθερο πνεῦμα, καταπνίγηκε.

Φυσικά, ὁ Τσάρος δὲ μποροῦσε νὰ ξαναφέρει τὴ δουλοπαροικία. Ἀλλὰ οἱ ἐργατικὲς μάζες εἶταν ὅσο ποτὲ πρὶν καταδικασμένες νὰ παραμένουν σὲ κατάσταση τυφλοῦ κοπαδιοῦ, ἐκμεταλλεύσιμου, καὶ στερημένου ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο δικαίωμα.

Ἡ παραμικρὴ ἐπαφὴ καλλιεργημένων στρωμάτων μὲ τὸ λαὸ εἶταν ὕποπτη κι ἀκατόρθωτη. Τὸ «ρώσικο παράδοξο» - τὸ βαθὺ χάσμα ἀνάμεσα στὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο καὶ τὶς προσδοκίες τῶν ἀνώτερων στρωμάτων ἀπ' τὴ μία, καὶ τὴν τυφλὴ καὶ ἀσυνειδητοποίητη ζωὴ τοῦ λαοῦ ἀπ' τὴν ἄλλη - ἔμεινε ἄθιχτο.

Γι' ἄλλη μιὰ φορά, καμία κοινωνικὴ δραστηριότητα δὲν ἐπιτρεπόταν. Κι ὅ,τι ἀκόμα περίσσευε ἀπὸ τὶς ἄτολμες μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀλέξανδρου 2ου, κατάντησε καρικατούρα.

Μὲ τέτοιες συνθῆκες, μοιραῖα θὰ ξαναγεννιόταν ἡ ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα.

Πράγμα ποὺ δὲν ἄργησε νὰ γίνει. Ἀλλ' ἡ ἴδια ἡ μορφὴ κ' ἡ οὐσία τῆς δραστηριότητας αὐτῆς ἄλλαξε ὁλοκληρωτικὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση νέων οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, καὶ ψυχολογικῶν παραγόντων.

ΝΕΑ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ: Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ. - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ. - ΕΞΟΡΜΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ. - Η ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΕΝΤΕΙΝΟΝΤΑΙ ΠΑΡ' ΟΛΗ ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ-Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τοῦ κινήματος τῆς «Ναρόντναία Βόλια» στὴ βίαιη ἐξόρμησή του κατὰ τοῦ τσαρισμοῦ, ἄλλα γεγονότα συμβάλαν στὸ βασικὸ μετασχηματισμὸ τοῦ ρώσικου ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Τὸ σημαντικότερο εἶταν ἡ ἐμφάνιση τοῦ μαρξισμοῦ.

Τοῦτος, ὅπως εἶναι γνωστό, ἔφερνε καινούριες ἀντιλήψεις γιὰ τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες: ἀντιλήψεις ποὺ καταλήγαν σὲ συγκεκριμένο πρόγραμμα ἐπαναστατικῆς δράσης καὶ στὴ δημιουργία, στὶς χῶρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἐργατικοῦ καὶ πολιτικοῦ κόμματος, μὲ τ' ὄνομα «σοσιαλδημοκρατικὸ κόμμα».

Παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια, οἱ σοσιαλιστικὲς ἰδέες τοῦ Λασάλ, ὁ μαρξισμὸς καὶ τὰ πρῶτα του ἀπτὰ ἀποτελέσματα ἔγιναν γνωστά, μελετήθηκαν, κηρύχτηκαν, κι ἐφαρμόστηκαν κρυφὰ στὴ Ρωσία. (Ἡ νόμιμη φιλολογία, ἀπὸ τὴ μεριά της, ἔκανε θαύματα στὴν τέχνη τοῦ ν' ἀσχολεῖται μὲ τὸ σοσιαλισμὸ χρησιμοποιώντας καμουφλαρισμένη γλῶσσα). Ἐκείνη ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ ξαναβρήκαν τὴ μεγάλη τους ὁρμὴ οἱ περίφημες «μεγάλες ἐπιθεωρήσεις» μὲ τὶς ὁποῖες συνεργάζονταν οἱ καλύτεροι δημοσιολόγοι καὶ δημοσιογράφοι ποὺ, μὲ τὰ ἄρθρα τους, πληροφοροῦσαν κανονικότατα τὸ κοινὸ γιὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, τὶς σοσιαλιστικὲς θεωρίες, καὶ τὰ μέσα γιὰ τὴν πραγμάτωσή τους. Ἡ σημασία τῶν δημοσιευμάτων αὐτῶν στὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τῆς χώρας εἶταν ἐξαιρετική. Καμία οἰκογένεια διανοούμενων δὲ μποροῦσε νὰ κάνει χωρὶς αὐτά. Στὶς βιβλιοθῆκες, ἔπρεπε κανένας νὰ κάνει προεγγραφὴ γιὰ νά 'χει ἀρκετὰ γρήγορα κάθε καινούριο τεῦχος. Πάνω ἀπὸ μία γενιὰ Ρώσων μορφώθηκε κοινωνικὰ μ' αὐτὲς τὶς ἐπιθεωρήσεις, συμπληρώνοντας τὴ μόρφωσή της αὐτὴ μὲ τὴν ἀνάγνωση κάθε εἴδους λαθραίων δημοσιευμάτων.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἡ μαρξιστικὴ ἰδεολογία, μὲ μοναδικό της ὑπόβαθρο τὴν ὀργανωμένη δράση τοῦ προ-

λεταριάτου, ἦρθε νὰ ἀντικαταστήσει τὶς χαμένες προσδοκίες τῶν ἄλλοτε συνωμοτικῶν κύκλων.

Τὸ δεύτερο σημαντικὸ γεγονὸς εἶταν ἡ δλοένα ταχύτερη ἐξέλιξη τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς τεχνικῆς, καὶ οἱ συνέπειές της.

Τὸ σιδηροδρομικὸ δίκτυο, τὰ ἄλλα συγκοινωνιακὰ μέσα, ἡ παραγωγὴ ἄνθρακα, ἡ ἐκμετάλλευση νάφθης, οἱ μεταλλουργικές, ὑφαντικές, μηχανικὲς κτλ. βιομηχανίες, ὅλο αὐτὸ τὸ σύνολο παραγωγικῶν δραστηριοτήτων ἀναπτυσσόταν μὲ μεγάλα βήματα, κερδίζοντας τὸν χαμένο καιρό. Βιομηχανικὲς περιοχὲς ξεφύτρωναν σ' ὅλη τὴ χώρα. Πολλὲς πόλεις ἄλλαζαν γρήγορα ὄψη, χάρη στὰ καινούρια τους ἐργοστάσια καὶ στὸν ὁλοένα αὐξανόμενο ἐργατικὸ πληθυσμό.

Τὸ βιομηχανικὸ αὐτὸ ἅλμα τροφοδοτοῦσαν, σὲ ἐργατικὰ κυρίως χέρια, πολυάριθμες μάζες ἐξαθλιωμένων ἀγροτῶν, ποὺ εἶταν ἀναγκασμένοι εἴτε νὰ ἐγκαταλείψουν γιὰ πάντα τὰ ἀνεπαρκέστατα γαιομερίδιά τους εἴτε νὰ ἀναζητήσουν συμπληρωματικὴ ἐργασία γιὰ τὸ χειμώνα. Ὅπως καὶ παντοῦ ἀλλοῦ, βιομηχανικὴ ἐξέλιξη σήμαινε ἀνέλιξη τῆς προλεταριακῆς τάξης. Κι ὅπως παντοῦ, ἡ τάξη αὐτὴ ἐρχόταν πάντα στὴν ὥρα της γιὰ νὰ πυκνώσει καὶ νὰ δυναμώσει τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα.

Ἔτσι, ἡ διάδοση τῶν μαρξιστικῶν ἰδεῶν καὶ ἡ αὔξηση τοῦ βιομηχανικοῦ προλεταριάτου, πάνω στὸ ὁποῖο λογάριαζαν νὰ στηριχτοῦν οἱ μαρξιστές, εἶταν τὰ βασικὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ καθόριζαν τὴ νέα ὄψη πραγμάτων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ πρόοδος τῆς βιομηχανίας καί, γενικά, τὸ ὁλοένα ὑψηλότερο ἐπίπεδο ζωῆς, ἀπαιτοῦσαν, σὲ κάθε τομέα, ἀνθρώπους μορφωμένους, ἐπαγγελματίες, τεχνικούς, εἰδικευμένους ἐργάτες. Ἀκόμα, ὁ ἀριθμὸς τῶν κάθε εἴδους σχολείων - κρατικά, κοινοτικά, καὶ ἰδιωτικὰ - μεγάλωνε ἀσταμάτητα, στὶς πόλεις ὅσο καὶ στὴν ὕπαιθρο· πανεπιστήμια, εἰδικὲς ἀνώτερες σχολές, λύκεια, κολλέγια, δημοτικὰ σχολεῖα, ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση, κτλ., ξεφύτρωναν σὲ κάθε μεριά. (Στὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1875, οἱ 75 στοὺς 100 εἶταν ἀναλφάβητοι· τὸ 1898, τὸ ποσοστὸ αὐτὸ ἔπεσε στοὺς 55).

Ὅλη αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη γινόταν ἔξω καὶ μάλιστα σ' ἀντίθεση μὲ τὸ ἀπολυταρχικὸ πολιτικὸ καθεστώς, ποὺ δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑποχωρήσει-τώρα πιὰ ἦταν ἕνα ὁλοένα ἄκαμπτο, παράλογο,

καὶ ἐνοχλητικὸ πτῶμα πάνω στὸ ζωντανὸ κορμὶ τῆς χώρας.

Ἀκόμα, παρὰ τὴν ἄγρια καταστολή, τὸ ἀντιμοναρχικὸ κίνημα κ' ἡ ἐπαναστατικὴ καὶ σοσιαλιστικὴ προπαγάνδα ἁπλώνονταν.

Ἀκόμα κι ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς - ὁ πιὸ καθυστερημένος κι ὁ περισσότερο ὑποταγμένος - ἄρχιζε νὰ κινεῖται, σπρωγμένος ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν ἀπάνθρωπη ἐκμετάλλευση ὅσο κι ἀπὸ τοὺς ἀπόηχους τοῦ γενικοῦ ἀναβρασμοῦ. Κ' οἱ ἀπόηχοι αὐτοὶ ἔφταναν μὲ τοὺς πολυάριθμους διανοούμενους ποὺ ἐργάζονταν στὰ «ζέμστβο» (στὴ Ρωσία, τότε, τοὺς ὀνόμαζαν «ζέμστκιε ραμπότνικι»: «ἐργάτες τῶν ζέμστβο»), μὲ τοὺς ἐργάτες ποὺ εἶχαν συγγενικοὺς ἢ ἄλλους δεσμοὺς στὴν ὕπαιθρο, μὲ τοὺς ἐποχιακοὺς ἐργάτες, καὶ μὲ τὸ ἀγροτικὸ προλεταριάτο. Μπρὸς σὲ μιὰ τέτοια προπαγάνδα, ἡ κυβέρνηση εἶταν ἀνίσχυρη νὰ κάνει ὁ,τιδήποτε.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰώνα, δύο ξεκάθαρα «δηλωμένες» δυνάμεις ὀρθώνονταν ἡ μία ἐνάντια στὴν ἄλλη, ἀσυμφιλίωτες: ἡ μία εἶταν ἡ γερασμένη δύναμη τῆς ἀντίδρασης, ποὺ συγκέντρωνε γύρω ἀπὸ τὸ θρόνο τὶς ὑπερπρονομιοῦχες τάξεις - τοὺς εὐγενεῖς, τοὺς γραφειοκράτες, τοὺς γαιοκτήμονες, τὴν κάστα τῶν στρατιωτικῶν, τὸν ἀνώτερο κλῆρο, τὴ νεογέννητη μπουρζουαζία· ἡ ἄλλη εἶταν ἡ νέα ἐπαναστατικὴ δύναμη, μὲ κύριους ἐκπροσώπους της, ἀπὸ τὸ 1890 ὥς τὸ 1900, τὶς φοιτητικὲς μάζες, ἤδη ἔχοντας, ὅμως, ἀρχίσει νὰ στρατολογεῖ καὶ στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς ἐργαζόμενους νέους τῶν πόλεων καὶ τῶν βιομηχανικῶν περιοχῶν.

Τὸ 1898, τὸ μαρξιστικῶν τάσεων ἐπαναστατικὸ ρεῦμα κατάληξε στὴ δημιουργία τοῦ **Ρωσικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος** (ἡ πρώτη σοσιαλδημοκρατικὴ ὁμάδα, μὲ τὴν ὀνομασία «Χειραφέτηση τῆς Ἐργασίας», εἶχε ἱδρυθεῖ τὸ 1883).

Ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς καθαρὰ ἀντίθετες δυνάμεις, βρισκόταν καὶ τρίτο στοιχεῖο ποὺ περιλάμβανε κυρίως ἐκπρόσωπους τῆς μεσαίας τάξης κι ὁρισμένους διανοούμενους «περιωπῆς»: καθηγητὲς πανεπιστημίων, δικηγόρους, συγγραφεῖς, γιατρούς, κτλ. Εἶταν κίνημα δειλὰ φιλελεύθερο. Ὅσο κι ἂν ὑποστήριζε - στὰ κρυφὰ καὶ μὲ μεγάλη σύνεση - τὴν ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα, οἱ ὀπαδοί του πίστευαν μάλλον σὲ μεταρρυθμίσεις, ἐλπίζοντας νὰ ἀποσπάσουν κάποια μέρα ἀπὸ τὴν

ἀπολυταρχία, μὲ τὴν ἀπειλὴ μιᾶς ἐπερχόμενης ἐπανάστασης (ὅπως εἶχε γίνει μὲ τὸν Ἀλέξανδρο 2ο), σημαντικὲς παραχωρήσεις καὶ νὰ καταλήξουν, μ' αὐτὸ τὸ τρόπο, στὸ σχηματισμὸ συνταγματικοῦ καθεστῶτος.

Μονάχα ἡ πλατιὰ ἀγροτικὴ μάζα ἔμενε ἀκόμα, στὸ σύνολό της, ἔξω ἀπ' αὐτὴ τὴ ζύμωση.

Ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξανδρος 3ος πέθανε τὸ 1894. Τὴ θέση του πῆρε ὁ γιός του Νικόλαος, ὁ τελευταῖος Ρομανόφ.

Κάποιος ἀχνὸς θρύλος ἰσχυριζόταν πὼς τοῦτος ἐδῶ εἶχε φιλελεύθερες ἰδέες. Λεγόταν μάλιστα πὼς εἶταν πρόθυμος νὰ παραχωρήσει στὸ «λαό» του σύνταγμα ποὺ θὰ περιόριζε σοβαρὰ τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία τῶν τσάρων.

Παίρνοντας τὶς ἐπιθυμίες τους γιὰ πραγματικότητα, ὁρισμένα φιλελεύθερα «ζέμστβο» (δημοτικὰ συμβούλια) ἔστειλαν στὸ νεαρὸ τσάρο προσφωνήσεις ὅπου γινόταν - πολὺ δειλὰ - λόγος γιὰ ὁρισμένα δικαιώματα ἀντιπροσώπευσης καὶ ἄλλα.

Τὸ Γενάρη τοῦ 1895, μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν γάμων του, ὁ Νικόλαος 2ος δέχτηκε ἐπίσημα στὴν Ἁγία - Πετρούπολη πολλὲς ἀντιπροσωπεῖες εὐγενῶν, σωμάτων στρατοῦ, καὶ «ζέμστβο». Ἡ ἔκπληξη τῶν δημοτικῶν ἀντιπροσώπων εἶταν ἀπερίγραφτη, ὅταν ὁ νέος ἄρχοντας, ἐκεῖ ποὺ εὐχαριστοῦσε γιὰ τὰ συγχαρητήριά τους, ἐντελῶς ξαφνικὰ ὀργίστηκε, καί, χτυπώντας τὸ πόδι στὸ πάτωμα, σχεδὸν κραυγάζοντας σὰ νά 'χε πάθει κρίση ὑστερίας, πρόσταξε τοὺς «ζέμστβο» νὰ παρατήσουν μιὰ γιὰ πάντα τὶς «ἀνόητες φαντασιοπληξίες» τους. Καὶ δὲν ἄργησε νὰ τονίσει τὴν προσταγή του αὐτὴ μὲ κατασταλτικὰ μέτρα ἐνάντια σ' ὁρισμένους «ὑποκινητὲς» «ἀνατρεπτικῶν» τάσεων στὰ «ζέμστβο». Ἔτσι, ἡ ἀπολυταρχία κ' ἡ ἀντίδραση ἐκδηλώνονταν, ἀκόμα μία φορά, στὴν περιφρόνησή τους γιὰ τὴ γενικὴ ἐξέλιξη τῆς χώρας.

Γ'. — XXος ΑΙΩΝΑΣ. ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΕΞΕΛΙΞΗΣ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ. ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΕΙΣ (1900 - 1905)

Ο ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΣΜΟΣ ΜΕΝΕΙ ΣΤΙΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΙ ΑΝΑΖΗΤΑΕΙ ΝΑ ΚΡΑΤΗΘΕΙ ΜΕ ΚΑΘΕ ΜΕΣΟ. - Η ΡΑΓΔΑΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ. - Τὰ

χαρακτηριστικὰ καὶ τὰ φαινόμενα ποὺ μόλις σημειώσαμε, ἔγιναν ἀκόμα ἐντονότερα στὴν ἀρχὴ τοῦ 20οῦ αἰώνα.

Ἀπ' τὴ μία μεριά, ὁ ἀπολυταρχισμός, ποὺ δὲν ἔσπευσε φυσικὰ νὰ συναντήσει τὶς προσδοκίες τῆς κοινωνίας, ἀποφάσισε νὰ κρατηθεῖ χρησιμοποιώντας κάθε μέσο καὶ νὰ καταπνίξει ὄχι μονάχα κάθε ἐπαναστατικὸ κίνημα, ἀλλὰ καὶ κάθε ἐκδήλωση πνεύματος ἀντίθεσης. Ἐκείνη ἀκριβῶς, τὴν ἐποχή, ἡ κυβέρνηση τοῦ Νικολάου 2ου, γιὰ νὰ διοχετεύσει ἀλλοῦ τὴν αὐξανόμενη δυσαρέσκεια τοῦ πληθυσμοῦ, κατάφυγε, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, σὲ μιὰ μεγάλη ἀντισημιτικὴ προπαγάνδα, καί, ὕστερα, στὴν ὑποκίνηση - κι ἀκόμα καὶ στὴν ὀργάνωση - ἑβραϊκῶν π ο γ κ ρ ό μ.

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ οἰκονομικὴ ἐξέλιξη τῆς χώρας ἀποκτοῦσε ὅλο καὶ ταχύτερο ρυθμό. Σὲ διάστημα πέντε χρόνων, ἀπ' τὸ 1900 ὥς τὸ 1905, ἡ βιομηχανία κ' ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἔκαναν ἕνα τεράστιο ἅλμα. Ἡ παραγωγὴ πετρελαίου (λεκανοπέδιο τοῦ Μπακοῦ), λιθάνθρακα (λεκανοπέδιο τοῦ Ντόνετς), μετάλλων, κτλ., πλησίαζε γρήγορα τὴ στάθμη ποὺ εἶχαν φτάσει οἱ βιομηχανικὲς χῶρες. Οἱ δρόμοι καὶ τὰ μέσα συγκοινωνίας (σιδηρόδρομος, μηχανικὴ ἕλξη, μεταφορὰ σὲ ποτάμια καὶ θάλασσα, κτλ.) πολλαπλασιάζονταν καὶ συγχρονίζονταν. Σημαντικὰ ἐργοστάσια μηχανικῶν καὶ ἄλλων κατασκευῶν, ἀπασχολώντας χιλιάδες καὶ μάλιστα δεκάδες χιλιάδες ἐργάτες, ξεπηδοῦσαν - ἢ ἄνθιζαν - στὰ περίχωρα μεγάλων πόλεων. Ὁλόκληρες βιομηχανικὲς περιοχὲς γεννιόνταν ἢ ἁπλώνονταν. Σὰν παραδείγματα, ἀναφέρουμε: τὰ μεγάλα ἐργοστάσια Πουτίλοφ· τὰ σημαντικὰ ναυπηγεῖα Νιέφσκι· τὸ μεγάλο ἐργοστάσιο τῆς Βαλτικῆς καὶ πολλὰ ἄλλα μεγάλα ἐργοστάσια, στὴν Ἁγία - Πετρούπολη· τὶς βιομηχανικὲς συνοικίες τῆς πρωτεύουσας μὲ τὶς δεκάδες χιλιάδες τους ἐργάτες, ὅπως τὸ Κολπίνο, τὸ Σούγοβο, τὸ Σεστρορέτση καὶ ἄλλες· τὴ βιομηχανικὴ περιοχὴ Ἰβάνοβο - Βοζνεσένσκ, κοντὰ στὴ Μόσχα· πολλὰ καὶ σημαντικὰ ἐργοστάσια στὴ νότια Ρωσία, στὸ Χάρκοβο, στὸ Ἐκατερίνοσλαβ, κι ἀλλοῦ. Αὐτὴ ἡ ραγδαία πρόοδος εἶταν, γενικά, πολὺ λίγο γνωστὴ στὸ ἐξωτερικό, ἔξω ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερόμενους κύκλους. (Ἀκόμα καὶ σήμερα, εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν ὅτι, πρὶν τὴν ἄνοδο τοῦ μπολσεβικισμοῦ, ἡ Ρωσία δὲν εἶχε σχεδὸν καμία βιομηχανία κι ὅτι αὐτὴ τὴν δημιούργησε ὁλοκληρωτικὰ ἡ μπολσεβίκικη κυβέρνηση). Καί, στὸ με-

ταξύ, ἡ ἀξία αὐτῆς τῆς προόδου, τό 'χουμε ἤδη πεῖ, ὑπῆρξε σημαντική, ὄχι μόνο ἀπὸ καθαρὰ βιομηχανική, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη. Μὲ τὴν ἐκβιομηχάνιση, ἡ χώρα πολλαπλασίαζε ταχύτατα τὸ προλεταριακό της στοιχεῖο. Σύμφωνα μὲ τὶς στατιστικὲς τῆς ἐποχῆς, μποροῦμε νὰ ἐκτιμήσουμε τὸν συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν ἐργατῶν στὴ Ρωσία, κατὰ τὸ 1905, σὲ 3 ἑκατομμύρια περίπου.

Συγχρόνως, ἡ χώρα συνέχιζε τὴ γρήγορη ἄνοδο τοῦ γενικοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου της.

'Απὸ τὸ 1890, ἡ διδασκαλία, ἡ μόρφωση, κ' ἡ ἐκπαίδευση τῶν νέων εἶχαν κάνει μεγάλες προόδους.

Ἡ μόρφωση τῶν ἐνηλίκων εἶχε ἐπίσης σταθερὴ πρόοδο.

Κατὰ τὸ 1905, ὑπῆρχαν στὴ Ρωσία καμιὰ τριανταριὰ πανεπιστήμια κι' ἀνώτερες σχολές, γι' ἄντρες καὶ γυναῖκες. Σχεδὸν ὅλα αὐτὰ τὰ ἱδρύματα ἐξαρτιόνταν ἀπ' τὸ Κράτος, ἐκτὸς ἀπὸ ὁρισμένα ποὺ εἶχαν στηριχτεῖ σὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ σὲ ἰδιωτικὰ δημοτικὰ κεφάλαια. Σύμφωνα μὲ παλιὰ παράδοση, καὶ κυρίως μετὰ ἀπὸ τὶς μεταρρυθμίσεις τοῦ 'Αλεξάνδρου 2ου, τὰ καταστατικά τους εἶχαν ἀρκετὰ φιλελεύθερο πνεῦμα κ' ἐπιτρέπαν ἐσωτερικὴ ἀνεξαρτησία (αὐτονομία) ἀρκετὰ ἔκδηλη. Ὁ 'Αλέξανδρος 3ος κι ὁ Νικόλαος ὁ 2ος δοκίμασαν νὰ τὴν περιορίσουν. 'Αλλὰ κάθε ἀπόπειρα τέτοιου εἴδους προκαλοῦσε σοβαρὴ ἀταξία. Τελικά, ἡ κυβέρνηση παραιτήθηκε ἀπ' τὰ σχέδιά της.

Οἱ καθηγητὲς πανεπιστημίων κι ἀνώτερων σχολῶν εἶχαν διαλεχτεῖ ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς ἀποφοίτους πανεπιστημίων, μὲ μιὰ εἰδικὴ ἐπιλογή.

Σχεδὸν ὅλες οἱ πόλεις, ἀκόμα κ' οἱ λιγότερο σημαντικές, εἶχαν λύκεια καὶ κολλέγια γι' ἀγόρια καὶ κορίτσια. Τὰ γυμνάσια εἶχαν ἱδρυθεῖ εἴτε ἀπ' τὸ Κράτος, εἴτε ἀπὸ ἰδιῶτες ἢ «ζέμστβο». Καὶ στὶς τρεῖς περιπτώσεις, τὰ προγράμματα καθορίζονταν ἀπ' τὸ Κράτος, κ' ἡ διδασκαλία εἶταν αἰσθητὰ ὁμοιότυπη. 'Ανάμεσα σ' ἄλλα, ἡ διδασκαλία θρησκευτικῶν εἶταν ὑποχρεωτική.

Τὸ διδαχτικὸ προσωπικὸ τῶν γυμνασίων ἐπιστρατευόταν ἀνάμεσα ἀπὸ πανεπιστημιακούς, ἐκτὸς ἂν εἶταν γιὰ δευτερεύοντα μαθήματα. Ὁλόκληρος ὁ κύκλος σπουδῶν, τοῦ ὁποίου τὸ δίπλωμα ὁδηγοῦσε στὸ πανεπιστήμιο, κρατοῦσε ὀχτὼ χρόνια. Ὅσα παιδιὰ δὲν εἶταν προετοιμασμένα, μποροῦσαν νὰ παρα-

κολουθήσουν μιὰ μονοετῆ προπαρασκευαστικὴ τάξη, ἔξω ἀπὸ τὶς ὀχτὼ ὑποχρεωτικὲς τάξεις.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοτικῶν σχολείων στὶς πόλεις καὶ τὴν ὕπαιθρο αὐξανόταν γρήγορα. Ἄλλα εἶχαν γίνει ἀπ' τὸ Κράτος, ἄλλα ἀπ' τοὺς δήμους καὶ τὰ «ζέμστβο». Τὸ Κράτος εἶχε τὴν ἐποπτεία καὶ τὸν ἔλεγχο ὅλων τους. Ἡ φοίτηση στὸ δημοτικὸ εἶταν δωρεάν, ὄχι ὅμως ὑποχρεωτική. Φυσικά, ἡ κατήχηση ἐπιβαλλόταν ἀπ' τὸ Κράτος.

Οἱ δάσκαλοι κ' οἱ δασκάλες τῶν δημοτικῶν σχολείων ἔπρεπε νά 'χουν τοὐλάχιστο δίπλωμα τεσσάρων γυμνασιακῶν τάξεων.

Σ' ὅλες τὶς μεγάλες πόλεις λειτουργοῦσαν νυχτερινὲς σχολὲς καὶ «λαϊκὰ πανεπιστήμια» ἄρτια ὀργανωμένα καὶ πολυσύχναστα. Οἱ κοινότητες καὶ κυρίως μερικοὶ ἰδιῶτες τὰ ἀναπτύσσανε μὲ μεγάλο ζῆλο.

Φυσικά, στὰ γυμνάσια καὶ τὶς ἀνώτερες σχολές, τὰ παιδιὰ ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν ἀποτελοῦσαν ἐξαιρέσεις· τὸ κόστος αὐτῆς τῆς ἐκπαίδευσης εἶταν ὑψηλό.

Στὸ μεταξύ, κι ἀντίθετα μ' ἕναν πολὺ διαδεδομένο μῦθο, δὲν ἀπαγορευόταν ἡ εἴσοδος τῶν παιδιῶν ἐργατῶν ἢ ἀγροτῶν στὶς σχολὲς αὐτές. Τὸν κύριο ὄγκο, τῶν σπουδαστῶν ἐφοδίαζαν οἰκογένειες διανοούμενων (μὲ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα), δημόσιων ὅσο καὶ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων, καὶ ἀστῶν.

Μὲ τοὺς κύκλους διανοούμενων νὰ διακηρύσσουν σὲ ἀρκετὰ δημοτικὰ καὶ λαϊκὰ ἐκπαιδευτήρια, ἕνα πιστεύω τοὐλάχιστο φιλελεύθερο, ἡ προπαγάνδα λίγο - πολὺ προοδευτικῶν ἰδεῶν γινόταν ἀρκετὰ ἐλεύθερα, ἔξω ἀπὸ τὴν καθαυτὴ διδασκαλία καὶ παρ' ὅλη τὴν ἐποπτεία τῆς ἀστυνομίας.

Οἱ ὁμιλητὲς τῶν «λαϊκῶν πανεπιστημίων» καὶ τὸ ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ τῶν δημοτικῶν σχολείων προέρχονταν συχνὰ ἀπὸ ἐπαναστατικοὺς κύκλους. Οἱ διευθυντές, σχεδὸν πάντοτε φιλελεύθερων τάσεων, τοὺς ἀνέχονταν. Ἤξεραν πῶς νὰ «τακτοποιοῦν τὰ πράματα». Σ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, οἱ ἀρχὲς εἶταν σχεδὸν ἀνίκανες νὰ πολεμήσουν αὐτὴ τὴν προπαγάνδα.

Ἡ μόρφωση, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διδασκαλία καὶ τὸν προφορικὸ λόγο, γινόταν καὶ μὲ τὸ γραφτὸ λόγο.

Μιὰ ἀνυπολόγιστη ποσότητα ἀπὸ λαϊκὲς μπροσοῦρες, μὲ συντάκτες σχεδὸν πάντα ἐπιστήμονες ἢ μὲ ὕλη τους ἀποσπάσματα ἀπὸ τοὺς καλύτερους συγγραφεῖς, ποὺ ἀναφέρονταν σ'

ὅλες τὶς ἐπιστῆμες καὶ ποὺ ἐξέταζαν πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα μὲ πολὺ προχωρημένο πνεῦμα, ρίχτηκε στὴν ἀγορά. Ἡ λογοχρισία ἀποδείχτηκε ἀνίκανη νὰ συγκρατήσει αὐτὸ τὸ ἀνερχόμενο κῦμα. Οἱ συγγραφεῖς κ' οἱ ἐκδότες ἔβρισκαν πάμπολλους τρόπους νὰ ξεγελᾶν τὴν ἐπαγρύπνηση τῶν ἀρχῶν.

Ἂν προσθέσουμε καὶ τὴν ἀρκετὰ σημαντικὴ διάδοση, σὲ κύκλους διανοούμενων καὶ ἐργατῶν, μιᾶς πάρανομης φιλολογίας, ἐπαναστατικῆς καὶ σοσιαλιστικῆς, θά 'χουμε ὁλοκληρωμένη ἀντίληψη τοῦ τεράστιου αὐτοῦ κινήματος ἑτοιμασίας κι' ἐκπαίδευσης ποὺ χαρακτηρίζει τὰ χρόνια 1900 - 1905.

Βρίσκουμε ἀπαραίτητο νὰ μποῦμε σὲ ὁρισμένες λεπτομέρειες γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν ἔκταση καὶ τὸ πολὺ προωθημένο πνεύμα τῶν ὑστερότερων ἐπαναστατικῶν κινημάτων.

Ἂς ὑπογραμμιστεῖ πώς, αὐτὸ τὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ κίνημα, τὸ συμπλήρωνε μιὰ ἀξιοσημείωτη ἠθικὴ ἀνέλιξη. Ἡ νεολαία εἶχε χειραφετηθεῖ ἀπὸ κάθε προκατάληψη: θρησκευτική, ἐθνική, σεξουαλικὴ ἢ ἄλλη. Σ' ὁρισμένα σημεῖα, οἱ ρώσικοι πρωτοποριακοὶ κύκλοι εἶταν, ἀπὸ καιρό, πολὺ προχωρημένοι, ἀκόμα καὶ σὲ σχέση μὲ δυτικὲς χῶρες. Ἔτσι, ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητας ράτσας καὶ ἔθνους, τῆς ἰσότητας τῶν φύλων, ἡ ἐλεύθερη σχέση, ἡ ἀρνητικὴ στάση μπρὸς στὴ θρησκεία, κτλ., ἔγιναν γι' αὐτοὺς τοὺς κύκλους καταχτημένες, ἔμπρακτες ἀλήθειες, γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ ἀπὸ τοὺς «μηδενιστές». Σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τομεῖς, οἱ ρῶσοι δημοσιολόγοι (Μπιελίνσκι, Χέρτσεν, Τσερνισέφσκι, Ντομπρολιούμποφ, Πισάρεφ, Μιχαηλόφσκη) ἐκτέλεσαν ἔργο μεγάλης ἀξίας. Ἀνάθρεψαν κάμποσες γενιὲς διανοούμενων μπάζοντάς τες στὴν ἔννοια τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀπελευθέρωσης, καὶ τοῦτο σὲ πείσμα τῆς ἀντίθετης ἐπίδρασης ποὺ ὑποχρεωτικὰ ἄσκουσε τὸ τσαρικὸ σύστημα γυμνασιακῆς ἐκπαίδευσης.

Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἀπελευθέρωσης ἔγινε τελικὰ γιὰ ὁλόκληρη τὴ ρωσικὴ νεολαία πραγματικὴ ἱ ε ρ ὴ π α ρ ά δ ο σ η, ἀξερρίζωτη. Ὅσο κι' ἂν ὑπόμενε τὴν ἐπίσημη ἐκπαίδευση ποὺ τῆς εἶχε ἐπιβληθεῖ, ἡ νεολαία τίναζε ἀπὸ πάνω της τὴ δασκαλικὴ βέργα μόλις ἔπαιρνε τὸ ἀπολυτήριο στὸ χέρι.

«Μὴν πᾶ-τε στὸ Πα-νε-πι-στή-μι-ο!» κραύγαζε ὁ δεσπότης μας στὸ λόγο ποὺ εἶχε βγάλει στὴν ἐπίσημη ἀπονομὴ ἀπολυτηρίων σ' ὅλους ἐμᾶς, μαθητὲς ποὺ φεύγαμε ἀπ' τὸ λύκειο: «Μὴν πᾶτε στὸ Πανεπιστήμιο! Γιατί, τὸ Πανεπιστήμιο, εἶναι

τὸ καταφύγιο ταραξιῶν...». (Καὶ ποῦ ἤθελε νὰ πηγαίναμε;). Εἶταν πολὺ καλὰ πληροφορημένος, ὁ ἀξιότιμος αὐτὸς δεσπότης. Γιατί, πράγματι, καὶ μ' ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, κάθε νέος καὶ κάθε νέα, μόλις γίνονταν φοιτητές, μεταμορφώνονταν σὲ ἐκκολαπτόμενους ἐπαναστάτες. Γιὰ τὸ λαό, «φοιτητής» σήμαινε «ἀντάρτης».

Στὴ συνέχεια, καὶ μὲ τὰ χρόνια, αὐτοὶ οἱ ἄλλοτε ἐπαναστατημένοι, συντριμένοι ἀπ' τὶς ἀπαιτήσεις καὶ τὶς μικρότητες τῆς ζωῆς, ξεχνοῦσαν κι' ἀπαρνιόνταν τὶς πρῶτες τους παρορμήσεις. Γενικά, ὅμως, κάτι ἔμενε: ἕνα φιλελεύθερο «πιστεύω», ἕνα πνεῦμα ἀντίθεσης καί, μερικὲς φορές, ζωηρότατες «σπίθες» πού, μὲ τὴν πρώτη σοβαρὴ εὐκαιρία, εἶταν ἕτοιμες ν' ἀναζωογονηθοῦν.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ, ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ. - Η ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ. - ΟΛΟΕΝΑ ΑΓΡΙΟΤΕΡΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ. - Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΑΡΧΙΖΕΙ ΝΑ ΚΕΡΔΙΖΕΙ ΕΔΑΦΟΣ. - Στὸ μεταξύ, ἡ πολιτική, οἰκονομική, καὶ κοινωνικὴ κατάσταση τοῦ ἐργαζόμενου πληθυσμοῦ δὲν εἶχε ἀλλάξει σὲ τίποτα.

Ἐκτεθειμένοι, χωρὶς τὸ παραμικρὸ μέσο ἄμυνας, στὴν αὐξανόμενη ἐκμετάλλευση ἀπὸ Κράτος καὶ μπουρζουαζία, μὴ ἔχοντας κανένα δικαίωμα νὰ συγκεντρωθοῦν, νὰ συνεννοηθοῦν, νὰ ἐκφράσουν τὶς διεκδικήσεις τους, νὰ ὀργανωθοῦν, ν' ἀγωνιστοῦν, νὰ ἀπεργήσουν, κτλ., οἱ ἐργάτες, ὑλικὰ καὶ ἠθικά, βρίσκονταν σὲ μαύρη δυστυχία.

Στὴν ὕπαιθρο, ἡ φτώχεια τῆς ἀγροτικῆς μάζας καὶ ἡ δυσαρέσκειά της μεγάλωναν μέρα μὲ τὴ μέρα. Οἱ ἀγρότες - 175 ἑκατομμύρια ἄντρες, γυναῖκες, καὶ παιδιὰ - εἶχαν ἐγκαταλειφθεῖ στὴν τύχη τους καὶ θεωροῦνταν «ἀνθρώπινο κοπάδι» (ἀκόμα κ' ἡ σωματικὴ τιμωρία ἐξακολουθοῦσε στὴν πράξη, γι' αὐτούς, ὣς τὸ 1904, παρ' ὅλο πού, τυπικά, εἶχε καταργηθεῖ μὲ τὸ νόμο τοῦ 1863). Ἔλλειψη γενικῆς μόρφωσης καὶ στοιχειώδους ἐκπαίδευσης· ἐργαλεῖα πρωτόγονα κι' ἀνεπαρκῆ· ἀπουσία πίστωσης καὶ κάθε ἄλλης μορφῆς προστασίας ἢ βοήθειας· φόροι πολὺ βαριοί· μεταχείριση αὐθαίρετη, περιφρονητική, καὶ ἀνελέητη ἀπὸ μέρους τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν «ἀνώτερων»

τάξεων· ἀδιάκοπο τεμάχισμα γαιομεριδίων ἐξαιτίας τῶν μοιρασμάτων ἀνάμεσα στὰ νέα μέλη τῶν οἰκογενειῶν, ἀνταγωνισμὸς «κουλάκων» (καλοστεκούμενων ἀγροτῶν) καὶ γαιοκτημόνων, κτλ., αὐτὲς εἶταν οἱ πολλαπλὲς αἰτίες αὐτῆς τῆς ἀθλιότητας. Ἀκόμα καὶ ἡ «ἀγροτικὴ κοινότητα» - ἡ περίφημη μ ί ρ - δὲν κατάφερε πιὰ νὰ ἀνακουφίσει τὰ μέλη της. Ἐξ' ἄλλου, ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἀλεξάνδρου III ὅσο καὶ τοῦ διαδόχου του Νικολάου II ἔβαλαν τὰ δυνατά τους νὰ μετατρέψουν τὴ μ ὶ ρ σὲ ἁπλὴ διοικητικὴ μονάδα μὲ τὴ στενὴ ἐπίβλεψη τοῦ Κράτους καὶ μὲ αὐστηρὲς κυρώσεις στοὺς παραβάτες, καλὴ μονάχα γιὰ νὰ μαζεύει, ἤ, μᾶλλον, νὰ ἁρπάζει μὲ τὴ βία τοὺς φόρους καὶ τὰ χρέη.

Εἶταν, λοιπόν, μοιραῖο νὰ σημειώνουν ἐπιτυχίες ἡ σοσιαλιστικὴ καὶ ἐπαναστατικὴ προπαγάνδα καὶ δραστηριότητα. Ὁ μαρξισμός, παράνομα ἀλλὰ μ' ἐνεργητικότητα διαδομένος, ἔβρισκε πολλοὺς ὀπαδούς. Πρῶτα, ἀνάμεσα στὴ σπουδάζουσα νεολαία· κατόπιν, στοὺς ἐργατικοὺς κύκλους. Ἡ ἐπίδραση τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, ἱδρυμένου τὸ 1898, γινόταν αἰσθητὴ σ' ἀρκετὲς πόλεις καὶ σὲ ὁρισμένες περιοχές, παρ' ὅλο ποὺ τὸ κόμμα αὐτὸ (ὅπως, ἐξ ἄλλου, κι ὅλα τὰ ἄλλα) εἶταν παράνομο.

Φυσικά, ἡ κυβέρνηση καταδίωκε ὁλοένα ἀγριότερα τοὺς ἀγωνιστές. Οἱ πολιτικὲς δίκες δὲν μετριόνταν πιά. Τὰ διοικητικὰ καὶ ἀστυνομικὰ μέτρα καταστολῆς χτυποῦσαν μὲ λύσσα χιλιάδες «ὑπηκόους». Οἱ φυλακές, οἱ τόποι ἐξορίας, καὶ τὰ κάτεργα εἶχαν γεμίσει. Ὅσο, ὅμως, κι ἂν πέτυχαν νὰ ἐλαττώσουν στὸ ἐλάχιστο τὴ δραστηριότητα καὶ τὴν ἐπιρροὴ τοῦ κόμματος, οἱ ἀρχὲς ποτὲ δὲν κατόρθωσαν νὰ τὸ πνίξουν, ὅπως εἶχαν κατορθώσει προτύτερα μὲ τὶς πρῶτες πολιτικὲς ὁμάδες.

Ἀπὸ τὸ 1900, καὶ παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες τῶν ἀρχῶν, τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα διευρύνεται σημαντικά. Οἱ φοιτητικὲς καὶ ἐργατικὲς ταραχὲς γίνονται σὲ λίγο καθημερινὰ γεγονότα. Τὰ πανεπιστήμια, ἐξ ἄλλου, συχνὰ μέναν κλειστὰ ὁλόκληρους μῆνες, ἐξαιτίας ἀκριβῶς πολιτικῶν ταραχῶν. Ἀλλά, ἀντιδρώντας, οἱ φοιτητές, μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν ἐργατῶν, ὀργάνωναν θορυβώδεις διαδηλώσεις σὲ δημόσιες πλατεῖες. Στὴν Ἁγία - Πετρούπολη, ἡ πλατεία τῆς μητρόπολης τοῦ Καζὰν ἔγινε ὁ κλασσικὸς τόπος τῶν λαϊκῶν αὐτῶν διαδηλώσεων ὅπου οἱ φοιτητὲς πήγαιναν τραγουδώντας ἐπαναστατικὰ τραγούδια,

καί, κρατώντας πότε - πότε, κόκκινες σημαῖες. Ἡ κυβέρνηση ἔστελνε ἀποσπάσματα ἔφιππων ἀστυνομικῶν καὶ κοζάκων ποὺ «καθάριζαν» τὴν πλατεία καὶ τοὺς γειτονικοὺς δρόμους χτυπώντας μὲ σπάθες καὶ μαστίγια (ναγκάικες).

Ἡ ἐπανάσταση ἄρχιζε νὰ κερδίζει ἔδαφος.

Ὡστόσο, γιὰ νά 'χει ὁ ἀναγνώστης σαφῆ ἰδέα τῆς γενικῆς κατάστασης, ἐπιβάλλεται πάλι μιὰ σημαντικὴ ἐπιφύλαξη.

Ἡ εἰκόνα ποὺ μόλις δώσαμε, εἶναι ἀληθινή. Ἀλλά, ἀναφερόμενος μονάχα σ' αὐτήν, χωρὶς νὰ τῆς προσθέτει σημαντικὰ συμπληρώματα, χωρὶς νά 'χει σταθερὰ μπρὸς στὰ μάτια του τὸ σύνολο τῆς χώρας καὶ τοῦ λαοῦ, θὰ κινδύνευε κανένας νὰ πέσει σὲ ὑπερβολές, νὰ καταλήξει σὲ λαθεμένες γενικὲς ἐκτιμήσεις, καὶ νὰ μὴν καταλάβει τὰ ὑστερότερα γεγονότα.

Μὴν ξεχνᾶμε, πράγματι, πώς, στὴν πάνω ἀπὸ 180 ἑκατομμύρια ψυχὲς τεράστια μάζα, οἱ ὁμάδες ποὺ ἄγγιξε τὸ λεγόμενο κίνημα ἰδεῶν δὲν σχημάτιζαν παρὰ ἕνα πολὺ μικρὸ στρῶμα. Συνολικά, ἐπρόκειτο γιὰ λίγες χιλιάδες διανοούμενους - κυρίως φοιτητὲς - καὶ γιὰ τὴν ἀφρόκρεμα «ἐλίτ» τῆς ἐργατικῆς τάξης στὰ μεγάλα κέντρα. Ὁ ὑπόλοιπος πληθυσμός: οἱ ἀναρίθμητες ἀγροτικὲς μάζες, οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῶν πόλεων, ἀκόμα κ' ἡ πλειονότητα τοῦ ἐργαζόμενου πληθυσμοῦ ἔμεναν ξένοι, ἀδιάφοροι ἢ ἀκόμα κ' ἐχθρικοὶ στὴν ἐπαναστατικὴ ἀναταραχή. Βέβαια, οἱ προωθημένοι κύκλοι αὔξαιναν γρήγορα τὸν ὄγκο τους· ἀπὸ τὸ 1900, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν ποὺ εἶχαν κερδηθεῖ στὴν ὑπόθεση βρισκόταν σὲ συνεχῆ ἄνοδο· ὁ ἐπαναστατικὸς ἀναβρασμὸς ἔφτανε ἀκόμα ὡς τὶς ἀγροτικὲς μάζες, τὶς ὁλοένα πιὸ ἐξαθλιωμένες. Συγχρόνως, ὅμως, ἡ πλατιὰ λαϊκὴ μάζα - ἐκείνη πού, ὅταν αναταραχτεῖ, εἶναι ἡ μόνη ποὺ καθορίζει τὶς μεγάλες κοινωνικὲς ἀλλαγὲς - διατηροῦσε τὴν πρωτόγονη νοοτροπία της. Τὸ «ρώσικο παράδοξο» - πού, γι' αὐτό, ἔγινε λόγος πιὸ πάνω - ἔμενε σχεδὸν ἄθιχτο, κι ὁ «μῦθος τοῦ τσάρου» θάμπωνε ἀκόμα ἑκατομμύρια κι ἑκατομμύρια ἀνθρώπους. Σχετικὰ μ' αὐτὴ τὴ μάζα, τὸ κίνημα αὐτὸ δὲν εἶταν παρὰ μιὰ μικροταραχὴ στὴν ἐπιφάνεια· (μονάχα τέσσερις ἐργάτες πῆραν μέρος στὸ σοσιαλδημοκρατικὸ Συνέδριο τοῦ Λονδίνου, τὸ 1903).

Καί, μ' αὐτὲς τίς συνθῆκες, κάθε ἐπαφὴ ἀνάμεσα στὴν πρωτοπορία, ποὺ εἶχε προχωρήσει πολὺ μπροστά, καὶ τὴ μεγάλη μάζα, ποὺ εἶχε μείνει πολὺ πίσω, εἶταν ἀδύνατη.

Ὁ ἀναγνώστης πρέπει νά 'χει αὐστηρὰ κατανοὺ αὐτὴ τὴν ἰδιομορφία γιὰ νὰ καταλάβει τὴ συνέχεια τῶν γεγονότων.

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ: ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ. - ΟΙ ΔΟΛΟΦΟΝΙΚΕΣ ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ. - 'Απ' τὸ 1901, ἡ ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα πλουτίστηκε μ' ἕνα νέο στοιχεῖο: πλάι στὸ σοσιαλδημοκρατικὸ κόμμα γεννήθηκε τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα. Ἡ προπαγάνδα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου στέφθηκε γρήγορα ἀπὸ σημαντικὴ ἐπιτυχία.

Ἡ διαφορὰ τῶν δύο κομμάτων βρισκόταν σὲ τρία οὐσιαστικὰ σημεῖα:

1. Φιλοσοφικὰ καὶ κοινωνιολογικά, τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα διαφωνοῦσε μὲ τὴ μαρξιστικὴ θεωρία:

2. Ἐξαιτίας τοῦ ἀντιμαρξισμοῦ του αὐτοῦ, τὸ κόμμα αὐτὸ ἔφερνε στὸ ἀγροτικὸ πρόβλημα - τὸ σημαντικότερο στὴ Ρωσία - μιὰ λύση διαφορετικὴ ἀπ' τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Ἐνῶ αὐτὸ τὸ τελευταῖο, βασισμένο ἀποκλειστικὰ στὴν ἐργατικὴ τάξη, δὲν ὑπολόγιζε καθόλου στὴ μεγάλη ἀγροτικὴ μάζα τῆς ὁποίας προεξοφλοῦσε, ἐξ ἄλλου, τὴ γρήγορη προλεταριοποίηση, καὶ ξεκινώντας παραμελοῦσε τὴν ἀγροτικὴ προπαγάνδα, τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα πίστευε ὅτι μποροῦσε νὰ κερδίσει τὶς ρώσικες ἀγροτικὲς μάζες στὴν ὑπόθεση τῆς ἐπανάστασης καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἔκρινε πὼς εἶταν ἀδύνατο νὰ περιμένει τὴν προλεταριοποίησή τους. Ἡ προπαγάνδα του, ἑπομένως, εἶταν πολὺ ἐντονότερη στὴν ὕπαιθρο. Πρακτικά, τὸ σοσιαλδημοκρατικὸ κόμμα, στὸ ἄμεσο ἀγροτικὸ πρόγραμμά του, δὲν ἔβλεπε παρὰ αὔξηση τῶν γαιομερίδιων ποὺ ἀνῆκαν στοὺς ἀγρότες κι ὁρισμένες ἄλλες μεταρρυθμίσεις χωρὶς μεγάλη σημασία· ἐνῶ τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα εἶχε στὸ μίνιμουμ πρόγραμμά του τὴν ἄμεση κοινωνικοποίηση τοῦ ἐδάφους·

3. Σ' ἀπόλυτη συμφωνία μὲ τὴ θεωρία του, τὸ σοσιαλδημοκρατικὸ κόμμα, ποὺ οὐσιαστικὰ ὑπολόγιζε στὴ δράση τῶν

μ α ζ ῶ ν, ἀπωθοῦσε κάθε τρομοκρατικὴ δράση, κάθε πολιτικὴ δολοφονία, θεωρώντας τα κοινωνικὰ ἀνώφελα. Ἀντίθετα, τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα ἀπόδιδε κάποια γενικὴ χρησιμότητα σὲ δολοφονικὲς ἀπόπειρες ἐνάντια σὲ πολὺ σκληροὺς ἢ μὲ ὑπέρμετρο ζῆλο ἀνώτερους τσαρικοὺς ἀξιωματούχους. Δημιούργησε μάλιστα καὶ εἰδικὴ ὀργάνωση, λεγόμενη «ὀργάνωση μάχης», ποὺ δουλειά της εἶταν νὰ προετοιμάζει καὶ νὰ ἐκτελεῖ τὶς δολοφονίες πολιτικῶν μὲ τὸν ἔλεγχο τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὲς τὶς διαφορές, τὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ πρόγραμμα «μίνιμουμ πρόγραμμα» τῶν δύο κομμάτων εἶταν αἰσθητὰ ὁμοιότυπο: μιὰ ἀστικὴ δημοκρατία ποὺ θ' ἄνοιγε τὸ δρόμο γιὰ ἐξέλιξη πρὸς τὸ σοσιαλισμό.

Ἀπὸ τὸ 1901 ὡς τὸ 1905, τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα ἔκανε πολλὲς δολοφονικὲς ἀπόπειρες, ὁρισμένες ἀπ' τὶς ὁποῖες ἔκαναν ἰδιαίτερη αἴσθηση, καὶ συγκεκριμένα: τὸ 1902, ἕνας νεαρὸς ἀγωνιστὴς τοῦ κόμματος, ὁ φοιτητὴς Μπαλμασέφ, δολοφόνησε τὸν Σιπιάζεων, ὑπουργὸ Ἐσωτερικῶν· τὸ 1904, ἕνας ἄλλος σοσιαλεπαναστάτης, ὁ φοιτητὴς Σαζόνοφ, σκότωσε τὸν φὸν Πλεχβέ, τὸν διαβόητο καὶ σκληρὸ διάδοχο τοῦ Σιπιάγεων· τὸ 1905, ὁ σοσιαλεπαναστάτης Καλιάζεφ ἐκτέλεσε τὸ μεγάλο - δούκα Σέργιο, κυβερνήτη «τὸν ἀπαίσιο σατράπη» τῆς Μόσχας.

ΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ. - Ἂς σημειώσουμε πώς, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα, κείνη τὴν ἐποχὴ ὑπῆρχε καὶ κάποιο ἀναρχικὸ κίνημα. Πολὺ ἀδύναμο, παντελῶς ἄγνωστο στὸν πολὺ κόσμο, δὲν ἀντιπροσωπευόταν παρὰ ἀπ' ὁρισμένες ὁμάδες διανοούμενων καὶ ἐργατῶν, (ἀγροτῶν, στὸ Νότο), χωρὶς συνεγῆ ἐπαφή. Ὑπῆρχαν μία ἢ δύο ἀναρχικὲς ὁμάδες στὴν Ἁγία - Πετρούπολη, ἄλλες τόσες στὴ Μόσχα (ἂν καί, τοῦτες ἐδῶ, εἶταν πιὸ δυνατὲς καὶ δραστήριες), κι ὁμάδες σκόρπιες στὸ Νότο καὶ σὲ δυτικὲς περιοχές. Ἡ δραστηριότητά τους βασικὰ περιοριζόταν σὲ μιὰ ἀδύναμη προπαγάνδα, πράμα ἐξ ἄλλου δύσκολο, καὶ σὲ δολοφονικὲς ἀπόπειρες ἐνάντια σὲ πολὺ ἀφοσιωμένους ὑπηρέτες τοῦ καθεστῶτος. Ἡ ἀντικρατιστικὴ φιλολογία ἐρχόταν λαθραῖα ἀπ' τὸ ἐξωτερικό. Διαδίδονταν κυρίως οἱ μπροσοῦρες τοῦ Κροπότκιν, ὁ ὁποῖος, ἀναγκασμένος

νὰ φύγει μετὰ ἀπὸ τὴν πανωλεθρία τῆς Ναρόντναϊα Βόλια, εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἀγγλία.

Η ΤΣΑΡΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΠΑΡΑΣΥΡΕΙ ΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΕ «ΝΟΜΙΜΗ» ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ. - Τὸ γρήγορο ἅπλωμα τῆς ἐπαναστατικῆς δραστηριότητας ἀπὸ τὸ 1900 ἀπασχολοῦσε πολὺ τὴν κυβέρνηση. Αὐτὸ ποὺ κυρίως τὴν ἀνησυχοῦσε εἶταν οἱ συμπάθειες ποὺ κέρδιζε ἡ προπαγάνδα στὸν ἐργαζόμενο πληθυσμό. Παρὰ τὴν παράνομη, ἄρα καὶ δύσκολη, ὕπαρξή τους, τὰ δύο σοσιαλιστικὰ κόμματα εἶχαν στὶς μεγάλες πόλεις ἐπιτροπές, κύκλους προπαγάνδας, μυστικὰ τυπογραφεῖα, καὶ ἀρκετὰ πολυάριθμες ὁμάδες. Τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα πετύχαινε νὰ κάνει δολοφονικὲς ἀπόπειρες πού, μὲ τὸ θόρυβό τους, τραβοῦσαν πάνω του τὴν προσοχὴ κι' ἀκόμα, τὸ θαυμασμὸ ὅλων τῶν κύκλων. Ἡ κυβέρνηση ἔκρινε ἀνεπαρκῆ τὰ ἀμυντικὰ καὶ κατασταλτικά της μέσα: Τὴν ἐπίβλεψη, τὴ σπιουνιά, τὴ διείσδυση πρακτόρων, τὴ φυλακή, τὰ πογκρόμ, κτλ. Καί, γιὰ νὰ ἀπομακρύνει τὶς ἐργατικὲς μάζες ἀπ' τὴ συμμετοχή τους στὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα καὶ σὲ κάθε ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα, ἡ κυβέρνηση σκάρωσε ἕνα μακιαβελικὸ σχέδιο, πού, λογικά, ἔπρεπε νὰ τὴν κάνει κύριο τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Ἀποφάσισε νὰ στήσει μιὰ νόμιμη, ἐξουσιοδοτημένη ἐργατικὴ ὀργάνωση, ποὺ θά 'ταν, βέβαια, τοῦ χεριοῦ της. Εἶχε, ἔτσι, μ' ἕνα σμπάρο δυὸ τρυγόνια: ἀπ' τὴ μιά, κέρδιζε τὶς συμπάθειες, τὴν εὐγνωμοσύνη, καὶ τὴν ἀφοσίωση τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἀποσπώντας την ἀπ' τὰ χέρια τῶν ἐπαναστατικῶν κομμάτων· ἀπ' τὴν ἄλλη, ὁδηγοῦσε τὸ ἐργατικὸ κίνημα ὅπου αὐτὴ ἤθελε, ἐπιβλέποντάς το ἀπὸ πολὺ κοντά.

Ἀναμφίβολα, τὸ ἔργο της εἶταν λεπτό. Ἔπρεπε νὰ προσελκύσει τοὺς ἐργάτες σ' αὐτὲς τὶς κρατικὲς ὀργανώσεις· ἔπρεπε νὰ ἐξουδετερώσει τὴ δυσπιστία τους, νὰ τοὺς τραβήξει τὸ ἐνδιαφέρον, νὰ τοὺς κολακέψει, νὰ τοὺς σαγηνέψει, νὰ τοὺς ἐξαπατήσει, χωρὶς ἐκεῖνοι νὰ τὸ καταλάβουν· ἔπρεπε νὰ προσποιηθεῖ πὼς ἐρχόταν νὰ συναντήσει τοὺς πόθους τους... Ἔπρεπε νὰ σβήσει τὰ κόμματα, ν' ἀποδυναμώσει τὴν προπαγάνδα τους, νὰ τὰ ὑπερφαλαγγίσει - χυρίως, μὲ πράξεις συγκεκριμένες. Γιὰ νὰ τὸ πετύχει, ἡ κυβέρνηση θά 'ταν ὑποχρεωμένη νὰ προχωρήσει ὡς τὸ σημεῖο νὰ κάνει ὁρισμένες οἰκονομικὲς

καὶ κοινωνικές, παραχωρήσεις, κρατώντας βέβαια τοὺς ἐργάτες στὸ ἔλεός της, χρησιμοποιώντας τους γιὰ τὰ σχέδιά της.

Ἡ ἐκτέλεση ἑνὸς τέτοιου «προγράμματος» ἀπαιτοῦσε σὰν ἐπικεφαλῆς τοῦ ἐγχειρήματος ἀνθρώπους ἀπόλυτα ἔμπιστους καί, συγχρόνως, ἱκανούς, ἐπιδέξιους, δοκιμασμένους, καλοὺς γνῶστες τῆς ἐργατικῆς ψυχολογίας, ποὺ νὰ ξέρουν νὰ ἐπιβάλλονται καὶ νὰ κερδίζουν τὴν ἐμπιστοσύνη.

Ἡ ἐκλογὴ τῆς κυβέρνησης στάθηκε τελικὰ σὲ δύο ἀνθρώπους, πράκτορες τῆς μυστικῆς πολιτικῆς ἀστυνομίας (Ὀ χ ρ ά ν α), ποὺ ἀνέλαβαν τὴν ἀποστολὴ νὰ ἐκτελέσουν τὸ σχέδιο. Ὁ ἕνας εἶταν ὁ Ζουμπάτοφ, γιὰ τὴ Μόσχα· ὁ ἄλλος, εἶταν ἱερωμένος, καὶ παπᾶς μιᾶς ἀπ' τὶς φυλακὲς τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης, ὁ παπα - Γκαπόν.

Ἔτσι, ἡ κυβέρνηση τοῦ Τσάρου θέλησε νὰ παίξει μὲ τὴ φωτιά. Καὶ δὲν ἄργησε νὰ καεῖ ἄσχημα.

Ο ΣΕΙΣΜΟΣ
(1905-1906)

1. — Η ΓΚΑΠΟΝΙΚΗ ΕΠΟΠΟΙ·Ι·Α. ΠΡΩΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΕΡΓΙΑ

ΤΑ «ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ» - ΤΟ «ΓΚΑΠΟΝΙΚΟ» ΚΙΝΗΜΑ ΚΙ ΕΠΟΠΟΙΙΑ. - Ο ΠΑΠΑ - ΓΚΑΠΟΝ: Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ, ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ. - Η «ΜΑΤΩΜΕΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗ»: 9 - 22 ΓΕΝΑΡΗ 1905. - Ο ΤΣΑΡΟΣ ΣΚΟΤΩΝΕΙ ΤΟ «ΜΥΘΟ ΤΟΥ ΤΣΑΡΟΥ». - ΠΡΩΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΜΑΖΑΣ. - ΠΡΩΤΗ ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ - ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ. — Στὴ Μόσχα, ὁ Ζουμπάτοφ ξεμασκαρεύτηκε ἀρκετὰ γρήγορα. Δὲ μπόρεσε νὰ φέρει καὶ μεγάλα ἀποτελέσματα. Στὴν Ἁγία - Πετρούπολη, ὅμως, τὰ πράματα πῆγαν καλύτερα. Ὁ Γκαπόν, ἐπιδεξιότατος, δουλεύοντας στὴ σκιά, μπόρεσε νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη κι' ἀκόμα, τὴν ἀγάπη τῶν ἐργατικῶν κύκλων. Προικισμένος μὲ γνήσιο ταλέντο ὑποκινητῆ καὶ ὀργανωτῆ, πέτυχε νὰ ἱδρύσει τὰ αὐτοαποκαλούμενα «Ἐργατικὰ Τμήματα» ποὺ καθοδηγοῦσε προσωπικὰ ὁ ἴδιος κ' ἐμψύχωνε μὲ τὴν ἐνεργητική του δραστηριότητα. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1904, τὰ τμήματα αὐτὰ φτάναν τὰ 11, σκορπισμένα σὲ διάφορα μέρη τῆς πρωτεύουσας, κι ἀριθμοῦσαν κάμποσες χιλιάδες μέλη.

Τὰ βράδυα, οἱ ἐργάτες πήγαιναν προθυμότατα στὰ τμήματα νὰ κουβεντιάσουν γιὰ τὶς ὑποθέσεις τους, ν' ἀκούσουν κάποια διάλεξη, νὰ διαβάσουν τὶς ἐφημερίδες, κτλ., Μὰ κ' οἱ πόρτες ἐλέγχονταν αὐστηρὰ ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς γκαπονικοὺς ἐργάτες, οἱ ἀγωνιστὲς τῶν πολιτικῶν κομμάτων δὲ μποροῦσαν

νὰ εἰσχωρήσουν παρὰ μὲ πολὺ κόπο. Κι ἂν ἀκόμα εἰσχωροῦσαν, τοὺς ἀνακάλυπταν γρήγορα καὶ τοὺς διώχναν.

Οἱ ἐργάτες τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης πῆραν πολὺ στὰ σοβαρὰ τὰ τμήματά τους. Ἔχοντας ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸν Γκαπόν, τοῦ μίλαγαν γιὰ τὶς δυστυχίες καὶ τοὺς πόθους τους, συζητοῦσαν μαζί του τὰ μέσα γιὰ νὰ καλλιτερέψει ἡ θέση τους, ἐξέταζαν τὰ σχέδια ἀγώνα ἐνάντια στ' ἀφεντικά. Γιὸς κι' ὁ ἴδιος φτωχοῦ ἀγρότη, ἔχοντας ζήσει ἀνάμεσα σ' ἐργάτες, ὁ Γκαπὸν καταλάβαινε θαυμάσια τὴν ψυχολογία τῶν ὀπαδῶν του. Ἤξερε νὰ ὑποκρίνεται τέλεια τὴν ἔγκρισή του καὶ τὴ ζωηρή του συμπάθεια στὸ ἐργατικὸ κίνημα. Αὐτή, σχεδόν, εἶταν κ' ἡ ἐπίσημη ἀποστολή του, κυρίως στὴν ἀρχή.

Ἡ θέση ποὺ ἀνέλαβε νὰ ἐπιβάλει ἡ κυβέρνηση στοὺς ἐργάτες μὲς στὰ τμήματά τους εἶταν τούτη: «Ἐργάτες, μπορεῖτε νὰ βελτιώσετε τὴν κατάστασή σας ἐπιδειώχοντάς το μεθοδικά, νομότυπα, στοὺς κόλπους τῶν τμημάτων σας. Δὲν ὑπάρχει ἡ παραμικρὴ ἀνάγκη νὰ κάνετε πολιτικὴ γιὰ νὰ πετύχετε. Ἀσχοληθεῖτε μὲ τὰ συγκεκριμένα, ἄμεσα προσωπικά σας συμφέροντα, καὶ γρήγορα θὰ ζήσετε μὲ καλύτερες συνθῆκες. Τὰ κόμματα κ' οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες, οἱ συνταγὲς ποὺ προτείνουν οἱ κακοὶ βοσκοὶ - οἱ σοσιαλιστὲς κ' οἱ ἐπαναστάτες - δὲ θὰ ὁδηγήσουν σὲ τίποτα καλό. Ἀσχοληθεῖτε μὲ τὰ ἄμεσα οἰκονομικά σας συμφέροντα. Σᾶς ἐπιτρέπεται, καὶ μονάχα ἀπ' αὐτὸν τὸ δρόμο θὰ πετύχετε πραγματικὴ βελτίωση τῆς κατάστασής σας. Ἡ κυβέρνηση, ποὺ νοιάζεται πολὺ γιὰ σᾶς, θὰ σᾶς ὑποστηρίξει». Αὐτὴ εἶταν κ' ἡ θέση ποὺ ὁ Γκαπὸν κ' οἱ βοηθοί του, στρατολογημένοι κ' οἱ ἴδιοι μέσα στοὺς ἐργάτες, κήρυχναν κι ἀνάπτυσσαν στὰ τμήματα.

Οἱ ἐργάτες ἀπάντησαν χωρὶς ἀργοπορίες στὴν πρόσκληση. Ἄρχισαν νὰ ἑτοιμάζουν οἰκονομικὴ δράση. Δούλεψαν καὶ διατύπωσαν τὶς διεκδικήσεις τους, σύμφωνα μὲ τὸν Γκαπόν. Καὶ τοῦτος, στὴν κάτι παραπάνω ἀπὸ λεπτὴ θέση ποὺ βρισκόταν, ὄφειλε νὰ συμφωνήσει. Ἂν δὲν τό 'χανε, θὰ δυσαρεστοῦσε ἀμέσως τοὺς ἐργάτες, εἶταν μάλιστα βέβαιο πὼς θὰ τὸν κατηγοροῦσαν γιὰ προδοσία τῶν συμφερόντων τους καὶ γιὰ ὑποστήριξη τῶν ἀφεντικῶν. Θά 'χανε τὴ δημοτικότητά του. Θὰ μποροῦσαν νὰ γεννηθοῦν καὶ σοβαρότερες ὑποψίες ἐναντίον του, καὶ τὸ ἔργο του θὰ γινόταν κομμάτια. Ὁπότε, στὸ διπλό του παιχνίδι, ὁ Γκαπὸν ἔπρεπε πρῶτα ἀπ' ὅλα, καὶ μὲ κάθε

θυσία, νὰ κρατήσει τὶς συμπάθειες πού 'χε κερδίσει. Τὸ κατελάβαινε πολὺ καλὰ κ' ἔκανε πὼς ὑποστήριζε ἀπόλυτα τὴν ἐργατικὴ ὑπόθεση, ἐλπίζοντας πὼς θὰ μπορέσει νὰ μείνει κύριος τοῦ κινήματος, νὰ χρησιμοποιήσει τὶς μάζες ὅπως ἤθελε, νὰ διευθύνει, νὰ πλάθει, καὶ νὰ διοχετεύει τὴ δράση τους ὅπου ἔκρινε σκόπιμο.

Κι' ἔγινε τὸ ἀντίθετο. Τὸ κίνημα ξεπέρασε γρήγορα τὰ ὅρια ποὺ τοῦ εἶχαν χαραχτεῖ. Πῆρε ἀπότομα μιὰ ἀπρόβλεφτη εὐρύτητα, ζωντάνια, καὶ ἀνάστημα, ἀναστατώνοντας κάθε ὑπολογισμό, ἀνατρέποντας κάθε προσχεδιασμὸ τῶν ἐμπνευστῶν του. Καὶ σὲ λίγο, ἦρθε κ' ἔγινε μιὰ πραγματικὴ φουσκοθαλασσιὰ ποὺ πλημμύρισε καὶ παράσυρε καὶ τὸν ἴδιο τὸν Γκαπόν.

Τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1904, οἱ ἐργάτες τοῦ ἐργοστασίου Πουτίλοφ, ἑνὸς ἀπὸ τὰ σημαντικότερα τῆς 'Αγίας - Πετρούπολης, κι ὅπου ὁ Γκαπὸν εἶχε πολλοὺς ὀπαδοὺς καὶ φίλους, ἀποφάσισαν ν' ἀρχίσουν τὴ δράση. Σύμφωνα μὲ τὸν Γκαπόν, σύνταξαν καὶ ὑπέβαλαν στὴ διεύθυνση ἕναν κατάλογο οἰκονομικῶν διεκδικήσεων, μετριοπαθέστατων ἐξ ἄλλου εἶν' ἡ ἀλήθεια. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ μήνα, μάθαν πὼς ἡ διεύθυνση «θεωροῦσε ἀδύνατο νὰ δόσει συνέχεια» κι ὅτι ἡ κυβέρνηση εἶταν ἀνήμπορη νὰ τὴν ὑποχρεώσει. Κι ἀκόμα, ἡ διεύθυνση τοῦ ἐργοστασίου ἀπόλυσε ὁρισμένους ἐργάτες ποὺ θεώρισε ὑποκινητές. 'Απαίτησαν ἀμέσως τὴν ἐπαναπρόσληψή τους. 'Η διεύθυνση ἀρνήθηκε.

'Η ὀργὴ κι ἀγανάκτηση τῶν ἐργατῶν δὲν εἶχαν ὅρια· πρῶτα - πρῶτα, ἐπειδὴ οἱ πολλὲς καὶ κοπιαστικές τους προσπάθειες δὲν καταλήγαν πουθενὰ κ' ὕστερα - καὶ κυρίως - ἐπειδὴ τοὺς εἶχαν ὑποσχεθεῖ πὼς οἱ προσπάθειές τους θὰ στέφονταν μ' ἐπιτυχία. 'Ο Γκαπὸν ὁ ἴδιος τοὺς εἶχε ἐνθαρρύνει, τοὺς εἶχε βαυκαλίσει μ' ἐλπίδες. Καὶ νά, ποὺ τὸ πρῶτο τους βῆμα στὸν καλό, νόμιμο δρόμο δὲν τοὺς ἔφερνε παρὰ δυσβάσταχτη ἀποτυχία, τελείως ἀδικαιολόγητη. Νιώθαν πὼς τοὺς εἶχαν «τυλίξει». Βρέθηκαν, ἀκόμα, καὶ ἠθικὰ ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπέμβουν ὑπὲρ τῶν διωγμένων συντρόφων τους.

Πολὺ φυσικά, τὰ μάτια τους στράφηκαν πρὸς τὸν Γκαπόν. Κι αὐτός, γιὰ νὰ φυλάξει τὸ γόητρό του καὶ τὸ ρόλο του, παράστησε τὸν πιὸ ἀγαναχτισμένο ἀπ' ὅλους κ' ἔσπρωξε τοὺς ἐργάτες τοῦ Πουτίλοφ ν' ἀντιδράσουν ζωηρά. Πράμα ποὺ δὲν ἄργησαν νὰ κάνουν. Νιώθοντας προστατευμένοι, περιορισμένοι

πάντοτε σὲ καθαρὰ οἰκονομικὲς διεκδικήσεις, καλυμένοι ἀπ' τὰ τμήματα κι ἀπ' τὸν Γκαπόν, ἀποφάσισαν, στὴ διάρκεια πολλῶν καὶ θορυβωδῶν συγκεντρώσεων, νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ὑπόθεσή τους μὲ μιὰ ἀπεργία. Ἡ κυβέρνηση, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στὸν Γκαπόν, δὲν ἀνακατευόταν. Ἔτσι κυρήχτηκε ἡ ἀπεργία τῶν ἐργοστασίων Πουτίλοφ τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1904, ἡ πρώτη σημαντικὴ ἀπεργία στὴ Ρωσία.

Ἀλλὰ τὸ κίνημα δὲ σταμάτησε κεῖ. Ὅλα τὰ ἐργατικὰ τμήματα ταράχτηκαν καὶ κινήθηκαν νὰ ὑπερασπίσουν τὴ δράση τῶν συναδέρφων στοῦ Πουτίλοφ. Θεώρησαν, σωστότατα, τὴν ἀποτυχία αὐτῶν τῶν τελευταίων γενικὴ ἀποτυχία. Φυσικά, ὁ Γκαπὸν ἔπρεπε νὰ πάρει τὸ μέρος τῶν τμημάτων. Τὸ βράδυ, τὰ ἐπισκέφτηκε, ἕνα - ἕνα ὅλα, βγάζοντας παντοῦ λόγους ὑπὲρ τῶν ἀπεργῶν, καλώντας ὅλους τοὺς ἐργάτες νὰ τοὺς ὑποστηρίξουν μὲ ἀποτελεσματικὴ δράση.

Πέρασαν λίγες μέρες. Φοβερὴ ἀναταραχὴ ἐπικρατοῦσε στὶς ἐργατικὲς μάζες τῆς πρωτεύουσας. Τὰ ἐργοστάσια ἄδειαζαν αὐθόρμητα. Χωρὶς τὸ παραμικρὸ πρόσταγμα, χωρὶς προετοιμασία ἢ καθοδήγηση, ἡ ἀπεργία τοῦ Πουτίλοφ γινόταν γενικὴ σχεδὸν ἀπεργία τῶν ἐργατῶν τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης.

Αὐτὴ εἶταν ἡ θύελλα. Ὁμαδικά, οἱ ἀπεργοὶ ὁρμοῦσαν στὰ τμήματα, ἀγνοώντας τὶς τυπικότητες, παραβιάζοντας κάθε ἔλεγχο, ἀπαιτώντας ἄμεση καὶ ἐπιβλητικὴ δράση.

Πράγματι, ἡ ἀπεργία, ἀπὸ μόνη της, δὲν ἔφτανε: ἔπρεπε νὰ δράσουν, *νὰ κάνουν κάτι* - κάτι μεγάλο, ἐπιβλητικό, ἀποφασιστικό. Αὐτὸ εἶταν τὸ γενικὸ αἴσθημα.

Τότε καὶ ξεπήδησε - καὶ κανένας δὲν ἔμαθε ἀκριβῶς ἀπὸ ποῦ καὶ πῶς - ἡ ἀπίθανη ἔμπνευση νὰ γράψουν, στ' ὄνομα τῶν δυστυχισμένων ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν *πασῶν τῶν Ρωσιῶν*, μία «αἴτηση» στὸν Τσάρο· νὰ πᾶνε, γιὰ νὰ τὴν ὑποστηρίξουν, ὁμαδικά, μπρὸς στὸ Χειμερινὸ Ἀνάκτορο· νὰ ὑποβάλουν τὴν αἴτηση, μέσω μιᾶς ἐπιτροπῆς μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Γκαπόν, στὸν ἴδιο τὸν Τσάρο καὶ νὰ τοῦ ζητήσουν νὰ σταθεῖ καὶ ν' ἀκούσει τὶς δυστυχίες τοῦ λαοῦ του. Ὅσο ἀπλοϊκὴ καὶ παράλογη κι ἂν εἶταν, αὐτὴ ἡ ἰδέα ἀπλώθηκε σὰν φυτίλι δυναμίτιδας στὴν ἐργατιὰ τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης. Τοὺς ἕνωσε ὅλους μαζί. Τοὺς ψύχωσε, τοὺς ἐνθουσίασε. Ἔδωσε νόημα, χάραξε συγκεκριμένο στόχο στὸ κίνημά τους.

Τὰ τμήματα ἀγκάλιασαν τὴ μάζα. Ἀποφάσισαν νὰ οργα-

νώσουν τὴ δράση. Ἀνάθεσαν τὴ σύνταξη τῆς αἴτησης στὸν Γκαπόν. Κι αὐτός, γι' ἄλλη μιὰ φορά, δέχτηκε. Ἔτσι, ἀπ' τὴ φορὰ τῶν πραγμάτων, γινόταν ἡγέτης ἑνὸς σημαντικοῦ, ἱστορικοῦ μαζικοῦ κινήματος.

Τὶς πρῶτες μέρες τοῦ Γενάρη 1905, ἡ αἴτηση εἶταν ἕτοιμη. Ἁπλῆ, συγκινητική, ἀπόπνεε ἀφοσίωση κι ἐμπιστοσύνη. Οἱ δυστυχίες τοῦ λαοῦ εἶχαν δοθεῖ ἐκεῖ μέσα μὲ εὐαισθησία καὶ εἰλικρίνεια. Ζητοῦσαν ἀπὸ τὸν τσάρο νὰ σκύψει νὰ τὶς δεῖ, νὰ δεχτεῖ ἀποτελεσματικὲς μεταρρυθμίσεις, καὶ νὰ ἐπαγρυπνήσει γιὰ τὴν πραγμάτωσή τους.

Παράξενο, ἀλλ' ἀναμφισβήτητο: ἡ αἴτηση τοῦ Γκαπὸν εἶταν ἔργο βαθειᾶς ἔμπνευσης καὶ μ' ἀληθινὸ πάθος.

Τώρα, ἀπόμενε νὰ τὴν υἱοθετήσουν ὅλα τὰ τμήματα, νὰ τὴ μάθουν οἱ πλατειὲς μάζες, καὶ νὰ ὀργανωθεῖ ἡ πορεία γιὰ τὸ Χειμερινὸ Ἀνάκτορο.

Στὸ μεταξύ, παρουσιάστηκε κι ἕνα νέο γεγονός. Οἱ ἐπαναστάτες ποὺ ἀνῆκαν στὰ πολιτικὰ κόμματα (τὰ ὁποῖα, ὡς τότε, εἶχαν κρατηθεῖ δλοκληρωτικὰ ἔξω ἀπ' τὸν «γκαπονισμό») ἦρθαν στὸ πλάι τοῦ Γκαπόν. Πρῶτα ἀπ' ὅλα θέλαν νὰ τὸν ἐπηρεάσουν ὥστε νὰ δώσει στὴ στάση του, τὴν αἴτησή του, καὶ τὴ δράση του δψη λιγότερο δουλοπρεπῆ, πιὸ ντόμπρα, σταθερὴ - μὲ μιὰ λέξη, ἐπαναστατικότερη. Οἱ προωθημένοι ἐργατικοὶ κύκλοι ἀσκοῦσαν πάνω του πίεση γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Ὁ Γκαπὸν συμφώνησε μαζί τους μ' ἀρκετὰ καλὴ θέληση. Κυρίως, ὁρισμένοι σοσιαλεπαναστάτες γνωρίστηκαν στενὰ μαζί του. Συμφωνώντας μ' αὐτούς, διόρθωσε, τὶς τελευταῖες μέρες τὴν ἀρχικὴ αἴτησή του, διευρύνοντάς την σημαντικὰ καὶ μετριάζοντας πολὺ τὸ πνεῦμα τῆς πιστῆς ἀφοσίωσης στὸν τσάρο.

Στὴν τελειωτική της μορφή, ἡ κίνηση εἶταν τὸ μεγαλύτερο ἱστορικὸ παράδοξο ποὺ ὑπῆρξε ποτέ. Ἀπευθύνονταν τελείως νομιμόφρονα στὸν τσάρο καὶ τοῦ ζητοῦσαν, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, νὰ ἐπιτρέψει - ἢ καὶ νὰ πραγματώσει - μιὰ θεμελιακὴ ἐπανάσταση, πού, στὸ κάτω - κάτω, θὰ καταργοῦσε τὴν ἐξουσία του. Πράγματι, ἐκεῖ μέσα ἐμφανιζόταν ὅλο τὸ μίνιμουμ πρόγραμμα τῶν ἐπαναστατικῶν κομμάτων. Ἀπαιτοῦσαν, συγκεκριμένα, σὰν μέτρα ἐπείγοντα: τὴν παντελῆ ἐλευθερία τύπου, λόγου, συνείδησης, κτλ., τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία γιὰ ὅλους τοὺς συλλόγους καὶ ὀργανώσεις· τὸ δικαίωμα στοὺς ἐργάτες νὰ συνδικαλιστοῦν, νὰ καταφεύγουν στὴν ἀπεργία· ἀγροτι-

κοὺς νόμους ποὺ νὰ συντείνουν στὴν ἀπαλλοτρίωση τῶν μεγαλοκτημόνων σὲ ὄφελος ἀγροτικῶν κοινοτήτων· τέλος, τὴν ἄμεση σύγκληση Συντακτικῆς Συνέλευσης, ἐκλεγμένης μὲ βάση δημοκρατικὸ ἐκλογικὸ νόμο. Εἶταν, ὁλοφάνερα, πρόσκληση σ' αὐτοκτονία.

Νὰ καὶ τὸ πλῆρες καὶ τελειωτικὸ κείμενο τῆς «αἴτησης»:

Κύριε!

Ἐμεῖς, ἐργάτες τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης, οἱ γυναῖκες μας, τὰ παιδιά μας, κι' οἱ γονεῖς μας, γέροντες χωρὶς ἔσοδα, ἤρθαμε, Τσάρε, σὲ Σένα, γιὰ νὰ ζητήσουμε δικαιοσύνη καὶ προστασία.

Ἔχουμε καταντήσει ζητιάνοι. Κατατυραννιόμαστε, συντριμμένοι κάτω ἀπ' τὸ βάρος μιᾶς ἐξοντωτικῆς εργασίας, φορτωμένοι προσβολὲς καὶ βρισιές. Δὲ θεωρούμαστε ἀνθρώπινα πλάσματα, ἀλλὰ μᾶς μεταχειρίζονται σὰ σκλάβους ποὺ ὀφείλουν νὰ ὑπομένουν βουβὰ τὴ θλιβερή τους μοίρα. Τὰ ἀνεχτήκαμε καρτερικὰ ὅλα αὐτά. Νά, ὅμως, ποὺ, τώρα, μᾶς γκρεμίζουν στὰ κατάβαθα τῆς ἀβύσσου ὅπου μονάχα ἡ αὐθαιρεσία καὶ ἡ ἄγνοια θὰ μᾶς ἀπομείνουν. Μᾶς πνίγουν κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ μιᾶς μεταχείρισης ἀντίθετης σὲ κάθε ἀνθρώπινο νόμο.

Οἱ δυνάμεις μας δὲν ἀντέχουν ἄλλο, Τσάρε! Ἔφτασε η ἀποφασιστικὴ στιγμὴ ὅπου, ἀληθινά, εἶναι καλύτερος ὁ θάνατος παρὰ ἡ παράταση τῶν ἀνυπόφορων βασάνων μας. Νὰ καὶ γιατὶ σταματήσαμε τὴν ἐργασία καὶ πληροφορήσαμε τ' ἀφεντικά μας πῶς δὲν θὰ τὴν ἀναλάβουμε πρωτοῦ νὰ ὑπογράψουν τὰ δίκαια αἰτήματά μας.

Τοὺς ζητήσαμε πολὺ λίγα πράγματα, κι ὅμως, χωρὶς αὐτὰ τὰ λίγα, ἡ ζωή μας δὲν εἶναι ζωή, εἶναι κόλαση, αἰώνιο μαρτύριο.

Ἡ πρώτη μας παράκληση ζητοῦσε ἀπὸ τ' ἀφεντικά μας νὰ λάβουν ὑπόψη τους τὶς ἀνάγκες μας, σὲ συμφωνία μαζί μας. Καὶ ἀρνήθηκαν! Ἀκόμα καὶ τὸ δικαίωμα νὰ συζητήσουμε τὶς ἀνάγκες μας ἀμφισβητήθηκε μὲ τὸ πρόσχημα πῶς ὁ νόμος δὲ μᾶς ἀναγνωρίζει αὐτὸ τὸ δικαίωμα.

Τὸ αἴτημά μας γιὰ ὀχτάωρη ἡμερήσια ἐργασία ἀπορρίφθηκε κι αὐτὸ σὰν παράνομο.

Ζητήσαμε κατόπιν τὸν καθορισμό, ὕστερα ἀπὸ συνεννόηση μαζί μας, τῶν ἡμερομισθίων μας· τὴν διαιτησία, σὲ περίπτωση παρεξηγήσεων ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ τὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση τοῦ ἐργοστασίου· τὴν αὔξηση σ' ἕνα ρούβλι τὴν ἡμέρα τῶν ἡμερομισθίων τῶν ἀνειδίκευτων ἐργατῶν, ἀντρῶν καὶ γυναικῶν· τὴν κατάργηση τῆς ὑπερωρίας· ἐπισκευὴ τῶν ἐργαστηρίων, ἔτσι ὥστε ἡ ἐργασία νὰ μὴν προκαλεῖ θανάτους ἀπὸ ρεύματα ἀέρα, βροχή, καὶ χιόνι... Ζητήσαμε, ἀκόμα, περσότερες φροντίδες γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀρρωσταίνουν· καί,

ἐπίσης, οἱ προσταγὲς ποὺ μᾶς δίνουν νὰ μὴ συνοδεύονται μὲ βρισιές.

Ὅλα αὐτὰ τὰ αἰτήματα ἀπορρίφθηκαν σὰν ἀντίθετα μὲ τὸ νόμο. Καὶ μάλιστα, τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ διατυπώσαμε, ἑρμηνεύτηκε σὰν ἔγκλημα. Ἡ ἐπιθυμία νὰ βελτιώσουμε τὴν κατάστασή μας θεωρήθηκε ἀπ' τ' ἀφεντικά μας αὐθάδεια ἀπέναντί τους.

Αὐτοκράτορα! Μαζευτήκαμε ἐδῶ πάνω ἀπὸ 300.000 ἀνθρώπινα πλάσματα. Κι ὅμως, ὅλοι ἐμεῖς δὲν εἴμαστε παρὰ φαινομενικὰ μονάχα ἀνθρώπινα πλάσματα. Γιατί, στὴν πραγματικότητα, δὲν ἔχουμε κανένα ἀνθρώπινο δικαίωμα. Μᾶς ἀπαγορεύεται νὰ μιλᾶμε, νὰ σκεφτόμαστε, νὰ συγκεντρωνόμαστε γιὰ νὰ συζητᾶμε τὶς ἀνάγκες μας, νὰ παίρνουμε μέτρα γιὰ νὰ βελτιώσουμε τὴν κατάστασή μας. Ὅποιος ἀπὸ μᾶς τολμήσει νὰ ὑψώσει τὴ φωνὴ ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς τάξης ρίχνεται στὴ φυλακὴ ἢ ἐξορίζεται. Τὸ νὰ ἔχει κανένας καλὴ καρδιά, εὐαίσθητη ψυχή, θεωρεῖται ἔγκλημα. Τὸ νὰ δείχνει ἀδερφικὰ αἰσθήματα σ' ἕναν δυστυχισμένο, ἕναν παρατημένο, ἕνα θῦμα, ἕναν βασανισμένο, εἶναι ἀποτρόπαιο ἔγκλημα.

Τσάρε! Συμβιβάζεται αὐτὸ μὲ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ ἐλέῳ τοῦ ὁποίου βασιλεύεις; Μὲ τέτοιους νόμους, ἀξίζει νὰ ζεῖ κανένας; Δὲ θὰ ἦταν προτιμότερο γιὰ ὅλους ἐμᾶς, τοὺς ρώσους ἐργάτες, νὰ πεθαίναμε, ἀφήνοντας τοὺς κεφαλαιούχους καὶ τοὺς ἀνώτερους ὑπάλληλους νὰ ζοῦν μονάχοι τους καὶ ν' ἀπολαμβάνουν τὴ ζωή;

Αὐτὸ εἶναι τὸ μέλλον ποὺ μᾶς περιμένει, Κύριε. Καὶ γι' αὐτὸν τὸ λόγο μαζευτήκαμε μπρὸς στὰ τείχη τοῦ ἀνακτόρου Σου. Ἐλπίζουμε νὰ βροῦμε, περιμένουμε ἐδῶ νὰ βροῦμε τὴν τελευταία σανίδα σωτηρίας. Μὴν ἀρνηθεῖς νὰ βοηθήσεις τὸ λαό Σου νὰ βγεῖ ἀπ' τὸ βάραθρο τῶν ἐκτὸς νόμου ὅπου δὲν ὑπάρχει παρὰ ἀθλιότητα καὶ ἄγνοια. Δόσ' του μιὰ εὐκαιρία, ἕνα μέσο νὰ ἐκπληρώσει τὸν ἀληθινό του προορισμό. Λευτέρωσέ τον ἀπ' τὴν ἀνυπόφορη καταπίεση τοῦ γραφειοκράτη. Γκρέμισε τὸ τεῖχος ποὺ Σὲ χωρίζει ἀπ' αὐτὸν καὶ κάλεσέ τον νὰ κυβερνήσει τὴ χώρα ἀπὸ κοινοῦ μαζί Σου.

Εἶσαι σταλμένος ἐδῶ κάτω γιὰ νὰ ὁδηγήσεις τὸ λαὸ στὴν εὐτυχία. Οἱ ὑπάλληλοί σου, ὅμως, κομμάτι μὲ κομμάτι, μᾶς ἁρπάζουν τὴν εὐτυχία καὶ δὲν προορίζουν γιὰ μᾶς τίποτα ἄλλο ἀπ' τὸν πόνο καὶ τὴν ταπείνωση.

Ἐξέτασε τὰ αἰτήματά μας μὲ προσοχὴ καὶ χωρὶς ὀργή. Διατυπώθηκαν ὄχι γιὰ κακό, ἀλλὰ γιὰ καλό, γιὰ τὸ δικό μας καλό, Κύριε, ὅσο καὶ γιὰ τὸ δικό Σου. Δὲ μιλάει ἡ αὐθάδεια, μὲ μᾶς, ἀλλὰ ἡ συνείδηση τῆς γενικῆς ἀναγκαιότητας ποὺ εἶναι τὸ νὰ τελειώνουμε μὲ τὴν τωρινὴ ἀνυπόφορη κατάσταση πραγμάτων.

Ἡ Ρωσία εἶναι πολὺ μεγάλη, οἱ ἀνάγκες της πολλαπλότατες γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ τὴ διευθύνει μιὰ κυβέρνηση ἀπὸ γραφειοκράτες καὶ μόνο.

Εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο νὰ συμμετέχει κι ὁ λαός, γιατὶ μόνο αὐτὸς γνωρίζει τὶς ἀνάγκες του.

Μὴν ἀρνηθεῖς, λοιπόν, βοήθεια στὸ λαό Σου. Δόσε, χωρὶς ἀργοπορία, στοὺς ἀντιπρόσωπους ὅλων τῶν τάξεων τῆς χώρας τὴν προσταγὴ νὰ συγκεντρωθοῦν. Νὰ ἀντιπροσωπεύονται κεφαλαιοῦχοι καὶ ἐργάτες. Νὰ διαλέξουν καὶ οἱ ἀνώτεροι δημόσιοι ὑπάλληλοι, οἱ ἱερεῖς, οἱ γιατροί, κ' οἱ καθηγητὲς τοὺς ἐκπροσώπους τους. Νὰ εἶναι ὅλοι ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξουν ὅποιον τοὺς ἀρέσει. Γι' αὐτό, ἐπέτρεψε τὴ διαδικασία γιὰ ἐκλογὲς μιᾶς Συνταχτικῆς Συνέλευσης κάτω ἀπὸ καθεστὼς καθολικῆς ψηφοφορίας.

Αὐτὸ εἶναι τὸ κύριο αἴτημά μας, κι ἀπὸ αὐτὸ ἐξαρτιῶνται ὅλα. Θὰ εἶταν τὸ καλύτερο, τὸ μοναδικὸ ἀληθινὸ βάλσαμο γιὰ τὶς ἀνοιχτές μας πληγές. Ἂν δὲν τὸ ἀπλώσουμε πάνω τους, θὰ μείνουν χαίνουσες καὶ θὰ φέρουν τὸ θάνατό μας.

Δὲν ὑπάρχει πανάκεια γιὰ ὅλα μας τὰ βάσανα. Χρειάζονται πολλὰ φάρμακα. Θὰ τὰ ἀπαριθμίσουμε ἀμέσως τώρα. Σοῦ ἀνοίγουμε τὴν καρδιά μας, Κύριε, μιλώντας Σου εἰλικρινά, ὅπως σὲ πατέρα.

Τὰ ἀκόλουθα μέτρα εἶναι ἀπαραίτητα:

Στὴν πρώτη ὁμάδα βρίσκονται τὰ μέτρα ἐνάντια στὴν ἀπουσία κάθε δικαιώματος καὶ τὴν ἄγνοια ἀπὸ τὴν ὁποία ὑποφέρει ὁ ρώσικος λαός. Τὰ μέτρα αὐτὰ περιλαμβάνουν:

1. Τὴν ἐλευθερία καὶ τὸ ἀπαραβίαστο τοῦ προσώπου· ἐλευθερία τοῦ λόγου, τύπου, συνεταιρισμοῦ, καὶ συνείδησης προκειμένου γιὰ θρησκεία· χωρισμὸς Ἐκκλησίας καὶ Κράτους.

2. Γενικὴ καὶ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευση μὲ ἔξοδα τοῦ Κράτους.

3. Εὐθύνη τῶν ὑπουργῶν ἀπέναντι στὸ ἔθνος· ἐγγύηση γιὰ τὴ νομιμότητα τῶν διοικητικῶν μεθόδων.

4. Ἰσότητα ὅλων ἀνεξαίρετα τῶν ἀτόμων ἀπέναντι στὸ νόμο.

5. Ἄμεση ἀπελευθέρωση ὅσων ἔχουν ὑποφέρει γιὰ τὶς πεποιθήσεις τους.

Στὴ δεύτερη ὁμάδα βρίσκονται τὰ μέτρα ἐνάντια στὴ φτώχεια:

1. Κατάργηση τῶν ἔμμεσων φόρων. Ἐπιβολὴ ἄμεσου καὶ προοδευτικοῦ φόρου εἰσοδήματος.

2. Ἀκύρωση τῶν ὀφειλῶν γιὰ τὴν ἐξαγορὰ γαιῶν. Φτηνὴ πίστωση. Βαθμιαία παράδοση τῆς γῆς στὸ λαό.

Ἡ τρίτη ὁμάδα περιλαμβάνει τὰ μέτρα ἐνάντια στὴ συντριβὴ τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὸ κεφάλαιο:

1. Προστασία μὲ νόμο τῆς ἐργασίας.

2. Ἐλευθερία τῶν ἐργατικῶν ἑνώσεων, ποὺ ἔχουν συσταθεῖ μὲ σκοπὸ τὴ συνεργασία καὶ γιὰ τὴ διευθέτηση τῶν ἐπαγγελματικῶν ζητημάτων.

3. Ἡμέρα ἐργασίας ὀχτὼ ὡρῶν· περιορισμὸς τῶν ὑπερωριῶν.

4. Ἐλευθερία ἀγώνα ἀνάμεσα σὲ ἐργασία καὶ κεφάλαιο.

5. Συμμετοχὴ ἀντιπροσώπων τῶν ἐργατικῶν τάξεων στὴν ἐπεξεργασία νόμου σχετικοῦ μὲ τὶς ἀσφαλίσεις τοῦ Κράτους γιὰ τοὺς ἐργάτες.

6. Κανονικὸ ἡμερομίσθιο.

Ὁρίστε, Κύριε, οἱ κυριότερες ἀνάγκες μας. Πρόσταξε νὰ ἱκανοποιηθοῦν. Ὁρκίσου μας ὅτι θὰ γίνει, καὶ θὰ κάνεις τὴ Ρωσία εὐτυχισμένη καὶ δοξασμένη, καὶ τ' ὄνομά Σου θὰ γραφτεῖ γιὰ πάντα στὶς καρδιές μας, καὶ στὶς καρδιὲς τῶν παιδιῶν μας καὶ τῶν παιδιῶν τῶν παιδιῶν μας.

Ἀλλ' ἂν δὲν μᾶς δόσεις τὴν ὑπόσχεσή Σου, ἂν δὲ δεχτεῖς τὴν αἴτησή μας, εἴμαστε ἀποφασισμένοι νὰ πεθάνουμε ἐδῶ, σ' αὐτὸν τὸ χῶρο, μπρὸς στὸ ἀνάκτορό Σου, γιατὶ δὲν ἔχουμε πουθενὰ ἀλλοῦ νὰ πᾶμε, οὔτε καὶ κανένα λόγο νὰ πᾶμε ἀλλοῦ. Γιὰ μᾶς, δύο μονάχα δρόμοι ὑπάρχουν: ὁ ἕνας ὁδηγεῖ στὴν ἐλευθερία καὶ τὴν εὐτυχία· ὁ ἄλλος, στὸν τάφο. Δεῖξε μας τὸν ἕναν ἀπ' τοὺς δρόμους αὐτούς, Τσάρε, καὶ θὰ τὸν ἀκολουθήσουμε, ἔστω καὶ ἂν μᾶς ὁδηγήσει στὸ θάνατο.

Ἂς γίνουν οἱ ζωές μας ὁλοκαύτωμα γιὰ τὴν ἑτοιμοθάνατη Ρωσία: δὲ θὰ λυπηθοῦμε τὴ θυσία. Τὶς προσφέρουμε, μὲ χαρά.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ πώς, παρ' ὅλα τὰ παράδοξα τῆς κατάστασης ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ, ἡ δράση ποὺ ἑτοιμαζόταν, εἶταν, γιὰ ἕνα γνώστη τῶν πραγμάτων, λογικὴ κατάληξη τῆς συνδυασμένης πίεσης ἀπὸ διάφορες πραγματικὲς τάσεις: ἕνα εἶδος φυσικὴ «σύνθεση» διάφορων ζωντανῶν στοιχείων.

Ἀπὸ μιὰ μεριά, ἡ ἰδέα τοῦ ὁμαδικοῦ διαβήματος στὸν Τσάρο εἶταν, στὸ βάθος, ἐκδήλωση τῆς ἁπλοϊκῆς πίστης τῶν λαϊκῶν μαζῶν στὴν καλή του θέληση. (Ἔχουμε μιλήσει γι' αὐτὴ τὴ βαθειὰ γοητεία τοῦ «μύθου τοῦ Τσάρου» στὸ λαό). Ἔτσι, οἱ ἐργάτες πού, στὴ Ρωσία, δὲν ἔκοβαν ποτὲ τοὺς δεσμούς τους μὲ τὴν ὕπαιθρο, ξανάλαβαν μιὰ στιγμὴ τὴν ἀγροτικὴ παράδοση γιὰ νὰ πᾶν καὶ νὰ ζητήσουν βοήθεια καὶ προστασία ἀπὸ τὸν «πατερούλη». Ἁρπάζοντας αὐτὴ τὴ μοναδικὴ εὐκαιρία ποὺ τοὺς προσφερόταν, κινητοποιημένη ἀπὸ μιὰ αὐθόρμητη, ἀκαταμάχητη ὁρμή, προσπαθοῦσαν, χωρὶς ἀμφιβολία, κυρίως νὰ βάλουν τὸ δάχτυλο στὴν πληγή, νὰ βροῦν μιὰ λύση συγκεκριμένη, τελεσίδικη. Ὅσο κι ἂν ἔλπιζαν, στὸ βάθος τῆς ἁπλῆς τους ψυχῆς, γιὰ ἐπιτυχία τουλάχιστο μερικοί, ἤθελαν προπάντων νὰ ξέρουν ἀπὸ ποῦ νὰ κρατηθοῦν.

'Από άλλη μεριά, ή έπιρροή τών έπαναστατικών ρευμάτων, πού είχαν άναγκαστεί νά κρατηθοΰν μακριά, όχι καί πολύ ίσχυρά γιά νά έμποδίσουν τό κίνημα, κι άκόμα λιγότερο ίσχυρά ώστε νά τό άντικαταστήσουν μέ άλλο έπαναστατικότερο, άποδείχτηκε ώστόσο άρκετά δυνατή γιά νά καταφέρει νά άσκήσει κάποια πίεση στόν Γκαπόν καί νά τόν ύποχρεώσει νά «έπαναστατικοποιήσει» τήν πράξη του.

Ή πράξη αύτή είταν, μ' αύτό τόν τρόπο, ό νόθος άλλά φυσικός καρπός τών άντιφατικών δυνάμεων πού δρούσαν.

Όσο γιά τούς κύκλους διανοούμενων καί φιλελεύθερων, δέ μπορούσαν παρά, άνήμποροι μάρτυρες, νά παρακολουθοΰν τά γεγονότα στήν έξέλιξή τους.

Ή συμπεριφορά κ' ή ψυχολογία τοΰ ίδιου τοΰ Γκαπόν, όσο παράδοξες κι άν έμφανίζονται, βρίσκουν ώστόσο εύκολη έξήγηση. 'Αρχικά, άπλός ήθοποιός, πουλημένος πράκτορας τής άστυνομίας άρχισε νά γοητεύεται, κατόπιν, όλοένα περισσότερο άπό τό τρομερό κύμα τοΰ λαϊκοΰ κινήματος πού τόν έσπρωχνε άκατανίκητα μπροστά. Τελικά, παρασύρθηκε. Τά γεγονότα τόν έβαλαν, άθελά του, έπικεφαλής τοΰ πλήθους, κ' έγινε τό είδωλό του. Πνεύμα τυχοδιωκτικό καί ρομαντικό, άφέθηκε στό νανούρισμα μιάς ψευδαίσθησης. Διακρίνοντας άπό ένστικτο τήν ίστορική σημασία τών γεγονότων, δέ μπορούσε παρά νά μεγαλοποιήσει τίς έκτιμήσεις του. Έβλεπε ήδη ολόκληρη τή χώρα έπαναστατημένη, τό θρόνο σέ κίνδυνο, κι αύτόν, τόν Γκαπόν, άνώτατο ήγέτη τοΰ κινήματος, είδωλο τοΰ λαοΰ, νά ύψώνεται στίς κορυφές τής δόξας τών αίώνων. Συνεπαρμένος άπ' αύτό τό όνειρο πού ή πραγματικότητα έμοιαζε νά θέλει νά δικαιώσει, δόθηκε τελικά σώμα καί ψυχή στό κίνημα. 'Από τότε, ό ρόλος τοΰ άστυνομικοΰ δέν τόν ένδιαφέρει πιά. Ούτε πού τό σκεφτόταν κάν έκείνες τίς πυρετικές μέρες, θαμπωμένος άπό τίς άστραπές τής τρομαχτικής καταιγίδας, έντελώς άπορροφημένος άπό τόν καινούριο του ρόλο πού 'πρεπε νά τοΰ φαίνεται σχεδόν θεϊκή άποστολή. Αύτή είταν, πιθανότατα, ή ψυχολογία τοΰ Γκαπόν στίς άρχές τοΰ Γενάρη 1905. Μπορούμε νά ύποθέσουμε πώς, έκείνη τή στιγμή μέ τήν έννοια πού άναφέραμε, ό άνθρωπος είταν είλικρινής. Τουλάχιστο τέτοια είταν ή προσωπική έντύπωση τοΰ συγγραφέα αύτών τών γραμμών πού γνώρισε τόν Γκαπόν λίγες μέρες πρίν τά γεγονότα καί τόν είδε έπί τό έργο.

Ἀκόμα καὶ τὸ πιὸ παράδοξο φαινόμενο - ἡ σιωπὴ τῆς κυβέρνησης κ' ἡ ἀπουσία κάθε ἀστυνομικῆς παρέμβασης ἐκεῖνες τὶς μέρες πυρετικῆς προετοιμασίας - ἐξηγιόταν εὔκολα. Ἡ ἀστυνομία δὲ μπόρεσε νὰ μπεῖ στὴ νέα ψυχολογία τοῦ Γκαπόν. Τοῦ εἶχε ἐμπιστοσύνη ὣς τὸ τέλος, παίρνοντας τὴ δράση του γιὰ συνηθισμένο τέχνασμα. Κι ὅταν, τελικά, ἀνακάλυψε τὴν ἀλλαγὴ καὶ τὸν ἐπικείμενο κίνδυνο, εἶταν πάρα πολὺ ἀργὰ γιὰ νὰ συγκρατήσει καὶ νὰ κυριαρχήσει πάνω στὴν ἀλυσιδωτὴ ἐκτύλιξη τῶν γεγονότων. Λίγο ταραγμένη στὴν ἀρχή, ἡ κυβέρνηση πῆρε τελικὰ τὴν ἀπόφαση νὰ περιμένει τὴν κατάλληλη στιγμὴ γιὰ νὰ συντρίψει τὸ κίνημα μ' ἕνα μονάχα χτύπημα. Ἡ ἀστυνομία, μὴ παίρνοντας καμία διαταγή, δὲν κινιόταν γιὰ τὴν ὥρα. Ἂς προσθέσουμε πὼς αὐτὸ τὸ ἀκατανόητο, μυστηριῶδες γεγονός, ἐνθάρρυνε τὶς μάζες, μεγάλωσε τὶς ἐλπίδες τους. «Ἡ κυβέρνηση δὲν τολμάει ν' ἀντιταχτεῖ στὸ κίνημα· θὰ ὑποχωρήσει μπροστά του», ἀκουγόταν παντοῦ.

Ἡ πορεία στὸ Χειμερινὸ Ἀνάκτορο ὁρίστηκε τὸ πρωὶ τῆς Κυριακῆς 9 τοῦ Γενάρη (παλιὸ ἡμερολόγιο). Οἱ τελευταῖες μέρες ἀφιερώθηκαν κυρίως στὴ δημόσια ἀνάγνωση τῆς «αἴτησης», στοὺς κόλπους τῶν «τμημάτων». Ἡ διαδικασία εἶταν σχεδὸν παντοῦ ἴδια. Ὅλη μέρα, ὁ ἴδιος ὁ Γκαπὸν - ἢ ἕνας ἀπ' τοὺς φίλους του - διάβαζε καὶ σχολίαζε τὴν αἴτηση στὶς ἐργατικὲς μάζες ποὺ γέμιζαν τοὺς χώρους περιοδικά. Δηλαδή, μόλις γέμιζε ὁ τόπος, κλείναν τὴν πόρτα, καὶ διάβαζαν τὴν αἴτηση· οἱ ἀκροατὲς βάζαν τὴν ὑπογραφή τους σ' ἕνα εἰδικὸ φύλλο χαρτί, κι ἄδειαζαν τὴν αἴθουσα. Ξαναγέμιζε μὲ τὸ πλῆθος ποὺ περίμενε ὑπομονετικὰ τὴ σειρά του στὸ δρόμο, κ' ἡ τελετὴ ξανάρχιζε. Κι αὐτὸ συνεχιζόταν ἔτσι, σ' ὅλα τὰ τμήματα, ὣς πέρ' ἀπ' τὰ μεσάνυχτα.

Στὶς τελευταῖες αὐτὲς ἑτοιμασίες, τραγικὴ νότα ἔφερνε ἡ ὕστατη ἔκκληση τοῦ ὁμιλητῆ καὶ ὁ ἐπίσημος, ἀγριεμένος ὅρκος τοῦ πλήθους, σ' ἀπάντηση τῆς ἔκκλησης: «Σύντροφοι ἐργάτες, ἀγρότες, κι ὅσοι ἄλλοι! - ἔλεγε, πάνω - κάτω ὁ ὁμιλητής - Ἀδέρφια στὴ δυστυχία! Μείνετε ὅλοι πιστοὶ στὴν ὑπόθεσή μας καὶ στὸ ραντεβού. Κυριακὴ πρωί, νά 'στε ὅλοι στὴν πλατεία μπρὸς στὰ Χειμερινὰ Ἀνάκτορα. Κάθε λιποψυχία ἀπ' τὴ μεριά σας θά 'ναι προδοσία τῆς ὑπόθεσής μας. Ἐλᾶτε. ὅμως, ἤρεμοι, ἀτάραχοι, ὅπως ἀξίζει στὴν χαρμόσυνη ὥρα ποὺ σημαίνει. Ὁ παπα Γκαπὸν προειδοποίησε ἤδη τὸν Τσάρο καὶ

τοῦ ἐγγυήθηκε, μὲ προσωπική του εὐθύνη, πὼς θά 'ναι ἀσφαλὴς ἀνάμεσά μας. 'Ακούσατε τὴν αἴτηση. Ζητᾶμε τὸ δίκιο μας. Δὲ μποροῦμε πιὰ νὰ συνεχίσουμε αὐτὴ τὴν τρισάθλια ὕπαρξη. Πηγαίνουμε, λοιπόν, στὸν Τσάρο μ' ὀρθάνοιχτη ἀγκαλιά, μὲ τὴν καρδιὰ γεμάτη ἀγάπη κι ἐλπίδα. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ μᾶς δεχτεῖ κ' ἐκεῖνος, καὶ νὰ ἀκούσει τὸ αἴτημά μας. Ὁ ἴδιος ὁ Γκαπὸν θὰ τοῦ ἐπιδόσει τὴν αἴτηση. Ἂς ἐλπίσουμε, σύντροφοι, ἂς ἐλπίσουμε, ἀδέρφια, πὼς ὁ Τσάρος θὰ μᾶς δεχτεῖ, θὰ μᾶς ἀκούσει, καὶ θὰ δόσει συνέχεια στὶς νόμιμες διεκδικήσεις μας. Ἄν, ὅμως, ἀδέρφια μου, ὁ Τσάρος, ἀντὶ νὰ μᾶς δεχτεῖ μᾶς ἀντιπαρατάξει τουφέκια καὶ σπαθιά, τότε, ἀδέρφια μου, ἀλί σ' αὐτόν! Τότε, δὲν ἔχουμε πιὰ Τσάρο! Τότε, νά 'χει τὴν παντοτινή μας κατάρα, κι αὐτὸς κι ὅλη του ἡ δυναστεία!... Ὁρκιστεῖτε, ὅλοι σας, σύντροφοι, ἀδέρφια, ἁπλοὶ πολῖτες, ὁρκιστεῖτε πὼς τότε δὲν θὰ ξεχάσετε ποτὲ τὴν προδοσία. Ὁρκιστεῖτε πὼς τότε θὰ κοιτάξετε νὰ ἀφανίσετε τὸν προδότη μὲ κάθε μέσο...». Κι ὅλη ἡ συνέλευση, συνεπαρμένη ἀπὸ μιὰ ἀπίστευτη ὁρμή, ἀπαντοῦσε, σηκώνοντας τὸ χέρι: «Ὁρκιζόμαστε!».

Ὅπου ὁ ἴδιος ὁ Γκαπὸν διάβαζε τὴν αἴτηση - καὶ τὴ διάβασε τουλάχιστο μιὰ φορὰ σὲ κάθε τμῆμα - πρόσθετε καὶ τοῦτο: -'Εγώ, ὁ ἱερέας Γεώργιος Γκαπόν, μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, σᾶς ἀπαλλάσσω, τότε, ἀπὸ τὸν ὅρκο ποὺ δόσατε στὸν τσάρο, καὶ εὐλογῶ ἀπὸ τὰ πρὶν ὅποιον τὸν ἀφανίσει. Γιατί, τότε, δὲ θά 'χουμε πιὰ τσάρο!...». Ὠχρὸς ἀπὸ συγκίνηση, ἐπαναλάβαινε δύο καὶ τρεῖς φορὲς τὴ φράση αὐτὴ μπρὸς στὸ βουβὸ καὶ συνεπαρμένο ἀκροατήριο.

«Ὁρκιστεῖτε πὼς θὰ μ' ἀκολουθήσετε, ὁρκιστεῖτε το στὴ ζωὴ τῶν δικῶν σας, τῶν παιδιῶν σας!». «Ναί, πάτερ, ναί! Τ' ὁρκιζόμαστε στὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν μας!», εἶταν ἀπαράλλαχτη ἡ ἀπάντηση.

Τὸ βράδυ τῆς 8 τοῦ Γενάρη, ὅλα εἶταν ἕτοιμα γιὰ τὴν πορεία. Ὅλα, ὅμως, εἶταν ἕτοιμα κι ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς κυβέρνησης. Ὁρισμένοι κύκλοι διανοούμενων καὶ λογοτεχνῶν ἔμαθαν πὼς ἡ ἀπόφαση τῆς κυβέρνησης εἶταν ὁριστική: νὰ μὴν ἀφήσει, σὲ καμία περίπτωση, τὸ πλῆθος νὰ πλησιάσει τὰ 'Ανάκτορα· κι ἂν τὸ πλῆθος ἐπιμένει, νὰ ρίξει στὸ ψαχνὸ κι ἀνελέητα. Χωρὶς νὰ χάνει καιρό, μιὰ ἐπιτροπὴ πῆγε γρήγορα στὶς ἀρχὲς

ἐπιχειρώντας νὰ προλάβει τὸ ματοχύλισμα. Τὸ διάβημα εἶταν μάταιο. Ὅλα εἶταν κιόλας κανονισμένα. Ἡ πρωτεύουσα βρισκόταν στὰ χέρια ὁπλισμένων μέχρι τὰ δόντια στρατιωτῶν.

Ἡ συνέχεια εἶναι γνωστή. Τὴν Κυριακὴ 9 τοῦ Γενάρη, μόλις ξημέρωσε, ἕνα τεράστιο πλῆθος, κυρίως ἐργάτες (συχνά, μὲ τὶς φαμίλιες τους) ἀλλὰ κι ἄλλα στοιχεῖα ἀπ' ὅλα τὰ στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ, ἄρχισε νὰ κινεῖται πρὸς τὴ μεριὰ τῶν Χειμερινῶν Ἀνακτόρων. Δεκάδες χιλιάδες ἄντρες γυναῖκες καὶ παιδιά, ξεκινώντας ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν περιχώρων, βάδιζαν γιὰ τὸν τόπο συγκέντρωσης.

Παντοῦ πέφταν ἀπάνω σὲ φράγματα στρατοῦ κι ἀστυνομίας ποὺ ἄνοιγαν ἀκατάπαυστο πῦρ ἐνάντια σ' αὐτὴ τὴν ἀνθρωποθάλασσα. Ἀλλ' ἡ πίεση αὐτῆς τῆς συμπαγοῦς ἀνθρώπινης μάζας - πίεση ποὺ αὐξανόταν ἀπὸ λεπτὸ σὲ λεπτὸ - εἶταν τέτοια πού, ἀπὸ κάθε πλαγιόδρομο, τὸ πλῆθος ξεχινόταν ἀσταμάτητα πρὸς τὴν πλατεία, γεμίζοντας καὶ πλημμυρίζοντας τοὺς γειτονικοὺς δρόμους. Χιλιάδες ἄνθρωποι, διασκορπισμένοι ἀπ' τὰ πυρὰ τῶν φραγμάτων, κατευθύνονταν πεισματικὰ στὸ τέρμα, παίρνοντας ἀπόμερα δρομάκια, σπρωγμένοι ἀπ' τὴν ὁρμητικότητα, ἀπ' τὴν περιέργεια, ἀπ' τὴν ὀργή, ἀπ' τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ φωνάξουν δυνατὰ τὴν ἀγανάκτησή τους καὶ τὴν φρίκη τους. Πολλοὶ εἶταν καὶ κεῖνοι πού, παρ' ὅλ' αὐτά, εἶχαν ἀκόμα ἀμυδρὲς ἐλπίδες, πιστεύοντας πὼς ἂν κατόρθωναν νὰ φτάσουν ὣς τὴν πλατεία, μπρὸς στὸ ἀνάκτορο τοῦ τσάρου, ἐτοῦτος θά 'ρχόταν κοντά τους, θὰ τοὺς δεχόταν, καὶ θὰ ταχτοποιοῦσε τὰ πράματα. Ἄλλοι ὑποθέταν πώς, μπρὸς στὸ «τετελεσμένο γεγονός», ὁ τσάρος δὲ θὰ μποροῦσε πιὰ ν' ἀντισταθεῖ καὶ θὰ ἀναγκαζόταν νὰ ὑποχύψει. Κι ἄλλοι, οἱ στερνοὶ ἀφελεῖς, φαντάζονταν πὼς ὁ τσάρος δὲν εἶχε ἰδέα γιὰ τὸ τί γινόταν, πὼς δὲν ἤξερε τίποτα γιὰ τὴ σφαγή, καὶ πὼς ἡ ἀστυνομία, ἔχοντάς του κρύψει προσεχτικὰ τὰ γεγονότα ἀπ' τὴν ἀρχή, ἤθελε τώρα νὰ ἐμποδίσει τὸ λαὸ νά 'ρθεῖ σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν «πατερούλη». Ἔπρεπε νὰ φτάσουν ἐκεῖ μὲ κάθε τρόπο... Κ' ὕστερα, εἶχαν ὁρκιστεῖ πὼς θὰ πήγαιναν... Καί, στὸ τέλος - τέλος, ὁ παπα - Γκαπὸν εἶχε ἴσως κατορθώσει νὰ φτάσει ὣς ἐκεῖ...

Ὅπως κι ἂν εἶταν, ἀνθρώπινα κύμματα, ξεσπώντας ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, πλημμύρισαν τελικὰ τοὺς κοντινοὺς στὴν πλατεία τῶν Ἀνακτόρων χώρους κι ἔφτασαν καὶ στὴν ἴδια τὴν

πλατεία. Καὶ τότε, ἡ κυβέρνηση δὲ βρῆκε τίποτα νὰ κάνει ἀπ' τὸ νὰ σαρώσει μὲ ὁμοβροντίες πυρῶν αὐτὸ τὸ ἄοπλο, ἀλαφιασμένο, ἀπελπισμένο πλῆθος.

Εἶταν ἕνα ἀφάνταστα ἀνατριχιαστικὸ θέαμα, μοναδικὸ στὴν ἱστορία. Μὲ τὰ μυδραλιοβόλα νὰ τὸ χτυπᾶν ἀπὸ μικρὴ ἀπόσταση, οὐρλιάζοντας ἀπὸ φόβο, ἀπὸ πόνο, ἀπὸ ὀργή, ἐκεῖνο τὸ τεράστιο πλῆθος, μὴ μπορώντας οὔτε νὰ προχωρήσει οὔτε νὰ ὑποχωρήσει, μὲ τὴν ἴδια του τὴ μάζα, νὰ τοῦ ἀπαγορεύει κάθε κίνηση, γνώρισε αὐτὸ ποὺ ἀργότερα ὀνόμασαν «λουτρὸ αἵματος». Ἐλαφρὰ συμπιεσμένο μὲ κάθε ὁμοβροντία, σὰν ἀπὸ ἀνεμοθύελλα, μεριές - μεριὲς ποδοπατημένο, πνιγμένο, συνθλιμένο, ξανασχηματιζόταν ἀμέσως μετὰ πάνω σὲ πτώματα, σ' ἑτοιμοθάνατους, σὲ λαβωμένους, σπρωγμένο ἀπὸ καινούριες μάζες ποὺ ἔφταναν κι ἔφταναν συνέχεια ἀπὸ πίσω... Καὶ νέες ὁμοβροντίες τράνταζαν, ποὺ καὶ πού, αὐτὴ τὴ ζωντανὴ μάζα μ' ἕνα ρῖγος θανάτου... Αὐτὸ κράτησε πολύ: ὡς τὴν ὥρα πού, ἀφοῦ ἐπιτέλους ἀποφράχτηκαν οἱ παραδίπλα δρόμοι, τὸ πλῆθος μπόρεσε νὰ ξεφύγει.

Ἐκείνη τὴ μέρα, χάθηκαν στὴν πρωτεύουσα ἑκατοντάδες ἄντρες, γυναῖκες. καὶ παιδιά. Μέθυσαν μὲ μπόλικο πιοτὸ τοὺς στρατιῶτες γιὰ νὰ μὴν καταλαβαίνουν τί κάνουν, νὰ εἶναι ἀνενδοίαστοι. Ὁρισμένοι, ἐντελῶς ἀναίσθητοι, ποὺ βρίσκονταν σὲ κάποιον κῆπο κοντὰ στὴν πλατεία τῶν Ἀνακτόρων, διασκέδαζαν «κατεβάζοντας» μὲ πυροβολισμοὺς παιδιὰ σκαρφαλωμένα στὰ δέντρα «γιὰ νὰ βλέπουν καλύτερα»...

Κατὰ τὸ ἀπόβραδο, «ἡ τάξη ἀποκαταστάθηκε». Ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων δὲν μαθεύτηκε ποτέ, οὔτε κατὰ προσέγγιση κάν. Ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ μαθεύτηκε, εἶναι πώς, τὴ νύχτα, τραῖνα ὁλόκληρα, φορτωμένα πτώματα, μεταφέρναν ἔξω ἀπ' τὴν πόλη ὅλα αὐτὰ τὰ ἀδικοχαμένα σώματα γιὰ νὰ θαφτοῦν ὅπως - ὅπως στὰ χωράφια καὶ τὰ δάση τῶν περιχώρων.

Μαθεύτηκε ἀκόμα πὼς ὁ τσάρος δὲ βρισκόταν κὰν στὴν πρωτεύουσα ἐκείνη τὴ μέρα. Ἀφοῦ ἄφησε «ἐν λευκῷ» ἐντολὴ στὶς στρατιωτικὲς ἀρχές, κατάφυγε σὲ μιὰ ἀπ' τὶς θερινές του κατοικίες: στὸ Τσάρσκοϊε Σιελό, κοντὰ στὴν Ἁγία - Πετρούπολη.

Ὅσο γιὰ τὸ Γκαπόν, ὁδηγοῦσε, τριγυρισμένος εἰκονίσματα καὶ φωτογραφίες τοῦ τσάρου, ἕνα σημαντικὸ πλῆθος ποὺ κατευθυνόταν στὰ Ἀνάκτορα ἀπὸ τὴν Πύλη τοῦ Νάρβα. Ὅπως

γινόταν κι ἀλλοῦ, οἱ στρατιῶτες σκορπίσαν τὸ πλῆθος αὐτὸ προτοῦ κὰν περάσει τὴν πύλη. Ὁ Γκαπὸν τὴ γλύτωσε φτηνά. Μὲ τοὺς πρώτους πυροβολισμούς, ἔπεσε κάτω μπρούμητα καὶ ἔμεινε ἀκίνητος. Γιὰ λίγα λεπτὰ πίστεψαν πὼς εἶχε σκοτωθεῖ ἢ πληγωθεῖ. Στὰ γρήγορα, φίλοι τὸν πῆραν καὶ τὸν ὁδήγησαν σὲ σίγουρο μέρος. Τοῦ ἔκοψαν τὰ μακριά του παπαδίστηκα μαλλιὰ καὶ τὸν ἔντυσαν μὲ πολιτικά.

Μετὰ ἀπὸ λίγο, βρισκόταν στὸ ἐξωτερικό, ἀσφαλής.

Ἀφήνοντας τὴ Ρωσία, ἔστειλε ἕνα σύντομο μήνυμα στοὺς ἐργάτες, ὅπου ἔλεγε:

Ἐγώ, ἱερέας, καταριέμαι ὅλους ἐκείνους τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιῶτες πού, τούτη τὴν ὥρα, σφάζουν τοὺς ἀθώους τους ἀδερφούς, γυναῖκες καὶ παιδιά. Καταριέμαι ὅλους τοὺς καταπιεστὲς τοῦ λαοῦ. Στέλνω τὴν εὐλογία μου στοὺς στρατιῶτες ποὺ συντρέχουν τὸ λαὸ στὴν προσπάθειά του γιὰ τὴν ἐλευθερία. Τοὺς ἀπαλάσσω ἀπὸ τὸν ὅρκο πίστης ποὺ ἔδωσαν στὸν τσάρο — στὸν προδότη τσάρο ποὺ μὲ τὶς προσταγές του χύθηκε τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ.

Ἀκόμα, ἔγραψε μιὰ νέα διακήρυξη ὅπου ἔλεγε ἀνάμεσα σ' ἄλλα:

Σύντροφοι ἐργάτες, δὲν ὑπάρχει πιὰ τσάρος! Χείμμαροι αἵματος χύθηκαν σήμερα ἀνάμεσα σὲ κεῖνον καὶ τὸ ρώσικο λαό. Ἦρθε ἡ ὥρα ν' ἀναλάβουν χωρὶς αὐτὸν οἱ ρῶσοι ἐργάτες τὸν ἀγώνα γιὰ τὴ λευτεριὰ τοῦ λαοῦ. Ἔχετε τὴν εὐλογία μου γιὰ τοὺς ἀγῶνες αὐτούς. Αὔριο. Θὰ βρίσκομαι ἀνάμεσά σας. Σήμερα ἐργάζομαι γιὰ τὴν ὑπόθεσή μας.

Τὰ μηνύματα αὐτὰ διαδόθηκαν εὐρύτατα σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα.

Λίγα λόγια γιὰ τὸ τέλος τοῦ Γκαπὸν ἔχουν τὴ θέση τους ἐδῶ.

Ἀφοῦ σώθηκε μὲ τὴ βοήθεια τῶν φίλων του, ὁ πρώην ἱερέας ἐγκαταστάθηκε ὁριστικὰ στὸ ἐξωτερικό. Αὐτοὶ ποὺ φρόντισαν γι' αὐτὸν εἶταν προπάντων οἱ σοσιαλεπαναστάτες. Τὸ μέλλον του ἐξαρτιόταν τώρα ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο. Ἔθεσαν στὴ διάθεσή του τ' ἀπαραίτητα μέσα γιὰ νὰ ξεκόψει ὁριστικὰ ἀπὸ τὸ παρελθόν του, νὰ συμπληρώσει τὴ μόρφωσή του, καὶ νὰ ἀποφασίσει γιὰ τὴν ἰδεολογική του τοποθέτηση: κοντολογίς, γιὰ νὰ γίνει πραγματικὸς ἄνθρωπος τῆς δράσης.

Ἀλλ' ὁ Γκαπὸν δὲν εἶταν ἀπ' αὐτὴ τὴ στόφα ἀνθρώπων.

Ἡ ἱερὴ φλόγα πού, ἀπὸ καθαρὴ τύχη, ἄγγιξε μία φορὰ τὴ σκοτεινή του ψυχή, εἶταν γι' αὐτόν, φλόγα φιλοδοξίας καὶ προσωπικῆς ἱκανοποίησης: ἔσβησε γρήγορα. Ἀντὶ νὰ ριχτεῖ στὴν αὐτομόρφωσή του καὶ νὰ ἑτοιμαστεῖ γιὰ σοβαρὴ δράση, ὁ Γκαπὸν προτίμησε τὴν ἀδράνεια, μάνα τῆς ἀνίας. Ἡ ἀργὴ ὑπομονετικὴ δουλειὰ δὲν τοῦ ἔλεγε τίποτα. Ὀνειρευόταν ἄμεση καὶ ἔνδοξη συνέχεια τῆς ἐφήμερης περιπέτειάς του. Στὴ Ρωσία ὅμως, τὰ γεγονότα πήγαιναν μὲ βῆμα σημειωτόν. Ἡ μεγάλη Ἐπανάσταση δὲν ἐρχόταν. Ὁ Γκαπὸν ἔπληττε ὁλοένα περισσότερο. Σὲ λίγο, θὰ ἀναζητήσει τὴ λησμονιὰ στὴν κραιπάλη. Πεονοῦσε τὶς περισσότερες ὧρες του σὲ ὕποπτα καμπαρὲ ὅπου μισομεθυσμένος, μὲ παρέα ἐλαφρὲς γυναῖκες, ἔκλαιγε μὲ καυτὰ δάκρυα γιὰ τὶς χαμένες του αὐταπάτες. Ἡ ζωὴ στὸ ἐξωτερικὸ τὸν ἀηδίαζε. Ἡ νοσταλγία γιὰ τὸν τόπο του τὸν βασάνιζε. Ἤθελε νὰ γυρίσει στὴ Ρωσία μὲ κάθε θυσία.

Τότε συνέλαβε τὴν ἰδέα ν' ἀπευθυνθεῖ στὴν κυβέρνησή του, νὰ τῆς ζητήσει συγγνώμη καὶ ἄδεια νὰ ἐπιστρέψει γιὰ ν' ἀναλάβει τὴν ὑπηρεσία του. Ἔγραψε στὴ μυστικὴ ἀστυνομία. Ἀνανέωσε τὶς σχέσεις του μαζί της.

Οἱ παλιοί του κύριοι δέχτηκαν μάλλον εὐνοϊκὰ τὴν προσφορά του. Ἀλλά, πρῶτα - πρῶτα, τοῦ ζήτησαν ἀπτὴ ἀπόδειξη μεταμέλειας καὶ καλοπιστίας. Ξέροντας τὶς γνωριμίες του μὲ σημαντικὰ μέλη τοῦ σοσιαλεπαναστατικοῦ κόμματος, τοῦ ζήτησαν νὰ τοὺς δόσει σαφεῖς πληροφορίες ποὺ θὰ τοὺς ἐπιτρέπαν νὰ καταφέρουν ἀποφασιστικὸ χτύπημα σ' αὐτὸ τὸ κόμμα. Ὁ Γκαπὸν δέχτηκε τὸ παζάρεμα.

Στὸ μεταξύ, ἕνα σημαντικὸ μέλος τοῦ κόμματος, στενὸς φίλος τοῦ Γκαπόν, ὁ μηχανικὸς Ρούτεμπεργκ, ἄκουσε γιὰ τὶς καινούριες σχέσεις τοῦ Γκαπὸν μὲ τὴν ἀστυνομία. Ἔκανε σχετικὴ ἀναφορὰ στὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος. Κ' ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ ἀνάθεσε - τὸ ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος ὁ Ρούτεμπεργκ στὶς ἀναμνήσεις του - νὰ βάλει τὰ δυνατά του γιὰ νὰ ξεμασκαρέψει τὸν Γκαπόν.

Ὁ Ρούτεμπεργκ ἀναγκάστηκε νὰ ὑποκριθεῖ. Ἔπαιξε τὸ ρόλο του μὲ τόση ἐπιτυχία ποὺ ὁ Γκαπὸν τοῦ ἐμπιστεύτηκε, τελικά, τὰ μυστικά του, πιστεύοντας πὼς ὁ μηχανικὸς θὰ πρόδινε πρόθυμα τὸ κόμμα του γιὰ ἕνα μεγάλο χρηματικὸ ποσό. Κι ὁ Γκαπὸν τοῦ ἔκανε, πράγματι, τέτοια πρόταση. Ὁ Ρούτεμπεργκ ἔκανε πὼς δεχόταν. Συμφώνησαν πὼς θὰ παράδινε

στὴν ἀστυνομία, μὲ μεσολαβητὴ τὸν Γκαπόν, πολὺ σημαντικά μυστικὰ τοῦ κόμματος.

· Παζάρεψαν γιὰ τὴν ἀμοιβή. Κι αὐτὸ τὸ παζάρεμα - ποὺ κατεύθυνε ὁ Γκαπὸν σὲ συμφωνία μὲ τὴν ἀστυνομία, καὶ πο· ὁ Ρούτεμπεργκ, ἐνσυνείδητα, ἔσυρε σὲ μάκρος - τερματίστηκι στὴ Ρωσία ὅπου ὁ Γκαπόν, ὅπως κι ὁ Ρούτεμπεργκ, μπόρεσι κάποια μέρα νὰ γυρίσει.

Ἡ τελευταία πράξη παίχτηκε στὴν Ἁγία - Πετρούπολη Μόλις ἔφτασε, ὁ Ρούτεμπεργκ εἰδοποίησε ὁρισμένους ἐργάτες πιστοὺς φίλους τοῦ Γκαπόν, ποὺ ἀρνιόνταν νὰ πιστέψουν τὴν προδοσία του, πὼς εἶταν σὲ θέση νὰ τοὺς δόσει ἀδιάσειστη ἀ. πόδειξη. Συμφωνήθηκε, λοιπόν, νὰ παρακολουθήσουν κρυμμέ νοι οἱ γκαπονικοὶ ἐργάτες τὴν τελευταία συνομιλία μεταξὺ Γκαπὸν καὶ Ρούτεμπεργκ: συνομιλία ὅπου θὰ κανονιζόταν ὁ ριστικὰ ἡ ἀμοιβὴ τῆς δῆθεν προδοσίας τοῦ Ρούτεμπεργκ.

Ἡ συνάντηση ἔγινε σὲ μιὰ ἔρημη βίλα, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα. Οἱ ἐργάτες, κρυμμένοι σὲ διπλανὸ δωμάτιο ἔπρεπε νὰ παρακολουθήσουν ἀθέατοι τὴ συνομιλία γιὰ νὰ πειστοῦν ἔτσι γιὰ τὸν πραγματικὸ ρόλο τοῦ Γκαπὸν καὶ νὰ μπορέσουν νὰ τὸν ξεμασκαρέψουν δημόσια.

Ἀλλ' οἱ ἐργάτες δὲ μπόρεσαν νὰ κρατηθοῦν. Μόλις πείστηκαν γιὰ τὴν προδοσία τοῦ Γκαπόν, ὅρμησαν στὸ δωμάτιο ὅπου συζητοῦσαν οἱ δύο ἄντρες, ρίχτηκαν στὸν Γκαπόν, τὸν ἔπιασαν, καί, παρ' ὅλες τὶς ἱκεσίες του (ἀξιοθρήνητος, σερνόταν γονατιστὸς παρακαλώντας νὰ τὸν συγχωρέσουν στ' ὄνομα τοῦ παρελθόντος του), τὸν ἐκτέλεσαν ἄγρια. Μετά, τοῦ πέρασαν μιὰ θηλιὰ στὸ λαιμὸ καὶ τὸν κρέμασαν ἀπ' τὸ ταβάνι. Σ' αὐτὴ τὴ θέση ἀνακαλύφτηκε τυχαῖα τὸ πτῶμα του ὕστερα ἀπὸ λίγο.

Ἔτσι τέλειωσε ἡ προσωπικὴ ἐποποιία τοῦ Γκαπόν.

Στὶς ἀναμνήσεις του, εἰλικρινεῖς γενικά, προσπαθεῖ - ἀρκετὰ ἀδέξια ἐξ ἄλλου - νὰ δικαιολογήσει, ἐξηγώντας τες μὲ τὸν τρόπο του, τὶς σχέσεις του μὲ τὴν ἀστυνομία πρὶν τὶς 9 τοῦ Γενάρη τοῦ 1905. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, δὲ φαίνεται νὰ λέει ὅλη τὴν ἀλήθεια.

Ὅσο γιὰ τὸ κίνημα - συνέχισε τὸ δρόμο του.

Τὰ γεγονότα τῆς 9 τοῦ Γενάρη εἶχαν τεράστια ἀπήχηση στὴ χώρα. Στὶς πιὸ ἀπόμακρες γωνιές, ὁ πληθυσμὸς μάθαινε, ἄφωνος ἀπὸ ἀγανάκτηση, πὼς ἀντὶ νὰ σκύψει ν' ἀκούσει τὸ λαὸ

πού είχε ρθεί είρηνικά μπρός στά 'Ανάκτορα γιά νά τοῦ πεῖ τὸν πόνο του, ὁ τσάρος ἔδοσε ψυχρά τή διαταγή νά χτυπήσουν στό ψαχνό. Καί γιά πολύν καιρό, ἀγρότες σταλμένοι ἀπ' τά χωριά τους πήγαιναν κρυφά στήν 'Αγία - Πετρούπολη μέ ἀποστολή τους νά μάθουν ὅλη τήν ἀλήθεια.

Κ' ἡ ἀλήθεια αὐτή ἔγινε σέ λίγο γνωστή παντοῦ. Α ὐ τ ή τ ή σ τ ι γ μ ή ε ἶ ν α ι π ο ύ δ ι α λ ύ ε τ α ι ὁ «μ ῦ θ ο ς τ ο ῦ Τ σ ά ρ ο υ».

Ἄλλο ἕνα ἱστορικό παράδοξο! Τό 1881, οἱ ἐπαναστάτες δολοφονοῦν τόν τσάρο γιά νά σκοτώσουν τό μῦθο. Κι ὁ μῦθος ἐπιζεῖ. Εἰκοσιτέσσερα χρόνια ἀργότερα, εἶν' ὁ ἴδιος ὁ τσάρος πού τόν σκοτώνει.

Στήν 'Αγία - Πετρούπολη, τά γεγονότα τῆς 9 τοῦ Γενάρη εἶχαν ἀποτέλεσμα τή γενίκευση τῆς ἀπεργίας. Τή Δευτέρα 10 τοῦ Γενάρη οὔτε ἕνα ἐργοστάσιο, οὔτε μιά φάμπρικα δέ λειτούργησε. Μές στή νέκρα, ἔφτανε, ἀπό παντοῦ ἕνα ὑπόκωφο βουητό ἀνταρσίας. Ἡ πρώτη μεγάλη ἐπαναστατική ἀπεργία τῶν ρώσων ἐργατῶν - ἡ ἀπεργία τῆς 'Αγίας - Πετρούπολης - εἶναι τετελεσμένο γεγονός.

Μιά σημαντική διαπίστωση βγαίνει ἀπ' ὅ,τι προηγήθηκε. Τούτη δῶ:

Χρειάστηκε μιά βιωμένη, πάλλουσα καί μεγάλης ἔκτασης ἱστορική ἐμπειρία γιά ν' ἀρχίσει ὁ λαός νά καταλαβαίνει τήν ἀληθινή φύση τοῦ τσαρισμοῦ, τό σύνολο τῆς κατάστασης, καί τά πραγματικά καθήκοντα τοῦ ἀγώνα. οὔτε ἡ προπαγάνδα οὔτε ἡ θυσία τῶν ἀποφασισμένων μπόρεσαν, ἀπό μόνα τους, νά φέρουν αὐτό τό ἀποτέλεσμα.

II. — Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΩΝ «ΣΟΒΙΕΤ»

Φτάνουμε, τώρα, σ' ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα σημεῖα τῆς Ρώσικης 'Επανάστασης: τ ή ν κ α τ α γ ω γ ή κ α ί τ ή ν π ρ ώ τ η δ ρ α σ τ η ρ ι ό τ η τ α τ ῶ ν «Σ ο β ι έ τ».

Ἄλλο ἕνα παράδοξο: πρόκειται γιά σημεῖο ἀπό τά λιγότερο γνωστά καί, συγχρόνως, ἀπό τά πιό παραμορφωμένα τῆς 'Επανάστασης.

Σ' ὅ,τι σχετικό μέ τήν καταγωγή τῶν «Σοβιέτ» ἔχει ἐμφανιστεῖ ὥς τά σήμερα - καί δέ μιλάω μονάχα γιά τίς ξένες ἐργασίες, ἀλλά καί γιά τή ρώσικη ἱστοριογραφία - ὑπάρχει ἕνα

χάσμα πού 6άζει σέ σκέψη τόν ένδιαφερόμενο άναγνώστη: κανένας δέ μπόρεσε άκόμα νά καθορίσει μέ άκρίβεια πότε, πού, καί πώς δημιουργήθηκε τό πρώτο έργατικό «Σοβιέτ».

Ώς τά τώρα, σχεδόν όλοι οί συγγραφεϊς καί ίστορικοί, άστοί όσο καί σοσιαλιστές («μενσεβίκοι», «μπολσεβίκοι» καί άλλοι) τοποθετοϋσαν τή γέννηση τοϋ πρώτου «έργατικοϋ Σοβιέτ» πρός τό τέλος τοϋ 1905, τήν έποχή τής γενικής άπεργίας τοϋ Όχτώβρη, τοϋ περίφημου τσαρικοϋ Μανιφέστου τής 17 τοϋ Όχτώβρη, καί τών γεγονότων πού άκολούθησαν. Λοιπόν, είναι λάθος. Ό άναγνώστης, διαβάζοντας τούτες τίς σελίδες, θά καταλάβει τό γιατί τοϋ χάσματος αύτοϋ.

Όρισμένοι συγγραφείς, βέβαια, - συγκεχριμένα, ό Π. Μιλιούχοφ στίς άναμνήσεις του - κάνουν, άόριστα, ύπαινιγμό γιά κάποιο πρόπλασμα τών μελλοντικών «Σοβιέτ» στήν άρχή τοϋ 1905. Άλλά δέν είναι ποτέ σαφείς κι άκριβόλογοι. Κι όταν προσπαθοϋν νά γίνουν, διαψεύδονται. Έτσι, ό Μιλιούχοφ νομίζει πώς βρήκε τό λίχνο τών Σοβιέτ στήν «Έπιτροπή Τσιντλόφσκι». Τούτη, είταν μιά μάταιη έπίσημη προσπάθεια - μισοκυβερνητική, μισο-φιλελεύθερη - γιά νά λυθοϋν, τήν έπόμενη τής 9 τοϋ Γενάρη 1905, μέ τή συμμετοχή έπίσημων άντιπροσώπων τών έργατών, όρισμένα κοινωνικά προβλήματα. Σύμφωνα μέ τόν Μιλιούχοφ, άνάμεσα στούς άντιπρόσωπους είταν καί ένας διανοούμενος, κάποιος Νοσάρ, πού, άργότερα, σχημάτισε μ' όρισμένους άλλους άντιπροσώπους, στό περιθώριο τής Έπιτροπής, ένα «Σοβιέτ» - τό πρώτο έργατικό Σοβιέτ - τοϋ όποίου έμπνευστής καί πρόεδρος είταν ό ίδιος ό Νοσάρ. Άόριστα πράματα. Καί, προπάντων, δέν είναι σωστά. Όταν ό Νοσάρ (θά τόν ξαναβρεί ό άναγνώστης πιό κάτω) παρουσιάστηκε στήν «Έπιτροπή Τσιντλόφσκι», είταν ήδη μέλος - καί, μάλιστα, πρόεδρος - τοϋ πρώτου έργατικοϋ Σοβιέτ πού είχε δημιουργηθεί πρίν άπό κείνη τήν «Έπιτροπή» καί δέν είχε καμία σχέση μαζί της. Άνάλογα σφάλματα κάνουν κι άλλοι συγγραφεϊς.

Οί σοσιαλδημοκράτες ίσχυρίζονται, πολλές φορές, πώς αύτοί είταν οί άληθινοί ύποκινητές τοϋ πρώτου Σοβιέτ.

Οί μπολσεβίκοι συχνά άναγκάζονται νά τούς άρπάξουν

τὴν τιμὴ αὐτή.

Κάνουν ὅλοι τους λάθος, ἀγνοώντας τὴν ἀλήθεια, ποὺ εἶναι ἁπλούστατη: κανένα κόμμα, καμία συγκεχριμένη ὀργάνωση, κανένας «ἡγέτης» δὲν εἶταν ἐμπνευστὲς τῆς ἰδέας τοῦ πρώτου Σοβιέτ. *Τοῦτο ξεπήδησε αὐθόρμητα, σὰν ἀποτέλεσμα μιᾶς συλλογικῆς συμφωνίας στοὺς κόλπους μιᾶς περιστασιακῆς καὶ μὲ ἀπόλυτα ἰδιωτικὸ χαρακτήρα μικρῆς ὁμάδας.**

Ὅ,τι θὰ βρεῖ ἐδῶ ὁ ἀναγνώστης, σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ θέμα, δὲν ἔχει ποτὲ δημοσιευτεῖ καὶ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπροσδόκητα κεφάλαια τῆς «ἄγνωστης Ἐπανάστασης». Καιρὸς εἶναι νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια. Καί, μάλιστα, ὅταν ἡ ἀλήθεια αὐτὴ εἶναι ἀρκετὰ χαραχτηριστική.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ μὲ συγχωρέσει ποὺ θὰ μιλήσω ἐδῶ γιὰ τὸ πρόσωπό μου. Χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώξω, βρέθηκα ἀπὸ πολὺ κοντὰ ἀναμιγμένος στὴ γέννηση τοῦ πρώτου «Σοβιὲτ ἐργατικῶν ἀντιπροσώπων», ποὺ δημιουργήθηκε στὴν Ἁγία - Πετρούπολη, ὄχι στὸ τέλος, ἀλλὰ *Γενάρη μὲ Φλεβάρη* τοῦ 1905.

Σήμερα, πρέπει νὰ εἶμαι ὁ μόνος ποὺ μπορεῖ νὰ ἀφηγηθεῖ καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ ἐπεισόδιο, ἐκτὸς ἂν ἕνας ἀπ' τοὺς ἐργάτες ποὺ πῆραν τότε μέρος εἶναι ἀκόμα ζωντανὸς καὶ μπορέσει νὰ τὸ διηγηθεῖ κι αὐτὸς κάποια μέρα.

Μὲ εἶχε ἤδη κυριέψει, πολλὲς φορές, ἡ ἐπιθυμία νὰ διηγηθῶ τὰ γεγονότα. Ξεφυλλίζοντας τὸν τύπο - ρώσικο καὶ ξένο - ποὺ ἀναφέρεται στὰ γεγονότα τοῦ 1905 καὶ στὰ Σοβιέτ, διαπίστωνα πάντοτε τὸ ἴδιο χάσμα: κανένας συγγραφέας δὲν εἶταν σὲ θέση νὰ πεῖ ποῦ, πότε, καὶ πῶς ἀκριβῶς ξεπήδησε τὸ πρῶτο ἐργατικὸ Σοβιὲτ στὴ Ρωσία. Ὅ,τι ἤξεραν, ὅ,τι ξέρουν ὡς τὰ τώρα, εἶναι πὼς τὸ Σοβιὲτ αὐτὸ γεννήθηκε στὴν Ἁγία - Πετρούπολη, τὸ 1905, καὶ πῶς πρῶτος του πρόεδρος εἶταν

— — — — — —

* *Ὁ Λένιν στὰ ἔργα του, κι ὁ Μπουχάριν στὸ «Ἀλφαβητάρι τοῦ Κομμουνισμοῦ», δηλώνουν, ἐντελῶς στὰ πεταχτά, πώς τὰ «Σοβιὲτ» δημιουργήθηκαν αὐθόρμητα ἀπ' τοὺς ἐργάτες, τὸ 1905· δὲν εἶναι, ὅμως, καθόλου σαφεῖς, κι ἀφήνουν νὰ ὑπονοηθεῖ πὼς οἱ ἐργάτες αὐτοὶ εἶταν μπολσεβίκοι ἤ, τουλάχιστο, «συμπαθοῦντες».*

κάποιος δικαστικός κλητήρας τῆς Πετρούπολης, ὁ Νοσάρ, περισσότερο γνωστός στὸ Σοβιὲτ μὲ τ' ὄνομα Χρουστάλιεφ. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ καὶ πῶς ἦρθε ἡ ἰδέα γι' αὐτὸ Σοβιέτ; Ποιὸς τὴν ἔριξε; Σὲ ποιὲς περιστάσεις υἱοθετήθηκε καὶ πραγματώθηκε; Πῶς καὶ γιατὶ ἔγινε πρόεδρος ὁ Νοσάρ; Ἀπὸ ποῦ ἐρχόταν, σὲ ποιὸ κόμμα ἀνῆκε; Ποιά εἶταν ἡ σύνθεση τοῦ πρώτου αὐτοῦ Σοβιέτ; Ποιά εἶταν ἡ πρώτη του λειτουργία; Ὅλα αὐτὰ τὰ πολὺ ἐνδιαφέροντα, ἀπὸ ἱστορικὴ ἄποψη ἐρωτήματα μένουν ἀκόμα ἀναπάντητα.

Ἂς ὑπογραμμίσουμε πώς, τὸ χάσμα αὐτό, δὲν εἶναι ἀκατανόητο. Ἡ γέννηση τοῦ πρώτου Σοβιὲτ εἶταν ἐντελῶς ἰδιωτικὸ γεγονός. Ἔγινε σὲ πολὺ κλειστὸ περιβάλλον, μακριὰ ἀπὸ κάθε δημοσιότητα, ἔξω ἀπὸ κάθε πλατιὰ καμπάνια ἢ δραστηριότητα.

Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ ὁ ἴδιος νὰ ἔχει ἔμμεση ἀπόδειξη τοῦ πράγματος. Στὸν τύπο ποὺ γράφει γι' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς ρώσικης Ἐπανάστασης, θὰ ἀνακαλύψει πὼς ἀναφέρεται, σχεδὸν συμπτωματικά, τὸ ὄνομα Νοσὰρ-Χρουστάλιεφ. Ἀμέσως, ὅμως, θὰ διαπιστώσει τοῦτο τὸ περίεργο: ποτὲ δὲν λέει κανένας ποῦ καὶ πῶς ἐμφανίστηκε στὴ σκηνὴ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, γιατὶ καὶ σὲ ποιὲς περιστάσεις ἔγινε πρόεδρος τοῦ πρώτου Σοβιέτ, κτλ. Ὅσο γιὰ τὸν σοσιαλιστικὸ τύπο, δὲν κρύβει κὰν τὴν ὁλοφάνερη ἐνόχλησή του ποὺ εἶν' ἀναγκασμένος νὰ μιλήσει γιὰ τὸν Νοσάρ. Ἀναφέρει τ' ὄνομά του μὲ μισὴ καρδιά. Μὴ μπορώντας νὰ ἀποσιωπήσει τὸ ἱστορικὸ γεγονὸς (πράμα ποὺ θὰ προτιμοῦσε), ψελλίζει λίγα ἀκατανόητα ἢ ἀνακριβῆ λόγια γιὰ τὸν Νοσὰρ καὶ τὸ ρόλο του καὶ περνάει γρήγορα στὴ δραστηριότητα τῶν Σοβιὲτ στὸ τέλος τοῦ 1905, ὅταν πρόεδρος τοῦ Σοβιὲτ τῆς Ἁγίας-Πετρούπολης ἔγινε ὁ Λέον Τρότσκι.

Εὔκολα καταλαβαίνει κανένας αὐτὴ τὴ διακριτικότητα, τὴν ἐνόχληση, καὶ τὴ βιασύνη. Πρῶτα-πρῶτα, οὔτε οἱ ἱστορικοί, οὔτε οἱ σοσιαλιστὲς (χωρὶς νὰ ἐξαιρεῖται ὁ Τρότσκι), οὔτε τὰ πολιτικὰ κόμματα, γενικά, ἤξεραν ποτὲ τίποτα γιὰ τὴν ἀληθινὴ καταγωγὴ τῶν Σο-

β ι έ τ, κ' εἶναι, ὁπωσδήποτε, ἐνοχλητικὴ ἡ ὁμολογία τῆς ἄγνοιάς τους. Κ' ὕστερα, ἀκόμα κι ἂν οἱ σοσιαλιστὲς μάθαιναν τὰ γεγονότα κ' ἤθελαν νὰ τά 'χουν ὑπόψη τους, θά 'πρεπε νὰ ὁμολογήσουν *π ὼ ς δ ὲ ν ε ἶ χ α ν σ υ μ β ά λ ε ι σ ὲ ἀ π ο λ ύ τ ω ς τ ί π ο τ α*, καὶ πὼς τὸ μόνο ποὺ ἤξεραν εἶταν νὰ ἐκμεταλλευτοῦν, πολὺ ἀργότερα, τὴν ὕπαρξη τοῦ γεγονότος. Νὰ γιατί, εἴτε γνωρίζουν τὴν ἀλήθεια εἴτε ὄχι, πάντοτε θὰ προσπαθοῦν νὰ παρακάμπτουν, ὅσο μποροῦν, τοῦτο τὸ γεγονὸς καὶ νὰ παρουσιάζουν τὰ πράματα σὲ ὄφελος δικό τους.

Αὐτὸ ποὺ μ' ἐμπόδισε, ὥς τώρα, νὰ διηγηθῶ τὰ γεγονότα* εἶταν, προπάντων, τὸ ἐνοχλητικὸ συναίσθημα πὼς εἶμουν ἀναγκασμένος νὰ μιλήσω γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, δὲν εἶχα ποτὲ τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσω γιὰ τὰ Σοβιὲτ στὸν «καθιερωμένο τύπο» μὲ τὸν ὁποῖο, ἐξ ἄλλου, δὲ συνεργάζομαι. Ὁ καιρὸς περνοῦσε χωρὶς νά 'χω ἀποφασίσει ἂν θὰ ἔλυνα τὴ σιωπή μου σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγὴ τῶν Σοβιέτ, ἂν θὰ καταπολεμοῦσα τὰ λάθη καὶ τοὺς μύθους, ἂν θὰ ἀποκάλυπτα τὴν ἀλήθεια.

Μιὰ φορά, ὡστόσο, ζωηρὰ ἐντυπωσιασμένος ἀπ' τοὺς κενόδοξους καὶ ψευδεῖς ὑπαινιγμοὺς ὁρισμένων ἄρθρων σὲ ἐπιθεωρήσεις, πῆγα, ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια, νὰ δῶ τὸν Μ. Μελγκούνοφ, ἐκδότη μιᾶς ρώσικης ἱστορικῆς ἐπιθεώρισης στὸ Παρίσι. Τοῦ πρότεινα νὰ γράψω μὲ χαρακτήρα ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ντοκουμέντου, τὴ λεπτομερῆ ἀφήγηση τῆς γέννησης τοῦ πρώτου ἐργατικοῦ Σοβιέτ. Ἡ πρόταση δὲν εἶχε συνέχεια: ἀπὸ τὴ μία μεριά, ἐπειδὴ ὁ ἐκδότης δὲν ἤθελε νὰ δεχτεῖ ἀπὸ τὰ πρὶν τὸν ὅρο μου νὰ μὴν ἀλλάξει τίποτα στὸ χειρόγραφο·

— — — — — —

* *Πρέπει νὰ ἐξαιρέσω μιὰ περίπτωση. Ἀνάφερα τὰ γεγονότα σὲ σύντομη μελέτη μου γιὰ τὴ ρώσικη Ἐπανάσταση, ποὺ δημοσίεψε ὁ Sébastién Faure στὴν «Ἀ ν α ρ χ ι κ ὴ Ἐ γ κ υ κ λ ο π α ί δ ε ι α», στὸ λῆμμα: Ἐ π α ν ά σ τ α σ η. Στὴ συνέχεια, ὁ S. F. ἔβγαλε ἕναν τόμο, μὲ τὸν τίτλο: «Ἡ ἀ λ η θ ι ν ὴ Κ ο ι ν ω ν ι κ ὴ Ἐ π α ν ά σ τ α σ η», ὅπου, μαζὶ μὲ ἄλλες μελέτες ποὺ εἶχαν παρουσιαστεῖ στὴν Ἐγκυκλοπαίδεια, δημοσίεψε καὶ τὴ δικιά μου. Καθὼς τὸ «πλατὺ κοινὸ» δὲ διαβάζει ἀναρχικὴ φιλολογία, τὰ γεγονότα ποὺ ἀναφέρονταν ἐκεῖ μέσα πέρασαν σχεδὸν ἀπαρατήρητα.*

ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπειδὴ κατάλαβα πὼς ἡ ἐπιθεώρησή του κάθε ἄλλο παρὰ ἀμερόληπτο ἱστορικὸ δημοσίευμα εἶταν.

Ὑποχρεωμένος νὰ μιλήσω γιὰ τὰ Σοβιέτ, ἀποκαλύπτω τὰ γεγονότα ὅπως ἔγιναν. Κι ἂν ὁ - ἱστορικὸς ἢ ἄλλος - τύπος ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἀλήθεια, δὲν ἔχει παρὰ ν' ἁπλώσει τὸ χέρι ἐδῶ καὶ νὰ τὴν πάρει.

⁂

Τὸ 1904 μὲ βρῆκε ἀφοσιωμένο σὲ ἔντονη πολιτιστικὴ καὶ μορφωτικὴ ἐργασία ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης. Ἔκανα τὸ ἔργο μου μονάχος, ἀκολουθώντας μιὰ μέθοδο ποὺ μοῦ ταίριαζε. Δὲν ἀνῆκα σὲ κανένα πολιτικὸ κόμμα, ὄντας ἐπαναστάτης ἐντελῶς ἀπὸ διαίσθηση. Εἶμουν, ἐξ ἄλλου, 22 χρονῶν, καὶ μόλις εἶχα παρατήσει τὸ Πανεπιστήμιο.

Πρὸς τὸ τέλος τῆς χρονιᾶς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν ποὺ μορφώνονταν μαζί μου ξεπερνοῦσε τοὺς ἑκατό.

Ἀνάμεσα στοὺς μαθητές μου, βρισκόταν καὶ μιὰ νέα γυναίκα πού, ὅπως κι ὁ ἄντρας της, ἀνῆκε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ «Ἐργατικὰ Τμήματα» τοῦ Γκαπόν. Ὡς τὰ τότε, μόλις ποὺ εἶχα ἀκούσει γιὰ τὸν Γκαπὸν καὶ τὰ «τμήματά» του. Κάποιο βράδι, ἡ μαθήτριά μου μὲ ὁδήγησε στὸ τμῆμα τῆς περιοχῆς μας, θέλοντας νὰ μὲ κάνει νὰ ἐνδιαφερθῶ γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ καί, ἰδιαίτερα, γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ ἐμψυχωτῆ του. Ὁ Γκαπὸν θὰ 'ρχόταν, τὸ βράδι ἐκεῖνο, νὰ παρακολουθήσει ὁ ἴδιος τὴ συγκέντρωση.

Ἐκείνη τὴν ἐποχή, κανένας δὲν εἶχε κατασταλάξει ἀκόμα σχετικὰ μὲ τὸν πραγματικὸ ρόλο τοῦ Γκαπόν. Οἱ προωθημένοι ἐργάτες, ὅσο κι ἂν ἀντιμετώπιζαν μὲ κάποια δυσπιστία τὸ ἔργο του - ἐπειδὴ εἶταν νόμιμο καὶ προερχόταν ἀπ' τὴν κυβέρνηση - τὸ ἐξηγοῦσαν μὲ τὸν τρόπο τους. Ἡ ἀρκετὰ μυστήρια συμπεριφορὰ τοῦ παπᾶ φαινόταν νὰ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἐκδοχή τους. Συγκεκριμένα, πίστευαν πώς, κάτω ἀπὸ τὸν προστατευτικὸ θώρακα τῆς νομιμότητας, ὁ Γκαπὸν ἑτοίμαζε στὴν πραγματικότητα ἕνα εὐρὺ ἐπαναστατικὸ κίνημα. (Αὐτὸ εἶναι ἄλλος ἕνας λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο πολλοὶ ἐργάτες ἀρνιόνταν ἀργότερα νὰ πιστέψουν τὸν πραγματικό του ρόλο: τοῦ χαφιέ. Ὅταν ὁ ρόλος αὐτὸς ἀποκαλύφτηκε καὶ πιστοποιήθηκε τελεσίδικα, ὁρισμένοι ἐργάτες, στενοὶ φίλοι τοῦ Γκαπόν, αὐτοκτόνησαν).

Τέλη Δεκέμβρη, λοιπόν, έχανα τή γνωριμία τοῦ Γκαπόν. Ἡ προσωπικότητά του μὲ μπέρδεψε πάρα πολύ. Ἀπὸ τὴ μεριά του, φάνηκε - ἤ ἤθελε νὰ φανεῖ - πὼς ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸ ἐκπαιδευτικό μου ἔργο.

Συμφωνήσαμε νὰ ξαναϊδωθοῦμε γιὰ νὰ ξανασυζητήσουμε σὲ βάθος τὸ θέμα, καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ὁ Γκαπὸν μοῦ 'δωσε τὴν κάρτα του μὲ τὴ διεύθυνσή του.

Λίγες μέρες ἀργότερα, ἄρχισε ἡ περίφημη ἀπεργία στὰ ἐργοστάσια Πουτίλοφ. Καί, λίγο ὑστερότερα, ἀκριβῶς στὶς 6 Γενάρη (1905) τὸ βράδι, ἡ μαθήτριά μου ἦρθε, κατασυγκινημένη, νὰ μοῦ πεῖ πὼς τὰ γεγονότα παίρναν ἐξαιρετικὰ σοβαρὴ τροπή· πὼς ὁ Γκαπὸν ὁδηγοῦσε ἕνα καταπληκτικὸ κίνημα τῆς ἐργατικῆς μάζας τῆς πρωτεύουσας· πὼς ἔτρεχε σ' ὅλα τὰ τμήματα, βγάζοντας λόγους στὸ πλῆθος καὶ καλώντας το νὰ πάει μπρὸς στὰ χειμερινὰ Ἀνάκτορα τὴν Κυριακὴ 9 Γενάρη γιὰ νὰ ὑποβάλει στὸν τσάρο μιὰ «αἴτηση»· πὼς εἶχε κιόλας γράψει τὸ κείμενο αὐτῆς τῆς αἴτησης καὶ πὼς θὰ τὴ διάβαζε καὶ θὰ τὴ σχολίαζε στὸ τμῆμα μας τὴν ἄλλη μέρα τὸ βράδι, 7 τοῦ Γενάρη.

Τὸ νέο μοῦ φάνηκε μᾶλλον ἀπίθανο. Ἀποφάσισα νὰ περάσω ἀπὸ τὸ τμῆμα τὴν ἑπόμενη βραδιά, θέλοντας νὰ κρίνω τὴν κατάσταση ἀπὸ μόνος μου.

Τὴν ἄλλη μέρα, πῆγα στὸ τμῆμα. Ἂν καὶ τὸ κρύο εἶταν φοβερό, εἶχε μαζευτεῖ πολὺς κόσμος, γεμίζοντας τὴν αἴθουσα καὶ τὸ δρόμο. Ὅλοι εἶταν σοβαροὶ κι ἀμίλητοι. Ἐκτὸς ἀπ' τοὺς ἐργάτες, βρίσκονταν πολλὰ καὶ ποικίλα ἄλλα στοιχεῖα: διανοούμενοι, φοιτητές, στρατιωτικοί, πράκτορες τῆς ἀστυνομίας, μικρέμποροι τῆς γειτονιᾶς, κτλ. Ἀκόμα, ὑπῆρχαν καὶ πολλὲς γυναῖκες. Καμία ἐπιτροπὴ τάξης.

Κατόρθωσα νὰ μπῶ στὴν αἴθουσα. Ὁ «πάτερ - Γκαπὸν» ἀναμενόταν ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή.

Δὲν ἄργησε νὰ καταφτάσει. Ἄνοιξε γρήγορα δρόμο μέσ' ἀπ' αὐτὴ τὴ συμπαγῆ «μάζα ἀνθρώπων» ποὺ στέκονταν ὀρθιοι, στριμωγμένοι ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο. Ἡ αἴθουσα μποροῦσε νὰ χωρέσει καμιὰ χιλιοστὴ ἄτομα.

Μόλις ἀνέβηκε στὴν ἐξέδρα, ἔγινε ἐντυπωσιακὴ σιωπή. Κι ἀμέσως, χωρὶς νὰ βγάλει κὰν τὴ βαριὰ γοῦνα του, ξεκούμπωτη πάνω - πάνω ἔτσι ποὺ νὰ φαίνεται τὸ ράσο κι ὁ ἀσημένιος ἱερατικὸς σταυρός, βγάζοντας μονάχα τὸ μεγάλο του χει-

μωνιάτικο καλιμαύχι, μὲ μιὰ ἀπότομη κι ἀποφασιστικὴ κίνηση, κι ἀφήνοντας τὰ μακριά του μαλλιὰ νὰ πέσουν ἀκατάστατα, ὁ Γκαπὸν διάβασε κι ἐξήγησε τὴν αἴτηση σὲ κεῖνο τὸ πλῆθος πού, ἀπ' τὶς πρῶτες κιόλας λέξεις, εἶχε στηλώσει τὴν προσοχή του κι εἶχε ἀναριγήσει.

Παρ' ὅλο ποὺ ἡ φωνή του εἶταν πολὺ βραχνιασμένη - εἶχε κάμποσες μέρες ποὺ ξοδευόταν ἀσταμάτητα - ὁ ἀργός, σχεδὸν ἐπίσημος, καὶ μαζὶ ἁπλός, ζεστός, κι ὁλοφάνερα εἰλικρινὴς λόγος του πήγαινε κατευθεῖα στὴν καρδιὰ ὅλων αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀπαντοῦσαν στὶς ἐκκλήσεις του παραληρώντας.

Ἡ ἐντύπωση εἶταν ἀνεπανάληπτη. Ἔνιωθε κανένας πῶς θὰ γινόταν κάτι τεράστιο, κάτι ἀποφασιστικό. Θυμᾶμαι πῶς ἔτρεμα ἀπὸ ὑπερβολικὴ συγκίνηση ὅλη τὴν ὥρα τῆς ὁμιλίας.

Δὲν εἶχε προλάβει νὰ τελειώσει καλὰ - καλά, κι ὁ Γκαπὸν κατέβηκε ἀπὸ τὴν ἐξέδρα κι ἔφυγε βιαστικά, τριγυρισμένος ἀπὸ λίγους ἔμπιστούς του, καλώντας τὸ πλῆθος ἀπ' ἔξω ν' ἀκούσει τὴν αἴτηση ποὺ θὰ τὴν ξαναδιάβαζε κάποιος συνεργάτης του.

Μ' ὅλον αὐτὸ τὸν κόσμο ἀνάμεσά μας, βλέποντάς τον βιαστικό, ἀπορροφημένο, ἀποκαμωμένο ἀπ' τὴν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια, καὶ τριγυρισμένον ἀπὸ φίλους, δὲ δοκίμασα νὰ τὸν πλησιάσω. Ἐξ ἄλλου, δὲ χρειαζόταν. Εἶχα καταλάβει πῶς ἡ μαθήτριά μου ἔλεγε ἀλήθεια: ἕνα ἐξαιρετικῆς βαρύτητας, ἐκπληκτικὸ μαζικὸ κίνημα ξεσποῦσε.

Τὴν ἄλλη μέρα, 8 Γενάρη, τὸ βράδι, ξαναπῆγα στὸ τμῆμα. Ἤθελα νὰ δῶ τί γινόταν. Καί, προπάντων, ἤθελα νά 'ρθῶ σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ μάζα, νὰ ἀνακατευτῶ στὴ δράση της, νὰ ἀποφασίσω καὶ γιὰ τὸ δικό μου φέρσιμο. Μὲ συνόδευαν πολλοὶ «μαθητές» μου.

Αὐτὸ ποὺ βρῆκα στὸ τμῆμα, μοῦ ὑπαγόρεψε τὸ καθῆκον μου.

Εἶδα, πρῶτα - πρῶτα, γι' ἄλλη μιὰ φορά, πλῆθος μαζεμένο νὰ περιμένει στὸ δρόμο. Μοῦ εἶπαν πώς, μέσα, κάποιο μέλος τοῦ τμήματος διάβαζε τὴν «αἴτηση». Περίμενα.

Μετὰ ἀπὸ λίγα λεπτά, ἄνοιξε μὲ θόρυβο ἡ πόρτα. Καμιὰ χιλιοστὴ ἄνθρωποι βγῆκαν ἀπ' τὴν αἴθουσα. Ἄλλη μιὰ χιλιοστὴ μπῆκαν - μαζὶ κι ἐγώ.

Μόλις ξανάκλεισε ἡ πόρτα, ἕνας γκαπονικὸς ἐργάτης, καθισμένος στὴν ἐξέδρα, ἄρχισε νὰ διαβάζει τὴν αἴτηση.

'Αλίμονο, εἶταν γιὰ κλάματα! Μὲ φωνὴ ἀδύναμη καὶ μονότονη, χωρὶς καμία ζωντάνια, χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἐξήγηση ἢ συμπέρασμα, ὁ ἄνθρωπος μουρμούριζε τὸ κείμενο μπρὸς σὲ κείνη τὴ μάζα ποὺ εἶταν ὅλο προσοχὴ καὶ ἀγωνία. Τοῦ χρειάστηκαν δέκα λεπτὰ γιὰ νὰ τελειώσει τὴν κοιμισμένη ἀνάγνωσή του. Ὕστερα, ἡ αἴθουσα ἄδειασε γιὰ νὰ δεχτεῖ νέα ἀνθρώπινη μάζα.

Συμβουλεύτηκα γρήγορα τοὺς φίλους μου. Δὲν ἀργήσαμε νὰ πάρουμε τὴν ἀπόφασή μας. Προχώρησα γιὰ τὴν ἐξέδρα. Ὡς τὴ μέρα ἐκείνη, ποτὲ δὲν εἶχα μιλήσει σὲ μάζες. Δὲ δίστασα, ὅμως, οὔτε στιγμή. Ἔπρεπε ὁπωσδήποτε ν' ἀλλάξει ὁ τρόπος πληροφόρησης καὶ ξεσηκώματος τοῦ λαοῦ.

Πλησίασα τὸν ἐργάτη ποὺ ἑτοιμαζόταν νὰ ξαναρχίσει τὸ ἔργο του. «Πρέπει νά 'χετε καταχουραστεῖ, τοῦ εἶπα. Ἀφῆστε νὰ σᾶς ἀντικαταστήσω ἐγώ...». Μὲ κοίταξε ἔκπληκτος κι ἀνήσυχος. Μ' ἔβλεπε γιὰ πρώτη φορά. «Μὴ φοβᾶστε, συνέχισα· εἶμαι κι ἐγὼ φίλος τοῦ Γκαπόν. Νὰ κ' ἡ ἀπόδειξη...». Καὶ ἅπλωσα τὸ χέρι μου μὲ τὴν κάρτα. Οἱ φίλοι μου μὲ ὑποστήριξαν.

Ὁ ἄνθρωπος, τελικά, δέχτηκε. Σηκώθηκε, μοῦ παράδοσε τὴν αἴτηση, καὶ κατέβηκε.

Ἄρχισα ἀμέσως τὴν ἀνάγνωση, ὕστερα συνέχισα μὲ τὴν ἑρμηνεία τοῦ κειμένου ὑπογραμμίζοντας προπάντων τὰ οὐσιαστικὰ κομμάτια - διαμαρτυρίες καὶ διεκδικήσεις - κι ἐπιμένοντας ἐντελῶς ἰδιαίτερα στὴ βεβαιότητα μιᾶς ἄρνησης ἀπ' τὴ μεριὰ τοῦ τσάρου.

Διάβασα, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, τὴν αἴτηση πολλὲς φορές, ὡς πολὺ ἀργὰ τὴ νύχτα. Καὶ κοιμήθηκα στὸ τμῆμα, μὲ φίλους, πάνω σὲ τραπέζια ποὺ τά 'χαμε ἑνώσει.

Τὸ ἄλλο πρωὶ - τὴν περίφημη 9 τοῦ Γενάρη - ἔπρεπε νὰ διαβάσω τὴν αἴτηση μιὰ ἢ δύο φορὲς ἀκόμα. Ὕστερα, βγήκαμε στὸ δρόμο. Ἕνα τεράστιο πλῆθος μᾶς περίμενε, ἕτοιμο νὰ ἀρχίσει μὲ τὸ πρῶτο σῆμα νὰ κινεῖται. Κατὰ τὶς 9, οἱ φίλοι μου κι ἐγὼ σχηματίσαμε, πιασμένοι χέρι - χέρι, τὶς τρεῖς πρῶτες σειρές, καλέσαμε τὸν κόσμο νὰ μᾶς ἀκολουθήσει, καὶ κατευθυνθήκαμε γιὰ τὰ Ἀνάκτορα. Τὸ πλῆθος δονήθηκε καὶ μᾶς ἀκολούθησε πηχτό.

Δὲ χρειάζεται νὰ πῶ πὼς δὲν φτάσαμε ὡς τὴν πλατεία τῶν Ἀνακτόρων. Ἀναγκασμένοι νὰ περάσουμε ἀπ' τὸν Νιέβα,

πέσαμε, κοντὰ στὴ γέφυρα τὴ λεγόμενη «Γρόισκι», σὲ φράγμα στρατοῦ. Μετὰ ἀπὸ ὁρισμένες ἐπικλήσεις χωρὶς ἀποτέλεσμα, ἄρχισαν νὰ μᾶς πυροβολοῦν ἀσταμάτητα. Στὴ δεύτερη, κι' ἰδιαίτερα φονική, σειρὰ πυροβολισμῶν, τὸ πλῆθος σταμάτησε καὶ διαλύθηκε, ἀφήνοντας καμιὰ τριανταριὰ νεκροὺς καὶ καμιὰ ἑξηνταριὰ λαβωμένους. Πρέπει, ὅμως, νὰ ποῦμε πὼς πολλοὶ στρατιῶτες πυροβολοῦσαν στὸν ἀέρα· πάμπολλα τζάμια, στὰ πάνω πατώματα τῶν σπιτιῶν ποὺ βρίσκονταν ἀπέναντι ἀπ' τοὺς στρατιῶτες, ἔσπαζαν μὲ κρότο ἀπ' τὶς σφαῖρες ποὺ τὰ χτυποῦσαν.

Πέρασαν λίγες μέρες. Ἡ ἀπεργία συνέχιζε νὰ εἶναι σχεδὸν γενικὴ στὴν Ἁγία - Πετρούπολη.

Πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ πὼς ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπεργία εἶχε ξεσπήσει αὐθόρμητα. Δὲν τὴν κίνησε κανένα πολιτικὸ κόμμα, καμία συνδικαλιστικὴ ὀργάνωση (δὲν ὑπῆρχε τέτοια ὀργάνωση στὴ Ρωσία, ἐκείνη τὴν ἐποχή), οὔτε κὰν κάποια ἀπεργιακὴ ἐπιτροπή. Μὲ δικιά τους πρωτοβουλία καὶ μόνο, καὶ μὲ ἐντελῶς ἀκαθόριστη ὁρμή, οἱ ἐργατικὲς μάζες παράτησαν φάμπρικες κι ἐργοστάσια. Τὰ πολιτικὰ κόμματα δὲ μποροῦσαν κὰν νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ οἰκειοποιηθοῦν, ὅπως τὸ 'χουν συνήθεια, τὸ κίνημα. Ἔμειναν χυριολεκτικὰ παράμερα.

Στὸ μεταξύ, μπρὸς στοὺς ἐργάτες ὀρθώθηκε τὸ ἀνησυχητικὸ ἐρώτημα: Καὶ τώρα, τί γίνεται;

Ἡ δυστυχία χτυποῦσε τὴν πόρτα τῶν ἀπεργῶν. Ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ τρόπος νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουν χωρὶς ἀργοπορίες. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὅλοι ἀναρωτιόνταν, παντοῦ, μὲ ποιὸν τρόπο ἔπρεπε καὶ μποροῦσαν νὰ συνεχίσουν οἱ ἐργάτες τὸν ἀγώνα. Τὰ «τμήματα», ἀποκομμένα ἀπ' τὸν ἀρχηγό τους, βρίσκονταν μὲ χαμένα τὰ νερά τους καὶ σχεδὸν ἀνίκανα. Τὰ πολιτικὰ κόμματα δὲν ἔδιναν σημεῖα ζωῆς. Κι ὅμως, γινόταν ὁλοένα αἰσθητότερη κι ἐπείγουσα ἡ ἀναγκαιότητα ὕπαρξης μιᾶς ὀργάνωσης ποὺ θὰ συντόνιζε καὶ θὰ καθοδηγοῦσε τὴ δράση.

Δὲν ξέρω πῶς ἀντιμετωπίστηκαν καὶ λύθηκαν τοῦτα τὰ προβλήματα στὶς ἄλλες γειτονιὲς τῆς πρωτεύουσας. Ἴσως ὁρισμένα «τμήματα» μπόρεσαν νὰ βοηθήσουν ὑλικὰ τοὺς ἀπεργοὺς τῆς περιοχῆς τους. Ὅσο γιὰ τὴ γειτονιὰ ὅπου ἔμενα, τὰ γεγονότα πῆραν ἰδιαίτερη τροπή. Καί, ὅπως θὰ δεῖ ὁ ἀναγνώστης,

ὁ δ ή γ η σ α ν ἀ ρ γ ό τ ε ρ α σ ὲ γ ε ν ι κ ε υ μ έ ν η δ ρ ά σ η.

Καθημερινά, χαμιὰ σαρανταριὰ ἐργάτες τῆς γειτονιᾶς μου συγκεντρώνονταν σπίτι μου. Ἡ ἀστυνομία, γιὰ τὴν ὥρα, μᾶς ἄφηνε ἀνενόχλητους· ὕστερα ἀπὸ τὰ τελευταῖα γεγονότα, κρατοῦσε μιὰ μυστήρια οὐδετερότητα. Κι ἐκμεταλλευτήκαμε τὴν οὐδετερότητά της. Προσπαθούσαμε νὰ βροῦμε μὲ τί μέσο νὰ δράσουμε. Βρισκόμασταν στὴν παραμονὴ λήψης ὁρισμένων ἀποφάσεων. Οἱ μαθητές μου ἀποφάσισαν, σύμφωνοι μαζί μου, νὰ διαλύσουμε τὴν ὀργάνωσή μας σπουδῶν, νὰ προσχωρήσουμε, ἀτομικά, σὲ ἐπαναστατικὰ κόμματα, καὶ νὰ περάσουμε, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, στὴ δράση. Γιατί, ὅλοι μας, θεωρούσαμε τὰ γεγονότα προανάκρουσμα ἐπερχόμενης ἐπανάστασης.

Κάποιο βράδι - περίπου ὀχτὼ μέρες μετὰ ἀπ' τὴν 9 Γενάρη - χτύπησε ἡ πόρτα τοῦ δωματίου μου. Εἴμουν μονάχος. Μπῆκε ἕνας ἄντρας: νέος, ψηλός, μὲ φέρσιμο εἰλικρινὲς καὶ συμπαθητικό.

—Εἶστε ὁ τάδε; - μὲ ρώτησε. Καί, ἀφοῦ τοῦ ἔγνεψα καταφατικά, συνέχισε:

—Εἶναι κιόλας κάμποσες μέρες ποὺ ψάχνω νὰ σᾶς βρῶ. Τελικά, χτές, ἔμαθα τὴ διεύθυνσή σας. Τ' ὄνομά μου εἶναι Γεώργιος Νοσάρ, δικαστικὸς κλητήρας. Θὰ περάσω ἀμέσως στὸν ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τῆς ἐπίσκεψής μου. Πρόκειται γιὰ τοῦτο δῶ: Στὶς 8 Γενάρη, παρακολούθησα τὴν ἀνάγνωση τῆς «Αἴτησης». Διαβάζατε σεῖς. Εἶδα πὼς εἴχατε πολλοὺς φίλους, πολλὲς σχέσεις στοὺς ἐργατικοὺς κύκλους. Καὶ ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς δὲν ἀνήκετε σὲ κανένα πολιτικὸ κόμμα.

—Ἀκριβῶς!

—Τότε, ἀκοῦστε. Οὔτε γὼ ἀνήκω σὲ κανένα κόμμα, γιατὶ δὲν ἔχω καμία ἐμπιστοσύνη. Προσωπικά, ὅμως, εἶμ' ἐπαναστάτης καὶ ὑποστηρίζω τὸ ἐργατικὸ κίνημα. Ὡς τὰ τώρα, δὲν ἔχω οὔτε μία γνωριμία ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες. Ἀντίθετα, ἔχω πολλὲς σχέσεις μὲ φιλελεύθερους, ἀντιπολιτευτικοὺς ἀστικοὺς κύκλους. Ἔχω, λοιπόν, μιὰ ἰδέα. Ξέρω πὼς χιλιάδες ἐργάτες, μαζὶ κ' οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τους, ζοῦν μὲ τρομαχτικὲς στερήσεις ἐξαιτίας τῆς ἀπεργίας. Καί, ἀπ' τὴν ἄλλη, γνωρίζω πλούσιους ἀστοὺς ποὺ δὲ ζητᾶν τίποτα περισσότερο ἀπ' τὸ νὰ βοηθήσουν αὐτοὺς τοὺς δυστυχισμένους. Κοντολογίς, θὰ μποροῦσα νὰ μαζέψω ἀρκετὰ σημαντικὰ ποσὰ γιὰ τοὺς ἀ-

περγούς. Πρέπει ὅμως νὰ μοιραστοῦν μὲ τρόπο ὀργανωμένο, δίκαιο, ὠφέλιμο. Γιὰ νὰ γίνει αὐτό, ὅμως, χρειάζεται νά 'χει κανένας σχέσεις μὲς στὴν ἐργατιά. Σκέφτηκα, λοιπόν, ἐσᾶς. Θὰ μπορούσατε νὰ συμφωνήσετε μὲ τοὺς καλύτερους φίλους σας ἐργάτες, καὶ ν' ἀναλάβετε νὰ δεχτεῖτε καὶ νὰ μοιράσετε στοὺς ἀπεργοὺς καὶ στὶς οἰκογένειες τῶν θυμάτων τῆς 9 Γενάρη τὰ ποσὰ ποὺ θὰ σᾶς συγκέντρωνα;

Δέχτηκα στὴ στιγμή. Ἀνάμεσα στοὺς φίλους μου βρισκόταν κι ἕνας ἐργάτης ποὺ μποροῦσε νὰ διαθέσει τὸ μικρὸ φορτηγὸ τοῦ ἀφεντικοῦ του γιὰ τὴν ἐπίσκεψη στοὺς ἀπεργοὺς καὶ τὸ μοίρασμα τῶν βοηθημάτων.

Τὴν ἑπόμενη τὸ βράδι, μάζεψα τοὺς φίλους μου. Εἶταν κι ὁ Νοσὰρ ἐκεῖ. Μᾶς ἔφερνε ἤδη κάμποσες χιλιάδες ρούβλια. Ἀρχίσαμε ἀμέσως τὴ δράση.

Γιὰ λίγον καιρό, οἱ μέρες μας εἶταν ἐντελῶς ἀπορροφημένες σ' αὐτὸ τὸ ἔργο. Τὸ βράδι ἔπαιρνα ἀπ' τὰ χέρια τοῦ Νοσάρ, μὲ ἀπόδειξη, τὰ ἀναγκαῖα ποσὰ καὶ κανόνιζα τὸ πρόγραμμα τῶν ἐπισκέψεών μου. Καὶ τὴν ἑπόμενη, μὲ τὴ βοήθεια τῶν φίλων μου, μοίραζα τὰ χρήματα στοὺς ἀπεργούς. Ὁ Νοσὰρ δημιούργησε, ἔτσι, φιλίες μὲ τοὺς ἐργάτες ποὺ ἔρχονταν νὰ μὲ δοῦν.

Στὸ μεταξύ, ἡ ἀπεργία τραβοῦσε πρὸς τὸ τέλος της. Καθημερινά, ὅλο καὶ περισσότεροι ἐργάτες ξανάπιαναν τὴ δουλειά τους. Συγχρόνως, τὰ χρήματα λιγόστευαν.

Τότε, ὀρθώθηκε ξανὰ τὸ σοβαρὸ ἐρώτημα: Τί θὰ κάνουμε; Πῶς θὰ συνεχίσουμε τὴ δράση; Καὶ τί δράση, τώρα;

Ἡ προοπτικὴ νὰ χωριστοῦμε γιὰ πάντα, χωρίς νά 'χουμε δοκιμάσει ν' ἀκολουθήσουμε κοινὴ δραστηριότητα, μᾶς φαινόταν ὀδυνηρὴ καὶ παράλογη. Ἡ ἀπόφαση ποὺ εἴχαμε πάρει: νὰ προσχωρήσουμε ἀτομικὰ (ὁ καθένας χωριστὰ) σὲ κόμμα τῆς ἐκλογῆς μας, δὲ μᾶς ἱκανοποιοῦσε πιά. Ἀναζητούσαμε κάτι ἄλλο.

Ὁ Νοσὰρ ἔπαιρνε, συνήθως, μέρος στὶς συζητήσεις μας.

Κάποιο ἀπὸ κεῖνα τὰ βράδια, ὅπου εἶχαν μαζευτεῖ, ὅπως συνήθως, σπίτι μου κάμποσοι ἐργάτες-μαζὶ κι ὁ Νοσάρ -, ξεπήδησε ἡ ἰδέα νὰ δημιουργήσουμε μιὰ μόνιμη ἐργατικὴ ὀργά-

νωση: κάτι σὰν ἐπιτροπή ἤ, μᾶλλον, συμβούλιο ποὺ θὰ παρακολουθοῦσε τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, θὰ χρησίμευε σὰ σύνδεσμος ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς ἐργάτες, θὰ τοὺς ἐνημέρωνε γιὰ τὴν κατάσταση, καὶ θὰ μποροῦσε, μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία, νὰ συγκεντρώσει γύρω του τὶς ἐπαναστατικὲς ἐργατικὲς δυνάμεις.

Δὲ θυμᾶμαι πῶς ἀκριβῶς μᾶς ἦρθε αὐτὴ ἡ ἰδέα. Νομίζω, ὅμως, πὼς ἐκεῖνοι ποὺ τὴν προώθησαν εἶταν οἱ ἴδιοι οἱ ἐργάτες.

Ἡ λέξη Σοβιέτ, ποὺ σημαίνει, στὰ ρώσικα, συμβούλιο στὴν κυριολεξία, ἀκούστηκε γιὰ πρώτη φορὰ μ' αὐτὴν εἰδικὰ τὴν ἔννοια.

Κοντολογίς, στὸ πρῶτο ἐκεῖνο πρόπλασμα, εἴχαμε νὰ κάνουμε μὲ εἶδος κοινωνικὸ ἐργατικὸ μόνιμο ὀργανισμό.

Ἡ ἰδέα ἔπιασε τόπο. Ὅσο κράτησε ἡ συγκέντρωση, προσπαθήσαμε νὰ βάλουμε τὶς βάσεις ὀργάνωσης καὶ λειτουργίας τοῦ «Σοβιέτ».

Τὸ σχέδιο δὲν ἄργησε νὰ διευρυνθεῖ.

Ἀποφασίσαμε νὰ πληροφορήσουμε τοὺς ἐργάτες ὅλων τῶν μεγάλων ἐργοστασίων στὴν πρωτεύουσα γιὰ τὸ καινούριο δημιούργημα καὶ νὰ προχωρήσουμε, πάντα σὲ στενὸ κύκλο, στὴν ἐκλογὴ τῶν μελῶν αὐτῆς τῆς ὀργάνωσης ποὺ ὀνομάστηκε, γιὰ πρώτη φορά, Συμβούλιο (Σοβιὲτ) ἐργατῶν ἀντιπροσώπων.

Συγχρόνως, θέσαμε ἄλλο ἕνα ἐρώτημα: Ποιός θὰ διευθύνει τὶς ἐργασίες τοῦ Σοβιέτ; Ποιὸς θὰ μπεῖ ἐπικεφαλῆς γιὰ νὰ τὸ καθοδηγήσει;

Οἱ παρόντες ἐργάτες μοῦ πρότειναν, χωρὶς δισταγμούς, τὸ πόστο αὐτό.

Παρ' ὅλη μου τὴ μεγάλη συγκίνηση γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη τους, ἀρνήθηκα τὴν προσφορά τους κατηγορηματικά. Εἶπα στοὺς φίλους μου: «Εἶστε ἐργάτες. Θέλετε νὰ φτιάξετε μιὰ ὀργάνωση ποὺ ν' ἀπασχολεῖται μὲ τὰ ἐργατικά σας συμφέροντα. Μάθετε, λοιπόν, ἀπ' τὴν ἀρχὴ - ἀρχή, νὰ κανονίζετε μονάχοι σας τὶς δουλειές σας. Μὴν ἐμπιστεύεστε τὶς τύχες σας σ' ὅσους δὲν εἶναι δικοί σας. Μὴ βάζε-

τε καινούριους ἀφέντες πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια σας, γιατί, στὸ τέλος, κι αὐτοὶ θὰ σᾶς καταδυναστέψουν καὶ θὰ σᾶς προδόσουν. Ἔχω πιὰ πειστεῖ πώς, γιὰ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴ χειραφέτησή σας, κανένας, ἔξω ἀπὸ σᾶς, δὲ θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ φέρει ἀληθινὰ ἀποτελέσματα. Γ ι ὰ σᾶς, π ά ν ω ἀ π ὸ σᾶς, ἀ ν τ ὶ γ ι ὰ σᾶς - κανένας δὲ θὰ κάνει ποτὲ τίποτα. Ὁ πρόεδρος, ὁ γραμματέας, καὶ τὰ μέλη τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ὀργάνωσής σας πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν ἀ ν ά μ ε σ ά σ α ς. Ἂν χρειάζεστε πληροφορίες, διευκρινήσεις, ὁρισμένα πράματα ποὺ ν' ἀπαιτοῦν εἰδικὲς γνώσεις, συμβουλές, κοντολογὶς πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ βοήθεια ποὺ προσφέρει ἡ βαθιὰ καλλιέργεια, μπορεῖτε ν' ἀπευθυνθεῖτε σὲ διανοούμενους, σὲ ἀνθρώπους καλλιεργημένους ποὺ πρέπει νά 'ναι εὐτυχισμένοι ὄχι ἐπειδὴ θὰ σᾶς καθοδηγήσουν ὅπως οἱ διάφοροι ἀρχηγοὶ καὶ ἀφέντες, ἀλλ' ἐπειδὴ θὰ σᾶς προσφέρουν τὴ βοήθειά τους χωρὶς νὰ ἀναμιχτοῦν στὶς ὀργανώσεις σας. Κι εἶναι καθῆκον τους νὰ σᾶς βοηθήσουν, γιατὶ δὲ φταῖτε σεῖς ἂν σᾶς λείπουν οἱ ἀπαραίτητες γνώσεις. Οἱ φίλοι αὐτοὶ διανοούμενοι μποροῦν ἀκόμα καὶ νὰ παρακολουθοῦν τὶς συγκεντρώσεις σας - χωρὶς κανένα δικαίωμα ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ δίνουν συμβουλές».

Πρόσθεσα κι ἄλλη μία ἀντίρρηση: «Πῶς, λοιπόν, θέλετε νὰ γίνω μέλος τῆς ὀργάνωσής σας, μιὰ καὶ δὲν εἶμ' ἐργάτης; Μὲ ποιὸν τρόπο θά 'μπαινα μὲς στὴν ὀργάνωση;».

Στὴν τελευταία τούτη ἐρώτηση, μοῦ ἀποκρίθηκαν πὼς τίποτα δὲν εἴταν εὐκολότερο: θὰ μοῦ προμήθευαν ἐργατικὴ κάρτα καὶ θά 'μουν στὴν ὀργάνωση μὲ πλαστὸ ὄνομα.

Διαμαρτυρήθηκα ζωηρὰ γιὰ τὴ μέθοδο αὐτή. Τὴ θεώρησα ἀνάξια γιὰ μένα ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἐργάτες, καί, ἀκόμα, τὴ βρῆκα ἐπικίνδυνη, ὀλέθρια. «Σ' ἕνα ἐργατικὸ κίνημα, εἶπα, πρέπει ὅλα νά 'ναι καθαρά, ντόμπρα, καὶ τίμια».

Παρ' ὅλες τὶς ὑποδείξεις μου, οἱ φίλοι ἐργάτες δὲν ἔνιωθαν ἀρκετὰ δυνατοὶ γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ξεπεράσουν τὴν ἀνάγκη «ὁδηγοῦ». Πρόσφεραν, λοιπόν, τὴ θέση προέδρου στὸ Νοσάρ. Κι αὐτός, μὴ ἔχοντας τοὺς δικούς μου ἐνδοιασμούς, δέχτηκε.

Λίγες μέρες ἀργότερα, τοῦ προμήθεψαν μιὰ ἐργατικὴ κάρτα μὲ τ' ὄνομα Χ ρ ο υ σ τ ά λ ι ε φ, ἀντιπρόσωπου κάποιου ἐργοστασίου.

Γρήγορα, οἱ ἀντιπρόσωποι πολλῶν ἐργοστασίων τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης ἔκαναν τὴν πρώτη τους συγκέντρωση.

Πρόεδρος τῆς συγκέντρωσης ὁρίστηκε ὁ Νοσάρ.

Συγχρόνως, γινόταν καὶ πρόεδρος τῆς ὀργάνωσης - θέση ποὺ κράτησε ὥς τὴ σύλληψή του.

Εἶχε γεννηθεῖ τὸ πρῶτο Σοβιέτ.

Ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρό, τὸ Σοβιὲτ τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης συμπληρώθηκε καὶ μὲ ἄλλους ἀντιπρόσωπους ἐργοστασίων. Ὁ ἀριθμός τους ἔγινε ἐπιβλητικός.

Γιὰ κάμποσες βδομάδες, τὸ Σοβιὲτ συνεδρίαζε ἀρκετὰ ταχτικά, ἄλλοτε ἀνοιχτά, ἄλλοτε κρυφά. Ἔβγαζε κι ἕνα φυλλάδιο ἐργατικῶν πληροφοριῶν: Τὰ Νέα (Ἰζβέστια) τοῦ Σοβιὲτ ἐργατῶν ἀντιπροσώπων. Συγχρόνως, κατεύθυνε καὶ τὸ ἐργατικὸ κίνημα τῆς πρωτεύουσας. Ὁ Νοσὰρ πῆγε, γιὰ πολὺ λίγο, στὴν «Ἐπιτροπὴ Τσιντλόφσκι» ποὺ ἀνάφερα πιὸ πάνω, σὰν ἀντιπρόσωπος τοῦ πρώτου αὐτοῦ Σοβιέτ. Ἀπογοητεύτηκε, καὶ τὴν παράτησε.

Λίγο ἀργότερα, κυνηγημένο ἀπ' τὴν κυβέρνηση, τὸ πρῶτο αὐτὸ Σοβιὲτ ἀναγκάστηκε νὰ σταματήσει σχεδὸν ἐντελῶς τὶς συνεδριάσεις του.

Στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Ὀχτώβρη 1905, τὸ Σοβιὲτ ξαναοργανώθηκε ἐντελῶς καὶ ξανάρχισε τὶς δημόσιες συγκεντρώσεις του. Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή, ἔγινε πλατιὰ γνωστὴ ἡ ὕπαρξή του. Ἀπ' αὐτοῦ ἐξηγεῖται, ἐν μέρει, καὶ τὸ λάθος σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγή του. Κανένας δὲ μποροῦσε νὰ γνωρίζει τί εἶχε γίνει στὴν κλειστὴ ἀτμόσφαιρα ἑνὸς δωματίου. Ὁ Νοσὰρ - ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ ἀλλοῦ λίγα λόγια γιὰ τὸ τέλος του - προφανῶς δὲ μίλησε ποτὲ γι' αὐτό, σὲ κανέναν. Ὅπως κι ἂν εἶναι, ἀπ' ὅ,τι τοὐλάχιστο ξέρω, δὲν ἀφηγήθηκε ποτὲ τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο δημόσια. Κι ὅσο γιὰ τοὺς ἐργάτες ποὺ εἶχαν γνώση τοῦ πράγματος, κανένας δὲν εἶχε, βέβαια, τὴν ἰδέα νὰ τὸ ἀνακοινώσει στὸν τύπο.*

Τὸ σοσιαλδημοκρατικὸ κόμμα πέτυχε, τελικά, νὰ διεισδύσει στὸ Σοβιὲτ αὐτὸ καὶ ν' ἁρπάξει ἕνα σημαντικὸ πόστο. Ὁ σοσιαλδημοκράτης Τρότσκι, ὁ μελλοντικὸς μπολσεβίκος κο-

---

** Ὁ Νοσὰρ εἶχε γυναίκα, ποὺ δὲν ξέρω ἂν ζεῖ ἢ πέθανε, καὶ ἕναν μικρότερο ἀδερφό, τὸ Στεφάν. Μ' αὐτὸν ἐδῶ, ξαναβρεθήκαμε, ἀργότερα, στὴ φυλακή. Ὕστερα τὸν ἔχασα. Τὰ πρόσωπα αὐτά, ἂν ζοῦν ἀκόμα, θὰ μποροῦσαν νὰ ἐπικυρώσουν τὴν ἀφήγησή μου.*

μισάριος, μπῆκε σ' αὐτὸ κι ὀνομάστηκε γραμματέας. Στὴ συνέχεια, ὅταν ὁ Νοσὰρ - Χρουστάλιεφ πιάστηκε, ὁ Τρότσκι ἔγινε πρόεδρος.

Τὸ παράδειγμα τῶν ἐργατῶν τῆς πρωτεύουσας τὸ Γενάρη τοῦ 1905, ἀκολούθησαν κ' οἱ ἐργάτες πολλῶν ἄλλων πόλεων. Ἐργατικὰ Σοβιὲτ δημιουργήθηκαν ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ἡ ὕπαρξή τους, ὡστόσο, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, εἶταν ἐφήμερη: οἱ τοπικὲς ἀρχὲς γρήγορα τὰ ἀνακάλυψαν καὶ τὰ διάλυσαν.

Ἀντίθετα - ὅπως εἴδαμε -, τὸ Σοβιὲτ τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης κρατήθηκε κάμποσο. Ἡ κεντρικὴ κυβέρνηση, σὲ πολὺ ἄσχημη θέση μετὰ ἀπὸ τὴν 9 Γενάρη, καὶ κυρίως μετὰ ἀπὸ τὶς φοβερές της ἀτυχίες στὸν πόλεμο μὲ τὴν Ἰαπωνία, δὲν τόλμησε νὰ τὸ ἀγγίξει. Περιορίστηκε, γιὰ τὴν ὥρα, στὴ σύλληψη τοῦ Νοσάρ.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀπεργία τοῦ Γενάρη εἶχε σβήσει ἀπὸ μόνη της· μὲ τὴν ἀπουσία εὐρύτερου κινήματος, ἡ δραστηριότητα τοῦ πρώτου ἐκείνου Σοβιὲτ ἀναγκάστηκε νὰ περιοριστεῖ σὲ ἀσήμαντα ἔργα.

Στὸ τέλος τοῦ 1905, τὸ Σοβιὲτ τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης καταργήθηκε κι αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του. Ἀκριβῶς τότε, ἡ τσαρικὴ κυβέρνηση πῆρε λίγο πάνω της, «κατάπνιξε» τὰ τελευταῖα χνάρια τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ 1905, ἔπιασε τὸν Τρότσκι κι ἑκατοντάδες ἐπαναστάτες, καὶ σύντριψε κάθε πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς ἀριστερᾶς.

Τὸ Σοβιὲτ τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης (Πέτρογκραντ πιὰ) ξανάκανε τὴν ἐμφάνισή του στὴν ἀποφασιστικὴ Ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη - Μάρτη 1917, ἐνῶ εἶχαν ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦνται Σοβιὲτ σ' ὅλες τὶς σημαντικὲς πόλεις καὶ περιοχὲς τῆς χώρας.

III. — Ο ΑΤΥΧΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Η ΝΙΚΗ ΜΙΑΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΣ

ΣΥΝΤΡΙΠΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΒΑΡΙΑΣ ΗΤΤΑΣ ΣΤΟΝ ΡΩΣΟ-ΙΑΠΩΝΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ. - ΑΝΑΒΡΑΣΜΟΣ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΤΡΩΜΑΤΑ. - ΟΙ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ» ΚΥΡΙΕΥΟΝΤΑΙ ΕΞ ΕΦΟΔΟΥ. - ΑΝΑΤΑΡΑ-

XII ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟ ΚΑΙ ΤΟ ΝΑΥΤΙΚΟ. - Τὰ κύματα ποὺ σηκώθηκαν μὲ τὰ γεγονότα τοῦ Γενάρη 1905 δὲν θὰ ἠρεμοῦσαν τόσο γρήγορα. Καὶ τούτη τὴ φορὰ σείστηκε ἡ χώρα ὁλόκληρη.

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ γενικὴ θέση τοῦ τσαρισμοῦ γινόταν, ἀπ' τὴν ἄνοιξη τοῦ 1905, ὁλοένα δυσκολότερη. Κύρια αἰτία εἶταν ἡ τρομαχτικὴ ἀποτυχία ποὺ δοκίμασε ἡ τσαρικὴ Ρωσία στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἰαπωνίας.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς - ποὺ ἄρχισε τὸ Φλεβάρη τοῦ 1904 μὲ μεγάλη ἔπαρση καί, γιὰ ἕνα μεγάλο μέρος, μὲ σκοπὸ νὰ αναθερμάνει τὰ ἐθνικά, πατριωτικά, καὶ φιλομοναρχικὰ αἰσθήματα - χάθηκε ἀνεπανόρθωτα. Ὁ ρώσικος στρατὸς καὶ στόλος ἡττήθηκε κατὰ κράτος.

Ἡ κοινὴ γνώμη καταλόγιζε ἀνοιχτὰ τὴν ἧττα στὴν ἀνικανότητα τῶν ἀρχῶν καὶ στὴ διαφθορὰ τοῦ καθεστῶτος. Ὄχι μονάχα στὶς ἐργατικὲς μάζες, ἀλλὰ σ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα, γεννιόταν ὀργὴ καὶ πνεῦμα ἀνταρσίας ποὺ φούντωνε μέρα μὲ τὴ μέρα. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀπωλειῶν στὸν πόλεμο - ποὺ συνεχίζονταν ἀσταμάτητα - εἶταν συντριπτικό. Σὲ λίγο, τὰ πάθη ἐκτροχιάστηκαν, ἡ ἀγανάκτηση δὲν εἶχε πιὰ ὅριο. ὁ ἀναβρασμὸς εἶταν γενικός.

Ἡ κυβέρνηση, ἔχοντας συνείδηση τῆς ἥττας της, σώπαινε.

Ἐπωφελούμενοι ἀπ' τὴν κατάσταση, οἱ φιλελεύθεροι κι ἐπαναστατικοὶ κύκλοι ἄνοιξαν μιὰ βίαιη καμπάνια κατὰ τοῦ καθεστῶτος. Χωρὶς νὰ ζητήσουν τὴν ἄδεια, ὁ τύπος κι ὁ λόγος ἔγιναν ἐλεύθεροι. Εἶταν μιὰ πραγματικὰ ἐξ ἐφόδου κατάκτηση «πολιτικῶν ἐλευθεριῶν». Οἱ ἐφημερίδες ὅλων τῶν τάσεων, ἀκόμα κ' οἱ ἐπαναστατικές, ἔβγαιναν καὶ πουλιοῦνταν ἐλεύθερα, χωρὶς λογοχρισία οὔτε ἔλεγχο. Ἡ κυβέρνηση κι ὁλόκληρο τὸ σύστημα κριτικάρονταν σθεναρότατα.

Οἱ συνήθως ἄτολμοι φιλελεύθεροι πέρασαν στὴ δράση: ἵδρυσαν κάμποσες ἐπαγγελματικὲς ἑνώσεις, τὴν «Ἕνωση τῶν Ἑνώσεων» (εἶδος κεντρικῆς ἐπιτροπῆς ποὺ κατεύθυνε τὴ δραστηριότητα ὅλων τῶν ἑνώσεων), τὴ μυστικὴ «Ἕνωση Ἀπελευθέρωσης» (πολιτικὴ ὀργάνωση). Ἀπ' τὴν ἄλλη, προχώρησαν βιαστικὰ στὴν τυπικὴ ὀργάνωση πολιτικοῦ κόμματος μὲ τὴν ὀνομασία «Συνταγματικὸ - δημοκρατικὸ Κόμμα». Ἡ κυβέρνηση ὑποχρεώθηκε νὰ τ' ἀνεχτεῖ ὅλ' αὐτά, ὅπως εἶχε ἀνε-

χτεῖ ἤδη τὴν ἀπεργία τοῦ Γενάρη, τὶς διασκέψεις τοῦ Σοβιὲτ κτλ.

Οἱ πολιτικὲς δολοφονικὲς ἀπόπειρες διαδέχονταν ἡ μία τὴν ἄλλη μὲ ἐπιταχυνόμενο ρυθμό.

Βίαιες ἐκδηλώσεις, βλέπε σοβαρὲς ἐξεγέρσεις, ξεσποῦσαν σὲ διάφορες πόλεις. Ὁδοφράγματα ἔκαναν τὴν ἐμφάνισή τους σ' ὁρισμένα μέρη.

Σὲ πολλὲς ἐπαρχίες, οἱ ἀγρότες ξεσηκώνονταν, ξεσπώντας σὲ ἀληθινοὺς «πολέμους χωρικῶν», καίγοντας τὶς ἐπαύλεις, ἁρπάζοντας ἐδάφη, καταδιώκοντας, ἀκόμα καὶ δολοφονώντας τοὺς ἰδιοκτῆτες. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, δημιουργήθηκε ἡ Ἕνωση Ἀγροτῶν, μὲ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα.

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ καθεστῶτος γίνονταν ὁλοένα περισσότεροι, ὁλοένα τολμηρότεροι. Καὶ - αὐτὸ ποὺ κυρίως μετράει - εἶχαν δίκιο.

Δὲν ἐξηγοῦνταν ὅλα μὲ τὴ στρατιωτικὴ ἧττα τῆς κυβέρνησης καὶ τὴ δύσκολη «ἠθική» της θέση. Ἀλλὰ γι' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς λόγους, τῆς ἔλειπε καὶ τὸ σπουδαιότερο μέσο γιὰ τὴν καταπολέμηση αὐτοῦ τοῦ κινήματος: τὸ χρῆμα. Οἱ διαπραγματεύσεις στὸ ἐξωτερικὸ - εἰδικὰ στὴ Γαλλία - γιὰ σύναψη δανείου τραβοῦσαν σὲ μάκρος, ἀπὸ ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης.

Τὸ καλοκαίρι καὶ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1905 ἔγιναν σοβαρὲς ταραχὲς στὸ στρατὸ καὶ στὸ ναυτικό. Ἡ πασίγνωστη ἀνταρσία κι ἐποποιΐα τοῦ θωρηκτοῦ Πρίγκηψ-Ποτιέμκιν, μιᾶς ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μονάδες τοῦ στόλου τῆς Μαύρης Θάλασσας, εἶταν τὸ κορυφαῖο ἐπεισόδιο αὐτῶν τῶν ταραχῶν. Τὸ τελευταῖο ὀχυρὸ τῶν ξεπεσμένων καθεστώτων, οἱ ἔνοπλες δυνάμεις, εἶχαν ἀχρηστευτεῖ.

Τούτη τὴ φορά, ἡ χώρα ὁλόκληρη ὀρθωνόταν, ὁλοένα ἀποφασιστικότερα, ἐνάντια στὸν τσαρισμό.

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1905, ὑποχύπτοντας σὲ ὁρισμένες ὑποδείξεις, ἀποφάσισε, τελικά, ν' ἀναγνωρίσει, ἐκ τῶν ὑστέρων - καί, πράγμα αὐτονόητο, ὑποκριτικὰ - ὁρισμένες «ἐλευθερίες». Ἀκόμα, ὑποσχέθηκε νὰ συγκληθεῖ εἶδος ἀντιπροσωπευτικὴ ἐθνικὴ Συνέλευση «Δούμα», μὲ πολὺ περιορισμένες δικαιοδοσίες, καὶ σύμφωνα μὲ ἐξαιρετικὰ περιοριστικὸ ἐκλογικὸ σύστημα. Ἀνάθεσαν στὸν ὑπουργὸ Ἐσωτερικῶν Μπουλίγκιν νὰ τὴν προετοιμάσει καὶ νὰ τὴν πραγματοποιήσει. Ἀλλὰ τὸ βῆμα αὐτό, πολὺ ἄτολμο, ὄψιμο, καὶ ὁλοφάνερα ὑποκριτικό, δὲν ἱ-

χανοποίησε κανέναν. Ὁ ἀναβρασμὸς κ' οἱ ταραχὲς συνεχίστηκαν, κ' ἡ «Δούμα» αὐτή, ἡ λεγόμενη «Δούμα τοῦ Μπουλίγκιν», δὲν εἶδε ποτὲ τὸ φῶς. Ὁ Μπουλίγκιν «παραιτήθηκε» (τέλη Αὐγούστου), καὶ τὸν ἀντικατάστησε ὁ Βίττε, ποὺ εἶχε καταφέρει νὰ πείσει τὸν Νικόλαο 2ο γιὰ σοβαρότερες παραχωρήσεις.

Η ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΟΥ ΟΧΤΩΒΡΗ. - Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΧΑΝΕΙ ΕΔΑΦΟΣ. - ΤΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ ΤΗΣ 17 ΟΧΤΩΒΡΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΑ ΤΟΥ. - Στὸ μεταξύ, ἡ ὁμολογημένη ἀπραξία καὶ ἀνικανότητα τῆς κυβέρνησης, ἐνθάρρυναν τὶς δυνάμεις τῆς ἀντιπολίτευσης καὶ τῆς ἐπανάστασης. Ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ Ὀχτώβρη, μιλοῦσαν γιὰ γενικὴ ἀπεργία στὴ χώρα σὰν προοίμιο ἀποφασιστικῆς ἐπανάστασης.

Ἡ ἀπεργία αὐτὴ σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα - τρομερὴ ἀπεργία, μοναδικὴ στὴ σύγχρονη ἱστορία - ἔγινε τὰ μέσα Ὀχτώβρη. Εἶταν λιγότερο αὐθόρμητη ἀπὸ κείνη τοῦ Γενάρη. Σχεδιασμένη ἀπὸ καιρό, ἑτοιμασμένη ἀπὸ πρίν, ὀργανώθηκε ἀπ' τὸ Σοβιέτ, τὴν «Ἕνωση τῶν Ἑνώσεων», καί, κυρίως, ἀπὸ πολλὲς ἀπεργιακὲς ἐπιτροπές. Ἐργοστάσια, φάμπρικες, ἐργαστήρια, μαγαζιά, τράπεζες, διοικητικὰ κέντρα, σιδηρόδρομοι κι ὅλα τὰ μέσα συγκοινωνίας, ταχυδρομεῖα καὶ τηλέγραφοι - ὅλα, τὰ πάντα σταμάτησαν ξαφνικά. Ἡ ζωὴ τοῦ τόπου ἔμενε μετέωρη.

Ἡ κυβέρνηση ἔχασε ἔδαφος κ' ὑποχώρησε. Στὶς 17 Ὀχτώβρη 1905, ὁ τσάρος ἔβγαλε ἕνα μανιφέστο - τὸ περίφημο «Μανιφέστο τῆς 17ης Ὀχτώβρη» - ὅπου δήλωνε ἐπίσημα πὼς εἶχε πάρει τὴν ἀπόφαση νὰ παραχωρήσει στοὺς «ἀγαπητοὺς καὶ πιστοὺς ὑπηκόους» του ὅλες τὶς πολιτικὲς ἐλευθερίες καὶ νὰ συγκαλέσει, ὅσο γινόταν γρηγορότερα, ἕνα εἶδος ἐθνοσυνέλευσης: τὴ «Δ ο ύ μ α τ ο ῦ Κ ρ ά τ ο υ ς». [Ὁ ὅρος Δ ο ύ μ α εἶταν δανεισμένος ἀπὸ μακρινοὺς αἰῶνες ὅπου ὀνόμαζαν Ν τ ο υ μ α μ π ο γ ι ά ρ σ κ α ϊ α εἶδος Κρατικοῦ Συμβουλίου ἢ Βουλὴ τῶν Εὐγενῶν (Β ο γ ι ά ρ ω ν): θεσμὸς δημιουργημένος γιὰ νὰ βοηθάει τὸν τσάρο στὸ ἔργο του. Ἀργότερα, τὸ 16ο καὶ 17ο αἰώνα, ὀνόμαζαν Ζ έ μ σ κ α ϊ α Ν τ ο ύ μ α συνελεύσεις ποὺ συγκέντρωναν ἀντιπροσώπους διάφορων τάξεων: συνελεύσεις ἀνάλογες μὲ τὰ Etats Généraux τῆς παλιᾶς γαλλικῆς μοναρχίας. Τέλος, τὴν ἐποχὴ ποὺ ἀναφερόμαστε, «Γκόροντσκαϊα Ντούμα» σήμαινε: Δημο-

τικὸ συμβούλιο πόλης, «γκόροντ» σημαίνοντας «πόλη». Ἡ ἴδια ἡ λέξη «ντούμα» σημαίνει «σκέψη»]. Σύμφωνα μὲ τὸ μανιφέστο, ἡ Δ ο ύ μ α ἐκείνη εἶχε κληθεῖ νὰ βοηθήσει τὴν κυβέρνηση.

Εἶταν, τέλος, ἡ νεφελώδης ὑπόσχεση γιὰ ἕνα ἀόριστο συνταγματικὸ καθεστώς. Ὁρισμένοι κύκλοι τὴν πῆραν στὰ σοβαρά. Δημιουργήθηκε ἀμέσως ἕνα «ὀχτωβριανὸ» κόμμα, διακηρύχνοντας πὼς δέχεται, ἐφαρμόζει, καὶ ὑποστηρίζει τὶς μεταρρυθμίσεις ποὺ ἀνάγγειλε τὸ Μανιφέστο.

Στὴν πραγματικότητα, τούτη ἡ πράξη τῆς κυβέρνησης καὶ τοῦ τσάρου σημάδευε δύο στόχους ποὺ δὲν εἶχαν τίποτα κοινὸ μὲ «σύνταγμα»:

1. Νὰ δημιουργήσει ἐντυπώσεις στὸ ἐξωτερικό· νὰ δόσει τὴν ἐντύπωση πὼς ἡ Ἐπανάσταση εἶχε λήξει καὶ πὼς ἡ κυβέρνηση γινόταν κύριος τῆς κατάστασης· νὰ ἐπηρεάσει εὐνοϊκὰ τὴν κοινὴ γνώμη, ἰδιαίτερα τῶν γαλλικῶν οἰκονομικῶν κύκλων, γιὰ νὰ ἀναζωογονήσει τὸ σχέδιο δανειοδότησης.

2. Νὰ ξεγελάσει τὶς μάζες, νὰ τὶς ἠρεμήσει, νὰ φράξει τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἐπανάσταση.

Πέτυχε καὶ τοὺς δύο στόχους. Ἡ ἀπεργία σταμάτησε, ἡ ἐπαναστατικὴ ὁρμὴ ἔσπασε. Ἡ ἐντύπωση στὸ ἐξωτερικὸ εἶταν ἐντελῶς εὐνοϊκή. Κατάλαβαν πώς, παρ' ὅλες τὶς ταραχές, ἡ κυβέρνηση τοῦ τσάρου εἶταν ἀρκετὰ ἰσχυρὴ ἀκόμα γιὰ νὰ δαμάσει τὴν Ἐπανάσταση. Τὸ δάνειο εἶταν ἐξασφαλισμένο.

Εἶναι, φυσικά, αὐτονόητο πὼς ἡ ἐπιχείρηση δὲν ξεγέλασε τὰ ἐπαναστατικὰ κόμματα. Εἶδαν καθαρὰ στὸ «Μανιφέστο» ἁπλῶς ἕνα πολιτικὸ ἐλιγμὸ κι ἄρχισαν ἀμέσως νὰ τὸ ἐξηγοῦν στὶς ἐργαζόμενες μάζες. Τοῦτες ἐδῶ, ἐξ ἄλλου, δὲν ἐκδήλωσαν καμιὰ ὑπερβολικὴ ἐμπιστοσύνη. Ἡ ἀπεργία, βέβαια, σταμάτησε, σ ὰ ν νὰ εἶχαν ἱκανοποιηθεῖ, σ ὰ ν νὰ εἶχαν ἐμπιστοσύνη. Ἀλλ' αὐτό, ἁπλούστατα, φανέρωσε πὼς ἡ Ἐπανάσταση κοντανάσαινε καὶ πίστευε πὼς δὲ μποροῦσε ἀκόμα νὰ προχωρήσει μακρύτερα. Καμία ἔκφραση ἀληθινῆς ἐμπιστοσύνης δὲν ἀκούστηκε. Ὁ πληθυσμὸς δὲ βιαζόταν καθόλου νὰ χρησιμοποιήσει τὰ «καινούρια του δικαιώματα», νιώθοντας ἀπὸ ἔνστικτο τὴν ἀπάτη. Ἀμέσως, εἶχαν καὶ τὴν ἀπόδειξη. Σὲ μερικὲς πόλεις, οἱ εἰρηνικὲς δημόσιες ἐκδηλώσεις, ὀργανωμένες γιὰ νὰ γιορταστεῖ «ἡ νίκη» καὶ τὸ «καινούριο καθεστὼς» ποὺ ὑποσχέθηκε ὁ τσάρος, διαλύθηκαν ἀπ' τὴν ἀστυνομία, καὶ

τὶς ἀκολούθησαν ἑβραϊκὰ πογκρόμ... ὅσο κι ἂν τὸ «Μανιφέστο» βρισκόταν τοιχοκολλημένο.

ΙΓ'. - Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ. Ο ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ

ΤΡΟΧΟΠΕΔΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ. - Η «ΔΟΥΜΑ». - ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ. - ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΦΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΩΘΗΜΕΝΟΥΣ ΚΥΚΛΟΥΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΜΑΖΕΣ. - ΤΟ «ΡΩΣΙΚΟ ΠΑΡΑΔΟΞΟ» ΑΡΧΙΖΕΙ ΝΑ ΕΞΑΦΑΝΙΖΕΤΑΙ. - Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1905, ἡ γαλλικὴ μπουρζουαζία πῆρε ἐπιτέλους τὴν ἀπόφαση κ' οἱ ἰσχυροὶ οἰκονομικοὶ παράγοντες παραχώρησαν τὸ δάνειο. Αὐτὴ ἡ «μετάγγιση αἵματος» ἔσωσε τὸν ἑτοιμοθάνατο: τὸ τσαρικὸ καθεστώς.

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ κυβέρνηση κατόρθωσε νὰ βάλει τέλος στὸν πόλεμο μὲ μία εἰρήνη ὄχι καὶ πολὺ ταπεινωτική.

Ἀπὸ τότε, ἡ ἀντίδραση κέρδιζε ἔδαφος. Κάνοντας τὸν κόσμο νὰ δραματίζεται τὰ μελλοντικὰ εὐεργετήματα, καταπολέμησε κι ἔβαλε τροχοπέδη στὴν Ἐπανάσταση.

Τούτη δῶ, ἄλλωστε, ὀπισθοχωροῦσε ἀπὸ μόνη της. Ἡ ἀπεργία τοῦ Ὀχτώβρη εἶταν ἡ ἀνώτερη προσπάθειά της, τὸ ψηλότερο σημεῖο της. Τώρα, χρειαζόταν, τουλάχιστο, νὰ «ξανασάνει», νὰ κάνει ἕνα «διάλειμμα». Ἀκόμα, μποροῦσε νὰ ὑπολογίζει στὸ ὅτι θὰ ἀναπηδοῦσε ἀργότερα, ἴσως κάτω ἀπὸ τὴν πίεση μιᾶς ἀριστερῆς Δούμας.

Στὸ μεταξύ, οἱ ἐλευθερίες, ποὺ εἶχαν παρθεῖ ἐξ ἐφόδου καὶ ποὺ εἶχε ἐκ τῶν ὑστέρων ὑποσχεθεῖ ὁ τσάρος, καταλύονταν σταθερά. Ἡ κυβέρνηση ἀπαγόρευε ξανὰ τὸν ἐπαναστατικὸ τύπο, ξανάφερε τὴ λογοκρισία, ἔκανε μαζικὲς συλλήψεις, καθάρισε τοὺς λογαριασμούς της μ' ὅλες τὶς ἐργατικὲς ἢ ἐπαναστατικὲς ὀργανώσεις ποὺ 'πεσαν στὰ χέρια της, διέλυσε τὸ Σοβιέτ, ἔρριξε στὴ φυλακὴ τὸν Νοσὰρ καὶ τὸν Τρότσκι, καὶ ἔστειλε γρήγορα στρατὸ γιὰ ἐκκαθάριση καὶ ἐπιβολὴ ὑποδειγματικῶν τιμωριῶν στὶς περιοχὲς ὅπου εἶχαν γίνει σοβαρὲς ταραχές. Ὁ στρατιωτικὸς καὶ ἀστυνομικὸς ἔλεγχος ἐνισχύθηκε σχεδὸν παντοῦ.

Τελικά, ἕνα πράμα μονάχα δὲν τόλμησε ν' ἀγγίξει ἡ κυβέρνηση: τὴ Δ ο ύ μ α, ποὺ πλησίαζε κ' ἡ σύγκλησή της.

Στὸ μεταξύ, ἡ Ἐπανάσταση ἀνταπάντησε στὴ σκλήρυνση τῆς ἀντίδρασης μὲ δύο ἀκόμα ζωηρὰ τινάγματα.

Τὸ πρῶτο εἶταν μιὰ νέα ἀνταρσία στὸ στόλο τῆς Μαύρης Θάλασσας, μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ ὑπολοχαγοῦ Σμίτ. Ἡ στάση καταπνίγηκε κι ὁ Σμὶτ πέρασε ἀπ' τὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα.

Τὸ δεύτερο ἐπεισόδιο εἶταν ἡ ἔνοπλη ἐξέγερση τῶν ἐργατῶν τῆς Μόσχας, τὸ Δεκέμβρη 1905. Ἀντιστάθηκε γιὰ κάμποσες μέρες στὶς κυβερνητικὲς δυνάμεις. Γιὰ νὰ τὰ βγάλει πέρα, ἡ κυβέρνηση ἀναγκάστηκε νὰ φέρει στρατὸ ἀπὸ τὴν Ἁγία-Πετρούπολη καὶ νὰ καταφύγει στὸ πυροβολικό.

Τὴν ἴδια τὴ στιγμὴ αὐτῆς τῆς ἐξέγερσης, ἔγινε προσπάθεια νὰ προκληθεῖ καινούρια γενικὴ ἀπεργία στὴ χώρα. Ἂν αὐτὴ ἡ ἀπεργία εἶχε πετύχει, ἡ ἐξέγερση θά 'χε νικήσει. Μόνο πού, τούτη τὴ φορά, ἂν καὶ ἡ προηγούμενη ὀργάνωση εἶταν παρόμοια μὲ τοῦ Ὀχτώβρη, ἔλειψε ἡ ἀπαραίτητη ὁρμή. Ἡ ἀπεργία δὲ γενικεύτηκε. Ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία λειτούργησε. Τὸ ἴδιο κ' οἱ σιδηρόδρομοι. Ἡ κυβέρνηση μπόρεσε ἔτσι νὰ μεταφέρει τὸ στρατό της κι ἔμεινε παντοῦ κύριος τῆς κατάστασης. Ἀναντίρρητα, ἡ Ἐπανάσταση ἀγκομαχοῦσε.

Ἔτσι, στὸ τέλος τοῦ 1905, ἡ θύελλα εἶχε καταλαγιάσει, χωρὶς νά 'χει ρίξει τὸ ἐμπόδιο.

Ἀλλὰ ἐκτέλεσε ἕνα σημαντικό, ἀναντικατάστατο ἔργο: καθάρισε κι ἑτοίμασε τὸ ἔδαφος. Ἄφησε ἀνεξίτηλα χνάρια, στὴ ζωὴ τοῦ τόπου ὅσο καὶ στὴ νοοτροπία τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἂς δοῦμε τὸν ὁριστικὸ «ἰσολογισμὸ» τοῦ σεισμοῦ.

Τί βρίσκεται στὸ «ἐνεργητικὸ» τοῦ λογαριασμοῦ;

Στὸ συγκεχριμένο τομέα, ὑπῆρχε, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἡ Δ ο ύ μ α.

Ἡ κυβέρνηση βρέθηκε προσωρινὰ ὑποχρεωμένη νὰ ἐπεξεργαστεῖ, γιὰ τὴ Δούμα, ἕναν ἀρκετὰ εὐρὺ ἐκλογικὸ νόμο γιὰ ν' ἀποφύγει πολὺ πικρὲς καὶ πολὺ γρήγορες διαψεύσεις ἐλπίδων. Δὲν ἔνιωθε ἀκόμα σταθερὰ στὰ πόδια της: ἔπρεπε, κι αὐτή, νὰ «ξανασάνει» καὶ νὰ κάνει «διάλειμμα».

Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς ἔβαζε στὴ Δούμα τὶς μεγαλύτερες ἐλπίδες του. Οἱ ἐκλογές, ποὺ εἶχαν ὁριστεῖ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1906, προκάλεσαν στὴ χώρα πυρετικὴ δραστηριότητα. Κι αὐ-

τοῦ, πῆραν μέρος ὅλα τὰ πολιτικὰ κόμματα.

Ἡ κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὰ πράγματα εἶταν ἀρκετὰ παράδοξη. Ἐνῶ τὰ κόμματα τῆς ἀριστερᾶς ἀνάπτυσσαν τώρα τὴν ἐκλογική τους προπαγάνδα ἀνοιχτά, νόμιμα, (ἡ κυβέρνηση δὲ μποροῦσε νὰ φέρει ἐμπόδια παρὰ μὲ συμπληρωματικοὺς νομοθετικοὺς κανονισμοὺς καὶ μὲ ὕπουλες παγίδες), οἱ φυλακὲς ξεχείλιζαν ἀπὸ μέλη τῶν ἴδιων κομμάτων, ποὺ τὰ εἶχαν συλλάβει στὴν κατάπνιξη τοῦ κινήματος· ὁ τύπος κι ὁ λόγος μέναν φιμωμένοι - οἱ ἐργατικὲς ὀργανώσεις ἐξακολουθοῦσαν νά 'ναι ἀπαγορευμένες.

Τὸ παράδοξο τοῦτο εἶταν φαινομενικὸ μονάχα. Ἐξηγεῖται εὔκολα. Κι αὐτὴ ἡ ἐξήγηση θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ καταλάβουμε πῶς ἔβλεπε ἡ κυβέρνηση τὴ λειτουργία τῆς Δούμας.

Παρ' ὅλη τὴν κάποια ἐλευθερία ποὺ ἀναγκάστηκε νὰ παραχωρήσει στοὺς ὑπηκόους της ἐξαιτίας τῶν ἐκλογῶν, ἡ κυβέρνηση κάθε ἄλλο παρὰ ἐννοοῦσε, φυσικά, τὴ Δούμα θεσμὸ ἐνάντια στὸν ἀπολυταρχισμό. Σύμφωνα μ' αὐτή, ἡ Δούμα ἔπρεπε νά 'ναι ἐπικουρικὸ ὄργανο καθαρὰ συμβουλευτικὸ καὶ ἐξαρτημένο, ἱκανὸ μόνο νὰ βοηθάει τὶς ἀρχὲς σὲ ὁρισμένα τους καθήκοντα. Ὅσο κι ἂν εἶταν ὑποχρεωμένη νὰ ἀνέχεται κάποια ἐκλογικὴ ἀναταραχὴ τῶν ἀριστερῶν κομμάτων ἡ κυβέρνηση εἶταν σταθερὰ ἀποφασισμένη ἀπὸ τὰ πρὶν νὰ τὴν ἐπιτρέψει ὡς ἕνα ὁρισμένο ὅριο καὶ νὰ ἀντιδράσει σὲ κάθε προσπάθεια τῶν κομμάτων, τῶν ἐκλογέων, ἢ καὶ τῆς ἴδιας τῆς Δούμας νὰ πάρει ἐπικριτικὴ στάση. Μιὰ κ' ἡ Δούμα, λοιπόν, δὲν εἶχε, γιὰ τὰ μάτια της, τίποτα κοινὸ μὲ τὴν Ἐπανάσταση, εἶταν ἐντελῶς λογικὸ νὰ κρατάει ἡ κυβέρνηση τοὺς ἐπαναστάτες στὴ φυλακή.

Ἕν' ἄλλο συγκεκριμένο γεγονός, τελείως καινούριο στὴ ρώσικη ζωή, εἶταν, ἀκριβῶς, ὁ νόμιμος σχηματισμὸς καὶ δραστηριότητα - ἔστω καὶ σ' ἕνα ὁρισμένο μέτρο - τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων.

Ὡς τὰ γεγονότα τοῦ 1905, στὴ χώρα ὑπῆρχαν δύο πολιτικὰ κόμματα, καὶ τὰ δύο παράνομα καὶ μάλλον ἐπαναστατικὰ παρὰ πράγματι «πολιτικά». Εἶταν: τὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ κόμμα καὶ τὸ Σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα.

Τὸ μανιφέστο τῆς 17 Ὀχτώβρη, οἱ κάποιες ἐλευθερίες ποὺ εἶχαν γίνει ἀποδεχτὲς καὶ ποὺ τὸ ἀκολούθησαν ἐν ὄψει τῆς ἐκλογικῆς καμπάνιας, καί, κυρίως, ἡ ἴδια ἡ καμπάνια τού-

τη, ἔφεραν μιὰ νεοσσιὰ νόμιμων καὶ μισο - νόμιμων πολιτικῶν κομμάτων.

Οἱ ἀμετανόητοι μοναρχικοὶ δημιούργησαν τὴν «Ἕνωση τοῦ Ρωσικοῦ Λαοῦ»: ὑπεραντιδραστικὸ καὶ «πογκρομικὸ» κόμμα μὲ «πρόγραμμα» τὴν κατάργηση κάθε «προνόμιου» ποὺ δόθηκε ἀπὸ φόβο ἐγκληματικῶν ὀχλαγωγιῶν», χωρὶς νὰ ἐξαιρεῖται ἡ Δούμα, καὶ τὴν ἐξάλειψη καὶ τῶν τελευταίων χναριῶν τῶν γεγονότων τοῦ 1905.

Τὰ λιγότερο φανατισμένα ἀντιδραστικὰ στοιχεῖα: οἱ περισσότεροι ἀνώτεροι δημόσιοι ὑπάλληλοι, μεγαλοβιομήχανοι, τραπεζίτες, ἰδιοκτῆτες, ἔμποροι, γαιοκτήμονες, κτλ., συγκεντρώθηκαν γύρω στὸ «Ὀχτωβριανὸ Κόμμα» (τὴ λεγόμενη «Ἕνωση 17 Ὀχτώβρη») ποὺ ἤδη ἀναφέραμε.

Ἡ πολιτικὴ βαρύτητα αὐτῶν τῶν δύο κομμάτων εἶταν ἀσήμαντη. Μᾶλλον εἶχαν γίνει ὁ περίγελος τῆς χώρας.

Ἡ πλειονότητα τῶν χαλοστεκούμενων καὶ μέσων στρωμάτων, ὅπως καὶ τῶν διανοούμενων «περιωπῆς», ὀργανώθηκαν ἀποφασιστικὰ σ' ἕνα μεγάλο πολιτικὸ κόμμα τοῦ κέντρου, τοῦ ὁποίου ἡ δεξιὰ πλησίαζε τοὺς «ὀχτωβριστὲς» κ' ἡ ἀριστερὰ ἔφτανε νὰ δηλώνει ἀντιμοναρχικὲς τάσεις. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ κόμματος ἐπεξεργάστηκε τὸ πρόγραμμα ἑνὸς συνταγματικοῦ συστήματος ποὺ ἔβαζε τέλος στὸν ἀπολυταρχισμό: κρατοῦσαν τὸ μονάρχη, ἀλλὰ περιόριζαν σημαντικὰ τὴν ἐξουσία του. Τὸ κόμμα πῆρε τὴν ὀνομασία «Συνταγματικὸ - δημοκρατικὸ Κόμμα»: εἶχε, ὅμως, κι ἕναν ἄλλο τίτλο: «Κόμμα τῆς Ἐλευθερίας τοῦ Λαοῦ». Οἱ ἡγέτες του ἐπιστρατεύονταν κυρίως ἀπ' τοὺς δημοτικοὺς ἄρχοντες, τοὺς δικηγόρους, τοὺς γιατρούς, τοὺς ἐλεύθερους ἐπαγγελματίες, τοὺς πανεπιστημιακούς. Τὸ κόμμα αὐτό, μὲ μεγάλη ἐπιρροή, ἀξιόλογες προοπτικὲς καὶ σημαντικὰ οἰκονομικὰ μέσα, ἄρχισε, μόλις δημιουργήθηκε, πλατιὰ καὶ ἐνεργητικὴ δραστηριότητα.

Στὴν ἄκρα ἀριστερὰ βρίσκονταν: τὸ «Σοσιαλδημοκρατικὸ Κόμμα» (ποὺ ἡ ἐκλογικὴ του δραστηριότητα εἶταν, ὅπως εἴπαμε, σχεδὸν ἀνοιχτὴ καὶ νόμιμη, παρὰ τὸ καθαρὰ δημοκρατικὸ πρόγραμμά του καὶ τὴν ἐπαναστατικὴ τακτική του) καί, τέλος, τὸ «Σοσιαλεπαναστατικὸ Κόμμα» (τὸ πρόγραμμα κ' ἡ τακτική του λίγο διαφέραν - ἐξαιρώντας τὸ ἀγροτικὸ πρόβλημα - ἀπὸ τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος) ποὺ, τὸν καιρὸ τῆς Δούμας καὶ γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ κινηθεῖ ἀνεμπόδιστα, ἔκανε

ἐκλογικὲς καμπάνιες καὶ παρουσίαζε τοὺς ὑποψήφιούς του κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα «Ἐργατικὸ Κόμμα» (πού, στὴ συνέχεια, ἔγινε ξεχωριστὸ κόμμα). Δὲ χρειάζεται νὰ ποῦμε πὼς αὐτὰ τὰ δύο τελευταῖα κόμματα ἀντιπροσώπευαν κυρίως τὶς ἐργατικὲς καὶ ἀγροτικὲς μάζες ὅσο καὶ τὸ εὐρύτερο στρῶμα τῶν μὴ χειρωναχτῶν ἐργαζομένων.

Ἐδῶ, εἶναι ἀπαραίτητο, νὰ δώσουμε ὁρισμένες λεπτομέρειες πάνω στὰ προγράμματα καὶ τὴν ἰδεολογία αὐτῶν τῶν κομμάτων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πολιτικὸ ζήτημα, τὸ σημαντικότερο σημεῖο στὰ προγράμματα ὅλων τῶν πολιτικῶν κομμάτων εἶταν, ἀναμφισβήτητα, τὸ ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ π ρ ό β λ η μ α: Ἐπιβαλλόταν ἐξάπαντος ἱκανοποιητικὴ λύση του. Πράγματι, ἡ αὔξηση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ εἶταν τόσο ραγδαία ὥστε τὰ γαιομερίδια ποὺ εἶχαν παραχωρηθεῖ στοὺς «ἀπελευθερωμένους» τὸ 1861 χωρικούς, ἤδη ἀνεπαρκῆ ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, εἶχαν γίνει μέσα σ' ἕνα τέταρτο αἰώνα, ἀπ' τὸ ἀσταμάτητο κομματιασμα, μερίδια πείνας. «Δὲν ὑπάρχει πιὰ χῶρος οὔτε γιὰ κοτέτσι», ἔλεγαν οἱ ἀγρότες. Ὁ τεράστιος πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου περίμενε ὁλοένα καὶ πιὸ ἀνυπόμονα μιὰ δίκαιη κι ἀποτελεσματικὴ λύση σὲ τοῦτο τὸ πρόβλημα. Ὅλα τὰ κόμματα καταλάβαιναν τὴ σημασία του.

Γιὰ τὴν ὥρα, παρουσιάζονταν τρεῖς λύσεις· δηλαδή:

1. Τὸ Συνταγματικὸ - δημοκρατικὸ Κόμμα πρότεινε τὴν αὔξηση τῶν μεριδίων μὲ τὴν ἀπαλλοτρίωση ἑνὸς μέρους τῶν μεγάλων ἰδιωτικῶν καὶ κρατικῶν περιουσιῶν· τὶς ἀπαλλοτριωμένες αὐτὲς περιοχὲς θὰ ἀποζημίωναν βαθμιαῖα οἱ ἀγρότες, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κράτους, σύμφωνα μὲ μιὰ ἐπίσημη καὶ «δίκαιη» ἐκτίμηση.

2. Τὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ Κόμμα εὐνοοῦσε μιὰ ἄμεση καὶ ἁπλῆ ἀπαλλοτρίωση, δηλαδὴ χωρὶς ἀποζημίωση, τῆς ἀπαραίτητης στοὺς ἀγρότες γῆς. Ἡ γῆ αὐτὴ θὰ ἀποτελοῦσε ἐθνικὸ κεφάλαιο ποὺ θὰ διανέμονταν ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες («ἐθνικοποίηση» ἢ «δημοτικοποίηση» γαιῶν).

3. Τὸ Σοσιαλεπαναστατικὸ Κόμμα, τέλος, παρουσίαζε τὴν ριζικότερη λύση: ἄμεση καὶ πλήρη κατάσχεση ἔγγειων ἰδιωτικῶν περιουσιῶν· ἄμεση κατάργηση κάθε ἔγγειας ἰδιοκτησίας (ἰδιωτικῆς ἢ κρατικῆς)· ἡ γῆ νὰ βρίσκεται στὴ διά-

θεση τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων μὲ τὸν ἔλεγχο τοῦ Κράτους («κοινωνικοποίηση» γαιῶν).

Πρὶν ἀγγίξει κάθε ἄλλο ζήτημα, ἡ Δούμα ἔπρεπε ν' ἀσχοληθεῖ μ' αὐτὸ τὸ ἐπεῖγον καὶ πολύπλοκο πρόβλημα.

Λίγα ἀκόμα λόγια γιὰ τὴν γενικὴ ἰδεολογικὴ τοποθέτηση τῶν δύο κομμάτων τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς (σοσιαλδημοκρατικοῦ καὶ σοσιαλεπαναστατικοῦ), ἐκείνη τὴν ἐποχή.

Ἤδη πρὸς τὸ 1900, μιὰ σημαντικὴ διαφωνία ἀπόψεων ἐκδηλώθηκε στοὺς κόλπους τοῦ ρώσικου Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος. Μία μερίδα ἀπὸ τὰ μέλη του, γαντζωμένη στὸ «μίνιμουμ πρόγραμμα», πίστευε πὼς ἡ ἐπικείμενη ρώσικη ἐπανάσταση, θὰ 'ταν ἀστικὴ ἐπανάσταση, μὲ ἀρκετὰ μετριοπαθῆ ἀποτελέσματα. Οἱ σοσιαλιστὲς αὐτοὶ δὲν πίστευαν στὴ δυνατότητα περάσματος, μ' ἕνα ἅλμα, ἀπὸ τὴ «φεουδαρχικὴ» μοναρχία στὸ σοσιαλιστικὸ καθεστώς. Ἡ βασική τους ἰδέα εἶταν: ἀστικὴ δημοκρατία, γιὰ ν' ἀνοίξουν οἱ πόρτες σὲ μιὰ γρήγορη καπιταλιστικὴ ἐξέλιξη ποὺ θὰ ἔδινε τὶς βάσεις γιὰ μελλοντικὸ σοσιαλισμό. Μιὰ «κοινωνικὴ ἐπανάσταση» στὴ Ρωσία εἶταν, κατὰ τὴ γνώμη τους, ἀπραγματοποίητη γιὰ τὴν ὥρα.

Πολλὰ μέλη τοῦ κόμματος εἶχαν, ὡστόσο, ἄλλη γνώμη. Γι' αὐτούς, ἡ προσεχὴς Ἐπανάσταση εἶχε ἤδη κάθε εὐκαιρία νὰ γίνει «Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση», μ' ὅλες τὶς λογικὲς συνέπειές της. Οἱ σοσιαλιστὲς αὐτοὶ παραμέριζαν τὸ «μίνιμουμ πρόγραμμα» κι ἑτοιμάζονταν γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ἀπ' τὸ κόμμα καὶ γιὰ τὸν ἄμεσο καὶ ἀποφασιστικὸ ἀγώνα ἐνάντια στὸν καπιταλισμό.

Οἱ ἡγέτες τοῦ πρώτου ρεύματος εἶταν ὁ Πλεχάνοφ, ὁ Μάρτοφ κι ἄλλοι. Ὁ μεγάλος ἐμπνευστὴς τοῦ δεύτερου εἶταν ὁ Λένιν.

Τὸ ὁριστικὸ σχίσμα ἀνάμεσα στὰ δυὸ στρατόπεδα ἔγινε τὸ 1903, στὸ Συνέδριο τοῦ Λονδίνου. Οἱ λενινιστικῆς ἀπόκλισης σοσιαλδημοκράτες ἀποτελοῦσαν ἐκεῖ τὴν πλειοψηφία. «Πλειοψηφία» εἶναι στὰ ρώσικα μπολσίνστβο, κ' οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς τῆς ἀπόκλισης ὀνομάστηκαν μπολσεβίκοι (ἑλληνικά, θὰ λέγαμε: πλειοψηφικοί). «Μειοψηφία» εἶναι μονσίνστβο, κ' οἱ ἄλλοι ὀνομά-

στηκαν μ ε ν σ ε β ί κ ο ι (ἑλληνικά: μ ε ι ο ψ η φ ι κ ο ί). Κι ὅσο γιὰ τὶς ἴδιες τὶς τάσεις, ἡ μία πῆρε τ' ὄνομα **μ π ο λ σ ε β ι κ ι σ μ ὸ ς** (ἀπόκλιση τῆς πλειονότητας), ἡ ἄλλη μ ε ν σ ε β ι κ ι σ μ ὸ ς (ἀπόκλιση τῆς μειονότητας).

Μετὰ ἀπὸ τὴ νίκη τους τὸ 1917, οἱ «μπολσεβίκοι» συγκροτήθηκαν σὲ «Κομμουνιστικὸ Κόμμα», ἐνῶ οἱ «μενσεβίκοι» κράτησαν τὸν τίτλο τοῦ «Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος». Ὅταν τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα βρέθηκε στὴν ἐξουσία, κήρυξε τὸν «μενσεβικισμὸ» ἀντεπαναστατικὸ καὶ τὸν σύντριψε.

Ὅσο γιὰ τὸ Σοσιαλεπαναστατικὸ Κόμμα, τώρα, κι αὐτὸ διαιρέθηκε σὲ δύο ξεχωριστὰ κόμματα: τῶν σοσιαλεπαναστατῶν «τῆς δεξιᾶς», πού, ὅπως κ' οἱ «μενσεβίκοι», ὑποστήριζε τὴν ἀναγκαιότητα περάσματος, πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἀπὸ μιὰ ἀστικὴ δημοκρατία, καὶ τῶν σοσιαλεπαναστατῶν «τῆς ἀριστερᾶς», ποὺ ἰσχυρίζονταν, παράλληλα μὲ τὸ μπολσεβικισμό, πὼς ἡ Ἐπανάσταση ἔπρεπε νὰ προχωρήσει ὅσο μακρύτερα γινόταν, πιθανότατα ὡς τὴν ἄμεση κατάργηση τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος καὶ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ σοσιαλισμοῦ (εἶδος κοινωνικὴ Δημοκρατία).

(Τὸ 1917, οἱ μπολσεβίκοι στὴν ἐξουσία συντρίψαν τοὺς σοσιαλεπαναστάτες τῆς δεξιᾶς κρίνοντάς τους ἀντεπαναστάτες. Ὅσο γιὰ τοὺς σοσιαλεπαναστάτες τῆς ἀριστερᾶς, ἡ μπολσεβίκικη κυβέρνηση, στὴν ἀρχή, συνεργάστηκε μαζί τους. Ἀργότερα, κι ἀφοῦ εἶχαν παρουσιαστεῖ σοβαρὲς διαφωνίες ἀνάμεσα στὰ δύο κόμματα, οἱ μπολσεβίκοι διακόψαν τὴ συνεργασία μὲ τοὺς συμμάχους τους. Τελικά, τοὺς κήρυξαν «ἐκτὸς νόμου» καὶ τοὺς ἐξολόθρεψαν).

Στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1905, ἡ ἐπιρροὴ τῶν δύο αὐτῶν σχισματικῶν ρευμάτων (μπολσεβίκων καὶ σοσιαλεπαναστατῶν τῆς ἀριστερᾶς) εἶταν, στὴν πράξη, ἀσήμαντη.

Γιὰ νὰ συμπληρώσουμε τὴν παράθεση τῶν διαφόρων ἰδεολογικῶν ρευμάτων ποὺ ἐκδηλώθηκαν σὲ κείνη τὴν Ἐπανάσταση, ἂς σημειώσουμε καὶ πὼς ἀπὸ τοὺς κόλπους τοῦ Σοσιαλεπαναστατικοῦ κόμματος βγῆκε, τὴν ἴδια ἐποχή, μιὰ τρίτη ἀπόκλιση πού, ἀφοῦ ἀποσπάστηκε ἀπ' τὸ Κόμμα, υἱοθέτησε τὴν ἰδέα τῆς κατάργησης, στὴν Ἐπανάσταση ποὺ γινόταν, ὄχι μονάχα τοῦ ἀστικοῦ Κράτους, ἀλλὰ γ ε ν ι κ ὰ κ ά θ ε Κ ρ ά τ ο υ ς (σὰν πολιτικοῦ θεσμοῦ). Αὐτὸ τὸ ἰδεολογικὸ ρεῦμα εἶταν γνωστὸ στὴ Ρωσία μὲ τ' ὄνομα μ α ξ ι μ α λ ι-

σ μ ό ς, ἐπειδὴ οἱ ὀπαδοί του, ἔχοντας ἀπορρίψει τὸ μίνιμουμ πρόγραμμα, διακόψαν ἀκόμα καὶ μὲ τοὺς σοσιαλεπαναστάτες τῆς ἀριστερᾶς καὶ διακήρυξαν τὴν ἀναγκαιότητα ἄμεσου ἀγώνα γιὰ τὴν πλήρη πραγματοποίηση τοῦ μ ά ξ ι μ ο υ μ προγράμματος, δηλαδὴ γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ ἀκέραιου σοσιαλισμοῦ σὲ ἀπολιτικὴ βάση.

Οἱ «μαξιμαλιστὲς» δὲν ἀποτελοῦσαν, λοιπόν, πολιτικὸ κόμμα. Δημιούργησαν τὴν «Ἕνωση μαξιμαλιστῶν σοσιαλεπαναστατῶν». Αὐτὴ ἡ «Ἕνωση» δημοσίευσε ὁρισμένες μπροσοῦρες, ἐκθέτοντας τὶς ἀπόψεις της, καὶ ἔβγαλε καὶ ὁρισμένα περιοδικά, γιὰ περιορισμένο χρονικὸ διάστημα. Ἀριθμοῦσε, ἐξ ἄλλου, πολὺ λίγα μέλη. Ἡ ἐπιρροή της εἶταν σχεδὸν μηδαμινή. Κυρίως ἀνάπτυξε μεγάλη τρομοκρατικὴ δραστηριότητα. Πῆρε, ὅμως, μέρος σ' ὅλους τοὺς ἐπαναστατικοὺς ἀγῶνες καὶ πολλὰ μέλη της χάθηκαν σὰν ἀληθινοὶ ἥρωες.

Στὸ σύνολό τους, οἱ ἰδέες τῶν μαξιμαλιστῶν πλησίαζαν πολὺ τὸν ἀναρχισμό. Πράγματι, ὁ μαξιμαλισμὸς δὲν ἀκολουθοῦσε τυφλὰ τοὺς «μαρξιστές»· ἀρνιόταν τὴ χρησιμότητα τῶν πολιτικῶν κομμάτων· κατάκρινε σθεναρὰ τὸ Κράτος, τὴν πολιτικὴ ἐξουσία. Δὲν τολμοῦσε, ὅμως, νὰ τ' ἀπορρίψει μιὰ καὶ καλὴ κι ὁλοκληρωτικά. Θεωροῦσε ἀπραγματοποίητο τὸ πέρασμα ἀμέσως σὲ μιὰ ἀκέρια «ἀναρχικὴ» κοινωνία. (Ἔκανε, λοιπόν, διάκριση ἀνάμεσα στὸν «ἀκέριο σοσιαλισμὸ» καὶ τὴν ἀναρχία) . Στὸ μεταξύ, κήρυχνε μιὰ «Δημοκρατία Ἐργατῶν», ὅπου τὰ στοιχεῖα τοῦ Κράτους καὶ τῆς ἐξουσίας θὰ «ἐλαττώνονταν στὸ ἐλάχιστο», πράμα πού, σύμφωνα μὲ τὸ μαξιμαλισμό, θὰ ὁδηγοῦσε στὴ γρήγορη ἐξαφάνισή τους. Ἡ «προσωρινὴ» διατήρηση τοῦ Κράτους καὶ τῆς ἐξουσίας χώριζε τὸ μαξιμαλισμὸ ἀπ' τὸν ἀναρχισμό.

(Ὅπως κι ὅλα τὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα ποὺ διαφωνοῦσαν μὲ τὸ μπολσεβικισμό, ὁ μαξιμαλισμὸς καταπνίγηκε ἀπὸ τοῦτον ἐδῶ, στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1917) .

Οἱ ἀ ν α ρ χ ι κ ὲ ς καὶ σ υ ν δ ι κ α λ ι σ τ ι κ ὲ ς ἀντιλήψεις (θ' ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτὲς εἰδικότερα, σὲ ἄλλο μέρος τῆς μελέτης μας) εἶταν, ἐκείνη τὴν ἐποχή, σχεδὸν ἄγνωστες στὴ Ρωσία.

Πολλοί, ἔξω ἀπ' τὴ Ρωσία, πιστεύουν πώς, ἀφοῦ ὁ Μπακούνιν κι ὁ Κροπότκιν - αὐτοὶ οἱ «πατέρες» τοῦ ἀναρχισμοῦ - εἶταν Ρῶσοι, ἡ Ρωσία εἶταν ἀπὸ χρόνια χώρα ἀναρχικῶν ἰ-

-δεῶν καὶ κινημάτων. Αὐτὸ εἶναι μεγάλο λάθος. Καὶ ὁ Μπακούνιν (1814 - 1876) καὶ ὁ Κροπότκιν (1842 - 1921) ἔγιναν ἀναρχικοὶ στὸ ἐξωτερικό. Δὲν ἔδρασαν ποτέ, σὰν ἀναρχικοί, στὴ Ρωσία, οὔτ' ὁ ἕνας οὔτε ὁ ἄλλος. Καὶ τὰ ἔργα τους, ὡς τὴν 'Επανάσταση τοῦ 1917, δημοσιεύονταν στὸ ἐξωτερικό, συχνὰ μάλιστα σὲ ξένη γλώσσα. Μονάχα ὁρισμένα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὶς μελέτες τους, μεταφρασμένα, διασκευασμένα ἢ εἰδικὰ γιὰ τὴ Ρωσία γραμμένα, ἔφταναν κρυφά, μὲ δυσκολίες, καὶ σὲ πολὺ περιορισμένη ποσότητα. 'Ακόμα, ἡ διάδοση αὐτῶν τῶν λίγων δημοσιευμάτων στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας εἶταν περίπου ἀδύνατη. Τέλος πάντων, ὅλη ἡ κοινωνική, σοσιαλιστικὴ κι ἐπαναστατικὴ ἀγωγὴ τῶν Ρώσων δὲν εἶχε τίποτα ἀπολύτως ἀναρχικὸ καί, μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, κανένας δὲν ἐνδιαφερόταν γιὰ ἀναρχικὲς ἰδέες στὴ χώρα.

Ὅσο γιὰ τὸ συνδικαλισμό, μιὰ καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένα ἐργατικὸ κίνημα στὴ Ρωσία πρὶν τὴν 'Επανάσταση τοῦ 1917, εἶταν τελείως ἄγνωστος - ἐξαιρώντας ὁρισμένους πολυμαθεῖς διανοούμενους. Μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ ρώσικη ἐκείνη μορφὴ ἐργατικῆς ὀργάνωσης, τὸ «Σοβιέτ», βρέθηκε ἐσπευσμένα τὸ 1905 καὶ ἀναβίωσε τὸ 1917, ἐξαιτίας ἀκριβῶς τῆς ἀπουσίας συνδικαλιστικῆς ἰδέας καὶ κινήματος. Δὲν ὑπάρχει ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία πώς, ἂν βρισκόταν τότε συνδικαλιστικὸς μηχανισμός, αὐτὸς θὰ 'παιρνε στὰ χέρια του τὸ ἐργατικὸ κίνημα.

Ἔχουμε ἤδη πεῖ πὼς ὑπῆρχαν ὁρισμένες ἀναρχικὲς μικροομάδες στὴν Ἁγία - Πετρούπολη, τὴ Μόσχα, στὴ Δύση καὶ τὸ Νότο. Κι αὐτὸ εἶταν ὅλο κι ὅλο. Στὸ μεταξύ, οἱ ἀναρχικοὶ τῆς Μόσχας πῆραν ἐνεργὸ μέρος στὰ γεγονότα τοῦ 1905 καὶ ἔδοσαν ἰδιαίτερα ἔντονο παρὸν στὴν ἔνοπλη ἐξέγερση τοῦ Δεκέμβρη.

(Μετὰ τὸ 1917, οἱ μπολσεβίκοι σύντριψαν τὸ ἀναρχικὸ κίνημα ὅπως καὶ κάθε ἄλλο ποὺ δὲ συμφωνοῦσε μὲ τὸ δικό τους. Δὲν τὸ κατόρθωσαν, ὡστόσο, καὶ πολὺ εὔκολα. Ὁ ἀγώνας ἀνάμεσα στὸ μπολσεβικισμὸ καὶ τὸν ἀναρχισμὸ στὴν 'Επανάσταση τοῦ 1917 - ἀγώνας πεισματικός, λυσσαλέος, κι ὅμως σχεδὸν ἐντελῶς ἄγνωστος στὸ ἐξωτερικό, ἀγώνας ποὺ κράτησε πάνω ἀπὸ τρία χρόνια, μὲ αἱματηρότερο ἐπεισόδιό του τὸ «μαχνοβίτικο» κίνημα - ὁ ἀγώνας αὐτός, λοιπόν, περιγράφε-

ται στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ ἔργου).

Ἂς περάσουμε, τώρα, στὶς ἠθικὲς συνέπειες, στὰ ψυχολογικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐποποιίας τοῦ 1905.

Πρῶτα - πρῶτα, ὁ «μύθος τοῦ τσάρου» - ὅπως ἤδη ἀναφέραμε - διαλύεται. Ἡ πλατιὰ μάζα ἄνοιξε τὰ μάτια της καὶ εἶδε τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ καθεστῶτος καὶ τὴ ζωτικὴ γιὰ τὴ χώρα ἀνάγκη ν' ἀπαλλαχτεῖ ἀπ' αὐτό. Ὁ ἀπολυταρχισμὸς καὶ ὁ τσαρισμὸς ἐκθρονίστηκαν ἠθικά.

Ἀλλὰ δὲν εἶν' αὐτὸ ὅλο. Συγχρόνως, οἱ λαϊκὲς μάζες στράφηκαν ἐπιτέλους πρὸς τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού, ἀπὸ χρόνια, πολεμοῦσαν τὸ καθεστὼς αὐτό: πρὸς τοὺς πρωτοποριακοὺς κύκλους διανοούμενων, πρὸς τὰ πολιτικὰ κόμματα τῆς ἀριστερᾶς, πρὸς τοὺς ἐπαναστάτες γενικά. Κι ἔτσι, καθιερώθηκε μιὰ σταθερὴ κι ἀρκετὰ πλατιὰ ἐπαφὴ ἀνάμεσα στοὺς προωθημένους κύκλους καὶ τὴ μάζα τοῦ λαοῦ. Ἀπὸ τότε, ἡ ἐπαφὴ αὐτὴ θὰ ἁπλώνεται, θὰ βαθαίνει, θὰ στεριώνεται. Τὸ «ρώσικο παράδοξο» εἶχε ξεψυχήσει.

Κέρδος, λοιπόν, σὲ δύο κύρια σημεῖα. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὑπῆρχε πιὰ ὁλικὸ στοιχεῖο ἀπ' ὅπου μποροῦσε νὰ «κρεμαστεῖ» μιὰ πιθανὴ ἐξέγερση: ἡ «Δούμα». Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, εἶχε γκρεμιστεῖ τὸ ἠθικὸ ἐμπόδιο ποὺ 'φραζε τὸ δρόμο σὲ κάθε μεγάλης ἔκτασης ἀνταρσία: οἱ μάζες εἶχαν καταλάβει ποῦ βρισκόταν τὸ κακὸ καὶ ἡ ἐμπροσθοφυλακή τους θά 'παιρνε, ἐπιτέλους, μέρος στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγώνα.

Τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἑπόμενη ἀποφασιστικὴ ἐπανάσταση εἶταν ἕτοιμο. Αὐτὸ εἶταν καὶ τὸ σημαντικὸ «Ἐνεργητικὸ» τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1905.

Τὸ «Παθητικό» του εἶταν, ἀλίμονο, ἐξίσου βαρὺ σὲ συνέπειες.

Ὑλικά, δυστυχῶς, τὸ κίνημα τοῦ 1905 δὲ μπόρεσε νὰ καταλήξει στὴ δημιουργία ἀξιόλογης ἐργατικῆς ὀργάνωσης, συνδικαλιστικῆς ἢ ἔστω ἐπαγγελματικῆς. Οἱ ἐργαζόμενες μάζες, δὲν κατάκτησαν τὸ δικαίωμα ὀργάνωσης, ἀπομένοντας, ἔτσι, ἀσύνδετες κι ἀνοργάνωτες.

Ἠθικά, ἡ κατάσταση αὐτὴ τὶς ὁδηγοῦσε νὰ γίνουν,

στὴν ἑπόμενη ἐπανάσταση, ἀσυναίσθητα, τὸ ἄ ψ υ χ ο μ ῆ λ ο τ ῆ ς ἔ ρ ι δ ο ς τ ῶ ν π ο λ ι τ ι κ ῶ ν κ ο μ μ ά τ ω ν, τῆς ὀλέθριας ἀντιζηλίας τους, τοῦ ἀποτροπιαστικοῦ ἀγώνα τους γιὰ τὴν ἐξουσία ὅπου οἱ ἐργάτες δὲν εἶχαν νὰ κερδίσουν τίποτα ἢ, καλύτερα, θὰ ἔχαναν τὰ πάντα.

Ἔτσι, ἡ ἀπουσία ἑνὸς καθαρὰ ἐργατικοῦ κινήματος κι ὀργάνωσης στὸ ξέσπασμα τῆς Ἐπανάστασης ἄφηνε ὀρθάνοιχτες τὶς πόρτες στὴν ὑπερίσχυση - τί λέω; - στὴ μελλοντικὴ κυριαρχία τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου π ο λ ι τ ι κ ο ῦ κ ό μ μ α τ ο ς, σὲ βάρος τῆς ἀληθινῆς δράσης καὶ τῆς πραγματικῆς ὑπόθεσης τ ῶ ν ἐ ρ γ α τ ῶ ν.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ δεῖ παραπέρα πώς, πράγματι, τὸ τεράστιο βάρος τούτου τοῦ «Παθητικοῦ» θὰ εἶναι μοιραῖο γιὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1917: στὸ τέλος, θὰ τὴ συντρίψει.

Λίγα λόγια καὶ γιὰ τὸ τέλος τοῦ Νοσὰρ - Χρουστάλιεφ, πρώτου πρόεδρου τοῦ πρώτου ἐργατικοῦ Σοβιὲτ τῆς Ἁγίας - Πετρούπολης.

Μὲ τὴν «ἐκκαθάριση» τοῦ κινήματος (τέλη 1905), ὁ Νοσὰρ πιάστηκε, πέρασε ἀπὸ δίκη, καὶ καταδικάστηκε σὲ ἐξορία, στὴ Σιβηρία. Δραπέτευσε καὶ κατάφυγε στὸ ἐξωτερικό. Ἀλλά, ὅπως κι ὁ Γκαπόν, δὲ μπόρεσε νὰ προσαρμοστεῖ στὶς νέες συνθῆκες ζωῆς καί, ἀκόμα λιγότερο, νὰ ἀντέξει μιὰ κανονικὴ δουλειά. Ὁπωσδήποτε, δὲ ρίχτηκε στὴν κραιπάλη, οὔτε καὶ πρόδοσε. Ἔχανε, ὅμως, στὸ ἐξωτερικό, ζωὴ ἀποδιοργανωμένη, ἐλεεινὴ καὶ τρισάθλια.

Αὐτὸ συνεχίστηκε ὣς τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1917. Μὲ τὸ ξεκίνημά της, γύρισε ἀμέσως στὸν τόπο του - ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι - κι ἔλαβε μέρος στὶς μάχες τῶν ἐπαναστατῶν, χωρίς, ὡστόσο, νὰ παίξει πρωτεύοντα ρόλο.

Ὕστερα, ἐξαφανίστηκε. Σύμφωνα μὲ ὁρισμένες πληροφορίες, κι ἀπὸ ἀξιόπιστη πηγή, ξεσηκώθηκε, στὸ τέλος, ἐνάντια στοὺς μπολσεβίκους καὶ τοῦτοι τὸν τουφέκισαν.

V. — ΤΟ «ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ» (1905 - 1917)

Τὰ δώδεκα - ἀκριβῶς - χρόνια ποὺ χώριζαν τὴν πραγματικὴ Ἐπανάσταση ἀπὸ τὸ πρόπλασμά της, ἢ τὴν «ἔκρηξη»

ἀπὸ τὸ «σεισμό», δὲν ἔφεραν τίποτα συνταρακτικὸ ἀπὸ ἐπαναστατικὴ ἄποψη. Ἀντίθετα, ἡ ἀντίδραση θριάμβεψε «σ' ὅλα τὰ μέτωπα». Πρέπει νὰ σημειώσουμε, πάντως, ὁρισμένες ἀπεργίες ποὺ ἔκαναν αἴσθηση καὶ μία ἀπόπειρα ἀνταρσίας στὸ στόλο τῆς Βαλτικῆς, στὴν Κρονστάνδη, ποὺ καταπνίγηκε ἄγρια.

Ἡ πιὸ ἀξιοπρόσεχτη ἐκδήλωση αὐτῆς τῆς περιόδου εἶταν τὸ τέλος τῆς Δούμας.

Ἡ Δούμα ἄρχισε τὶς συνεδριάσεις της τὸ Μάη τοῦ 1906, στὴν Ἁγία - Πετρούπολη. Πλημμύρα λαϊκοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑποδέχτηκε τὴ γέννησή της. Παρ' ὅλες τὶς μηχανορραφίες τῆς κυβέρνησης, ἡ Δούμα ἀνῆκε στὴν ἀντιπολίτευση: κυριαρχοῦσαν, ἀριθμητικὰ ὅσο καὶ ποιοτικά, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ συνταγματικοῦ - δημοκρατικοῦ κόμματος. Ὁ καθηγητὴς Σ. Μουρόμτζεφ, τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, ἀπὸ τὰ πιὸ ἐξέχοντα μέλη τοῦ κόμματος αὐτοῦ, ἐκλέχτηκε πρόεδρος τῆς Συνέλευσης. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀριστεροὶ βουλευτὲς - σοσιαλδημοκράτες καὶ σοσιαλεπαναστάτες «ἐργατιστὲς» - σχημάτιζαν ἐπιβλητικὸ ἀριθμό. Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς παρακολουθοῦσε τὶς ἐργασίες τῆς Δούμας μὲ παθιασμένο ἐνδιαφέρον. Ὅλες του οἱ ἐλπίδες φτερούγιζαν πρὸς τὸ μέρος της. Θὰ περίμενε κανένας τουλάχιστο εὐρεῖες, δίκαιες, ἱκανοποιητικὲς μεταρρυθμίσεις.

Ἀλλά, ἀπὸ τὴν πρώτη τους κιόλας ἐπαφή, μιὰ ἐχθρότητα - βουβὴ στὴν ἀρχή, ὁλοένα ἀνοιχτότερη στὴ συνέχεια - παρουσιάστηκε ἀνάμεσα στὴ «Βουλὴ» καὶ τὴν κυβέρνηση. Τούτη ἡ τελευταία, ἐνῶ σοῦσε νὰ συμπεριφέρεται στὴ Δούμα «ἀφ' ὑψηλοῦ», μὲ περιφρόνηση ποὺ δὲν ἔκανε κὰν τὸν κόπο νὰ κρύψει· μὲ τὸ ζόρι τὴν ἀνεχόταν. Δύσκολα τὴν ἀναγνώριζε, ἀκόμα καὶ σὰν καθαρὰ συμβουλευτικὸ ὄργανο. Ἡ Δούμα, ἀντίθετα, προσπαθοῦσε νὰ ἐπιβληθεῖ σὰ νομοθετικό, συνταγματικὸ ὄργανο. Οἱ σχέσεις τους γίνονταν ὁλοένα καὶ πιὸ τεταμένες.

Ὁ λαὸς ἔπαιρνε, φυσικά, τὸ μέρος τῆς Δούμας. Ἡ θέση τῆς κυβέρνησης γινόταν μειονεχτική, γελοία, ὁλέπε ἐπικίνδυνα ἄσχημη. Πάντως, δὲν ὑπῆρχε ἄμεσος φόβος ἐπανάστασης. Κ' ἡ κυβέρνηση τὸ ἤξερε. Κ' ὕστερα, ὑπολόγιζε στὴν ἀστυνομία καὶ τὸ στρατό της. Ἀποφάσισε, λοιπόν, νὰ λάβει δραστικὰ μέτρα. Ὁ νέος «μὲ πυγμὴ» ὑπουργός της, ὁ Στολίπιν, ἀνάλαβε νὰ ἐκτελέσει τὸ σχέδιό της. Πῆρε γιὰ πρόφαση ἕνα σχέδιο γιὰ «Ἔκκληση στὸ Λαό», ποὺ εἶχε ἐπεξεργαστεῖ ἡ Δούμα κι ἀναφερόταν κυρίως στὸ ἀγροτικὸ πρόβλημα.

῞Ενα ὡραῖο πρωί, οἱ «βουλευτὲς» βρῆκαν τὶς πόρτες τῆς Δούμας κλειστὲς καὶ μὲ στρατιωτικὴ φρουρά. Στοὺς δρόμους, παρέλαυναν ἀστυνομία καὶ στρατός. Ἡ Δούμα - ποὺ ὀνομάστηκε «πρώτη Δούμα» - εἶχε διαλυθεῖ. ῞Ενα ἐπίσημο διάταγμα ἀνάγγειλε καὶ «ἐξήγησε» στὸν κόσμο τὴ χειρονομία τούτη. Αὐτὸ ἔγινε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1906.

᾿Εκτὸς ἀπὸ μακριὰ σειρὰ δολοφονικὲς ἀπόπειρες κι ὁρισμένες σκόρπιες ἐξεγέρσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ σημαντικότερες εἶταν τοῦ Σβέαμποργκ καὶ τῆς Κρονστάνδης (καί, τούτη δῶ, λίγο μόλις καιρὸ μετὰ ἀπὸ μία προηγούμενη ποὺ εἶχε γίνει τὸν ᾿Οχτώβρη τοῦ 1905), ἡ χώρα είταν ἥσυχη.

῞Οσο γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς βουλευτές, δὲν τόλμησαν νὰ φέρουν ἀποτελεσματικὴ ἀντίσταση. Καὶ τὸ πράμα ἐξηγεῖται εὔκολα. ᾿Αντίσταση, σήμαινε ἀνάληψη ἐπαναστατικῆς δράσης. Κ' εἶταν γενικὴ ἡ ἐντύπωση πώς, γιὰ τὴν ὥρα, δὲ μποροῦσε νὰ γίνει ᾿Επανάσταση. (᾿Εξ ἄλλου, ἂν ἡ κατάσταση εἶταν διαφορετική, ἡ κυβέρνηση δὲ θά 'χε τολμήσει νὰ διαλύσει τὴ Δούμα, προπάντων μὲ τέτιον θρασὺ τρόπο. ᾿Αλλὰ ἔνιωθε τὸν ἑαυτό της πραγματικὰ δυνατὸ - καὶ τουλάχιστο τότε, δὲν ἔκανε λάθος διάγνωση). Ἡ μπουρζουαζία εἶταν πάρα πολὺ ἀδύναμη γιὰ νὰ φανταστεῖ μιὰ ἐπανάσταση ποὺ νὰ εὐνοοῦσε τὰ συμφέροντά της. Κι ὅσο γιὰ τὶς ἐργαζόμενες μάζες καὶ τὰ κόμματά τους, οὔτε δῶ ἔνιωθαν ἕτοιμοι ν' ἀντιμετωπίσουν μιὰ ἐπανάσταση.

῞Ολοι, λοιπόν, οἱ βουλευτὲς ἔσκυψαν τὸ κεφάλι στὴ διάλυση. Κι ἕνας παραπάνω λόγος εἶταν καὶ τὸ ὅτι τὸ διάταγμα δὲν καταργοῦσε τὴ Δούμα, ἀλλὰ προκύρησσε νέες ἐκλογές, σὲ μικρὴ προθεσμία, καὶ σὲ κάπως διαφορετικὲς βάσεις. Οἱ «ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ» περιορίστηκαν νὰ βγάλουν ἕνα ἔγγραφο διαμαρτυρίας γιὰ τὴν αὐθαίρετη αὐτὴ πράξη. Γιὰ νὰ ἐπεξεργαστοῦν τὸ ἔγγραφο αὐτὸ μ' ὅλη τους τὴν ἐλευθερία, οἱ πρώην βουλευτὲς - κυρίως μέλη τοῦ συνταγματικοῦ - δημοκρατικοῦ κόμματος - πῆγαν σὲ μία πόλη τῆς Φινλανδίας (ὅπου ἔνιωθαν περισσότερο ἄνετα, χάρη στὴν κάπως ἀνεξάρτητη νομοθεσία τοῦ μέρους αὐτοῦ τῆς ρώσικης Αὐτοκρατορίας) : στὸ Βύμποργκ ἀπ' ὅπου καὶ βαφτίστηκε τὸ ἔγγραφο, «ἡ ῎Εκκληση τοῦ Βύμποργκ». ῞Υστερα ἀπ' αὐτό, γύρισαν ἥσυχα στὰ σπίτια τους.

Παρὰ τὸν ἀνώδυνο χαραχτήρα τῆς «ἀνταρσίας» τους, δικάστηκαν ἀπὸ εἰδικὸ δικαστήριο μετὰ ἀπὸ λίγον καιρὸ καὶ

καταδικάστηκαν σὲ ἐλαφρές, εἰν' ἡ ἀλήθεια, ποινές. (Πάντως, ἔχασαν τὸ δικαίωμα ἐπανεκλογῆς τους στὴ Δούμα).

Ἕνας βουλευτὴς μονάχα, νεαρὸς ἀγρότης ἀπὸ τὸ νομὸ Σταυρόπολης, ὁ «ἐργατιστὴς» Ὀνίπκο, δὲν τό 'βαλε κάτω. Αὐτὸς εἶταν ποὺ κίνησε τὸ ξεσήκωμα τῆς Κρονστάνδης. Τὸν ἔπιασαν ἐπιτόπου, καὶ μόλις ποὺ γλύτωσε ἀπ' τὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα. Τὸν ἔσωσαν κάποιες μεσολαβήσεις κι ὁρισμένοι φόβοι. Τελικά, πέρασε ἀπὸ δίκη καὶ καταδικάστηκε σ' ἐξορία στὴ Σιβηρία. Πέτυχε νὰ δραπετεύσει καὶ κατάφυγε στὸ ἐξωτερικό. Γύρισε στὴ Ρωσία τὸ 1917. Μᾶς εἶναι ἄγνωστο τὸ πῶς πέθανε. Σύμφωνα μὲ ὁρισμένες σοβαρότατες ἐνδείξεις, συνέχισε τὸν ἀγώνα σὰ μέλος τοῦ σοσιαλεπαναστατικοῦ κόμματος τῆς δεξιᾶς, ὀρθώθηκε ἐνάντια στοὺς μπολσεβίκους, καὶ τουφεκίστηκε.

Ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴ διάλυση τῆς «πρώτης Δούμας», ἡ κυβέρνηση διόρθωσε τὸν ἐκλογικὸ νόμο, κατάφυγε ἀνενδοίαστα σὲ ἄλλα προληπτικὰ μέτρα καὶ χειρισμούς, καὶ συγκάλεσε τὴ «δεύτερη Δούμα». Πολὺ μετριοπαθέστερη στὶς χειρονομίες της καί, κυρίως, πολὺ μετριότερη ἀπ' ὅ,τι ἡ πρώτη, ἐξακολουθοῦσε νὰ φαίνεται στὴν κυβέρνηση «πολὺ ἐπαναστατική»! Ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς, παρ' ὅλες τὶς μηχανορραφίες, εἶχε πάλι μεγάλον ἀριθμὸ βουλευτῶν τῆς ἀριστερᾶς. Διαλύθηκε κι αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της. Τούτη τὴ φορά, ὁ ἐκλογικὸς νόμος τροποποιήθηκε αἰσθητά. Ὁ κόσμος, ἄλλωστε, ἔπαψε γρήγορα νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ δραστηριότητα - ἤ, μᾶλλον, τὴν ἀδράνεια - τῆς Δούμας, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς σπάνιες ἐκεῖνες στιγμὲς ὅπου μιὰ συνταρακτικὴ ὑπόθεση ἢ μιὰ ζωηρὴ συνομιλία τραβοῦσαν τὴν προσοχὴ γιὰ λίγον καιρό.

Μετὰ ἀπὸ τὴ διάλυση καὶ τῆς δεύτερης Δούμας, σχηματίστηκε καὶ τρίτη καί, τελικά, τέταρτη Δούμα. Τούτη ἡ τελευταία - ἀπόλυτα πειθήνιο ὄργανο στὰ χέρια τῆς ἀντιδραστικῆς κυβέρνησης - μπόρεσε νὰ σύρει τὴ σκυθρωπὴ καὶ στείρα ὕπαρξή της ὥς τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1917.

Σχετικὰ μὲ μεταρρυθμίσεις, ὠφέλιμους νόμους, κτλ., ἡ Δούμα δὲν ἔκανε τίποτα. Ἀλλ' ἡ παρουσία της δὲν ἔμεινε καὶ χωρὶς κανένα ἀπολύτως ἀποτέλεσμα. Οἱ ἀγορεύσεις - κριτικὲς ὁρισμένων βουλευτῶν τῆς ἀντιπολίτευσης, ἡ στάση τοῦ τσαρισμοῦ μπρὸς σὲ καυτὰ προβλήματα τῆς στιγμῆς, ἀκόμα κ' ἡ

ἀνικανότητα τῆς «Βουλῆς» νὰ τὰ λύσει ἀφοῦ σκόνταφτε στὴν ἐπιμονὴ τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ νὰ μείνει ὀρθιος, ὅλ' αὐτὰ φανέρωναν ὁλοένα καθαρότερα στὴν πλατιὰ μάζα τοῦ πληθυσμοῦ τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ τσαρισμοῦ, τὸ ρόλο τῆς μπουρζουαζίας, τὸ τί ἔπρεπε νὰ γίνει, τὰ προγράμματα τῶν πολιτικῶν κομμάτων, κλπ. Γιὰ τὸ ρώσικο λαό, ὅλη αὐτὴ ἡ περίοδος εἶταν, κοντολογίς, ἕνα μακρὺ καὶ γόνιμο «πειραματικὸ μάθημα», τὸ μοναδικὸ ποὺ μποροῦσε νὰ ἔχει μὲ τὴν ἀπουσία κάθε ἄλλου μέσου πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μόρφωσης.

Δύο παράλληλες πορεῖες χαρακτηρίζουν προπάντων τὴν περίοδο ποὺ ἀναφέρουμε: ἀπ' τὴ μία μεριά, ὁ ταχύς, ὁριστικὸς ἐκφυλισμὸς - «σαπίλα» εἶν' ἡ σωστὴ λέξη - τοῦ ἀπολυταρχικοῦ συστήματος· ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ραγδαία συνειδητοποίηση τῆς μάζας.

Οἱ ἀναμφισβήτητες ἐνδείξεις τοῦ ἐκφυλισμοῦ τοῦ τσαρισμοῦ εἶταν γνωστὲς στὸ ἐξωτερικό. Ἡ στάση κ' ἡ ζωὴ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς ἀνῆκαν στὸ «κλασικὸ» ἐκεῖνο εἶδος ποὺ, γενικά, προηγεῖται ἀπ' τὴν πτώση τῶν μοναρχιῶν. Ἡ ἀνικανότητα κ' ἡ ἀδιαφορία τοῦ Νικολάου 2ου, ἡ ἠλιθιότητα καὶ τὸ πούλημα τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν δημόσιων ὑπαλλήλων του, ὁ ἀγοραῖος μυστικισμὸς ποὺ κυρίεψε τὸ «μονάρχη» καὶ τὴν οἰκογένειά του (ἡ διαβόητη ἱστορία τοῦ Ρασπούτιν, κλπ.), ὅλ' αὐτὰ τὰ φαινόμενα δὲν εἶταν, στὸ συνολό τους, μυστικὸ γιὰ κανέναν στὸ ἐξωτερικό.

Πολὺ λιγότερο γνωστὲς εἶταν οἱ βαθιὲς ἀλλαγὲς στὴν ψυχολογία τῆς λαϊκῆς μάζας. Κι ὅμως, ἕνας ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ, γιὰ παράδειγμα, δὲν εἶχε πιὰ τίποτα κοινό, τὸ 1912, μὲ τὴ πρωτόγονη νοοτροπία του τὴν πρὶν τὸ 1905. Ὁλοένα εὐρύτερα λαϊκὰ στρώματα γίνονταν, καθημερινά, καθαρὰ ἀντιτσαρικά. Μονάχα ἡ ἀντίδραση, ἀπαγορεύοντας κάθε ἐργατικὴ ὀργάνωση καὶ κάθε πολιτικὴ ἢ κοινωνικὴ προπαγάνδα, ἐμπόδιζε τὶς μάζες νὰ σταθεροποιήσουν τελεσίδικα τὶς ἰδέες τους.

Ἔτσι, ἡ ἀπουσία λαμπρῶν ἐπαναστατικῶν γεγονότων δὲ σήμαινε καθόλου σταμάτημα τῆς ἐπαναστατικῆς πορείας. Αὐτή, συνεχιζόταν ὑπόγεια, στὰ πνεύματα προπάντων, κι εντονότατα.

Στὸ μεταξύ, ὅλα τὰ ζωτικὰ προβλήματα ἔμενον μετέωρα. Ἡ χώρα βρισκόταν σὲ ἀδιέξοδο. Εἶταν ἀναπόφευ-

κτη πιὰ ἡ βίαιη κι ἀποφασιστικὴ ἐπανάσταση. Τὸ μόνο ποὺ ἔλειπε εἶταν ἡ παρόρμηση καὶ τὰ ὅπλα.

Αὐτὲς εἶταν οἱ συνθῆκες, ὅταν ξέσπασε ὁ πόλεμος τοῦ 1914. Καὶ πρόσφερε γρήγορα στὶς μάζες τὴν ἀναγκαία παρόρμηση καὶ τὰ ἀπαραίτητα ὅπλα.

Η ΕΚΡΗΞΗ-1917

1. – ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΣΑΡΙΣΜΟΥ ΚΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ. - Όπως οἱ κυβερνήσεις τῶν ἄλλων χωρῶν, ἔτσι κ' ἡ κυβέρνηση τοῦ τσάρου κατόρθωσε στὶς ἀρχὲς τοῦ πολέμου ν' ἀφυπνίσει μέσα στὶς μάζες ὅλη τὴν κλίμακα τῶν καταστρεπτικῶν αἰσθημάτων, τῶν παθῶν ποὺ ὀφείλονται σ' ἕνα ζωικὸ ἀταβισμό, τῶν ὀλέθριων ἰδεολογιῶν ὅπως ὁ ἐθνικισμός, ὁ σωβινισμὸς κτλ.

Ὅπως παντοῦ ἀλλοῦ, ἔτσι καὶ στὴ Ρωσία ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἐξαπατήθηκαν, ἀποπροσανατολίστηκαν, φανατίστηκαν καὶ ὑποχρεώθηκαν νὰ σπεύσουν πρὸς τὰ σύνορα σὰν κοπάδι στὸ σφαγεῖο.

Τὰ σοβαρά, τὰ ἀληθινὰ προβλήματα τῆς σφαγῆς ἐγκαταλείφθηκαν, ξεχάστηκαν.

Οἱ κάποιες ἀρχικὲς «ἐπιτυχίες» τῶν ρώσικων στρατευμάτων ἀναθέρμαναν ἀκόμη περισσότερο τὸ «μεγάλο ἐνθουσιασμὸ τοῦ λαοῦ».

Ὅμως ὑπῆρχε κάτι τὸ ἰδιαίτερο μέσα σὲ τούτη τὴν τεχνητὴ καὶ κατευθυνόμενη συγχορδία· μιὰ «ἰδέα», γερὰ ριζωμένη μέσα στὰ πνεύματα, κρυβόταν πίσω ἀπ' αὐτὸ τὸν «ἐνθουσιασμό». Βέβαια - ἄκουγες σχεδὸν παντοῦ, στοὺς κόλπους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ - θὰ πολεμήσουμε καὶ θὰ νικήσουμε. Ἀλλ' ἄς μὴ γελιέται ἡ κυβέρνηση! Ὅταν τελειώσει ὁ πόλεμος, θὰ τῆς παρουσιάσουμε τὸ λογαριασμό. Σ' ἀνταμοιβὴ γιὰ τὴν ἀφοσίωση καὶ τὶς θυσίες μας θ' ἀπαιτήσουμε τὴν ὁριστικὴ ἀλλαγὴ τοῦ καθεστῶτος. Θὰ διεκδικήσουμε τὰ δικαιώματά

μας, τὶς ἐλευθερίες μας... Δὲ μπορεῖ νά 'χουμε τὰ ἴδια μετὰ τὸν πόλεμο...

Καὶ οἱ στρατιῶτες ἔλεγαν στὰ κρυφὰ ἀναμεταξύ τους: «Σὰν τελειώσει ὁ πόλεμος, θὰ κρατήσουμε τὰ ὅπλα γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο».

Γρήγορα ὅμως ἄλλαξε ἡ ὄψη τῶν πραγμάτων στὴ Ρωσία. Ἄρχισε μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἧττες καί, μαζί της, ξαναγύρισαν οἱ ἀνησυχίες, οἱ πικρὲς ἀπογοητεύσεις, ἡ ἔντονη δυσαρέσκεια, ἡ ὀργὴ τοῦ λαοῦ.

Τὸ τίμημα τοῦ πολέμου εἶταν πολὺ βαρύ, τόσο σὲ χρῆμα ὅσο καί, προπάντων, σὲ ἀνθρώπινες ζωές. Ἑκατομμύρια ὑπάρξεις θυσιάστηκαν χωρὶς κανένα λόγο, χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἀνταμοιβή. Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὸ καθεστὼς ἔδειχνε ξεκάθαρα τὴν ἀνικανότητά του, τὴ σήψη του, τὴ χρεωκοπία του. Σὰ νὰ μὴν ἔφτανε αὐτό, μερικὲς ἧττες, ποὺ κόστισαν πολὺ σὲ θύματα, παρέμειναν ἀνεξήγητες, μυστηριώδεις, ὕποπτες. Σὲ λίγο ὅλη ἡ χώρα μιλοῦσε, ὄχι μόνο γιὰ ἐγκληματικὲς ἀμέλειες καὶ γιὰ κραυγαλέα ἀνικανότητα, ἀλλὰ ἀκόμη γιὰ ξεπούλημα τῶν ἀρχῶν, γιὰ κατασκοπία στὴν ἀνώτατη στρατιωτικὴ διοίκηση, γιὰ τὴ γερμανικὴ καταγωγὴ τῆς δυναστείας καὶ πολλῶν ἀξιωματούχων, τέλος γιὰ ἐσχάτη προδοσία τῆς Αὐλῆς. Κατηγοροῦσαν σχεδὸν ἀπερίφραστα μερικὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας γιὰ συμπάθειες μὲ τοὺς γερμανούς, γι' ἄμεση συνεννόηση μὲ τὸν ἐχθρό. Ἀποκαλοῦσαν ἔξω ἀπ' τὰ δόντια τὴν αὐτοκράτειρα, μὲ μίσος καὶ περιφρόνηση: «ἡ γερμανίδα». Ἕνα σωρὸ ἀνησυχητικοὶ καὶ τρομεροὶ ψίθυροι κυκλοφοροῦσαν μέσα στὸ λαό.

Στὴν ἀρχή, ἡ Αὐλὴ δὲν ἔδειξε ν' ἀνησυχεῖ ἰδιαίτερα. Στὴ συνέχεια, πάρθηκαν μερικὰ μέτρα - ἀλλὰ καθυστερημένα καὶ ἀδέξια. Μὲ τὸ νὰ εἶναι ἄλλωστε τελείως τυπικά, δὲν ἔφεραν ἀποτέλεσμα, δὲν ἱκανοποίησαν κανέναν καὶ δὲ ρύθμισαν τίποτα.

Γιὰ ν' ἀνυψώσει τὸ ἠθικὸ τῶν στρατευμάτων καὶ τοῦ λαοῦ, ὁ Νικόλαος Β' ἀνέλαβε αὐτοπροσώπως τὴν ἀνώτατη στρατιωτικὴ διοίκηση, τουλάχιστο στοὺς τύπους. Πῆγε μάλιστα στὸ μέτωπο. Μὰ ἡ χειρονομία αὐτὴ δὲν ἄλλαξε καθόλου τὴ γενικὴ κατάσταση, ποὺ χειροτέρευε μέρα μὲ τὴ μέρα καὶ ποὺ ὁ τσάρος, τελείως ἀνίκανος κι ἀδρανής, δὲ μποροῦσε νὰ τὴν ἀντιμετωπίσει. Ἡ ἀποσύνθεση ἐξαπλωνόταν παντοῦ, στὸ στρατὸ καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας.

Βλέποντας έτσι τήν κατάσταση, οἱ φιλελεύθεροι κύκλοι, ἀλλά καὶ τὸ ἄμεσο περιβάλλον τοῦ τσάρου, ἄρχισαν νὰ ὀργανώνουν τὴ μιὰ συνωμοσία μετὰ τὴν ἄλλη. Ὑπῆρχαν σχέδια νὰ ὑποχρεωθεῖ σὲ παραίτηση καὶ νὰ παραχωρήσει τὴ θέση του σ' ἕνα μονάρχη πιὸ «σύγχρονο» καὶ πιὸ δημοφιλῆ, γιὰ παράδειγμα στὸ θεῖο του, τὸ μεγάλο δούκα Νικόλαο, γιὰ νὰ «σωθεῖ ὁ πόλεμος κ' ἡ δυναστεία», ποὺ ὅλοι ἔνιωθαν νὰ πλησιάζει ἡ κατάρευσή της.

Ἡ ἀρχὴ ἔγινε μὲ τὴ δολοφονία τοῦ ραδιούργου Ρασπούτιν. Γιὰ τὸ ἑπόμενο ὅμως βῆμα φάνηκαν δισταγμοὶ καὶ καθυστερήσεις, ἀφοῦ κι' οἱ ἴδιοι οἱ συνωμότες δὲν κατάφερναν νὰ συμφωνήσουν ἀναμεταξύ τους.

Τέτοια λοιπὸν εἶταν ἡ κατάσταση ὅταν ξαφνικὰ ξέσπασε ἡ ἔκρηξη τοῦ Φλεβάρη.

Τὰ αἰτιά της δὲν πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν τόσο στὰ στρατιωτικὰ γεγονότα, οὔτε στοὺς ψιθύρους γιὰ τὴ στάση καὶ τὴν προδοσία τῆς Αὐλῆς, οὔτε κὰν στὴν προσωπικὴ ἀνικανότητα κι ἀντιδημοτικότητα τοῦ τσάρου.

Αὐτὸ ποὺ ἔσπρωξε τὶς λαϊκὲς μάζες στὴν ἀπελπισία, ἡ σταγόνα ποὺ ἔκανε τὸ ποτήρι νὰ ξεχειλίσει, εἶταν κυρίως ἡ πλήρης ἀποδιοργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς - ἂν ὄχι τῆς ζωῆς γενικά - στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας. «Ἡ ἀποδιοργάνωση ἔχει πάρει τέτοιες διαστάσεις», ὁμολογοῦσε ὁ ὑπουργὸς Κριβοτσέιν μιλώντας γιὰ τὴ διοίκηση κι ὅλες τὶς κρατικὲς ὑπηρεσίες, «ποὺ θά 'λεγε κανεὶς ὅτι βρισκόμαστε σὲ φρενοκομεῖο». Σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸν τομέα ἡ ἀνικανότητα τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης καὶ τὰ καταστρεπτικὰ ἐπακόλουθα τῶν ἐνεργειῶν της ἐπιβάλανε στὶς μάζες νὰ δράσουν γρήγορα κι ἀποφασιστικά.

Ὅλες οἱ ἐμπόλεμες χῶρες δοκίμασαν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ μεγάλες δυσκολίες, ἰδίως οἰκονομικῆς φύσης. Αἰτία εἶταν ἡ ἀνάγκη νὰ τραφοῦν καὶ νὰ ἀνεφοδιαστοῦν σ' ὅλα τὰ εἴδη ἑκατομμύρια ἀνθρώπων στὶς ἀτέλειωτες γραμμὲς τῶν μετώπων καί, ταυτόχρονα, νὰ ἐξασφαλιστεῖ μιὰ ὁμαλὴ ζωὴ στὸ ἐσωτερικό. Τὸ καθῆκον αὐτὸ ἀπορρόφησε παντοῦ τεράστια ποσότητα ἐνέργειας. Ἀλλὰ σ' ὅλες τὶς χῶρες - ἀκόμη καὶ στὴ Γερμανία, ὅπου ἡ κατάσταση εἶταν ἰδιαίτερα δύσκολη - ἐκπληρώθηκε μὲ κάποια ἐπιτυχία. Σ' ὅλες τὶς χῶρες ἐκτὸς ἀπ'

τὴ Ρωσία, ὅπου τίποτα δὲν προβλέφθηκε, τίποτε δὲν προλήφθηκε, τίποτα δὲν ὀργανώθηκε.*

Ἂς προστεθεῖ ὅτι οἱ συγκλονιστικὲς ἐπιπτώσεις αὐτῆς τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀποσύνθεσης τῆς Ἐξουσίας καὶ τοῦ Κράτους θὰ ἐκδηλώνονταν νωρίτερα, ἐὰν οἱ προσπάθειες ὁρισμένων ζωντανῶν δυνάμεων τῆς χώρας - ὅπως ἡ «Ἕνωση τῶν πόλεων», ἡ «Ἐπιτροπὴ τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας» κτλ. - δὲν κατόρθωναν ὡς ἕνα σημεῖο ν' ἀνταπεξέλθουν στὶς πιὸ πιεστικὲς ἀνάγκες τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς χώρας.

Ἡ ἐνεργητικὴ καὶ καρποφόρα δραστηριότητα αὐτῶν τῶν ὀργανισμῶν, καθὼς καὶ τῶν «ζέμστβος», τῶν δήμων κτλ. - μιὰ δραστηριότητα πού, τὸ ὑπογραμμίζουμε, ἐκτυλισσόταν κι ἐπιβάλλονταν ἀπὸ μόνη της, παρὰ τοὺς νόμους καὶ τὶς γραφειοκρατικὲς ἀντιπράξεις - εἶχε ἀκόμη ἕνα πολὺ σημαντικὸ ἠθικὸ ἀποτέλεσμα. Κάθε μέρα, στὸ στρατὸ ἀλλὰ καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας, ὁ κόσμος καταλάβαινε στὴν πράξη, ὄχι μονάχα τὴν πλήρη χρεωκοπία τοῦ τσαρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὕπαρξη στοιχείων ποὺ εἶχαν κάθε ἱκανότητα γιὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν, κι ἀκόμη τὸν ἐπαίσχυντο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὸ καθεστὼς ποὺ ψυχορραγοῦσε, ἀπ' τὸ φόβο του γιὰ τοῦτα τὰ στοιχεῖα, ἔβαζε ἐμπόδια στὴ δράση τους, σέρνοντας ἔτσι ὁλόκληρη τὴ χώρα στὴν καταστροφή.

Ὁ λαὸς κι ὁ στρατὸς ἔβλεπαν καθημερινὰ μὲ τὰ ἴδια τους τὰ μάτια ὅτι εἴταν αὐτὲς οἱ Ἐπιτροπὲς κι Ἑνώσεις πού, μὲ δική τους πρωτοβουλία καὶ μὲ μεθοδικότητα, ἐξασφάλιζαν τὴν

— — — — — —

* *Ὁ ἀναγνώστης δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ ξαφνιαστεῖ μ' αὐτὴ τὴ χρεωκοπία. Ἂς μὴν ξεχνάει ὅτι στὴ Ρωσία ἡ μπουρζουαζία — ἀδύναμη, ἀνοργάνωτη, ριγμένη στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς τοῦ Κράτους — δὲν εἶχε καμιὰ πρωτοβουλία, καμιὰ πραγματικὴ δύναμη, δὲν ἐκπλήρωνε κανένα ὀργανωτικὸ ρόλο στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία· ὅτι ὁ ἐργάτης κι ὁ ἀγρότης — σκλάβοι χωρὶς γνώμη οὔτε δικαιώματα — εἴταν λιγότερο κι ἀπ' τὸ τίποτα μέσα στὴν οἰκονομικὴ ὀργάνωση τῆς χώρας καὶ δὲν ἔδιναν δεκάρα γιὰ τὸ τσαρικὸ Κράτος· κι ὅτι ἑπομένως ὅλος ὁ πολιτικός, οἰκονομικὸς καὶ κοινωνικὸς μηχανισμὸς βρισκόταν στὰ χέρια τῆς τάξης τῶν τσαρικῶν κρατικῶν λειτουργῶν. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ πόλεμος ἀποπροσανατόλισε αὐτὴ τὴν τάξη κι ἀποδιοργάνωσε αὐτὸ τὸ γερασμένο μηχανισμό, τὰ πάντα κατέρρευσαν.*

παραγωγή, ὀργάνωναν τὶς μεταφορές, ἐπιβλέπανε τὰ ἀποθέματα, φρόντιζαν γιὰ τὴν ἄφιξη καὶ τὴ διανομὴ τροφίμων καὶ προμηθειῶν, κτλ. Κι ἔβλεπαν ἀκόμη καθημερινὰ τὴν κυβέρνηση ν' ἀ ν τ ι τ ά σ σ ε τ α ι σ' αὐτὴ τὴν ἀπαραίτητη δραστηριότητα καὶ νὰ τὴν ἐ μ π ο δ ί ζ ε ι, χωρὶς νὰ νιάζεται καθόλου γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας.

Αὐτὴ ἡ «ἠθικὴ προετοιμασία» τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πληθυσμοῦ γιὰ τὴν πτώση τοῦ τσαρισμοῦ καὶ τὴν ἀντικατάστασή του μὲ ἄλλα στοιχεῖα, εἶχε τεράστια σημασία. Ὁλοκλήρωσε τὸ προεπαναστατικὸ προτσέσσο. Ἔβαλε τὰ τελευταῖα λιθάρια στὸ προπαρασκευαστικὸ ἔργο.

Τὸ Γενάρη τοῦ 1917 ἡ κατάσταση ἔγινε ἀνυπόφορη. Τὸ οἰκονομικὸ χάος, ἡ ἀθλιότητα τοῦ ἐργαζόμενου πληθυσμοῦ, ἡ κοινωνικὴ ἀποδιοργάνωση, πῆραν τέτοιες διαστάσεις ποὺ οἱ κάτοικοι μερικῶν μεγάλων πόλεων - καὶ προπάντων τῆς Πετρούπολης - ἄρχισαν νὰ στεροῦνται ὄχι μονάχα τὰ καύσιμα, τὰ ροῦχα, τὸ κρέας, τὸ βούτυρο, τὴ ζάχαρη κτλ., ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὸ ψωμί.

Μέσα στὸ Φλεβάρη ἡ κατάσταση χειροτέρεψε ἀκόμη περισσότερο. Παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες τῆς Δούμας, τῶν «ζέμστβος», τῶν δήμων, τῶν Ἐπιτροπῶν καὶ Ἑνώσεων, ὄχι μονάχα ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων ἔφτανε στὰ πρόθυρα τοῦ λιμοῦ, ἀλλὰ κι ὁ ἀνεφοδιασμὸς τοῦ στρατοῦ ἔγινε προβληματικός. Ταυτόχρονα, οἱ στρατιωτικὲς ἀποτυχίες φαινόντουσαν νὰ παίρνουν τὶς διαστάσεις πανωλεθρίας.

Στὰ τέλη τοῦ Φλεβάρη, ε ἴ τ α ν ὁ λ ο κ λ η ρ ω τ ι κ ὰ κ ι ὁ ρ ι σ τ ι κ ὰ ἀ δ ύ ν α τ ο γ ι ὰ τ ὴ χ ώ ρ α, ἀ π ὸ ὑ λ ι κ ὴ κ α ὶ ἠ θ ι κ ὴ ἄ π ο ψ η, ν ὰ σ υ ν ε χ ί σ ε ι τ ὸ ν π ό λ ε μ ο. Κ' εἴταν ὁλοκληρωτικὰ κι ὁριστικὰ ἀδύνατο γιὰ τὸν ἐργαζόμενο πληθυσμὸ τῶν πόλεων νὰ βρεῖ τρόφιμα.

Ὁ τσαρισμὸς ἀρνιόταν πεισματικὰ ν' ἀναγνωρίσει αὐτὴ τὴν κατάσταση. Ἐπέμενε πάντα νὰ βασίζεται στὴ λειτουργία τῆς παλιᾶς μηχανῆς, ποὺ εἴταν τελείως ξεχαρβαλωμένη. Κι ἀντὶ νὰ ψάξει γιὰ κάποιο ἀντίδοτο, κατάφευγε ὅπως πάντα στὴν καταστολή, στὴν τρομοκρατία ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων ποὺ δροῦσαν καὶ τῶν μαχητῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων.

Ἡ Ἐπανάσταση γεννήθηκε, δυόμιση χρόνια μετὰ τὸ «μεγάλο ἐνθουσιασμό», ἀπ' τὴν ἀδυναμία τοῦ λαοῦ νὰ συνεχίσει

τὸν πόλεμο καὶ νὰ ζεῖ μέσα στὴν πεῖνα, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, κι ἀπ' τὸ τυφλὸ πεῖσμα τοῦ τσαρισμοῦ, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά.

Στὶς 24 τοῦ Φλεβάρη στὴν Πετρούπολη ἄρχισαν ταραχές. Ἔχοντας προκληθεῖ κυρίως ἀπ' τὴν ἔλλειψη τροφίμων, δὲν φαινόταν ὅτι θὰ πάρουν διαστάσεις. Ἀλλὰ τὴν ἑπομένη, στὶς 25 Φλεβάρη 1917 (μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο), τὰ γεγονότα πῆραν μιὰ ἀπρόσμενη ὀξύτητα: οἱ ἐργάτες τῆς πρωτεύουσας, νιώθοντας ἀλληλέγγυοι μ' ὅλη τὴ χώρα, βρισκόμενοι σ' ἀναβρασμὸ ἀπὸ ἀρκετὲς βδομάδες, ἀδυνατώντας νὰ βροῦν ψωμί, κατέβηκαν κατὰ μάζες στοὺς δρόμους, ἔκαναν θορυβώδεις διαδηλώσεις κι ἀρνήθηκαν ἀπερίφραστα νὰ διαλυθοῦν.

Πάντως, αὐτὴ τὴν πρώτη μέρα, οἱ διαδηλώσεις εἶταν συγκρατημένες. Σὲ συμπαγεῖς μάζες, οἱ ἐργάτες, μαζὶ μὲ τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τους, γέμιζαν τοὺς δρόμους φωνάζοντας: «Ψωμί! Ψωμί! Δὲν ἔχουμε νὰ φᾶμε! Ἂς μᾶς δώσουν ψωμὶ κι ἂς μᾶς τουφεκίσουν ὅλους! Τὰ παιδιά μας πεθαίνουν ἀπ' τὴν πεῖνα! Ψωμί! Ψωμί!».

Ἡ κυβέρνηση ἔστειλε ἐναντίον τῶν διαδηλωτῶν, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀστυνομία ποὺ ἀδυνατοῦσε νὰ ἐπιβάλει τὴν τάξη, ἔφιππα ἀποσπάσματα κοζάκων. Ὅμως στὴν Πετρούπολη ὑπῆρχαν πολὺ λίγα στρατεύματα (ἂν ἐξαιρέσουμε τοὺς ἔφεδρους ποὺ δὲν θεωροῦνταν «σίγουροι»). Κι ἐξ ἄλλου οἱ ἐργάτες δὲν ἔδειξαν νὰ φοβοῦνται: ἔτειναν τὰ στήθη στοὺς στρατιῶτες· ἔπαιρναν τὰ παιδιά τους στὴν ἀγκαλιὰ καὶ τοὺς φώναζαν: «Σκοτῶστε μας ἂν τολμᾶτε! Καλύτερα νὰ πεθάνουμε ἀπὸ σφαίρα παρὰ νὰ ψοφήσουμε ἀπ' τὴν πείνα!...». Τέλος, κι αὐτὸ εἶναι τὸ σημαντικότερο, σχεδὸν παντοῦ οἱ στρατιῶτες, μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χείλη, περιδιάβαιναν ἥσυχα μέσα στὰ πλήθη χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ ὅπλα τους καὶ χωρὶς ν' ἀκοῦνε τὰ προστάγματα τῶν ἀξιωματικῶν. Ἄλλωστε κι αὐτοὶ δὲν ἐπέμεναν πολύ. Σ' ὁρισμένα μέρη οἱ στρατιῶτες συναδελφώνονταν μὲ τοὺς ἐργάτες, μέχρι τοῦ σημείου μάλιστα νὰ τοὺς δίνουν τὰ ὅπλα τους, νὰ ξεπεζεύουν καὶ ν' ἀνακατέβονται μέσα στὸ πλῆθος. Ὅπως εἶταν φυσικό, αὐτὴ ἡ στάση τῶν στρατιωτῶν ἔδινε θάρρος στὶς μάζες.

Πάντως, ἐδῶ κι ἐκεῖ, ἡ ἀστυνομία κ' οἱ κοζάκοι πυροβόλησαν ἐνάντια σὲ ὁμάδες διαδηλωτῶν ποὺ κρατοῦσαν κόκκινες σημαῖες. Ὑπῆρχαν μερικοὶ νεκροὶ καὶ τραυματίες.

Στοὺς στρατῶνες τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν περιχώρων,

τὰ συντάγματα τῆς φρουρᾶς δίσταζαν ἀκόμη νὰ ταχθοῦν μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐπανάστασης. Ἀλλὰ καὶ ἡ κυβέρνηση, ἀπ' τὴν πλευρά της, δίσταζε νὰ τὰ βγάλει ἀπ' τοὺς στρατῶνες γιὰ νὰ τὴν καταπολεμήσουν.

Στὶς 26 τοῦ Φλεβάρη, τὸ πρωί, ἕνα νέο γεγονὸς ἦρθε νὰ προστεθεῖ: ἡ Δούμα διαλύθηκε μὲ κυβερνητικὸ διάταγμα.

Εἴταν ἕνα εἶδος συνθήματος ποὺ ὅλοι φαινόντουσαν νὰ περιμένουν γιὰ νὰ περάσουν σὲ μιὰ ἀποφασιστικὴ δράση. Τὸ νέο διαδόθηκε ἀστραπιαῖα κι ἔπαιξε ρόλο καταλύτη γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ἐκείνη οἱ διαδηλώσεις μετατράπηκαν ξεκάθαρα σὲ ἐπαναστατικὸ κίνημα. Οἱ κραυγὲς «Κάτω ὁ τσαρισμός! Κάτω ὁ πόλεμος! Ζήτω ἡ Ἐπανάσταση!» ἀντηχοῦσαν μέσα στὸ πλῆθος, ποὺ οἱ διαθέσεις τους γινόντουσαν ὥρα μὲ τὴν ὥρα πιὸ ἀπειλητικές. Σχεδὸν παντοῦ, οἱ διαδηλωτὲς ἄρχισαν νὰ ἐπιτίθενται ἀποφασιστικὰ ἐναντίον τῆς ἀστυνομίας. Πολλὰ διοικητικὰ κτίρια πυρπολήθηκαν, κι ἀνάμεσά τους τὸ Δικαστικὸ Μέγαρο. Οἱ δρόμοι γέμισαν μὲ ὁδοφράγματα. Σύντομα ἐμφανίστηκε κι ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ κόκκινες σημαῖες. Οἱ στρατιῶτες κρατοῦσαν πάντα μιὰ στάση εὐμενοῦς οὐδετερότητας· μάλιστα, ὅλο καὶ πιὸ συχνά, γινόντουσαν ἕνα μὲ τὸ πλῆθος. Σὲ αὐξανόμενο βαθμό, ἡ κυβέρνηση δὲ μποροῦσε νὰ ὑπολογίζει στὰ στρατεύματά της.

Τότε ἡ κυβέρνηση ἐξαπέλυσε ἐναντίον τῶν ἐξεγερμένων ὅλες τὶς ἀστυνομικὲς δυνάμεις τῆς πρωτεύουσας. Οἱ ἀστυνομικοὶ σχημάτισαν βιαστικὰ ἀποσπάσματα γιὰ μαζικὲς ἐπιθέσεις. Τοποθέτησαν πολυβόλα σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς πόλης, πάνω σὲ στέγες ἢ ἀκόμη κι ἐκκλησίες. Κατέλαβαν ὅλα τὰ στρατηγικὰ σημεῖα. Καὶ μετὰ ἄρχισαν μιὰ γενικὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῶν ἐξεγερμένων μαζῶν.

Ὅλη τὴν ἡμέρα τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη διεξάγονταν σκληρὲς μάχες. Σὲ πολλὰ μέρη ἡ ἀστυνομία ἀπωθήθηκε. οἱ πράκτορές της σφαγιάστηκαν καὶ τὰ πολυβόλα της σίγασαν. Ὅμως ἀλλοῦ, οἱ ἀστυνομικὲς δυνάμεις ἀντιστέκονταν μὲ λύσσα.

Ὁ τσάρος, ποὺ βρισκόταν στὸ μέτωπο, εἰδοποιήθηκε τηλεγραφικὰ γιὰ τὴ σοβαρότητα τῶν γεγονότων. Στὸ μεταξύ, ἡ Δούμα ἀποφάσισε νὰ συνεδριάζει χωρὶς διακοπὴ καὶ νὰ μὴν ὑποκύψει στὶς ἀπόπειρες διάλυσής της.

11. — Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Τὰ ἀποφασιστικὰ γεγονότα ἔλαβαν χώρα στὶς 27 τοῦ Φλεβάρη.

Ἀπ' τὸ πρωὶ κιόλας, ὁλόκληρα συντάγματα τῆς φρουρᾶς ἔπαψαν νὰ διστάζουν, στασίασαν, βγῆκαν ἀπ' τοὺς στρατῶνες μὲ τὰ ὅπλα στὸ χέρι καὶ κατέλαβαν ὁρισμένα στρατηγικὰ σημεῖα τῆς πόλης, μετὰ ἀπὸ σύντομες συμπλοκὲς μὲ τὴν ἀστυνομία. Ἡ Ἐπανάσταση κέρδιζε ἔδαφος.

Σὲ μιὰ στιγμή, μιὰ πυκνὴ μάζα διαδηλωτῶν, ἰδιαίτερα ἀπειλητική, ἀποφασισμένη καὶ μερικὰ ἐξοπλισμένη, μαζεύτηκε στὴν πλατεῖα Ζναμένσκαγια καὶ γύρω ἀπ' τὸ σταθμὸ Νικολάγιεφσκυ. Ἡ κυβέρνηση ἔστειλε ἐναντίον τους δύο ἔφιππα συντάγματα τῆς Αὐτοκρατορικῆς Φρουρᾶς, τὰ μόνα ποὺ εἶχε ἀκόμη διαθέσιμα, καθὼς καὶ ἰσχυρὰ ἀποσπάσματα πεζῶν καὶ ἔφιππων ἀστυνομικῶν. Τὰ στρατεύματα θὰ 'πρεπε νὰ ὑποστηρίξουν καὶ νὰ ὁλοκληρώσουν τὴ δράση τῶν ἀστυνομικῶν.

Μετὰ τὶς συνηθισμένες ἀπειλὲς καὶ προειδοποιήσεις πρὸς τὸ πλῆθος, ὁ ἀξιωματικὸς τῆς ἀστυνομίας διέταξε τοὺς ἄντρες του νὰ πυροβολήσουν. Τότε ὅμως ἔγινε τοῦτο τὸ νέο καὶ τελευταῖο «θαῦμα»: ὁ ἀξιωματικὸς ποὺ διοικοῦσε τὰ συντάγματα τῆς Φρουρᾶς σήκωσε τὸ σπαθί του καί, φωνάζοντας «Ἂς ἐπιτεθοῦμε στὴν ἀστυνομία, ἐμπρός!», ἐξαπέλυσε τὰ δύο συντάγματα ἐνάντια στὶς ἀστυνομικὲς δυνάμεις. Μέσα σὲ λίγα λεπτὰ αὐτὲς νικήθηκαν, κατατροπώθηκαν, ἀποδεχατίστηκαν.

Σύντομα συντρίφτηκε καὶ ἡ τελευταία ἀντίσταση τῆς ἀστυνομίας. Τὰ ἐπαναστατημένα στρατεύματα κατέλαβαν τὸ ὁπλοστάσιο κι ὅλα τὰ στρατηγικὰ σημεῖα τῆς πόλης .Περιτριγυρισμένα ἀπὸ ἕνα πλῆθος ποὺ παραληροῦσε, μερικὰ συντάγματα παραδόθηκαν στὸ Ἀνάκτορο τῆς Ταυρίδας ὅπου ἔδρευε ἡ Δούμα - ἡ φτωχὴ «τετάρτη Δούμα» - καὶ τέθηκαν στὴ διάθεσή της.

Λίγο ἀργότερα, τὰ τελευταῖα συντάγματα τῆς φρουρᾶς τῆς Πετρούπολης καὶ τῶν περιχώρων προχώρησαν στὸ κίνημα. Ὁ τσαρισμὸς δὲν διέθετε πιὰ ἔνοπλη δύναμη στὴν περιοχὴ τῆς πρωτεύουσας. Ὁ πληθυσμὸς εἶταν ἐλεύθερος. Ἡ Ἐπανάσταση θριάμβευε.

Τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν εἶναι ἀρκετὰ γνωστά.

Μιὰ προσωρινὴ κυβέρνηση, ἀποτελούμενη ἀπὸ ἐξέχοντα μέλη τῆς Δούμας, σχηματίστηκε κι ἐπευφημήθηκε ζωηρὰ ἀπ' τὸ λαό.

Ἡ ἐπαρχία προσχώρησε μ' ἐνθουσιασμὸ στὴν Ἐπανάσταση.

Μερικὰ στρατεύματα ποὺ ἀποσπάστηκαν βιαστικὰ ἀπ' τὸ μέτωπο καὶ στάλθηκαν μὲ διαταγὴ τοῦ τσάρου ἐναντίον τῆς ἐξεγερμένης πρωτεύουσας, δὲ μπόρεσαν νὰ φτάσουν στὸν προορισμό τους. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, ὅταν πλησίαζαν στὴν πόλη, οἱ σιδηροδρομικοὶ ἀρνιοῦνταν νὰ τὰ μεταφέρουν· ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, οἱ στρατιῶτες ἔπαψαν νὰ ὑπακούουν στοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ πέρασαν μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐπανάστασης. Ἄλλοι γύρισαν στὸ μέτωπο κι ἄλλοι διασκορπίστηκαν σ' ὅλη τὴ χώρα.

Ὁ ἴδιος ὁ τσάρος, ποὺ πήγαινε σιδηροδρομικὰ στὴν πρωτεύουσα, εἶδε τὸ τραῖνο του νὰ σταματάει στὸ σταθμὸ τοῦ Ντνὸ καὶ νὰ γυρίζει πίσω μέχρι τὸ Πσκόβ. Ἐκεῖ τὸν συνάντησε μιὰ ἀντιπροσωπία τῆς Δούμας καὶ μερικὲς στρατιωτικὲς προσωπικότητες ποὺ εἶχαν προσχωρήσει στὴν Ἐπανάσταση. Δὲ μποροῦσε πιὰ ν' ἀγνοεῖ τὴν πραγματικότητα. Μετὰ ἀπὸ μερικὲς περιπέτειες χωρὶς σημασία, ὁ Νικόλαος Β΄ ὑπέγραψε τὴν παραίτησή του γιὰ λογαριασμὸ δικό του καὶ τοῦ γιοῦ του Ἀλέξιου (2 τοῦ Μάρτη).

Γιὰ μιὰ στιγμή, ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση σκέφτηκε ν' ἀνεβάσει στὸ θρόνο τὸν ἀδερφὸ τοῦ πρώην αὐτοκράτορα: τὸ μεγάλο δούκα Μιχαήλ. Ὅμως αὐτὸς ἀπέρριψε τὴν προσφορά. Δήλωσε ὅτι ἡ τύχη τῆς χώρας καὶ τῆς δυναστείας ἔπρεπε νὰ ρυθμιστεῖ ἀπὸ μιὰ κανονικὰ ἐκλεγμένη Συνταχτικὴ Συνέλευση.

Τὸ μέτωπο ἐπευφήμισε τὴν Ἐπανάσταση ποὺ εἶταν πιὰ γεγονός.

Ὁ τσαρισμὸς εἶχε πέσει. Ἡ Συνταχτικὴ Συνέλευση μπῆκε στὴν ἡμερήσια διάταξη. Μέχρι τὴ σύγκλησή της, ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση γινόταν ἡ ἐπίσημη ἐξουσία, «ἀναγνωρισμένη καὶ ὑπεύθυνη». Ἡ πρώτη πράξη τῆς νικηφόρας Ἐπανάστασης εἶχε τελειώσει.

Ἐὰν ἀφηγηθήκαμε τὰ γεγονότα αὐτῆς τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Φλεβάρη μὲ τρόπο ἀρκετὰ λεπτομερειακό, τὸ κάναμε γιὰ νὰ φανεῖ τὸ ἀκόλουθο κεφαλαιῶδες σημεῖο:

Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, ἡ δράση τῶν μαζῶν εἶταν αὐθόρμητη καὶ ἦρθε σὰ λογικὸ καὶ μοιραῖο

ἐπιστέγασμα μιᾶς μακρόχρονης περιόδου συγκεκριμένων βιωμάτων καὶ ψυχολογικῆς προπαρασκευῆς. Ἡ δράση αὐτὴ δὲν ὀργανώθηκε οὔτε καθοδηγήθηκε ἀπὸ κανένα πολιτικὸ κόμμα. Ὑποστηριζόμενη ἀπ' τὸν ἔνοπλο λαὸ - τὸ στρατὸ - ἔφτασε στὴ νίκη. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὀργάνωσης δὲ μποροῦσε παρὰ νὰ ἐπέμβει - καὶ πράγματι ἐπενέβη - ἀμέσως μετά.

(Ἄλλωστε, ἐξαιτίας τῆς καταστολῆς, ὅλοι οἱ κεντρικοὶ ὀργανισμοὶ τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῆς ἀριστερᾶς, βρισκόντουσαν τὴ στιγμὴ τῆς Ἐπανάστασης στὸ ἐξωτερικό. Ὁ Μάρτωφ τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, ὁ Τσερνὼφ τοῦ σοσιαλεπαναστατικοῦ κόμματος, ὁ Λένιν, ὁ Τρότσκυ, ὁ Λουνατσάρσκυ, ὁ Λοζόφσκυ, ὁ Ρύκωφ, ὁ Μπουχάριν κτλ., ὅλοι αὐτοὶ ζοῦσαν στὸ ἐξωτερικό. Μόνο μετὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη ξαναγύρισαν στὴ Ρωσία).

Ἕνα ἀκόμη σημαντικὸ σημεῖο βγαίνει ἀπ' τὰ γεγονότα:

Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, ἡ ἄμεση καὶ συγκεχριμένη ὤθηση δόθηκε στὴν Ἐπανάσταση ἀπ' τὴν ἀπόλυτη ἀδυναμία τῆς χώρας νὰ συνεχίσει τὸν πόλεμο - μιὰ ἀδυναμία πού, ὅπως εἶταν φυσικό, προσέκρουσε στὸ πεῖσμα τῆς κυβέρνησης. Ἡ ἀδυναμία αὐτὴ εἶταν ἐπακόλουθο τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀποδιοργάνωσης καὶ τοῦ χάους ὅπου βύθισε ὁ πόλεμος τὴ Χώρα.

III. — ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΗΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ. - Ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση ποὺ σχηματίστηκε ἀπ' τὴ Δούμα εἶταν, φυσικά, ξεκάθαρα ἀστικὴ καὶ συντηρητική. Τὰ μέλη της, ὁ πρίγκηπας Λβώφ, ὁ Γκούτσκωφ, ὁ Μιλιούκωφ καὶ ἄλλοι, ἀνῆκαν ὅλοι σχεδὸν (μὲ τὴν ἐξαίρεση τοῦ ἀόριστα σοσιαλιστὴ Κερένσκυ), πολιτικὰ στὸ δημοκρατικὸ συνταγματικὸ κόμμα καὶ κοινωνικὰ στὶς προνομιοῦχες τάξεις. Γι' αὐτοὺς ἡ κατάρρευση τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ σήμαινε τὸ τέλος τῆς Ἐπανάστασης (ἐνῶ στὴν πραγματικότητα αὐτὴ μόλις ἄρχιζε). Τώρα τὸ ζήτημα εἶταν ν' «ἀποκατασταθεῖ ἡ τάξη», νὰ βελτιωθεῖ σιγὰ - σιγὰ ἡ γενικὴ κατάσταση στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας καὶ στὸ μέτωπο, νὰ δο-

θεῖ μιὰ ἐνεργητικὴ ὤθηση καὶ νέα ὁρμὴ στὸν πόλεμο καί, προπάντων, νὰ προετοιμαστεῖ ἥσυχα ἡ σύγκληση τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης, ποὺ θὰ καθόριζε τοὺς νέους θεμελιώδεις νόμους τῆς χώρας, τὸ νέο πολιτικὸ καθεστώς, τὸ νέο τρόπο διακυβέρνησης κτλ. Μέχρι τότε, ὁ λαὸς θά 'πρεπε νὰ περιμένει ὑπομονετικὰ καὶ φρόνιμα, σὰν ὑπάκουο παιδί, τὰ εὐεργετήματα ποὺ οἱ νέοι του ἀφέντες θὰ εἶχαν τὴν καλωσύνη νὰ τοῦ παραχωρήσουν.

Αὐτοὺς τοὺς νέους ἀφέντες, ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση φυσικὰ τοὺς ἀντιλαμβανόταν σὰν καθωσπρέπει μετριοπαθεῖς ἀστούς, ποὺ ἡ ἐξουσία τους δὲν θὰ 'χε νὰ ζηλέψει τίποτε ἀπ' τὶς ἄλλες «πολιτισμένες» χῶρες.

Οἱ πολιτικὲς βλέψεις τῆς προσωρινῆς κυβέρνησης δὲν ξεπερνοῦσαν καθόλου μιὰ ὁμαλὴ συνταγματικὴ μοναρχία. Τὸ πολὺ - πολύ, ὁρισμένα μέλη της φαντάζονταν, μὲ χίλιους - δυὸ δισταγμούς, μιὰ συντηρητικότατη ἀστικὴ δημοκρατία.

Τὸ ἀγροτικὸ πρόβλημα, τὸ ἐργατικὸ ζήτημα κτλ, θὰ ἔπρεπε νὰ λυθοῦν ἀπ' τὴ μελλοντικὴ ὁριστικὴ κυβέρνηση σύμφωνα μὲ τὰ δυτικὰ πρότυπα, ποὺ «εἶχαν δοκιμαστεῖ στὴν πράξη».

Σὲ τελικὴ ἀνάλυση, ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση εἶταν λίγο ὡς πολὺ πεπεισμένη ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσει τὴν προπαρασκευαστικὴ περίοδο - παρατείνοντάς την στὴν ἀνάγκη - γιὰ ν' ἀποκαταστήσει τὴν ἠρεμία, τὴν πειθαρχία καὶ τὴν ὑπακοὴ τῶν λαϊκῶν μαζῶν, στὴν περίπτωση ποὺ αὐτὲς θὰ ἐκδήλωναν πολὺ ἔντονα τὴν ἐπιθυμία τους νὰ ξεπεράσουν τὰ προβλεπόμενα ὅρια. Στὴ συνέχεια, τὸ ζήτημα θὰ εἶταν νὰ ἐξασφαλιστοῦν, μὲ διάφορους παρασκηνιακοὺς χειρισμούς, «ὁμαλὲς» ἐκλογές, γιὰ νὰ φτάσουμε τὴν ἐπιθυμητὴ στιγμὴ σὲ μιὰ Συνταχτικὴ Συνέλευση συνετή, δεξιᾶς ἀπόχρωσης καὶ ξεκάθαρα ἀστική.

Εἶναι διασκεδαστικὸ νὰ διαπιστώνει κανεὶς μέχρι ποιὸ σημεῖο οἱ «ρεαλιστές», οἱ «δοκιμασμένοι» πολιτικοὶ ἄντρες, οἱ λόγιοι, οἱ οἰκονομολόγοι καὶ οἱ κοινωνιολόγοι ἔπεσαν ἔξω στὶς προβλέψεις τους καὶ στοὺς ὑπολογισμούς τους. Ἡ π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η τ α τ ο ὺ ς ξ έ φ ε υ γ ε τ ε λ ε ί ω ς.

Θυμᾶμαι πού, τὸν 'Απρίλη ἢ τὸ Μάη τοῦ 1917, παρακολούθησα στὴ Νέα Ὑόρκη τὴ διάλεξη ἑνὸς ἐπιφανοῦς ρώσου καθηγητῆ, ὁ ὁποῖος ἔκανε μιὰ διεξοδικὴ ἀνάλυση τῆς πιθανῆς

σύνθεσης καὶ δραστηριότητας τῆς μελλοντικῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης. Μιὰ μόνο ἐρώτηση ἔκανα στὸν ἀξιότιμο καθηγητή: Τί πρόβλεπε στὴν περίπτωση ποὺ ἡ ρώσικη Ἐπανάσταση θὰ παρέκαμπτε τὴ Συντακτικὴ Συνέλευση; Ἀντὶ γι' ἀπάντηση, ὁ κύριος καθηγητὴς εἶπε, μ' ἀρκετὴ περιφρόνηση καὶ εἰρωνεία, ὅτι ὁ ἴδιος εἶταν «ρεαλιστής», ἐνῶ ὁ συνομιλητής του εἶταν ἀσφαλῶς «ἕνας ἀναρχικὸς ποὺ ἡ φαντασιόπληκτη ὑπόθεσή του δὲν τὸν ἐνδιέφερε». Οἱ μελλοντικὲς ἐξελίξεις σύντομα ἀπέδειξαν ὅτι ὁ πολυμαθέστατος καθηγητὴς ἔπεφτε τελείως ἔξω στὶς διαγνώσεις του κι ὅτι αὐτὸς εἶταν ὁ «φαντασιόπληκτος». Σὲ μιὰ ὁμιλία δύο ὡρῶν δὲν εἶχε παραλείψει ν' ἀναλύσει: παρὰ ἕνα μόνο ἐνδεχόμενο: α ὐ τ ὸ π ο ὺ ἔ γ ι ν ε π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η τ α λ ί γ ο υ ς μ ῆ ν ε ς ἀ ρ γ ό τ ε ρ α!...

Ἂς μοῦ ἐπιτραπεῖ ἐδῶ νὰ διατυπώσω, σχετικὰ μ' αὐτά, μερικὲς προσωπικὲς ἐκτιμήσεις.

Τὸ 1917 οἱ ἀξιότιμοι κύριοι «ρεαλιστές», οἱ πολιτικοὶ ἄντρες, οἱ καθηγητὲς - ρῶσοι καὶ ξένοι - ὅλοι αὐτοί, μ' ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, παρέλειψαν πεισματικὰ καὶ μὲ περιφρόνηση νὰ προβλέψουν τὸ θρίαμβο τοῦ μπολσεβικισμοῦ στὴ ρώσικη Ἐπανάσταση. Σήμερα ποὺ αὐτὸς ὁ θριαμβεύων μπολσεβικισμὸς εἶναι - ἀπὸ ἱστορικὴ ἄποψη πρόσκαιρα - ἕνα τετελεσμένο γεγονός, πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς κυρίους τὸν ἀποδέχονται, ἐνδιαφέρονται γι' αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπασχολεῖ. Κάνοντας μάλιστα καὶ πάλι ἕνα τεράστιο σφάλμα, δέχονται τὴ «μεγάλη θετικὴ σημασία του» καὶ τὸν «ὁριστικὸ παγκόσμιο θρίαμβό του».

Εἶμαι ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι οἱ κύριοι αὐτοί, μὲ τὸν ἴδιο «ρεαλισμό», τὴν ἴδια «διορατικότητα» καὶ περιφρόνηση ἀρχικά, καὶ μὲ τὴν ἴδια σπουδὴ στὴ συνέχεια, θὰ παραλείψουν νὰ προβλέψουν ἔγκαιρα καὶ θ' ἀποδεχτοῦν κατόπιν ἑορτῆς τὸν ἀληθινὸ κι ὁριστικὸ θ ρ ί α μ β ο τ ῆ ς ἀ ν τ ι ε ξ ο υ σ ι α σ τ ι κ ῆ ς ἰ δ έ α ς σ τ ὴ ν π α γ κ ό σ μ ι α Κ ο ι ν ω ν ι κ ὴ Ἐ π α ν ά σ τ α σ η.

Ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση δὲν ἀντιλαμβανόταν καθόλου τὰ ἀξεπέραστα ἐμπόδια ποὺ μοιραῖα θὰ ὀρθώνονταν στὸ δρόμο της.

Τὸ σοβαρότερο ἐμπόδιο εἶταν ὁ ἴδιος ὁ χαρακτήρας τῶν προβλημάτων ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίσει ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση πρὶν τὴ σύγκληση τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης.

("Αλλωστε, δὲ λάμβανε καθόλου ὑπόψη τὴν περίπτωση ποὺ ὁ ἐργαζόμενος λαὸς δὲν θὰ 'ταν διατεθειμένος νὰ περιμένει τὴ σύγκλησή της).

Πάνω ἀπ' ὅλα, ὑπῆρχε τὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου.

Ὁ λαός, ἐξαντλημένος καὶ χωρὶς ψευδαισθήσεις, συνέχιζε τὸν πόλεμο παρὰ τὴ θέλησή του, ἢ τουλάχιστο δὲν ἐνδιαφερόταν καθόλου γιὰ τὴν ἔκβασή του. Ὅσο γιὰ τὸ στρατό, εἶταν κατάκοπος, φυσικὰ καὶ ψυχολογικά. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ ἡ ἀξιοθρήνητη κατάσταση τῆς χώρας, κι ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ Ἐπανάσταση, τὸν συγκλόνισαν ὁριστικά.

Δύο λύσεις παρουσιάζονταν: εἴτε νὰ σταματήσει ὁ πόλεμος μὲ τὴ σύναψη χωριστῆς εἰρήνης, νὰ λήξει ἡ ἐπιστράτευση καὶ ν' ἀφοσιωθεῖ κανεὶς ὁλοκληρωτικὰ στὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα· εἴτε νὰ γίνει ὅ,τι εἶταν δυνατὸ γιὰ τὴ διατήρηση τοῦ μετώπου, νὰ διαφυλαχτεῖ ἡ πειθαρχία, νὰ «τονωθεῖ» τὸ ἠθικὸ τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ συνεχιστεῖ ὁ πόλεμος μὲ κάθε θυσία, τουλάχιστο μέχρι τὴ σύγκληση τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης.

Ἡ πρώτη λύση εἶταν φυσικὰ ἀπαράδεκτη γιὰ μιὰ ἀστική, «πατριωτική» κυβέρνηση, ποὺ εἶχε συμμαχήσει μὲ ἄλλους ἐμπολέμους καὶ θεωροῦσε «ἐθνικὸ ὄνειδος» τὴν ἐνδεχόμενη ρήξη αὐτῆς τῆς συμμαχίας. Ἀκόμη, σὰν «προσωρινὴ» κυβέρνηση, πίστευε ὑποχρέωσή της ν' ἀκολουθήσει ἀπαρέγκλιτα τὴ φόρμουλα: καμία σημαντικὴ ἀλλαγὴ πρὶν τὴ σύγκληση τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης, ποὺ θὰ ἔχει κάθε δικαίωμα νὰ πάρει ἀποφάσεις.

Ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση υἱοθέτησε λοιπὸν τὴ δεύτερη λύση. Ἀλλά, μέσα στὶς δοσμένες συνθῆκες, αὐτὴ εἶταν ἀνέφικτη.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιμείνουμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ποὺ συνήθως παραμελεῖται.

Ἡ Ρωσία ἀδυνατοῦσε, ὑλικὰ καὶ ψυχολογικά, νὰ συνεχίσει τὸν πόλεμο. Ἡ ἐπιμονὴ τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης νὰ μὴν καταλάβει τοῦτο τὸ γεγονός, στάθηκε ἡ ἀφορμὴ τῆς Ἐπανάστασης. Κι ἐφόσον αὐτὴ ἡ ἀδυναμία ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχει, κάθε κυβέρνηση ποὺ δὲ θὰ τὴ λάβαινε ὑπόψη εἶταν λογικὸ ν' ἀνατραπεῖ ὅπως κι ὁ τσάρος.

Βέβαια ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση ἔλπιζε ν' ἀλλάξει τὴν κατάσταση: νὰ βάλει τέλος στὸ χάος, ν' ἀναδιοργανώσει τὴ

χώρα, νὰ τῆς ἐμφυσήσει μιὰ νέα πνοή, κτλ. Ὅμως αὐτὰ εἶταν ψευδαισθήσεις: οὔτε ὁ διαθέσιμος χρόνος, οὔτε ἡ γενικὴ κατάσταση, οὔτε οἱ διαθέσεις τῶν μαζῶν δὲν ἐπέτρεπαν τὴν πραγματοποίησή τους.

Ἡ μηχανὴ ποὺ ἀποκαλεῖται «ἀστικὸ Κράτος» συντρίφτηκε στὴ Ρωσία τὸ Φλεβάρη τοῦ 1917. Οἱ σκοποί της καὶ οἱ δραστηριότητές της, στάθηκαν πάντα ἀντίθετα πρὸς τὰ συμφέροντα καὶ τὶς ἐπιθυμίες τῶν μαζῶν. Κι ἀφοῦ αὐτὲς ἔγιναν, γιὰ τὴ στιγμή, κύριοι τῆς τύχης τους, ἡ μηχανὴ δὲ μποροῦσε πιὰ νὰ ἐπιδιορθωθεῖ καὶ νὰ ξανατεθεῖ σὲ λειτουργία. Γιατὶ εἶναι ὁ λ α ὸ ς ποὺ - μὲ καταναγκασμὸ ἢ ἐλεύθερα - ἐ ξ α σ φ α λ ί ζ ε ι τ ὴ λ ε ι τ ο υ ρ γ ί α α ὐ τ ῆ ς τ ῆ ς μ η χ α ν ῆ ς, κι ὄχι ἐκεῖνοι ποὺ κυβερνοῦν. Ὁ ἐξαρθρωμένος μηχανισμὸς δὲ μποροῦσε οὔτε ν' ἀσκήσει οὔτε νὰ παλινορθώσει τὸν καταναγκασμό. Ὅμως ὁ λαός, ἀ π ὸ μ ό ν ο ς τ ο υ, δὲ «βάδιζε» πιὰ γιὰ σκοποὺς ποὺ δὲν εἶταν δικοί του.

Ἔπρεπε ν' ἀ ν τ ι κ α τ α σ τ α θ ε ῖ ὁ ἐξαρθρωμένος μηχανισμὸς μ' ἕναν ἄλλο, προσαρμοσμένο στὴ νέα κατάσταση, ἀντὶ νὰ χάνεται χρόνος καὶ δυνάμεις σὲ μάταιες ἀπόπειρες γιὰ νὰ ξανατεθεῖ σὲ λειτουργία.

Ἡ ἀστικὴ κι ἐθνικιστικὴ κυβέρνηση δὲ μποροῦσε νὰ τὸ καταλάβει. Ἐπέμενε νὰ διατηρεῖ, τόσο τὴ «μηχανὴ» ὅσο καὶ τὴν καταραμένη κληρονομιὰ τοῦ ἔκπτωτου καθεστῶτος: τὸν πόλεμο. Αὐτὸ ἔφτανε γιὰ νὰ τῆς στερεῖ ὅλο καὶ περισσότερο τὴ δημοτικότητά της. Κι ἀφοῦ ἡ μηχανὴ εἶχε πάθει ἐμπλοκή, ἀδυνατοῦσε νὰ κάνει τὸ δικό της, νὰ ἐ π ι β ά λ ε ι τὴ φιλοπόλεμη θέλησή της.

Τοῦτο τὸ πρῶτο πρόβλημα τῆς στιγμῆς - τὸ πιὸ σοβαρὸ καὶ ἄμεσο - εἶταν λοιπὸν μοιραῖο νὰ μὴ βρεῖ λύση ἀπ' τὴν προσωρινὴ κυβέρνηση.

Τὸ δεύτερο φλέγον πρόβλημα εἶταν τὸ ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ π ρ ό β λ η μ α.

Οἱ ἀγρότες - τὸ 85% τοῦ πληθυσμοῦ - ἤθελαν νὰ πάρουν στὰ χέρια τους τὴ γῆ. Ἡ Ἐπανάσταση ἔδοσε σ' αὐτὲς τὶς βλέψεις μία ἀκαταγίκητη ὁρμή. Οἱ ἀγροτικὲς μάζες, καταπιεσμένες, ἐκμεταλευμένες κι ἐξαπατημένες ἀπὸ αἰῶνες, δὲν ἤθελαν πιὰ ν' ἀκούσουν τίποτα. Ἤ θ ε λ α ν τ ὴ γ ῆ μ ὲ κ ά θ ε θ υ σ ί α κ ι ἀ μ έ σ ω ς, χωρὶς διαδικασίες καὶ ἱεροτελεστίες.

Ἤδη τὸ Νοέμβρη τοῦ 1905, στὸ ἀγροτικὸ Συνέδριο ποὺ συγκλήθηκε λίγο μετὰ τὸ Μανιφέστο τῆς 17ης τοῦ Ὀχτώβρη (ὅταν ὑπῆρχαν ἀκόμη οἱ «ἐλευθερίες») μέσα στὴν προοπτικὴ τῆς σύγκλησης τῆς Δούμας, πολλοὶ ἐκπρόσωποι ἐκφράσανε αὐτὲς τὶς βλέψεις.

«Κάθε ὑπαινιγμὸς γιὰ ἐ ξ α γ ο ρ ὰ τ ῆ ς γ ῆ ς - ἔλεγε στὸ Συνέδριο ὁ ἐκπρόσωπος τῶν ἀγροτῶν τῆς περιφέρειας τῆς Μόσχας - μὲ ἐξεγείρει. Προτείνεται ν' ἀποζημιωθοῦν οἱ χθεσινοὶ δουλοχτῆτες πού, ἀκόμη καὶ σήμερα, μὲ τὴ βοήθεια τῶν κρατικῶν ἀξιωματούχων, κάνουν τὴ ζωή μας ἕνα δρόμο σπαρμένο μὲ ἀγκάθια! Μήπως δὲν τοὺς ἀποζημιώσαμε κιόλας πλούσια μὲ τὸ σύστημα τῆς ἐνοικίασης τῆς γῆς τους; Ἀδύνατο νὰ μετρηθεῖ τὸ αἷμα μας ποὺ πότισε τὴ γῆ τους. Οἱ γιαγιάδες μας ἔτρεφαν μὲ τὸ γάλα τους τὰ κυνηγετικὰ σκυλιὰ αὐτῶν τῶν κυρίων. Δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἀποζημίωση αὐτό; Τόσους αἰῶνες δὲν εἴμασταν παρὰ κόκκοι ἄμμου, φύλλα στὸν ἄνεμο. Κι ὁ ἄνεμος εἶταν αὐτοί. Πρέπει λοιπὸν τώρα νὰ τοὺς ξαναπληρώσουμε; Ἔ, ὄχι! Δὲ χρειάζονται διπλωματικὲς συνομιλίες: ἕνας μόνο δρόμος εἶναι σωστός, ὁ ἐπαναστατικὸς δρόμος. Διαφορετικά, θὰ μᾶς ξανακοροϊδέψουν. Καὶ μόνο λόγος νὰ γίνεται γιὰ ἐξαγορά, εἶναι συμβιβασμός. Σύντροφοι, μὴν ἐπαναλάβετε τὸ σφάλμα τῶν πατεράδων σας! Τὸ 1861 φάνηκαν πιὸ πονηροὶ ἀπὸ μᾶς καὶ μᾶς ἐξαπάτησαν: μᾶς δόσανε λίγα, γιὰ νὰ μὴν πάρει ὁ λαὸς τὰ πάντα».

«Ποτὲ δὲν τοὺς πουλήσαμε τὴ γῆ - ἔλεγαν οἱ ἀγρότες τῆς περιφέρειας τοῦ Ὀρὲλ - κι ἐπομένως δὲ χρειάζεται νὰ τὴν ἐξαγοράσουμε. Ἤδη ἀρκετὰ τοὺς πληρώσαμε, δουλεύοντας γιὰ μιὰ ἀπάνθρωπα χαμηλὴ ἀνταμοιβή. Ὄχι! Σὲ καμιὰ περίπτωση ἐξαγορά! Οἱ κύριοι αὐτοὶ δὲν ἔφεραν τὰ χωράφια τους ἀπ' τὸ φεγγάρι, εἶναι οἱ παπποῦδες τους ποὺ τ' ἀποσπάσανε μὲ τὴ βία».

«Ἡ ἐξαγορὰ θὰ εἶταν κραυγαλέα ἀδικία γιὰ τὸ λαὸ - ἔλεγαν οἱ ἀγρότες τῆς περιφέρειας τοῦ Καζὰν - καὶ μάλιστα οἱ κύριοι αὐτοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ξαναδόσουν στὸ λαό, μαζὶ μὲ τὴ γῆ, καὶ τὰ μισθώματα ποὺ πῆραν μέχρι τώρα. Γιατί, στὸ βάθος, οἱ κύριοι αὐτοὶ ποτὲ δὲν ἀγόρασαν τὴ γῆ. Τὴν ἅρπαξαν πρῶτα καὶ μετὰ θέλουν νὰ τὴν πουλήσουν. Αὐτὸ εἶναι κλεψιά».

«Μὰ ὅλοι αὐτοὶ οἱ κύριοι - ἔλεγαν μερικοὶ ἀγρότες στὸν ἐπιφανῆ διανοούμενο Ν. Ρουμπάκιν ἀνάμεσα στὸ 1897 καὶ τὸ

1906 - οἱ Ὀρλώφ, οἱ Ντεμίντωφ, οἱ Μπαλάσωφ, πῆραν τὴ γῆ τους χωρὶς νὰ πληρώσουν τίποτα, σὰ δῶρο ἀπ' τοὺς τσάρους καὶ τὶς τσαρίνες. Καὶ τώρα μᾶς λένε νὰ τὶς ἐξαγοράσουμε σὲ τέτοιες τιμές; Δὲν εἶναι μόνο ἀδικία, εἶναι ξεκάθαρη κλεψιά».

Νὰ γιατὶ οἱ ἀγρότες δὲν ἤθελαν πιὰ νὰ περιμένουν. Σὲ πάρα πολλὰ μέρη, ἔπαιρναν στὰ χέρια τους τὴ γῆ, διώχνοντας τοὺς γαιοκτήμονες ποὺ δὲν εἶχαν ἤδη φύγει. Ἔτσι ἔδιναν λύση στὸ «ἀγροτικὸ πρόβλημα» μὲ τὸν τρόπο τους καὶ μὲ δική τους πρωτοβουλία, χωρὶς νὰ νιάζονται γιὰ τὶς συσκέψεις, τὶς μηχανορραφίες καὶ τὶς ἀποφάσεις τῆς κυβέρνησης ἢ τῆς Συνταχτικῆς.

Ὁ στρατός, ποὺ τὸν ἀποτελοῦσαν κυρίως ἀγρότες, εἶταν ὁπωσδήποτε ἕτοιμος νὰ ὑποστηρίξει μιὰ τέτοια ἄμεση δράση.

Ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση βρέθηκε ὑποχρεωμένη, εἴτε νὰ ὑποκύψει μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, εἴτε ν' ἀντισταθεῖ, δηλαδὴ ν' ἀγωνιστεῖ ἐνάντια στοὺς ἐξεγερμένους ἀγρότες κι ἀκόμη, σχεδὸν σίγουρα, ἐνάντια στὸ στρατό. Ὅπως εἶταν φυσικό, προτίμησε τὴ στάση τῆς ἀναμονῆς, ποὺ εἶχε κρατήσει καὶ στὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου, ἐλπίζοντας νὰ τακτοποιήσει τὰ πράγματα μὲ ἔξυπνες κι ἐπιδέξιες μανοῦβρες. Ἐξόρκιζε τοὺς ἀγρότες νὰ περιμένουν ὑπομονετικὰ τὴ Συνταχτικὴ πού, ὅπως ἔλεγαν, θὰ εἶχε δικαίωμα νὰ κάνει κάθε εἴδους νόμους κι ἀσφαλῶς θὰ ἱκανοποιοῦσε πλήρως τοὺς ἀγρότες. Μάταιος κόπος. Οἱ ἐκκλήσεις ἔφεραν ἐλάχιστα ἀποτελέσματα κι ἡ τακτικὴ αὐτὴ δὲν εἶχε καμία πιθανότητα ἐπιτυχίας. Ὁ ἀγρότης δὲν εἶχε τὴν παραμικρὴ ἐμπιστοσύνη στοὺς ἀφέντες ποὺ βρίσκονταν στὴν ἐξουσία. Τὸν εἶχαν ἐξαπατήσει ἀρκετὲς φορές, ὥστε νὰ μὴν πιστεύει πιά! Τώρα ἔνιωθε ἀρκετὰ ἰσχυρὸς γιὰ νὰ μπορέσει νὰ π ά ρ ε ι τὴ γῆ. Γι' αὐτόν, εἶταν πράξη δικαιοσύνης. Κι ἂν μερικὲς φορὲς ἐξακολουθοῦσε νὰ διστάζει, αἰτία εἶταν ὁ φόβος μήπως τιμωρηθεῖ.

Τὸ ἐ ρ γ α τ ι κ ὸ π ρ ό β λ η μ α εἶταν ἐξίσου ἄλυτο μὲ τὸ ἀγροτικὸ γιὰ μιὰ ἀστικὴ κυβέρνηση. Οἱ ἐργατικὲς μάζες ζητοῦσαν ν' ἀποχτήσουν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση τὸ μάξιμουμ τῆς εὐημερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων. Μὰ ἡ κυβέρνηση, ὅπως εἶταν φυσικό, ἔκανε κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ περιορίσει αὐτὰ τὰ δικαιώματα στὸ μίνιμουμ. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ πεδίο μάχης, μποροῦσε κανεὶς νὰ προβλέψει ἄμεσους καὶ σκληροὺς ἀγῶνες. Μὲ ποιὸ ὅμως τρόπο θὰ κατόρθωνε ἡ προσωρινὴ κυ-

βέρνηση νὰ ἐπιβάλει τὶς ἀπόψεις της;

Τὸ καθαρὰ οἰκονομικὸ πρόβλημα εἶταν κι αὐτὸ ἐπίφοβο, γιατὶ συνδεόταν στενὰ μὲ τ' ἄλλα προβλήματα, κι ἀκόμη γιατὶ δὲν ἄφηνε κανένα περιθώριο χρονοτριβῆς. Μέσα στὸ φόρτε τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐπανάστασης, σὲ μιὰ κατάσταση χαοτικὴ καὶ μιὰ χώρα συγκλονισμένη, ἔπρεπε καὶ πάλι νὰ ὀργανωθεῖ ἡ παραγωγή, οἱ μεταφορές, οἱ ἀνταλλαγές, τὸ χρηματοδοτικὸ σύστημα κτλ.

Τέλος, ὑπῆρχε τὸ πολιτικὸ πρόβλημα. Στὶς δοσμένες συνθῆκες, οὔτε αὐτὸ φαινόταν νὰ πλησιάζει σὲ κάποια λύση. Βέβαια ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση εἶχε ἀναλάβει τὸ καθῆκον νὰ συγκαλέσει τὸ γρηγορότερο τὴ Συνταχτικὴ Συνέλευση. Ὅμως, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, ὑπῆρχαν χίλιες - δυὸ δυσκολίες γιὰ τὴν ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος, κι ἀπ' τὴν ἄλλη, καὶ προπάντων, ἡ κυβέρνηση φοβόταν τούτη τὴ Συνέλευση. Παρ' ὅλες τὶς ὑποσχέσεις της, ἡ κρυφή της ἐπιθυμία εἶταν ν' ἀναβάλει τὴ σύγκληση ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερο καί, στὸ μεταξύ, μὲ κάποιον ἐπιδέξιο χειρισμό, νὰ προσπαθήσει νὰ ἐγκαθιδρύσει μιὰ «συνταγματικὴ» μοναρχία. Ἀλλά, «στὸ μεταξύ», ὀρθώθηκαν ἐναντίον της κι ἄλλα ἀξεπέραστα ἐμπόδια.

Τὸ σοβαρότερο εἶταν ἡ ἀναγέννηση τῶν ἐργατικῶν Σοβιέτ, καὶ κυρίως τοῦ Σοβιὲτ τῆς Πετρούπολης. Αὐτὸ ξανασυστάθηκε ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας μέρες τῆς Ἐπανάστασης - ἀπὸ παράδοση κι ἀκόμη, ὅπως τὸ 1905, ἐξαιτίας τῆς ἔλλειξης ἄλλων ἐργατικῶν ὀργανισμῶν. Βέβαια, τὴ στιγμὴ ἐκείνη, οἱ ἐργάτες ἐκλέξανε γιὰ ἐκπροσώπους τους μετριοπαθεῖς σοσιαλιστὲς (μενσεβίκους καὶ σοσιαλεπαναστάτες τῆς δεξιᾶς). Παρ' ὅλ' αὐτά, ὅμως, ἡ ἰδεολογία του καὶ τὸ πρόγραμμά του ἐρχόντουσαν σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὰ σχέδια τῆς προσωρινῆς κυβέρνησης καί, ὅπως εἶταν φυσικό, ἡ ἠθικὴ ἐπιρροὴ καὶ δραστηριότητά του ἔφτασαν στὸ σημεῖο νὰ ἀνταγωνίζονται τὴν κυβέρνηση, πράγμα καθόλου εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν τελευταία.

Τὸ Σοβιὲτ τῆς Πετρούπολης εἶταν γιὰ τὴ χώρα ἕνα εἶδος δεύτερης κυβέρνησης. Ἔδινε τὸν τόνο σ' ὅλο τὸ τεράστιο δίκτυο τῶν Σοβιὲτ τῆς ἐπαρχίας καὶ συντόνιζε τὴ δράση τους. Στηριζόμενο ἔτσι σ' ὁλόκληρη τὴν ἐργαζόμενη μάζα τῆς χώρας, ἔγινε γρήγορα πανίσχυρο. Μὲ ὁλοένα αὐξανόμενο ρυθμό,

ἄρχισε νὰ ἐπιβάλλεται καὶ στὸ στρατό. Σύντομα, οἱ ἐντολὲς καὶ οἱ ὁδηγίες τῶν Σοβιὲτ ἄρχισαν νὰ ἐπικρατοῦν, καὶ μάλιστα ὁλοφάνερα, ἀπέναντι στὶς διαταγὲς τῆς προσωρινῆς κυβέρνησης. Μέσα σ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, ἡ κυβέρνηση εἶταν ὑποχρεωμένη νὰ ὑπολογίζει τὰ Σοβιέτ.

Εἶναι εὐνόητο ὅτι ἡ κυβέρνηση θὰ προτιμοῦσε νὰ τοὺς κάνει πόλεμο. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια δράση ἐνάντια στοὺς ὀργανωμένους ἐργάτες, τὴν ἐπαύριο μιᾶς ἐπανάστασης ποὺ διακήρυσσε ἀνοιχτὰ τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία τοῦ λόγου, τῆς ὀργάνωσης καὶ τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητας, εἶταν κάτι ἀνέφικτο. Κι ἔπειτα, πάνω σὲ ποιὰ πραγματικὴ δύναμη θὰ μποροῦσε νὰ στηριχτεῖ γιὰ νὰ διεξάγει αὐτὸ τὸν ἀγώνα; Δὲν ὑπῆρχε καμία.

Ἡ κυβέρνηση λοιπὸν ἀναγκάστηκε νὰ κρύβει τὶς προθέσεις της κάτω ἀπὸ μιὰ χαμογελαστὴ μάσκα, νὰ ἀνέχεται τὸν ἐπίφοβο ἀνταγωνιστή της κι ἀκόμη νὰ «φλερτάρει» μαζί του. Αὐτή, ἡ ἐπίσημη κυβέρνηση, ἔνιωθε πολὺ καλὰ τὸ εὔθραυστο τῶν συμπαθειῶν ποὺ τὶς ἔδειχναν, ἡ ἐργαζόμενη μάζα κι ὁ στρατός. Καταλάβαινε ὅτι, μὲ τὴν πρώτη σοβαρὴ κοινωνικὴ σύγκρουση, οἱ δύο αὐτὲς ἀποφασιστικὲς δυνάμεις θὰ τάσσονταν ὁπωσδήποτε στὸ πλευρὸ τῶν Σοβιέτ.

Βέβαια, ἡ κυβέρνηση «ἔλπιζε». Προσπαθοῦσε νὰ κερδίσει χρόνο. Ἀλλὰ ἡ ὕπαρξη αὐτοῦ τοῦ δεύτερου «διευθυντηρίου», τοῦ ἀνεπίσημου καὶ τόσο ἐνοχλητικοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ἔπρεπε ἀναγκαστικὰ νὰ ἔρχεται σὲ συνεννόηση, ἀποτελοῦσε γιὰ τὴν προσωρινὴ κυβέρνηση - τὴν ἐπίσημη ἀλλὰ ἀνίσχυρη - ἕνα ἀπ' τὰ δυσκολότερα ἐμπόδια ποὺ ὄφειλε νὰ ὑπερπηδήσει.

Ἡ βίαιη κριτική, ἡ ἔντονη προπαγάνδα ὅλων τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων καὶ κυρίως τῶν στοιχείων τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς (σοσιαλεπαναστατῶν τῆς ἀριστερᾶς, μπολσεβίκων, ἀναρχικῶν), δὲν εἶταν γι' αὐτὲς καθόλου εὐκαταφρόνητες. Γιατί, βέβαια, ἡ κυβέρνηση δὲ μποροῦσε νὰ καταφύγει σὲ κατασταλτικὰ μέτρα ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου. Κι ἂν τὸ ἀποτολμοῦσε, ποιὲς εἶταν οἱ δυνάμεις ποὺ θὰ ἐκτελοῦσαν τὶς διαταγές της; Δὲν ὑπῆρχαν τέτοιες δυνάμεις στὴ διάθεσή της!

Ἀκόμη καὶ μιὰ μπουρζουαζία ἰσχυρή, ὀργανωμένη κι ἔμπειρη, μὲ προϊστορία πολλῶν ἀγώνων ἐνάντια σὲ διάφορους ἀντιπάλους καὶ μὲ μεγάλη ὑλικὴ δύναμη (στρατός, ἀστυνομία, χρῆμα κτλ.), θὰ συναντοῦσε τεράστιες δυσκολίες γιὰ νὰ

δόσει μιὰ ἱκανοποιητικὴ λύση σ' ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα καὶ νὰ ἐπιβάλει τὴ θέλησή της, τὴν ἐξουσία της καὶ τὸ «πρόγραμμά» της μέσα σὲ παρόμοιες συνθῆκες. Ὅμως μ ι ὰ τ έ τ ο ι α μ π ο υ ρ ζ ο υ α ζ ί α δ ὲ ν ὑ π ῆ ρ χ ε σ τ ὴ Ρ ω σ ί α. Σὰν τ ά ξ η μὲ συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ της, ἡ ρωσικὴ καπιταλιστικὴ τάξη βρισκόταν ἀκόμη στὰ σπάργανα. Ἀδύναμη, ἀνοργάνωτη, χωρὶς παράδοση οὔτε ἱστορικὴ ἐμπειρία, δὲ μποροῦσε νὰ ἐλπίζει σὲ καμιὰ ἐπιτυχία. Ἔτσι, δὲν ἀνέπτυσσε καμιὰ δραστηριότητα.

Ὀφείλοντας ν' ἀντιπροσωπεύσει «κατ' ἀρχὴν» μιὰ μπουρζουαζία σχεδὸν ἀνύπαρκτη καὶ τελείως ἀδύναμη, ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση εἶταν καταδικασμένη νὰ βλέπει τὶς προσπάθειές της νὰ πέφτουν στὸ κενό. Αὐτὸ εἶταν, χωρὶς ἀμφιβολία, τὸ πρωταρχικὸ αἴτιο τῆς χρεωκοπίας της.

IV. — ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ; — Η ΜΙΖΕΡΙΑ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Ἡ πρώτη καὶ βαθύτατα ἀστικὴ «προσωρινὴ κυβέρνηση» ἔφτασε λοιπόν, σύντομα καὶ μοιραῖα, σὲ μιὰ ἀδυναμία ὁλοφάνερη, γελοία, θανάσιμη. Ἡ δύστυχη, ἔχανε ὅ,τι τῆς περνοῦσε ἀπ' τὸ χέρι γιὰ νὰ κρατηθεῖ στὴν ἐξουσία: ἑλισσόταν, ἀνέβαλλε, «τραινάριζε»... Στὸ μεταξύ, ὅλα τὰ φλέγοντα προβλήματα «τραινάριζαν» κι αὐτά. Ἡ κριτικὴ καί, στὴ συνέχεια, ἡ γενικὴ ὀργὴ ἐνάντια σ' αὐτὴ τὴν κυβέρνηση - φάντασμα ἔπαιρναν διαρκῶς μεγαλύτερες διαστάσεις. Πολὺ σύντομα, ἡ συνέχιση τῆς ὕπαρξής της ἔγινε ἀδύνατη. Ἑξήντα μόλις μέρες μετὰ τὴν πανηγυρικὴ ἐγκαθίδρυσή της, ὑποχρεώθηκε στὶς 6 τοῦ Μάη νὰ παραχωρήσει τὴ θέση της, χωρὶς ἀγώνα, σὲ μιὰ κυβέρνηση «συνασπισμοῦ» μὲ σοσιαλιστικὴ συμμετοχή. Τὸ πιὸ ἐξέχον μέλος της εἶταν ὁ Α. Κερένσκυ, ἕνας μετριοπαθέστατος σοσιαλεπαναστάτης (ἢ μᾶλλον, «ἀνεξάρτητος» σοσιαλιστής).

Εἶχε ἐλπίδες αὐτὴ ἡ σοσιαλ - ἀστικὴ κυβέρνηση νὰ φτάσει σὲ καλύτερα ἀποτελέσματα; Ὁπωσδήποτε ὄχι. Γιατὶ οἱ συνθῆκες τῆς ὕπαρξής της καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς δράσης της θὰ εἶταν μοιραῖα ἴδιες, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τῆς πρώτης προσωρινῆς κυβέρνησης. Ὑποχρεωμένη νὰ στηριχθεῖ σὲ μιὰ ἀνίσχυρη μπουρζουαζία καὶ νὰ συνεχίσει τὸν πόλεμο, ἀνίκανη

νὰ δόσει μιὰ ἀποτελεσματικὴ λύση στὰ ὁλοένα πιὸ πιεστικὰ προβλήματα, δεχόμενη ρωμαλέες ἐπιθέσεις ἀπ' τὴν ἀριστερὰ καὶ παραδέρνοντας ἀνάμεσα σὲ κάθε εἴδους δυσκολίες, αὐτὴ ἡ δεύτερη προσωρινὴ κυβέρνηση ἐξαφανίστηκε τὸ ἴδιο ἄδοξα μὲ τὴν πρώτη καὶ σχεδὸν μέσα στὶς ἴδιες προθεσμίες (2 τοῦ Ἰούλη). Παραχώρησε τὴ θέση της σὲ μιὰ τρίτη κυβέρνηση, ὄχι λιγότερο «προσωρινή», ποὺ ἀποτελοῦνταν κυρίως ἀπὸ σοσιαλιστὲς καὶ μερικὰ ἀστικὰ στοιχεῖα.

Τὴ στιγμὴ ἐκείνη ὁ Κερένσκυ, κύριος καὶ ὑπέρτατος ἀρχηγὸς αὐτῆς τῆς τρίτης καί, πιὸ ὕστερα, μιᾶς τέταρτης κυβέρνησης (σχεδὸν ὅμοιας μὲ τὴν προηγούμενη), ἔγινε γιὰ λίγο καιρὸ ἕνα εἶδος ἐθνάρχη τῆς χώρας, καὶ τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα, σὲ στενὴ συνεργασία μὲ τοὺς μενσεβίκους, φάνηκε νὰ θριαμβεύει ὁριστικὰ καὶ νὰ γίνεται κύριος τῆς Ἐπανάστασης. Ἕνα ἀκόμη βῆμα, καὶ ἡ χώρα θὰ εἶχε μιὰ σοσιαλιστικὴ κυβέρνηση στηριζόμενη σὲ πραγματικὲς καὶ ἰσχυρὲς δυνάμεις: τὴν ἀγροτιά, τὴν ἐργατικὴ μάζα, ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ στρώματος τῶν διανοουμένων, τὰ Σοβιέτ, τὸ στρατό, κτλ.

Ὅμως αὐτὸ δὲν πραγματοποιήθηκε.

Ὅταν ἦρθε στὴν ἐξουσία, ἡ τελευταία κυβέρνηση Κερένσκυ φαινόταν πανίσχυρη. Καὶ πράγματι μ π ο ρ ο ῦ σ ε ν ὰ γ ί ν ε ι π α ν ί σ χ υ ρ η.

Ὁ ἴδιος ὁ Κερένσκυ, δικηγόρος καὶ βουλευτὴς σοσιαλιστικῶν τάσεων, εἶταν πάρα πολὺ δημοφιλής, ἀκόμη καὶ μέσα στοὺς κόλπους τῶν πλατιῶν λαϊκῶν μαζῶν καὶ τοῦ στρατοῦ. Οἱ λόγοι του στὴ Δούμα, στὶς παραμονὲς τῆς Ἐπανάστασης, εἶχαν πολὺ μεγάλο ἀντίκτυπο. Ὁ ἐρχομός του στὴν ἐξουσία δημιούργησε τεράστιες ἐλπίδες στὴ χώρα. Μποροῦσε νὰ στηριχθεῖ ἀνεπιφύλακτα πάνω στὰ Σοβιέτ - ἄρα καὶ στὸ σύνολο τῶν ἐργαζομένων μαζῶν - γιατί, τὴ στιγμὴ ἐκείνη, ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἐκπροσώπων εἶταν σοσιαλιστὲς καὶ τὰ Σοβιὲτ βρισκόντουσαν ὁλοκληρωτικὰ στὰ χέρια τῶν σοσιαλεπαναστατῶν τῆς δεξιᾶς καὶ τῶν μενσεβίκων σοσιαλδημοκρατῶν.

Τὶς πρῶτες ἑβδομάδες τῆς κυβέρνησης Κερένσκυ εἶταν ἐπικίνδυνο νὰ κριτικάρει κανεὶς δημόσια τὸν ἀρχηγό της - σὲ τέτοιο βαθμὸ εἶχε τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς χώρας. Ὁρισμένοι ἀγκιτάτορες τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς τὸ ἔμαθαν, μὲ ὀδυνηρὸ συχνὰ τρόπο, ὅταν προσπάθησαν νὰ μιλήσουν ἐναντίον τοῦ Κερένσκυ σὲ δημόσιους χώρους. Μερικὲς φορὲς τὰ ἐπεισόδια ἔφταναν μέ-

χρι τὸ λυντσάρισμα.

Γιὰ νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ σημαντικὰ πλεονεκτήματα, ὁ Κερένσκυ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκπληρώσει - ἀλλὰ μὲ χειροπιαστὰ ἔργα - μ ί α μ ό ν ο σ υ ν θ ή κ η: ἐκείνη ποὺ ἄλλοτε διατύπωσε ὁ Νταντόν. Τοῦ χρειαζόταν τ ό λ μ η, περισσότερη τόλμη καὶ πάντα τόλμη.

Ἀλλ' ἀκριβῶς, αὐτὴ ἡ ἰδιότητα τοῦ ἔλειπε τελείως.

Μέσα στὶς δοσμένες συνθῆκες, ἡ «τόλμη» θὰ σήμαινε γι' αὐτόν: α) τὴν ἄμεση ἐγκατάλειψη τοῦ πολέμου (μὲ μιὰ μορφὴ ποὺ θά 'πρεπε νὰ βρεῖ ὁ ἴδιος)· β) τὴν ἀποφασιστικὴ ρήξη μὲ τὸ καπιταλιστικὸ καὶ ἀστικὸ καθεστὼς (ἄρα καὶ τὸ σχηματισμὸ μιᾶς καθαρὰ σοσιαλιστικῆς κυβέρνησης)· γ) τὸν ἄμεσο προσανατολισμὸ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῆς χώρας πρὸς ἕνα σοσιαλιστικὸ σύστημα.

Ὅλα τοῦτα θὰ εἶταν, ἄλλωστε, ἀπόλυτα λογικὰ κι «ἐνδεδειγμένα» γιὰ μιὰ κυβέρνηση σ ο σ ι α λ ι σ τ ι κ ῶ ν τάσεων, μὲ σοσιαλιστικὴ πλειοψηφία, μὲ ἀρχηγὸ σοσιαλιστή... Ἔ, λοιπόν, ὄχι! Ὅπως πάντοτε, ὅπως παντοῦ ἀλλοῦ, οἱ ρῶσοι σοσιαλιστὲς κι ὁ ἴδιος ὁ Κερένσκυ, ἀντὶ νὰ καταλάβουν τὴν ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα, νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὴν εὐκαιρία, νὰ προχωρήσουν πρὸς τὰ μπρὸς καὶ νὰ ἐκπληρώσουν ἐπιτέλους τὸ ἀληθινό τους πρόγραμμα, παρέμειναν δέσμιοι τοῦ μπάσταρδου «προγράμματός» τους (τοῦ λεγομένου «μίνιμουμ» προγράμματος), ποὺ τοὺς ὅριζε ν' ἀγωνιστοῦν ἀπαρέγκλιτα γιὰ μιὰ ἀ σ τ ι κ ὴ δ η μ ο κ ρ α τ ί α.

Ἀντὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ ὑπηρετήσουν τὶς ἐργαζόμενες μάζες καὶ τὴν ὑπόθεση τῆς χειραφέτησής τους, οἱ σοσιαλιστὲς κι ὁ Κερένσκυ, ἐγκλωβισμένοι μέσα στὴν πλαδαρὴ ἰδεολογία τους, δὲ βρῆκαν νὰ κάνουν τίποτα καλύτερο παρὰ νὰ παίζουν τὸ παιχνίδι τοῦ ρώσικου καὶ διεθνοῦς καπιταλισμοῦ.

Ὁ Κερένσκυ δὲν τόλμησε οὔτε νὰ σταματήσει τὸν πόλεμο, οὔτε νὰ γυρίσει τὴν πλάτη στὴ μπουρζουαζία καὶ νὰ στηριχθεῖ στὶς ἐργαζόμενες τάξεις, οὔτε νὰ συνεχίσει τὴν Ἐπανάσταση. (Οὔτε κὰν τόλμησε νὰ ἐπισπεύσει τὴ σύγκληση τῆς Συνταχτικῆς Συνέλευσης!).

Ἤθελε νὰ συνεχίσει τὸν πόλεμο! Μὲ κάθε θυσία καὶ μὲ ὅλα τὰ μέσα!

Αὐτὸ ποὺ τ ό λ μ η σ ε νὰ κάνει, εἶταν ἀρχικὰ μία σειρὰ μεταρρυθμίσεων πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση: ἐπανα-

φορὰ τῆς θανατικῆς ποινῆς καὶ τῶν πολεμικῶν συμβουλίων στὸ μέτωπο· κατασταλτικὰ μέτρα στὰ μετόπισθεν· καί, τέλος, ἕνα σωρὸ βόλτες στὸ μέτωπο γιὰ νὰ βγάλει λόγους καὶ φλογερὲς προσφωνήσεις ποὺ ἔπρεπε, κατὰ τὴ γνώμη του, νὰ ξαναγεννήσουν στοὺς στρατιῶτες τὸν πολεμικὸ ἐνθουσιασμὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν. Ἔβλεπε ὅτι ὁ πόλεμος συνεχιζόταν ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο χάρη στὴ δύναμη τῆς ἀδράνειας. Καὶ ἤθελε νὰ τοῦ ἐμφυσήσει μιὰ νέα ὁρμὴ μὲ λόγους καὶ μὲ τιμωρίες, χωρὶς νὰ λαβαίνει καθόλου ὑπόψη τὴν πραγματικότητα.

Τόσο τεράστια εἶταν ἡ ποσότητα τῶν λόγων του, ὥστε ὁ τίτλος του σὰν «ἀρχιστράτηγου» (μιὰ ἰδιότητα ποὺ εἶχε ταυτόχρονα μὲ τὴν πρωθυπουργική) γρήγορα τροποποιήθηκε ἀπ' τὸν κόσμο σὲ «ἀρχιομιλητή».

Δύο περίπου μῆνες ἔφτασαν γιὰ νὰ πέσει ἡ δημοτικότητά του στὸ χαμηλότερο σημεῖο, προπάντων ἀνάμεσα στοὺς ἐργαζόμενους καὶ τοὺς στρατιῶτες, ποὺ κατέληξαν νὰ κοροϊδεύουν τὶς ὁμιλίες του. Αὐτοὶ ἤθελαν π ρ ά ξ ε ι ς, πράξεις ε ἰ ρ ή ν η ς καὶ Κ ο ι ν ω ν ι κ ῆ ς Ἐ π α ν ά σ τ α σ η ς. Ἀκόμη, ἤθελαν τὴ γρήγορη σύγκληση τῆς Συνταχτικῆς. (Ἡ ἐπιμονὴ μὲ τὴν ὁποία ὅλες οἱ κυβερνήσεις καθυστέρησαν τούτη τὴ σύγκληση, εἶταν ἕνας ἀπ' τοὺς λόγους τῆς ἀντιδημοτικότητάς τους. Οἱ μπολσεβίκοι τὸ ἐκμεταλλεύτηκαν μὲ τὸ νὰ ὑπόσχονται, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, τὴν ἄμεση σύγκληση τῆς Συνταχτικῆς Συνέλευσης μόλις θὰ ἐρχόντουσαν στὴν ἐξουσία).

Μὲ δυὸ λόγια, τὰ αἴτια τῆς χρεωκοπίας τῆς κυβέρνησης Κερένσκυ εἶταν τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνα ποὺ προκάλεσαν τὴν ἀποτυχία τῶν προηγούμενων κυβερνήσεων: ἡ ἀδυναμία τῶν μετριοπαθῶν σοσιαλιστῶν νὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο· ἡ ἀξιοθρήνητη ἀδυναμία αὐτῆς τῆς τέταρτης κυβέρνησης νὰ λύσει τὰ προβλήματα τῆς στιγμῆς· ἡ πρόθεσή της νὰ ἐγκλωβίσει τὴν Ἐπανάσταση μέσα στὰ ὅρια ἑνὸς ἀστικοῦ καθεστῶτος.

Πολλὲς περιστάσεις καὶ γεγονότα - λογικὰ ἐπακόλουθα τούτων τῶν μοιραίων ἀνεπαρκειῶν - ἦρθαν νὰ ἐπιδεινώσουν τὴν κατάσταση καὶ νὰ ἐπισπεύσουν τὴν πτώση τοῦ Κερένσκυ.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα, τὸ μπολσεβίκικο κόμμα, ποὺ εἶχε συγκεντρώσει ἐκείνη τὴν ἐποχὴ πολλὲς δυνάμεις καὶ εἶχε ἕναν ἰσχυρὸ ὀργανισμὸ προπαγάνδας καὶ δράσης, διοχέτευε καθημερινὰ σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα, μὲ χίλιες φωνὲς καὶ γραφτά, μιὰ ἐπιδέξια, οὐσιώδη, ρωμαλέα κριτικὴ ἐνάντια στὴν πολιτική, τὴ

στάση, καὶ τὸ σύνολο τῶν δραστηριοτήτων τῆς κυβέρνησης (καὶ ἀκόμη ὅλων τῶν μετριοπαθῶν σοσιαλιστῶν). Κήρυσσε τὸ ἄμεσο σταμάτημα τοῦ πολέμου, τὴ λήξη τῆς ἐπιστράτευσης, τὴν ἐξακολούθηση τῆς Ἐπανάστασης. Διέδιδε τὶς κοινωνικὲς κι ἐπαναστατικὲς ἰδέες του μὲ τρομερὴ ἐνεργητικότητα. Καθημερινὰ ἐπαναλάμβανε τὶς ὑποσχέσεις του γιὰ ἄμεση σύγκληση τῆς Συνταχτικῆς καὶ γιὰ γρήγορη κι ἐπιτυχημένη ἐπίλυση ὅλων τῶν φλεγόντων προβλημάτων ἐὰν ἔφτανε στὴν ἐξουσία. Χωρὶς χαλάρωση καὶ δισταγμούς, χτυποῦσε διαρκῶς στὸ ἴδιο καρφί: στὴν Ἐξουσία. «Ὅλη ἡ ἐξουσία στὰ Σοβιέτ!», φώναζε ἀπ' τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ κι ἀπ' τὸ βράδυ ὡς τὸ πρωί. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία στοὺς μπολσεβίκους, κι ὅλα θὰ ρυθμιστοῦν, θὰ ἐπιλυθοῦν, θὰ πραγματοποιηθοῦν.

Ἀποκτώντας ὁλοένα περισσότερες συμπάθειες καὶ ὀπαδοὺς μέσα στοὺς κόλπους τῶν διανοουμένων, τῶν ἐργατικῶν μαζῶν καὶ τοῦ στρατοῦ, πολλαπλασιάζοντας μὲ τρομερὴ ταχύτητα τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν του καὶ διεισδύοντας ἔτσι σ' ὅλα τὰ ἐργοστάσια κι ἐπιχειρήσεις, τὸ μπολσεβίκικο κόμμα διέθετε ἤδη τὸν Ἰούνη σημαντικὰ ἀποθέματα μαχητῶν, ἀγκιτατόρων, προπαγανδιστῶν, συγγραφέων, ὀργανωτῶν καὶ ἀνθρώπων τῆς δράσης. Ἀκόμη, διέθετε ὄχι εὐκαταφρόνητους οἰκονομικοὺς πόρους. Καὶ εἶχε ἐπικεφαλῆς μιὰ ἱκανὴ κεντρικὴ ἐπιτροπή, διευθυνόμενη ἀπ' τὸν Λένιν. Τὸ μπολσεβίκικο κόμμα ἀνέπτυξε λοιπὸν μιὰ δραστηριότητα ἐπίμονη, ἀκούραστη, πυρετώδη, καὶ γρήγορα ἔνιωσε, τουλάχιστο ἠθικά, κύριος τῆς κατάστασης. Αὐτὸ ἴσχυε ἀκόμη περισσότερο στὸ μέτρο ποὺ δὲν εἶχε ἀνταγωνιστὲς στὴν ἄκρα ἀριστερά: τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ κόμμα τῆς ἀριστερᾶς εἶταν πολὺ πιὸ ἀδύναμο καὶ μόνο ρόλο κομπάρσου μποροῦσε νὰ παίξει· τὸ ἀναρχικὸ κίνημα βρισκόταν ἀκόμη στὰ σπάργανα· κι ὅσο γιὰ τὸ κίνημα τοῦ ἐπαναστατικοῦ συνδικαλισμοῦ, εἶταν, ὅπως ξέρουμε, ἀνύπαρκτο.

Ὁ Κερένσκυ, ποὺ αἰσθανόταν τὴ θέση του ὅλο καὶ πιὸ ἐπισφαλῆ, δὲν τολμοῦσε νὰ ἐπιτεθεῖ στοὺς μπολσεβίκους ἀποφασιστικά, κατὰ μέτωπο. Κατέφευγε μὲ τρόπο σπασμωδικὸ σὲ ἡμίμετρα πού, ἐνῶ εἶταν ἀνεπαρκῆ γιὰ νὰ πλήξουν τὸν ἐχθρό του, τοῦ ἔκαναν, ἀντίθετα, διαφήμιση, προσελκύοντας πάνω του τὴν προσοχή, τὴν ἐκτίμηση καί, τέλος, τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν μαζῶν. Σὲ τελικὴ ἀνάλυση, αὐτὲς οἱ ἄτολμες

ἀντιδράσεις ἐνίσχυαν τὸν ἐχθρό του ἀντὶ νὰ τὸν ἀποδυναμώσουν. Καὶ μετά, ὅπως πολλοὶ ἄλλοι, ἔτσι καὶ ὁ Κερένσκυ δὲν ἔβλεπε τὸν κίνδυνο. Ἐκείνη τὴ στιγμή, σχεδὸν κανένας δὲν πίστευε σὲ μιὰ μπολσεβίκικη νίκη. (Εἶναι πασίγνωστο ὅτι, ἀκόμη καὶ μέσα στοὺς κόλπους τοῦ κόμματος, ὁ Λένιν εἶταν σχεδὸν ὁ μόνος ποὺ εἶχε βεβαιότητα γιὰ τὴ νίκη κι ἐπέμενε πάνω στὴ σκοπιμότητα νὰ προετοιμαστεῖ ἡ ἐξέγερση).

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Κερένσκυ, ὠθούμενος ἀπ' τοὺς συμμάχους, γοητευμένος ἀπ' τὰ πολεμικά του ὄνειρα κι ἐνδεχομένως ἀπ' τὶς ἴδιες του τὶς φλογερὲς ὁμιλίες, ἔκανε τὸ λάθος νὰ ἐξαπολύσει στὶς 18 τοῦ Ἰούνη τὴν περίφημη ἐπίθεσή του στὸ γερμανικὸ μέτωπο: ἡ ἐπίθεση ἀπέτυχε παταγωδῶς καὶ μείωσε τρομερὰ τὴ δημοτικότητά του. Ἤδη στὶς 3 τοῦ Ἰούλη, ξέσπασε στὴν Πετρούπολη μιὰ ἔνοπλη ἐξέγερση ἐναντίον τῆς κυβέρνησης, μὲ συμμετοχὴ τῶν στρατιωτῶν (καὶ κυρίως τῶν ναυτῶν τῆς Κρονστάνδης), καὶ μὲ τὰ συνθήματα: «Κάτω ὁ Κερένσκυ! Ζήτω ἡ Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση! Ὅλη ἡ ἐξουσία στὰ Σοβιέτ!». Τούτη τὴ φορὰ ὁ Κερένσκυ κατόρθωσε - ἂν καὶ δύσκολα - νὰ δαμάσει τὴ θύελλα. Ὅμως ἔχασε καὶ τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς ἀλλοτινῆς ἐπιρροῆς του.

Τέλος, ἕνα ἰδιαίτερο γεγονὸς τοῦ ἔδωσε τὴ χαριστικὴ βολή. Ὁ Κορνίλωφ, ἕνας «λευκὸς» στρατηγός, ἔχοντας ἀπελπιστεῖ ἀπ' τὴν ἀνοδικὴ πορεία τῆς Ἐπανάστασης καὶ τὴ διστακτικότητα τοῦ Κερένσκυ, πῆρε ἀπ' τὸ μέτωπο μερικὲς χιλιάδες στρατιῶτες (κυρίως ἀπ' τὰ στρατεύματα τοῦ Καυκάσου, ἕνα εἶδος ἀποικιακῶν στρατευμάτων ποὺ μποροῦσαν πιὸ εὔκολα νὰ χειραγωγηθοῦν καὶ νὰ ἐξαπατηθοῦν), τοὺς εἶπε ψέματα γιὰ τὸ τί συνέβαινε στὴν Πετρούπολη καὶ τὰ ἔστειλε ἐναντίον της μ' ἐπικεφαλῆς ἕναν ἀφοσιωμένο στρατηγό, «γιὰ νὰ βάλουν τέλος - ὑποτίθεται - στὶς σ υ μ μ ο ρ ί ε ς τ ῶ ν ἔ ν ο π λ ω ν ἐ γ κ λ η μ α τ ι ῶ ν καὶ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν κυβέρνηση ποὺ ἀδυνατεῖ νὰ τοὺς ἐξοντώσει».

Γιὰ κάποιους λόγους ποὺ ἴσως γίνουν μιὰ μέρα γνωστοὶ μὲ ἀκρίβεια, ὁ Κερένσκυ δὲν προέβαλε στὸν Κορνίλωφ παρὰ μιὰ χαλαρή, τελείως ἐπιφανειακὴ ἀντίσταση. Ἡ πρωτεύουσα σώθηκε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο χάρη στὴν ἀκατανίκητη ἀποφασιστικότητα, τὴν ὑπέρμετρη προσπάθεια καὶ τὴν ὑπέροχη αὐτοθυσία τῶν ἴδιων τῶν ἐργατῶν. Μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Σοβιὲτ τῆς Πετρούπολης, μερικὲς χιλιάδες ἐργάτες

ἐξοπλίστηκαν βιαστικὰ κι ἔφυγαν μὲ δική τους πρωτοβουλία «στὸ μέτωπο», ἐνάντια στὸν Κορνίλωφ. Μιὰ μάχη κοντὰ στὴν Πετρούπολη ἔμεινε χωρὶς νικητή. Οἱ ἐργάτες δὲν παραχώρησαν οὔτε μιὰ σπιθαμὴ γῆς. Ἀλλὰ εἶχαν πολλοὺς νεκροὺς καὶ δὲν εἴταν βέβαιοι ἂν τὴν ἑπομένη θὰ εἶχαν ἀρκετοὺς ἄντρες καὶ πολεμοφόδια. Ὅμως, χάρη σὲ μιὰ γρήγορη κι ἐνεργητικὴ δράση τῶν σιδηροδρομικῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῶν τηλεγραφείων, καὶ μὲ τὴν ἀποφασιστικὴ συμπαράσταση ἐπιτροπῶν στρατιωτῶν τοῦ μετώπου, τὸ γενικὸ ἐπιτελεῖο τοῦ Κορνίλωφ ἀπομονώθηκε ἀπ' τὸ μέτωπο καὶ τὴ χώρα. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, οἱ στρατιῶτες τοῦ Κορνίλωφ ξαφνιάστηκαν ἀπ' τὴν ἡρωικὴ ἀντίσταση τῶν «ληστῶν», τῶν «ἐγκληματιῶν» καὶ τῶν «παρασίτων», ὑποψιάστηκαν τὴν ἀπάτη καὶ θέλησαν τὴ νύχτα νὰ ἐξετάσουν τὰ πτώματα. Διαπίστωσαν ὅτι ὅλα εἶχαν τὰ ροζιασμένα χέρια ἐργατῶν. Τέλος, μερικὲς σοσιαλιστικὲς ὁμάδες τοῦ Καύκασου, ποὺ βρισκόντουσαν τότε στὴν Πετρούπολη, κατόρθωσαν νὰ περάσουν μιὰ ἀντιπροσωπία στὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο. Ἡ ἀντιπροσωπία ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς στρατιῶτες, τοὺς ἐνημέρωσε γιὰ τὴν ἀληθινὴ κατάσταση, κατέστρεψε ὁριστικὰ τὸ μύθο τῶν «ληστῶν» καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν ἀδελφοκτόνο ἀγώνα. Τὸ ἑπόμενο πρωὶ οἱ στρατιῶτες τοῦ Κορνίλωφ δήλωσαν ὅτι εἶχαν ἐξαπατηθεῖ, ἀρνήθηκαν νὰ πολεμήσουν ἐνάντια στ' ἀδέρφια τους τοὺς ἐργάτες καὶ γύρισαν στὸ μέτωπο. Τὸ ἐγχείρημα ἀπέτυχε.

Ἀμέσως ἡ κοινὴ γνώμη κατηγόρησε τὸν Κερένσκυ ὅτι εἶχε ἔρθει σὲ κρυφὴ συνεννόηση μὲ τὸν Κορνίλωφ. Εἴτε εἴταν ἀλήθεια εἴτε ὄχι, ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ἐπικράτησε. Ἠθικά, ἡ κυβέρνηση τοῦ Κερένσκυ βρισκόταν στὴ δύση της καί, μαζί της, οἱ μετριοπαθεῖς σοσιαλιστὲς γενικά. Ὁ δρόμος εἶχε ξεκαθαριστεῖ γιὰ μιὰ ἀποφασιστικὴ ἐξόρμηση τοῦ μπολσεβίκικου κόμματος.

Τότε συνέβη ἕνα ἀκόμη γεγονός, ποὺ ἔπαιξε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων. Στὶς νέες ἐκλογὲς τῶν ἐκπροσώπων (γιὰ τὰ Σοβιέτ, τὶς ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπές, τοὺς πυρῆνες τοῦ στρατοῦ κτλ.), οἱ μπολσεβίκοι πέτυχαν συντριπτικὴ νίκη ἐνάντια στοὺς μετριοπαθεῖς σοσιαλιστές. Ἔτσι, τὸ μπολσεβίκικο κόμμα ἀπόκτησε ὁριστικὰ τὸν ἔλεγχο κάθε ἐργατικῆς κι ἐπαναστατικῆς δράσης. Μὲ τὴ συμπαρά-

σταση τῶν σοσιαλεπαναστατῶν τῆς ἀριστερᾶς, κέρδισε τεράστιες συμπάθειες καὶ στοὺς ἀγρότες. Εἶχε πιὰ στὰ χέρια του ἔξοχες στρατηγικὲς θέσεις γιὰ μιὰ ἀποφασιστικὴ ἐπίθεση.

Ἀπὸ κείνη κιόλας τὴ στιγμή, ὁ Λένιν μελετοῦσε τὴ σύγκληση ἑνὸς πανρωσικοῦ Συνεδρίου τῶν Σοβιέτ, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐξεγερθεῖ ἐνάντια στὴν κυβέρνηση Κερένσκυ, νὰ τὴν ἀνατρέψει μὲ τὴ βοήθεια τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ ἐγκαθιδρύσει τὴν κυβέρνηση τοῦ μπολσεβίκικου κόμματος.

Οἱ προετοιμασίες γιὰ τὴν ἐκτέλεση αὐτοῦ τοῦ σχεδίου ἄρχισαν ἀμέσως, ἐν μέρει ἀνοιχτὰ κι ἐν μέρει καλυμμένα. Ὁ Λένιν, ποὺ εἶταν ὑποχρεωμένος νὰ κρύβεται, διεύθυνε τὶς ἐπιχειρήσεις ἀπὸ ἀπόσταση. Ὁ Κερένσκυ προαισθανόταν τὸν κίνδυνο, ἀλλὰ τοῦ εἶταν ἀδύνατο νὰ τὸν ἀποτρέψει. Τὰ γεγονότα προχωροῦσαν μὲ ταχὺ ρυθμό. Σὲ λίγο θὰ παιζόταν ἡ τελευταία πράξη τοῦ δράματος.

Ἂς ἀνακεφαλαιώσουμε.

Ὅλες οἱ συντηρητικὲς ἢ μετριοπαθεῖς κυβερνήσεις, ποὺ διαδέχτηκαν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἀπ' τὸ Φλεβάρη μέχρι τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1917, ἀπόδειξαν τὴν ἀ ν ι κ α ν ό τ η τ ά τους νὰ λύσουν, μέσα στὶς δοσμένες συνθῆκες, τὰ ἐξαιρετικὰ σοβαρὰ καὶ φλέγοντα προβλήματα ποὺ ἔθετε ἡ Ἐπανάσταση στὴ χώρα: α ὐ τ ὸ ς ε ἶ τ α ν ὁ κ υ ρ ι ώ τ ε ρ ο ς λ ό γ ο ς ποὺ ἡ χώρα γκρέμισε διαδοχικά, μέσα στὸ σύντομο διάστημα ὀχτὼ μηνῶν, τὴ συντηρητικὴ ἀστικὴ κυβέρνηση συνταγματικῆς κατεύθυνσης, τὴν ἀστικὴ δημοκρατία καί, τέλος, τὴ μετριοπαθὴ σοσιαλιστικὴ ἐξουσία.

Δύο γεγονότα κυρίως σημάδεψαν αὐτὴ τὴν ἀνικανότητα: α) ἡ ἀδυναμία τῆς χώρας νὰ συνεχίσει τὸν πόλεμο καὶ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν νὰ τὸν σταματήσουν· β) ἡ ἐπείγουσα ἀνάγκη ποὺ ἔβλεπε ἡ χώρα γιὰ τὴ σύγκληση τῆς Συνταχτικῆς Συνέλευσης καὶ ἡ ἀδυναμία αὐτῶν τῶν κυβερνήσεων νὰ τὴν πραγματοποιήσουν.

Ἡ ρωμαλέα προπαγάνδα τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς γιὰ τὸ ἄμεσο σταμάτημα τοῦ πολέμου, γιὰ τὴ γρήγορη σύγκληση τῆς Συνταχτικῆς καὶ γιὰ τὴν ἀκέραιη κοινωνικὴ Ἐπανάσταση σὰν μόνο μέσο σωτηρίας, ἐνθάρρυνε αὐτὴ τὴν κεραυνοβόλα πορεία τῆς Ἐπανάστασης.

Ἔτσι ἡ ρώσικη Ἐπανάσταση, ποὺ ξέσπασε στὰ τέλη Φλεβάρη τοῦ 1917, ξεπέρασε γρήγορα τὶς φάσεις μιᾶς ἀστικῆς

πολιτικῆς ἐπανάστασης: τὴ δημοκρατικὴ καὶ τὴ μετριοπαθὴ σοσιαλιστική.

Τὸν Ὀχτώβρη ὁ δρόμος εἶχε ξεκαθαριστεῖ ἀπ' ὅλα τὰ ἐμπόδια, ἡ Ἐπανάσταση τοποθετήθηκε οὐσιαστικὰ καὶ ὁριστικὰ στὸ πεδίο τῆς κοινωνικῆς Ἐπανάστασης. Καὶ εἶταν ἀπόλυτα φυσικὸ καὶ λογικὸ πού, μετὰ τὴ χρεωκοπία ὅλων τῶν μετριοπαθῶν κυβερνήσεων καὶ πολιτικῶν κομμάτων, οἱ ἐργαζόμενες μάζες στράφηκαν πρὸς τὸ τελευταῖο κόμμα ποὺ ὑπῆρχε, τὸ μόνο ποὺ ἔμενε ὄρθιο, τὸ μόνο ποὺ ἀντιμετώπιζε χωρὶς φόβο τὴν κοινωνικὴ Ἐπανάσταση, τὸ μόνο ποὺ ὑποσχόταν - ἂν ἔφτανε στὴν ἐξουσία - μιὰ γρήγορη κι εὔστοχη ἐπίλυση ὅλων τῶν προβλημάτων: τὸ μπολσεβίκικο κόμμα.

Τὸ ἀναρχικὸ κίνημα, ἂς τὸ ἐπαναλάβουμε, εἶταν ἀκόμη πολὺ ἀδύναμο γιὰ νὰ ἔχει μιὰ ἄμεση καὶ συγκεκριμένη ἐπιρροὴ πάνω στὰ γεγονότα. Καὶ τὸ συνδικαλιστικὸ κίνημα εἶταν ἀνύπαρκτο.

Ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη, ἡ κατάσταση παρουσιαζόταν ἔτσι:

Ὑπῆρχαν τρία θεμελιώδη στοιχεῖα: α) ἡ μπουρζουαζία· β) ἡ ἐργατικὴ τάξη· γ) τὸ μπολσεβίκικο κόμμα, ποὺ ἔπαιρνε πόζα μαχητικὴ καὶ «πρωτοποριακή».

Ἡ μπουρζουαζία, τό 'χουμε ἤδη πεῖ, εἶταν ἀνίσχυρη. Τὸ μπολσεβίκικο κόμμα δὲ συνάντησε πολλὲς δυσκολίες γιὰ νὰ τὴ συντρίψει.

Ἡ ἐργατικὴ τάξη εἶταν κι αὐτὴ ἀδύναμη. Ἀνοργάνωτη (μὲ τὴν πραγματικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου ὀργάνωση), ἄπειρη καί, στὸ βάθος, χωρὶς συνείδηση τοῦ ἀληθινοῦ της καθήκοντος, δὲν κατόρθωσε νὰ δράσει ἀμέσως ἀπὸ μόνη της, γιὰ δικό της λογαριασμό. Ἐμπιστεύτηκε τὶς τύχες της στὸ μπολσεβίκικο κόμμα, ποὺ πῆρε κάτω ἀπ' τὸν ἔλεγχό του κάθε δράση.

Ἂς προσθέσουμε μιὰ σημείωση πού, βέβαια, προτρέχει κάπως ἀπ' τὰ γεγονότα, ἀλλὰ θὰ ἐπιτρέψει στὸν ἀναγνώστη νὰ τὰ παρακολουθήσει καὶ νὰ τὰ κατανοήσει καλύτερα.

Ἡ ἀνεπάρκεια αὐτὴ τῆς ρώσικης ἐργατικῆς τάξης στὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπανάστασης θ' ἀποδειχθεῖ μοιραία γιὰ

τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων καὶ γιὰ ὁλόκληρη τὴν Ἐπανάσταση. (Ἔχουμε κιόλας μιλήσει γι' αὐτὸ τὸ ἐπιζήμιο «παθητικὸ» τῆς ἀποτυχημένης Ἐπανάστασης τοῦ 1905 - 6: ἡ ἐργατικὴ τάξη δὲν κατέκτησε τὸ δικαίωμα τῆς ὀργάνωσης· παρέμεινε κατατεμαχισμένη. Τὸ 1917 θὰ δοκίμαζε τὶς συνέπειες).

Τὸ μπολσεβίκικο κόμμα, ὅπως εἴπαμε, πῆρε κάτω ἀπ' τὸν ἔλεγχό του κάθε δράση. Ἀντὶ ὅμως, ἁπλούστατα, νὰ συμπαρασταθεῖ στοὺς ἐργαζόμενους στὶς προσπάθειές τους νὰ ὁλοκληρώσουν τὴν Ἐπανάσταση καὶ νὰ χειραφετηθοῦν· ἀντὶ νὰ τοὺς βοηθήσει στὴν πάλη τους, ἕνα ρόλο ποὺ τοῦ ἔδιναν οἱ ἐργάτες στὸ μυαλό τους, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ρόλος ὅλων τῶν εἰλικρινῶν ἐπαναστατῶν καὶ ποὺ δὲν ἀπαιτεῖ καθόλου τὴν κατάληψη ἢ τὴν ἄσκηση τῆς «πολιτικῆς ἐξουσίας»*

— — — — — —

* *Ἡ «πολιτικὴ ἐξουσία» δὲν εἶναι μιὰ δύναμη «καθαυτήν». Εἶναι «ἰσχυρὴ» στὸ μέτρο ποὺ μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ πάνω στὸ κεφάλαιο, στὸν κρατικὸ μηχανισμό, στὸ στρατό, στὴν ἀστυνομία. Χωρὶς αὐτὰ τὰ στηρίγματα μένει μετέωρη, ἀνίσχυρη, δίχως ἀποτελεσματικότητα. Ἡ Ρωσικὴ Ἐπανάσταση τὸ ἀπέδειξε ἀδιαμφισβήτητα: ἡ ρώσικη μπουρζουαζία, μολονότι εἶχε στὰ χέρια της τὴν «πολιτικὴ ἐξουσία» μετὰ τὸ Φλεβάρη τοῦ 1917, στάθηκε ἀνίσχυρη καὶ ἡ «ἐξουσία» της ἔπεσε ἀπὸ μόνη της δύο μῆνες ἀργότερα· γιατί, ἐξαιτίας ἀκριβῶς τῆς ἀνεπάρκειάς της, δὲν διέθετε πιὰ καμία πραγματικὴ δύναμη: οὔτε ἕνα παραγωγικὸ κεφάλαιο, οὔτε μιὰ πιστὴ μάζα, οὔτε ἕνα σταθερὸ κρατικὸ μηχανισμό, οὔτε στρατὸ τῆς ἐμπιστοσύνης της. Ἡ δεύτερη καὶ ἡ τρίτη «προσωρινὴ κυβέρνηση», ἔπεσαν παρόμοια καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι, ἂν οἱ μπολσεβίκοι δὲν εἶχαν ἐπισπεύσει τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ἡ κυβέρνηση Κερένσκυ θὰ δοκίμαζε τὴν ἴδια τύχη λίγο ἀργότερα.*

Ἑπομένως, ἐὰν ἡ κοινωνικὴ Ἐπανάσταση βρίσκεται στὰ πρόθυρα τῆς νίκης (ἔτσι ὥστε τὸ «κεφάλαιο» — ἔδαφος, ὑπέδαφος, ἐργοστάσια, μέσα ἐπικοινωνίας, χρῆμα κτλ. — ν' ἀρχίζει νὰ περνάει στὸ λαὸ καὶ ἀκόμη ὁ στρατὸς νὰ ταυτίζεται μὲ τὴν ὑπόθεση τοῦ λαοῦ), δὲν ὑπάρχει κανεὶς λόγος νὰ τίθεται πρόβλημα «πολιτικῆς ἐξουσίας». Ἐὰν οἱ νικημένες τάξεις προσπαθοῦσαν, ἀπὸ παράδοση, νὰ σχηματίσουν μία, τί σημασία θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει τὸ γεγονὸς αὐτό; Ἀκόμη κι ἂν τὸ κατόρθωναν θὰ εἶταν μιὰ κυβέρνηση - φάντασμα, χωρὶς πραγματικὸ ἀντίκρυσμα, ποὺ θὰ μποροῦσε εὔκολα νὰ γκρεμ -

στεῖ μὲ τὴν παραμικρὴ προσπάθεια τοῦ ὁπλισμένου λαοῦ. Ὅσο γιὰ τὴν Ἐπανάσταση, γιατὶ θὰ χρειαζόταν μιὰ «κυβέρνηση», μιὰ «πολιτικὴ ἐξουσία»; Ἕνα μόνο θὰ εἶταν τὸ καθῆκον τῆς Ἐπανάστασης: νὰ προχωρήσει στὸν ἴδιο δρόμο τοῦ λαοῦ, νὰ ὀργανωθεῖ, νὰ ἑδραιωθεῖ, νὰ τελειοποιηθεῖ οἰκονομικά, νὰ ὑπερασπίσει στὴν ἀνάγκη τὸν ἑαυτό της, νὰ ἐπεκταθεῖ νὰ δημιουργήσει τὴ νέα κοινωνικὴ ζωὴ τῶν τεράστιων μαζῶν, κλπ. Ὅμως ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουν καμια σχέση μὲ μιὰ «πολιτικὴ ἐξουσία». Γιατὶ ὅλα εἶναι ὁμαλὲς λειτουργίες τοῦ ἴδιου τοῦ ἐπαναστατικοῦ λαοῦ, τῶν διάφορων οἰκονομικῶν ἢ κοινωνικῶν ὀργάνων του καὶ τῶν συντονιστικῶν ὁμοσπονδιῶν του, τῶν ἀμυντικῶν σχηματισμῶν του, κλπ.

Τί εἶναι στὸ βάθος μιὰ «πολιτικὴ ἐξουσία»; Τί εἶναι μιὰ «πολιτικὴ» δραστηριότητα; Πόσες φορὲς δὲν ἔκανα αὐτὸ τὸ ἐρώτημα στὰ μέλη τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῆς ἀριστερᾶς, χωρὶς νὰ μοῦ δοθεῖ ποτὲ μιὰ ξεκάθαρη ἀπάντηση ἢ ὁρισμός! Πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ὁρίσει τὴν πολιτικὴ δραστηριότητα σὰν δραστηριότητα «καθαυτήν», ξέχωρη καὶ χρήσιμη γιὰ τὴν κοινότητα, ταγμένη νὰ ἐξυπηρετήσει ἕναν ὁρισμένο χῶρο; Μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε καὶ νὰ ὁρίσουμε, μὲ κάποια καθαρότητα, τὴν κοινωνικὴ δραστηριότητα, τὴν οἰκονομική, τὴ διοικητική, νομική, διπλωματική, πολιτιστική... Ἀλλὰ τί εἶναι μιὰ «πολιτικὴ» δραστηριότητα; Ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ ὅρος αὐτὸς καλύπτει μιὰ κεντρικὴ διοικητικὴ δραστηριότητα, ἀπαραίτητη γιὰ ἕνα σύνολο μεγάλων διαστάσεων, γιὰ μιὰ χώρα. Τότε λοιπὸν «πολιτικὴ ἐξουσία» σημαίνει «διοικητικὴ ἐξουσία»: Εἶναι εὐνόητο πὼς οἱ δυὸ αὐτὲς ἔννοιες δὲν ταυτίζονται μὲ κανένα τρόπο. Σκόπιμα εἴτε ἄθελα, ἔτσι συγχέεται ἡ ἐξουσία μὲ τὴ διοίκηση (παρόμοια ὅπως συχνὰ συγχέεται τὸ Κράτος μὲ τὴν Κοινωνία). Στὴν πραγματικότητα, ἡ «διοικητικὴ» δραστηριότητα δὲν εἶναι διαχωρισμένη — οὔτε μπορεῖ νὰ διαχωριστεῖ — ἀπὸ τὸν ὁποιοδήποτε κλάδο τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας: ἀποτελεῖ συστατικὸ στοιχεῖο της· λειτουργεῖ γιὰ κάθε δραστηριότητα, σὰν ἀρχὴ τῆς ὀργάνωσης, τοῦ συντονισμοῦ, τῆς φυσιολογικῆς συγκεντροποίησης (στὸ μέτρο ποὺ χρειάζεται νὰ ὑπάρχει, θὰ πρέπει νὰ εἶναι ὁμοσπονδιακή: ἀπ' τὴν περιφέρεια στὸ κέντρο). Γιὰ ὁρισμένους κλάδους τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας, μποροῦμε νὰ ἐννοήσουμε μιὰ γενικὴ διοίκηση. Σὲ κάθε τομέα — ἢ σ' ἕνα σύνολο τομέων — ὁρισμένοι ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν τὸ χάρισμα καὶ τὶς γνώσεις τῆς ὀργανωτικότητας θὰ ἐκπληρώνουν συνήθως μιὰ λειτουργία ὀργανωτῶν, «διοικητικῶν»: μιὰ λειτουργία ποὺ, ἁπλούστατα, ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὅλης δραστηριότητας στὸν τομέα αὐτό. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ποὺ θὰ εἶναι ἐργαζόμενοι ἀκριβῶς ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι, θὰ πρέπει ἔτσι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ «διοίκηση τῶν πραγμάτων»

(σύνδεση, συνοχή, ἰσορροπία, κλπ.), χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει ὅτι χρειάζεται νὰ οἰκοδομηθεῖ μιὰ «πολιτικὴ ἐξουσία», ἄκαμπτη καὶ ξέχωρη. Τελικά, ἡ «πολιτικὴ ἐξουσία» σὰν τέτοια, σὰν κάτι ξέχωρο, παραμένει ἀκαθόριστη, γιατὶ δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ καμιὰ ὁμαλή, πραγματική, συγκεκριμένη ἀνθρώπινη δραστηριότητα. Νὰ γιατί μιὰ «πολιτικὴ ἐξουσία» μένει μετέωρη καὶ πέφτει ἀπὸ μόνη της ὅταν οἱ πραγματικὲς λειτουργίες ἐκπληρώνονται φυσιολογικά, ἀπ' τὶς ἀντίστοιχες «ὑπηρεσίες». «Σὰν τέτοια» ἡ πολιτικὴ ἐξουσια δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει, γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἰδιαίτερη «πολιτικὴ» λειτουργία μέσα σὲ μιὰ ἀνθρώπινη κοινότητα.

Ὁ Ρῶσος νομικὸς Γκολντενβάϊσερ ἀφηγεῖται στὶς ἀναμνήσεις του («Ἀρχεῖα τῆς ρώσικης Ἐπανάστασης», ἐπιθεώρηση τῶν ἐμιγκρέδων ποὺ κατέφυγαν πρὶν τὸν πόλεμο στὸ Βερολῖνο) ὅτι, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης, ζοῦσε σὲ μιὰ πόλη τῆς Οὐκρανίας, σὲ μιὰ ζώνη μὲ πολλὴ ἀναταραχὴ κι ἀστάθεια. Χάρη στὸ παιχνίδι τῶν γεγονότων, ἡ πόλη παρέμεινε γιὰ μερικὸ καιρὸ χωρὶς ἐξουσία (οὔτε λευκή, οὔτε κόκκινη). Ὁ Γκολντενβάϊσερ διαπιστώνει μ' ἔκπληξη ὅτι σ' αὐτὸ τὸ διάστημα, ὁ πληθυσμὸς ζοῦσε, ἐργαζόταν καὶ ἱκανοποιοῦσε τὶς ἀνάγκες του τὸ ἴδιο καλὰ — ἢ μάλιστα ἀκόμα καλύτερα — ἀπὸ τότε ποὺ ὑπῆρχε «ἐξουσία». Ὁ Γκολντενβάϊσερ δὲν εἶναι ὁ μόνος ποὺ διαπιστώνει ἕνα τέτοιο γεγονός. Ἀλλὰ τὸ ἀπροσδόκητο εἶναι ὅτι τὸν ἐκπλήσσει. Μήπως εἶναι ἡ «ἐξουσία» ποὺ κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζοῦν, νὰ δροῦν καὶ νὰ συνεννοοῦνται γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὶς ἀνάγκες τους; Μήπως, μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, φάνηκε καμιὰ «ἐξουσία» ποὺ νὰ κάνει τὴν κοινωνία καλοοργανωμένη, ἁρμονική, εὐτυχισμένη; Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει τὸ ἀντίθετο: οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες εἶταν — στὸ μέτρο τοῦ ἱστορικὰ δυνατοῦ — εὐτυχισμένες, ἁρμονικὲς καὶ προοδευτικὲς πάντα στὶς ἐποχὲς ποὺ ἡ «πολιτικὴ» ἐξουσία» εἶταν ἀδύνατη (ἀρχαία Ἑλλάδα, μερικὲς περίοδοι τοῦ Μεσαίωνα, κλπ.) καὶ ποὺ ὁ πληθυσμὸς εἶταν περισσότερο ἢ λιγότερο ἐγκαταλειμμένος στὸν ἑαυτό του. Καὶ ἀντίστροφα: μιὰ ἰσχυρή, πραγματικὴ «πολιτικὴ ἐξουσία» δὲν ἔφερνε στοὺς λαοὺς ἄλλο ἀπὸ δεινά, πολέμους, ἀθλιότητα, μαρασμό, κι ἔλλειψη προόδου. Ἡ «πολιτικὴ» ἐξουσία ἔπιασε ρίζες μέσα στὴν ἐξέλιξη τῶν ἀνθρώπινων κοινωνιῶν γιὰ λόγους ἱστορικὰ προσδιορισμένους ποὺ σ τ ὶ ς μ έ ρ ε ς μ α ς ἔ π α ψ α ν ν ὰ ὑ π ά ρ χ ο υ ν. Ἐδῶ δὲν μποροῦμε ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ πρόβλημα αὐτό, γιατὶ θὰ μᾶς ἀπομάκρυνε πολὺ ἀπ' τὸ θέμα μας. Ἂς ἀρκεστοῦμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι στὸ βάθος, ἐδῶ καὶ χιλιετηρίδες ἡ «ἐξουσία» δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ κάνει κάτι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ πολέμους. Αὐτὸ φαίνεται ἀκόμη καὶ στὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια. Καὶ ἡ σύγχρονη ἐποχὴ τὸ ἀποδείχνει μὲ τὸν πιὸ ἀδιαμφισβήτητο τρόπο.

Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι, γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς νὰ «διοικήσει»,

- ἀντὶ νὰ παίξει αὐτὸ τὸ ρόλο, τὸ μπολσεβίκικο κόμμα, μόλις βρέθηκε στὴν ἐξουσία, ἐγκαταστάθηκε σὰν ἀ π ό λ υ τ ο ς κ υ ρ ί α ρ χ ο ς· γρήγορα διαφθάρηκε· δργανώθηκε σὰ νέα προνομιοῦχα κάστα καί, στὴ συνέχεια, σ υ ν έ τ ρ ι ψ ε κ α ὶ ὑ π ο δ ο ύ λ ω σ ε τ ὴ ν ἐ ρ γ α τ ι κ ὴ τ ά ξ η γ ι ὰ ν ὰ τ ὴ ν ἐ κ μ ε τ α λ λ ε υ θ ε ῖ, μ ὲ ν έ ε ς μ ο ρ φ ὲ ς, γ ι ὰ δ ι κ ό τ η ς λ ο γ α ρ ι α σ μ ό.

Ἔτσι, ὁλόκληρη ἡ Ἐπανάσταση θ' ἀλλοιωθεῖ, θὰ παρεκτραπεῖ, θὰ βγεῖ ἀπ' τὸ δρόμο της. Γιατί, ὅταν οἱ λαϊκὲς μάζες θὰ καταλάβουν τὸ σφάλμα καὶ τὸν κίνδυνο, θ ὰ ε ἶ ν α ι π ο λ ὺ ἀ ρ γ ά. Οἱ νέοι ἀφέντες θὰ ἔχουν ἑδραιωθεῖ στέρεα, διαθέτοντας ἐπαρκεῖς ὑλικές, διοικητικές, στρατιωτικὲς

— — — — — —

πρέπει νὰ μπορεῖ ν ὰ ἐ π ι β ά λ λ ε ι, ν ὰ δ ι α τ ά ζ ε ι, ν ὰ κ α τ α φ ε ύ γ ε ι σ ὲ ἐ ξ α ν α γ κ α σ τ ι κ ὰ μ έ τ ρ α. Ἔτσι ἡ «πολιτικὴ ἐξουσία» φαίνεται λοιπὸν νὰ εἶναι μιὰ κεντρικὴ διοίκηση ἑνὸς τεράστιου συνόλου (χώρας), ποὺ ἔχει στὴ διάθεσή της μέσα καταναγκασμοῦ. Ὅμως, στὴν ἀνάγκη, μιὰ λαϊκὴ διοικητικὴ ὑπηρεσία μπορεῖ νὰ καταφύγει σὰν τέτοια σὲ παρόμοια μέτρα, καὶ μάλιστα πολὺ πιὸ ἀποτελεσματικά, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἐγκαθιδρυθεῖ μιὰ ἰδιαίτερη καὶ μόνιμη «πολιτικὴ ἐξουσία».

Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ἀκόμη ὅτι οἱ λαϊκὲς μάζες εἶναι ἀνίκανες νὰ ὀργανωθοῦν καὶ νὰ δημιουργήσουν μόνες τους μιὰ ἀποτελεσματικὴ «διοίκηση». Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἔργο, ὁ ἀναγνώστης ἐλπίζω ὅτι θὰ βρεῖ ἀρκετὲς ἀποδείξεις γιὰ τὸ ἀντίθετο.

Ἐάν, σὲ περίοδο κοινωνικῆς Ἐπανάστασης, τὰ διάφορα πολιτικὰ κόμματα ἐπιμένουν σώνει καὶ καλὰ νὰ «ὀργανώσουν τὴν ἐξουσία», ὁ λαὸς δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐξακολουθήσει τὸ ἐπαναστατικό του ἔργο ἀφήνοντάς τα στὴν ἀπομόνωση: τὸ ἄσκοπο αὐτὸ παιχνίδι γρήγορα θὰ τὰ καταπονήσει. Ἐὰν μετὰ τὸ Φλεβάρη καί, κυρίως, μετὰ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1917, οἱ Ρῶσοι ἐργαζόμενοι, ἀντὶ νὰ δημιουργήσουν νέους ἀφέντες, ἁπλούστατα συνέχιζαν τὸ καθῆκον τους, βοηθούμενοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἐπαναστάτες, ὑπερασπιζόμενοι ἀπ τὸ δ ι κ ό τ ο υ ς στρατό, ὑποστηριζόμενοι ἀπ' ὅλη τὴ χώρα, γρήγορα θὰ εἶχε ἐκλείψει γιὰ πάντα ἀκόμη κ' ἡ ἰδέα μιᾶς «πολιτικῆς ἐξουσίας».

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ πολυάριθμα γεγονότα, μέχρι τώρα ἄγνωστα, ποὺ ἐπιβεβαιώνουν αὐτὲς τὶς θέσεις.

Ἂς ἐλπίσουμε ὅτι ἡ προσεχὴς ἐπανάσταση θὰ μπορέσει νὰ βρεῖ τὸν ἀληθινὸ δρόμο της καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψει στοὺς πολιτικοὺς «ἐπαναστάτες δωματίου» νὰ τὴν παρεκτρέψουν.

κι ἀστυνομικὲς δυνάμεις, καὶ μετὰ ἀπὸ μιὰ σύγκρουση μαζί τους - σύγκρουση λυσσαλέα μὰ ἄνιση, ποὺ θὰ κρατήσει τρία περίπου χρόνια καὶ θὰ μείνει γιὰ πολὺ καιρὸ σχεδὸν ἄγνωστη ἔξω ἀπ' τὴ Ρωσία - ὁ λαὸς θὰ ὑποχύψει. Ἡ ἀληθινὴ Ἐπανάσταση, ποὺ φέρνει τὴ χειραφέτηση, γιὰ μία ἀκόμη φορὰ καταπνίγηχε ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς «Ἐπαναστάτες».

V. — *Η ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ*

Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΕΡΕΝΣΚΥ. - Η ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ. - Τὸν Ὀχτώβρη ἡ λύση φαίνεται νὰ πλησιάζει. Οἱ μάζες εἶναι ἕτοιμες γιὰ μιὰ νέα ἐπανάσταση. Αὐτὸ ἀποδεικνύουν μερικὰ αὐθόρμητα ξεσηκώματα ἀπ' τὸν Ἰούλη καὶ μετὰ (στὴν Πετρούπολη, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, στὸ Καλούγκα, στὸ Καζὰν) καὶ ἄλλα κινήματα τῶν μαζῶν καὶ στρατευμάτων ἐδῶ κι ἐκεῖ.

Τὸ μπολσεβίκικο κόμμα νιώθει στὸ ἑξῆς ἱκανὸ νὰ στηριχθεῖ σὲ δύο πραγματικὲς δυνάμεις: τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν πλατειῶν μαζῶν καὶ μιὰ ἰσχυρὴ πλειοψηφία στὸ στρατό. Ἔτσι, περνάει στὴ δράση κι ἑτοιμάζει πυρετώδικα τὴν ἀποφασιστικὴ μάχη, ποὺ θέλει νὰ διεξάγει γιὰ δικό του λογαριασμό. Ἡ ἀγκιτάτσια του λυσσομανάει. Βάζει τὸ τελευταῖο χέρι στὴν ἐκπαίδευση ἐργατικῶν καὶ στρατιωτικῶν στελεχῶν γιὰ τὸν ἀποφασιστικὸ ἀγώνα. Ὀργανώνει ἔτσι ὁριστικὰ τὰ στελέχη του καὶ καταρτίζει, γιὰ τὴν περίπτωση ἐπιτυχίας, τὴν ἐνδεχόμενη λίστα τῆς νέας μπολσεβίκικης κυβέρνησης, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Λένιν. Ὁ Λένιν ἐπιβλέπει τὰ γεγονότα ἀπὸ κοντὰ καὶ δίνει τὶς τελευταῖες του ἐντολές. Ὁ Τρότσκυ, τὸ δραστήριο δεξὶ χέρι τοῦ Λένιν, ποὺ γύρισε πρὶν ἀρκετοὺς μῆνες ἀπ' τὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες ὅπου εἶχε τελικὰ καταφύγει μετὰ τὴν ἀπόδρασή του ἀπ' τὴ Σιβηρία, θὰ μετάσχει στὴν ἐξουσία σὲ καλὴ θέση.

Οἱ σοσιαλεπαναστάτες τῆς ἀριστερᾶς δροῦν σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς μπολσεβίκους.

Οἱ ἀναρχοσυνδικαλιστὲς καὶ οἱ ἀναρχικοὶ εἶναι ὀλιγάριθμοι καὶ ἄσχημα ὀργανωμένοι, ἀλλὰ ὅμως πολὺ δραστήριοι, καὶ κάνουν κι αὐτοὶ ἀπ' τὴν πλευρά τους ὅ,τι μποροῦν γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν καὶ νὰ ἐνθαρρύνουν τὴ δράση τῶν μαζῶν ἐ-

ναντίον τοῦ Κερένσκυ. Πάντως προσπαθοῦν νὰ προσανατολίσουν τὴ νέα Ἐπανάσταση, ὄχι στὸν πολιτικὸ δρόμο, πρὸς τὴν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ἀπὸ ἕνα κόμμα, ἀλλὰ στὸν ἀληθινὰ κοινωνικὸ δρόμο: πρὸς μιὰ ἐλεύθερη ὀργάνωση καὶ συνεργασία, ἀντιεξουσιαστικῆς κατεύθυνσης.

Ἡ συνέχεια τῶν γεγονότων εἶναι βασικὰ γνωστή. Θ' ἀναφερθοῦμε σ' αὐτὴν συνοπτικά.

Ἀφοῦ διαπιστώθηκε ἡ ἐξαιρετικὴ ἀδυναμία τῆς κυβέρνησης Κερένσκυ, ἀφοῦ ἀποχτήθηκε ἡ συμπάθεια μιᾶς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν, ἀφοῦ ἐξασφαλίστηκε ἡ ἐνεργητικὴ ὑποστήριξη τοῦ στόλου τῆς Κρονστάνδης - πάντα στὴν πρωτοπορία τῆς Ἐπανάστασης - καὶ τῆς πλειονότητας τῶν στρατευμάτων τῆς Πετρούπολης, ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ μπολσεβίκικου κόμματος καθόρισε τὴν ἐξέγερση γιὰ τὶς 25 Ὀχτώβρη (7 Νοέμβρη σύμφωνα μὲ τὸ νέο ἡμερολόγιο). Τὸ πανρωσικὸ Συνέδριο τῶν Σοβιὲτ συγκλήθηκε γιὰ τὴν ἴδια μέρα.

Στὴ σκέψη τῶν μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, αὐτὸ τὸ Συνέδριο - ὅπου ἡ τεράστια πλειοψηφία τῶν ἐκπροσώπων θὰ εἶταν μπολσεβίκοι καὶ θ' ἀκολουθοῦσαν τυφλὰ τὶς ντιρεχτίβες τοῦ κόμματος - θὰ ἔπρεπε, στὴν ἀνάγκη, νὰ διακηρύξει καὶ νὰ στηρίξει τὴν Ἐπανάσταση, νὰ συσπειρώσει ὅλες τὶς ἐπαναστατικὲς δυνάμεις τῆς χώρας, ν' ἀντιμετωπίσει τὴν ἐνδεχόμενη ἀντίσταση τοῦ Κερένσκυ, κτλ.

Ἡ ἐξέγερση πράγματι ἔγινε στὶς 25 Ὀχτώβρη τὸ βράδυ. Τὸ Συνέδριο τῶν Σοβιὲτ συνῆλθε στὴν Πετρούπολη τὴν ἴδια μέρα. Ἀλλὰ δὲ χρειάστηκε νὰ ἐπέμβει.

Δὲν σημειώθηκαν ὁδομαχίες οὔτε ὁδοφράγματα καὶ δὲν ἔγινε καμιὰ σύγκρουση μεγάλης ἔκτασης.

Ὅλα συνέβησαν ἁπλὰ καὶ γρήγορα.

Ἐγκαταλειμένη ἀπ' ὅλους, γαντζωμένη ἀπὸ χίμαιρες, ἡ κυβέρνηση Κερένσκυ συνεδρίαζε στὸ Χειμερινὸ Ἀνάκτορο. Τὸ ὑπερασπίζονταν ἕνα «ἐπίλεκτο» τάγμα, ἕνα γυναικεῖο τάγμα καὶ μιὰ χούφτα νεαρῶν εὐελπίδων.

Σύμφωνα μ' ἕνα σχέδιο ποὺ καθορίστηκε σὲ στενὴ συνεργασία μὲ τὸ Συνέδριο τῶν Σοβιὲτ καὶ τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος, ὁρισμένα στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα, πιστὰ στοὺς μπολσεβίκους, περικύκλωσαν τὸ Ἀνάκτορο καὶ ἐπιτεθήκανε στοὺς ὑπερασπιστές του. Ἡ δράση τῶν στρατευμάτων

ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ πολεμικὰ πλοῖα τοῦ στόλου τῆς Βαλτικῆς, ποῦ ἦρθαν ἀπ' τὴν Κρονστάνδη καὶ παρατάχθηκαν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Νιέβα ἀπέναντι ἀπ' τὸ 'Ανάκτορο. 'Ανάμεσά τους, τὸ καταδρομικὸ «'Αβρόρα».

Μετὰ ἀπὸ μιὰ σύντομη ἀψιμαχία καὶ μερικὲς κανονιὲς τοῦ «'Αβρόρα», τὰ μπολσεβίκικα στρατεύματα κατέλαβαν τὸ 'Ανάκτορο.

Στὸ μεταξὺ ὁ Κερένσκυ κατόρθωσε νὰ τὸ σκάσει. Τὰ ἄλλα μέλη τῆς κυβέρνησής του συνελήφθησαν.

Ἔτσι, στὴν Πετρούπολη, ἡ «ἐξέγερση» περιορίστηκε σὲ μιὰ μικρὴ στρατιωτικὴ ἐπιχείρηση, διευθυνόμενη ἀπ' τὸ μπολσεβίκικο κόμμα. Ἡ ἕδρα τῆς κυβέρνησης ἔμεινε κενὴ καὶ ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος ἦρθε νὰ ἐγκατασταθεῖ σὰ νικητής. Εἶταν σχεδὸν μιὰ ἀ ν α κ τ ο ρ ι κ ὴ ἐ π α ν ά σ τ α σ η.

Μιὰ ἀπόπειρα τοῦ Κερένσκυ νὰ βαδίσει ἐναντίον τῆς Πετρούπολης μὲ μερικὰ στρατεύματα τοῦ μετώπου (κοζάκους καί, ξανά, τὴν χαυκασιανὴ μεραρχία) ἀπέτυχε γάρη στὴν ἀποφασισμένη ἔνοπλη ἐπέμβαση τῶν ἐργατικῶν μαζῶν τῆς Πετρούπολης καὶ προπάντων, γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, τῶν ναυτῶν τῆς Κρονστάνδης, ποὺ ἔσπευσαν νὰ μποῦν στὴν πρώτη γραμμή. Σὲ μιὰ μάχη κοντὰ στὸ Γκατσίνα, στὰ περίχωρα τῆς Πετρούπολης, ἕνα μέρος τῶν στρατευμάτων τοῦ Κερένσκυ νικήθηκε κι ἕνα ἄλλο πέρασε στὸ ἐπαναστατικὸ στρατόπεδο. Ὁ Κερένσκυ διέφυγε καὶ πῆγε στὸ ἐξωτερικό.

Στὴ Μόσχα καὶ ἀλλοῦ, ἡ κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπ' τὸ μπολσεβίκικο κόμμα πραγματοποιήθηκε μὲ μικρότερη εὐκολία.

Ἡ Μόσχα ἔζησε δέκα μέρες λυσσασμένων συγκρούσεων ἀνάμεσα στὶς ἐπαναστατικὲς δυνάμεις καὶ τὶς δυνάμεις τῆς ἀντίδρασης. Πολλὲς συνοικίες τῆς πόλης ἔπαθαν σοβαρὲς ζημιὲς ἀπ' τὰ πυρὰ τοῦ πυροβολικοῦ. Τελικὰ ἡ Ἐπανάσταση ἐπικράτησε.

Σὲ μερικὲς ἄλλες πόλεις ἡ νίκη ἀποσπάστηκε, κι ἐκεῖ, μετὰ ἀπὸ σκληρὸ ἀγώνα.

Ἡ ὕπαιθρος παρέμεινε γενικὰ ἥρεμη, ἢ μᾶλλον ἀδιάφορη .Οἱ ἀγρότες εἶταν πολὺ ἀπορροφημένοι ἀπ' τὰ τοπικά τους ζητήματα: ἐδῶ κι ἀρκετὸ καιρό, εἶχαν ἀρχίσει νὰ δίνουν μόνοι τους μιὰ λύση στὸ «ἀγροτικὸ πρόβλημα». Στὸ μεταξύ, δὲν ἔβλεπαν τίποτα κακὸ στὸ νὰ πάρουν οἱ μπολσεβίκοι τὴν ἐξου-

σία. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ εἶχαν τὴ γῆ καὶ δὲ φοβόντουσαν πιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ «πομέστσικου», εἶταν βασικὰ ἱκανοποιημένοι καὶ δὲ νιάζονταν πολὺ γιὰ τοὺς κατόχους τοῦ «θρόνου». Δὲν περίμεναν τίποτα κακὸ ἀπὸ μέρους τῶν μπολσεβίκων. Καὶ εἶχαν ἀκούσει ὅτι αὐτοὶ θέλουν νὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο, πράγμα ποὺ τοὺς φαινόταν ἀπόλυτα σωστό. Δὲν εἶχαν λοιπὸν κανένα λόγο ν' ἀντιταχθοῦν στὴ νέα ἐπανάσταση.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο πραγματοποιήθηκε αὐτὴ ἡ ἐπανάσταση δείχνει ξεκάθαρα τὸ ἄσκοπο ἑνὸς ἀγώνα γύρω ἀπ' τὴν «πολιτικὴ ἐξουσία». Ἐάν, γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο, αὐτὴ ὑποστηρίζεται ἀπὸ μιὰ μεγάλη μερίδα τοῦ πληθυσμοῦ καί, κυρίως, ἀπ' τὸ στρατό, εἶναι ἀδύνατο νὰ γκρεμιστεῖ· ἄρα εἶναι μάταιη κάθε ἐπίθεση ἐναντίον της. Ἐάν, ἀντίθετα, ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ ἀπ' τὴν πλειοψηφία κι ἀπ' τὸ στρατὸ - πράγμα ποὺ συμβαίνει στὴ διάρκεια μιᾶς ἀληθινῆς ἐπανάστασης - τότε δὲν ἀξίζει τὸν κόπο ν' ἀσχοληθεῖ κανεὶς ἰδιαίτερα μαζί της· μὲ τὴν παραμικρὴ χειρονομία τοῦ ὁπλισμένου λαοῦ, καταρρέει σὰ χάρτινος πύργος. Πρέπει κανεὶς ν' ἀσχολεῖται, ὄχι μὲ τὴν «π ο λ ι τ ι κ ὴ» ἰσχύ, ἀλλὰ μὲ τὴν π ρ α γ μ α τ ι κ ὴ ἰ σ χ ὺ τ ῆ ς Ἐ π α ν ά σ τ α σ η ς, μὲ τὶς ἀνεξάντλητες αὐθόρμητες καὶ λανθάνουσες δυνάμεις της, μὲ τὴν ἀκατανίκητη ὁρμή της, μὲ τοὺς τεράστιους ὁρίζοντες ποὺ ἀνοίγει, μ' ὅλες τὶς ἀπροσμέτρητες δυνατότητες ποὺ κλείνει μέσα της.

Σὲ πολλὲς περιοχὲς - καὶ εἰδικότερα στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὸ Νότο - ἡ νίκη τῶν μπολσεβίκων δὲν εἶταν ὁλοκληρωτική. Σύντομα ἄρχισαν νὰ διαγράφονται ἀντεπαναστατικὰ κινήματα, ποὺ μορφοποιήθηκαν, πῆραν διαστάσεις κι ὁδήγησαν σ' ἕνα πραγματικὸ ἐμφύλιο πόλεμο, ποὺ κράτησε μέχρι τὰ τέλη τοῦ 1921.

Ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ κινήματα, μ' ἐπικεφαλῆς τὸ στρατηγὸ Ντενίκιν (1919), ἔγινε πολὺ ἐπικίνδυνο γιὰ τὴ μπολσεβίκικη ἐξουσία. Ὁ στρατὸς τοῦ Ντενίκιν ξεκίνησε ἀπ' τὰ βάθη τῆς Νότιας Ρωσίας (περιοχὴ τοῦ Ντὸν καὶ τοῦ Κουμπάν, Οὐκρανία, Κριμαία, Καύκασος) καί, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1919, ἔφτασε σχεδὸν μέχρι τὶς πύλες τῆς Μόσχας. (Ὁ ἀναγνώστης θὰ δεῖ πιὸ κάτω ἀπὸ ποῦ πήγαζε ἡ δύναμη τοῦ κινήματος, κι ἀκόμη πῶς αὐτὸς ὁ κίνδυνος μπόρεσε καὶ πάλι νὰ ἐξουδετερωθεῖ ἔ ξ ω ἀ π' τ ὰ π λ α ί σ ι α τ ῆ ς μ π ο λ σ ε β ί κ ι κ η ς «π ο λ ι τ ι κ ῆ ς ἐ ξ ο υ σ ί α ς», ποὺ εἶχε φτάσει

στὰ πρόθυρα τῆς κατάρρευσης).

Πολὺ ἐπικίνδυνο εἶταν καὶ τὸ κίνημα ποὺ ἐξαπολύθηκε ἀργότερα ἀπ' τὸ στρατηγὸ Βράνγκελ στὶς ἴδιες περιοχές.

Στὸ μεταξύ, ἀρκετὰ ἀπειλητικὸ στάθηκε τὸ κίνημα τοῦ ναύαρχου Κολτσὰκ στὴν 'Ανατολή.

Σὲ διάφορες περιοχές, σημειώθηκαν κι ἄλλες ἀντεπαναστατικὲς ἀνταρσίες μικρότερης σημασίας.

Τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ κινήματα, ὡς ἕνα βαθμό, ὑποστηρίχθηκαν καὶ τροφοδοτήθηκαν ἀπὸ ξένες ἐπεμβάσεις. Μερικὰ ὑποστηρίχθηκαν ἢ καὶ καθοδηγήθηκαν πολιτικὰ ἀπ' τοὺς μετριοπαθεῖς σοσιαλιστές: τοὺς σοσιαλεπαναστάτες τῆς δεξιᾶς καὶ τοὺς μενσεβίκους.

'Εξ ἄλλου, ἡ μπολσεβίκικη ἐξουσία ὑποχρεώθηκε νὰ διεξάγει ἕνα μακρόχρονο καὶ σκληρὸ ἀγώνα: 1ο) ἐνάντια στοὺς πρώην συμμάχους της, τοὺς σοσιαλεπαναστάτες τῆς ἀριστερᾶς· 2ο) ἐ ν ά ν τ ι α σ τ ὶ ς ἀ ν α ρ χ ι κ ὲ ς τ ά σ ε ι ς κ α ὶ κ ι ν ή μ α τ α. Φυσικά, τοῦτα τὰ κινήματα τῆς ἀριστερᾶς καταπολέμησαν τοὺς μπολσεβίκους, ὄχι ἀπὸ ἀντεπαναστατικὴ σκοπιά, ἀλλ' ἀντίθετα ἐξ ὀνόματος τῆς «ἀληθινῆς κοινωνικῆς 'Επανάστασης», ποὺ εἶχε κατὰ τὴ γνώμη τους προδοθεῖ ἀπ' τὸ μπολσεβίκικο κόμμα ποὺ κυβερνοῦσε.

Γιὰ ὅλα τοῦτα τὰ κινήματα θὰ ξαναμιλήσουμε πιὸ λεπτομερειακὰ στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ ἔργου μας. Ὅμως ἂς σημειώσουμε ἀμέσως ὅτι ἡ γένεση καί, κυρίως, ἡ ἐξάπλωση καὶ ἡ δύναμη αὐτῶν τῶν ἀντεπαναστατικῶν κινημάτων, εἶταν μοιραῖο ἐπακόλουθο τῆς ἀνεπάρκειας τῆς μπολσεβίκικης ἐξουσίας, τῆς ἀνικανότητάς της νὰ ὀργανώσει τὴ νέα οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή. Ὁ ἀναγνώστης θὰ δεῖ στὴ συνέχεια ποιὰ εἶταν ἡ π ρ α γ μ α τ ι κ ὴ ἐξέλιξη τῆς 'Οχτωβριανῆς 'Επανάστασης, κι ἀκόμη μὲ ποιὰ μέσα ἡ νέα ἐξουσία κατόρθωσε τελικὰ νὰ ἐπιβληθεῖ, νὰ διατηρηθεῖ, νὰ δαμάσει τὴν καταιγίδα καὶ νὰ «λύσει» μὲ τὸν τρόπο της τὰ προβλήματα τῆς 'Επανάστασης.

Σὲ τελικὴ ἀνάλυση, τὸ μπολσεβίκικο κόμμα μπόρεσε νὰ αἰσθανθεῖ ὁριστικὰ - τουλάχιστο γιὰ μιὰ δοσμένη ἱστορικὴ στιγμὴ - κύριος τῆς κατάστασης μονάχα τὸ 1922.

Ἡ ἔκρηξη καὶ τὰ ἄμεσα ἐπακόλουθά της πῆραν τέλος. Πάνω στὰ συντρίμμια τοῦ τσαρισμοῦ καὶ τοῦ φεουδαλοαστικοῦ συστήματος, ἔπρεπε ν' ἀρχίσει ἡ οἰκοδόμηση μιᾶς καινούριας κοινωνίας.